1985

SOSYAL BİLGİLER 2

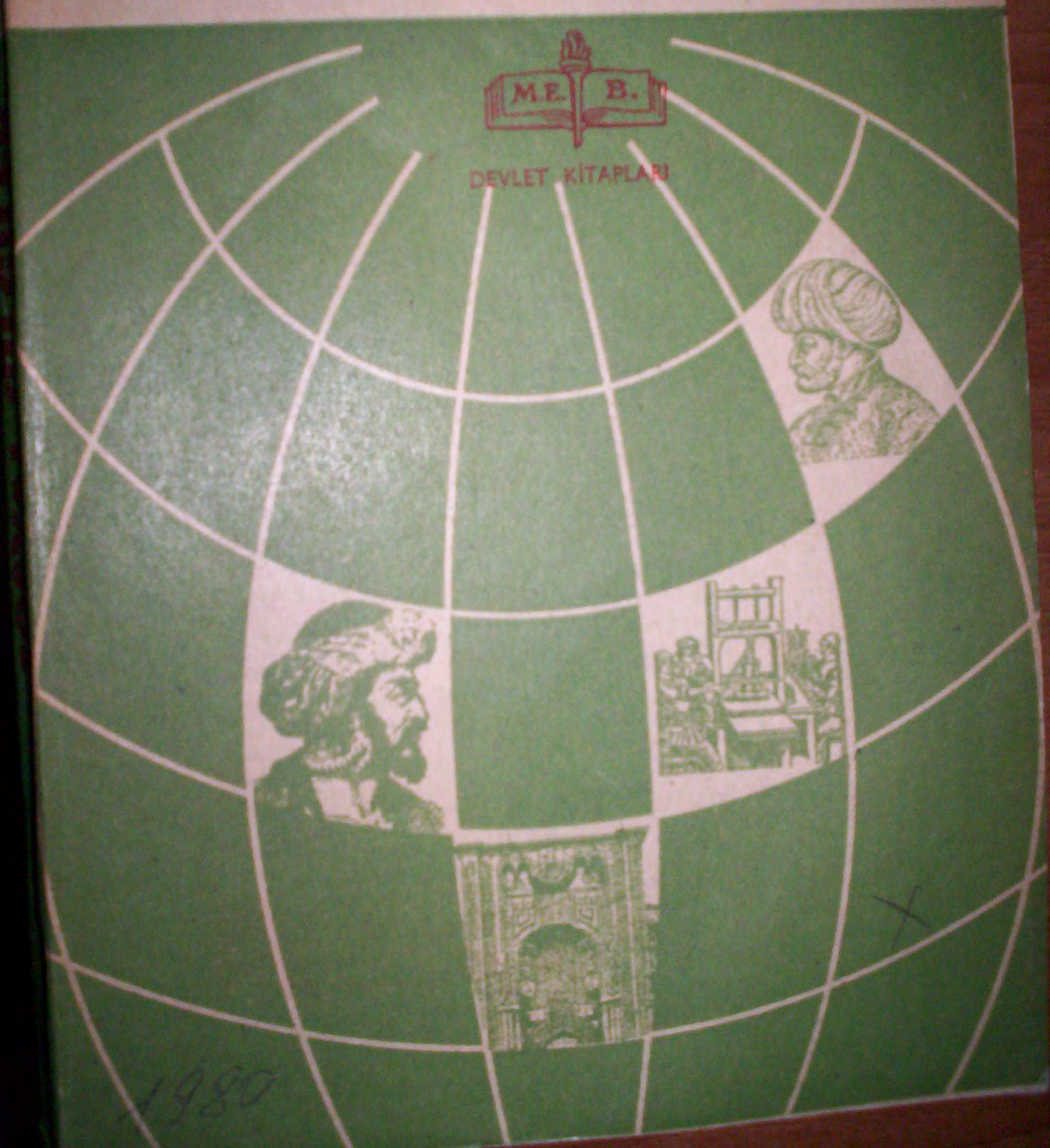

1980

ORTAOKULLAR İÇİN

2310154345

SOSYAL BİLGİLER

2. SINIF

Yazanlar:

Niyazi AKŞİT — Ferruh SANIR — Tarık ASAL

DÖRDÜNCÜ BASILIŞ

M.E.B.

DEVLET KİTAPLARI

1980 AD 7985

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1979

3392-79

372.83

"Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, sorun ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayınlanamaz.

Talim ve Terbiye Kurulunun 5/3/1979 tarih 34 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabulü uygun görülmüş, Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 30/3/1979 tarih ve 2766 sayılı emirleriyle dördüncü kez olarak 300.000 adet basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

I. Ünite: Oğuzların Anadolu'ya Yayılmaları ve Yerleşmeleri

1. Oğuz Türkleri'nin Anadolu'ya gelişleri ve Selçuklu Devleti'nin kuruluşu 6
2. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yükselişi ve Selçuklu uygarlığı 14
3. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı 23

II. Ünite: Anadolu'da Yeni Bir Türk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (Osmanlı İmparatorluğu)

1. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu 28
2. Anadolu Türk Birliğin'nin bozulması ve Osmanlı Devleti'nin yeniden güçlenmesi 37
3. Istanbul'un fethi ve sonuçları 44
4. Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş Dönemi 52
5. Kuruluş ve Yükseliş dönemlerinde Osmanlı uygarlığı . 70

III. Ünite: Ortaçağ'da ve Yeniçağ'da Avrupa

1. Ortaçağ'da Avrupa 86
2. Avrupa Yeniçağ'a nasıl girdi 99

IV. Ünite: Osmanlı İmparatorluğu'nun Durakıama, Gerileme ve Dağılma dönemleri

1. Duraklama ve Gerileme dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu 105
2. Dağılma Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu (Nizam-ı Cedit Dönemi, Tanzimat Fermanı ve Kırım Savaşı) . . 125
3. Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemleri 14

V. Ünite: Komşularımız ve İlişkimiz Olan Devletler

1. Bölüm: Komşularımız

1. Balkan devletleri 153

2 Sovyetler Birliği (S. S. C. B.) 171
3. Doğu komşumuz İran 181
4. Güneydoğu komşularımızdan Irak 186
5. Güneydoğu komşularımızdan Suriye 191
6. Kıbrıs 196

2. Bölüm: İlişkimiz Olan Öteki Devletler

1. Almanya 204
2. Fransa 212
3. İngiltere 219
4. İtalya 229
5. İsviçre 239
6. Romanya 245
7. İsrail ve Ön Asya sorunu 248
8. Pakistan 253
9. Çin 257
10. Japonya 263
11. Amerika Birleşik Devletleri 267
12. Avustralya 274

Kronoloji 278

Sözlük 281

I. ÜNİTE

OĞUZLAR'IN ANADOLU'YA YAYILMALARI VE YERLEŞMELERİ

- **Oğuz Türkleri'nin Anadolu'ya gelişi ve Selçuklu Devleti'nin kuruluşu.**
- **Anadolu Selçuklu Devleti'nin yükselişi ve Selçuklu uygarlığı.**
- **Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı.**

1. KONU

OĞUZ TÜRKLERİ'NİN ANADOLU'YA GELİŞİ VE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Malazgirt zaferinin, Türkler, Müslümanlar ve Hıristiyanlar için ne gibi önemli sonuçları olmuştur?
2. Bulunduğunuz yerde, Oğuz Türkleri'nin Anadolu'yu ele geçirmelerinden sonra kurulan Türk devletlerinden kalan yapıtlar varsa, bunların ne amaçla kullanıldığını araştırınız.
3. Mısır'da kurulan Eyyubi Devleti ile Memlûk Devleti hakkında bilgi toplayınız. Bu devletlerin Türk - İslâm dünyasına yaptıkları hizmetleri açıklayınız.

1. **Oğuz Türkleri'nin Anadolu'ya Yayılmaları :** Oğuz Türkleri, Selçuklu Devleti kurulmadan önce, **Çağrı Bey** komutasında Anadolu'ya akınlar yapmışlar, bu ülkede altı yıl kaldıktan sonra geri dönmüşlerdi (1015 - 1021). Daha sonra da bu akınlar sürdürüldü. Selçuklu beylerinin komutasındaki Türk birlikleri, güçlü bir Doğu Roma ordusunu **Pasinler Savaşı**'nda bozguna uğrattılar. İmparator, Türklerle savaşa son verebilmek için İstanbul'da bir cami yaptırdı. Tuğrul Bey de Anadolu'ya sefere çıktı; Erzurum'a ve oradan da Malazgirt'e geldi. Türk orduları, Anadolu içlerine kadar ilerlediler. Akıncılar da Marmara kıyılarına vardılar.

Bu zamanda Türk kuvvetleri, Anadolu'ya akınlar yaptıktan sonra geri dönüyorlardı. Bu akınlarla, çok güçlü ve alınması çok zor olan kaleleri yıpratıyorlar, Anadolu'nun savunulamaz duruma getirilmesine çalışıyorlardı. Öte yandan bu seferler sırasında Anadolu iyice tanınıyor, kesin yerleşmenin nasıl yapılacağı kararlaştırılıyordu.

2. **Anadolu'da Türk Devletleri :** Malazgirt zaferinden sonra, Anadolu'nun alınmasına hız verildi. Selçuklu ailesinden **Mansur** ve **Süleyman** beylerle değerli ve tecrübeli Türk komutanları kısa sürede Anadolu'nun iç bölgelerini ele geçirdiler. Artık Oğuz Türkleri, bir daha geri dönmemek üzere Anadolu'ya yerleşiyorlardı. Böylece, Anadolu'da Türk tarihi başlamış oluyordu.

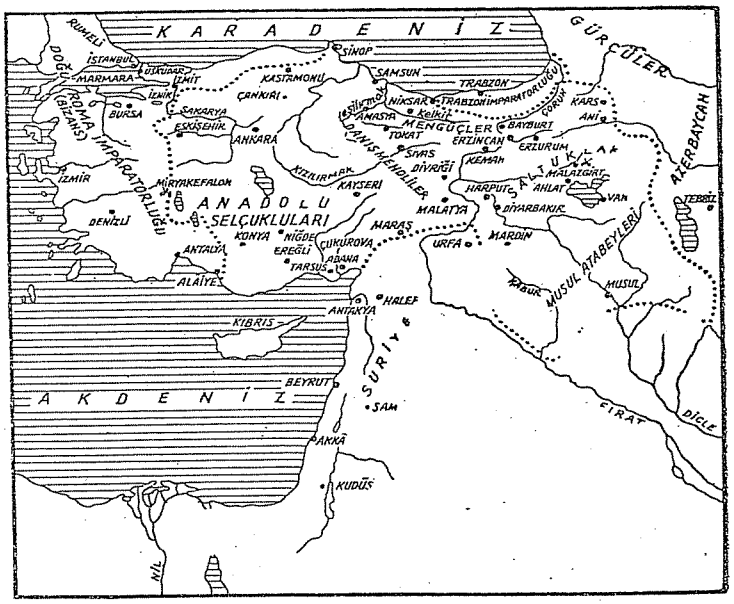

XI. ve XII. yüzyıllarda Anadolu.

Türk geleneklerine göre, bir bölgeyi alan komutana, oranın yönetimi verilirdi. Anadolu'nun alınmasına katılan Türk komutanlarına da Büyük Selçuklu Sultanı **Melikşah** tarafından, aldıkları yerler verildi. Komutanlar, oralarda birer ufak devlet (beylik) kurdular. Bunların en önemlileri Erzincan ve Divriği yöresinde **Mengücükler,** Erzurum ve çevresinde **Saltuklar,** Sıvas, Tokat ve Kayseri çevresinde **Danişmentliler** devletleridir. Melikşah, ayrıca Anadolu Türkleri üzerine, **Süleyman'ı** (Süleymanşah) hükümdar atadı (1077).

Anadolu'da kurulan bu Türk devletleri, Bizanslılar (Doğu Romalılar), Gürcüler ve Ermenilerle savaştılar; alınamayan yerleri ele geçirdiler. Haçlılara karşı da başarı sağladılar. Anadolu'nun Türkleştirilmesinde ve bu ülkede Müslümanlığın yayılmasında önemli rol oynadılar. Uygarlığın gelişmesine de önem verdiler. Cami, mescit, hastane, kale vb. yapılar meydana getirdiler. Bu devletler, XII. yüzyılın sonlarında ve XIII. yüzyılın başlarında, Anadolu Selçuklu Devleti tarafından birer birer ortadan kaldırıldılar.

3. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu: Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu ve ilk sultanı olan **Süleymanşah**, Bizanslılarla savaşarak Batı Anadolu'yu ele geçirmeye başladı. Bu sırada Bizans İmparatorluğu, karışıklıklar içinde idi. Anadolu ve Rumeli'deki komutanlar, imparator olmak için sık sık ayaklanıyorlar, birbirleriyle savaşıyorlar, gerektiğinde Selçuklulardan yardımcı kuvvetler istiyorlardı. Onların bu durumlarından yararlanan Türkler, Marmara kıyılarına ve Istanbul önlerine kadar ilerlediler. Süleymanşah, **İznik** şehrini alarak burasını başkent yaptı. Başta Bursa olmak üzere, o yöredeki bütün şehir ve kasabalar teslim oldu. Türk birlikleri, hiç bir direnişle karşılaşmadan Kadıköy ve Üsküdar önlerine kadar geldiler. Süleymanşah, bundan sonra Adana çevresini ve Antakya şehrini aldı. Böylece Ağrı dağından boğazlara kadar uzanan Anadolu toprakları, Türklerin eline geçmiş oluyordu.

Süleymanşah'ın, bu ülkede Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na bağlı olarak kurduğu devlete, Anadolu Selçuklu Devleti adı verildi. Süleymanşah, Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah'ın egemenliğini tanıyor, fakat içişlerinde istediği gibi davranabiliyordu. Hatta onun iznini almadan Bizans imparatoru ile savaş veya barış yapabiliyordu.

Süleymanşah, Halep'i de almak istedi. Bu yüzden Suriye Selçuklu Sultanı ile arası açıldı. Yapılan savaşta, Süleymanşah yenildi ve savaş alanında öldü (1086).

Melikşah, kendisine bağlı iki Selçuklu sultanının savaşmasını iyi karşılamadı. Süleymanşah'ın oğlu Kılıç Arslan'a Anadolu Selçuklu Sultanlığı'nı vermedi; onu, beraberinde İran'a götürdü. Anadolu altı yıl valilikle yönetildi.

Melikşah'ın ölümünden sonra özgür bırakılan Kılıç Arslan, Anadolu'ya geldi. Hiç bir olay çıkmadan başkent İznik'te sultan oldu (1092).

I. Kılıç Arslan, bu sırada yirmi yaşında idi. Ordusu ve parası yoktu; fakat güçlü bir kişiliği vardı. Kısa sürede Anadolu'da Türk birliğini yeniden kurdu. Bizanslılarla savaştı. Batıda durumunu güçlendirdikten sonra doğuya yöneldi. Malatya şehrini kuşattı. Tam almak üzere iken Haçlıların Anadolu'ya geldiğini öğrendi. Ülkesini savunmak için hemen geri döndü.

Bizans İmparatorluğu (Doğu Roma İmparatorluğu), artık Türklere karşı koyacak güçte değildi. İç karışıklıklar sürüp gidiyordu.

İmparator, Avrupa Hıristiyanlarının din başkanı olan papaya baş vurarak Istanbul'un elden çıkmak üzere olduğunu bildirdi ve acele yardım gönderilmesini istedi. Istanbul, doğudan gelecek saldırılara karşı, Avrupa'nın en sağlam kalesi idi. Bu şehrin düşmesi, Avrupalılar için, büyük bir tehlike olurdu. Avrupa'nın güvenliği, Bizans İmparatorluğu'nun kurtarılmasına bağlı idi. Bunu sağlamak için, Avrupa Hıristiyanları, Müslüman Türklere karşı savaş hazırlıklarına başladılar.

4. Avrupa Hıristiyanlarının Ön Asya'ya Saldırıları (Haçlı Seferleri): Hıristiyan Avrupalılar, İspanya'daki Müslümanlara karşı, daha önce savaşa girişmişlerdi. Şimdi de Anadolu'yu ve kutsal Kudüs şehrinin bulunduğu Suriye'yi ele geçirmeye hazırlanıyorlardı. **Hıristiyan Avrupalıların, İslâm ülkelerine yaptıkları saldırılara Haçlı Seferleri denir.** Sekiz Haçlı Seferi yapılmıştır. Bu seferler, XI. yüzyılın sonlarından XIII. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.

Haçlı Seferlerinin Nedenleri : Din adamları, bütün Avrupa Hıristiyanlarını, Müslümanlara karşı savaşa kışkırttılar. Tanrı'nın ve peygamberleri İsa'nın bu seferlerin yapılmasını istediklerini ileri sürdüler ve çok etkili oldular.

Hıristiyanlar, hac ödevlerini yapmak için Kudüs ve çevresindeki kutsal yerleri ziyarete giderlerdi. Fakat her zaman kolaylıkla buraya gelemiyorlardı. Hıristiyanlar, Müslümanlardan Kudüs'ü alırlarsa, büyük sevap kazanacaklarına inanıyorlardı.

Bu sırada Avrupa'da halk yoksul ve acınacak durumda idi. Köylüler açlıktan ölüyorlardı. Soyluların da çoğu işsiz ve güçsüzdü. Avrupalılar, Müslüman ve Türk ülkelerinin çok zengin olduğunu işitmişlerdi. Buralarını ele geçirirlerse, rahata kavuşacaklarını sanıyorlardı.

Papa, Haçlı Seferleri'nin yapılmasını çok istiyordu. Yeni ülkeler alınınca, sözünün geçtiği yerler de genişleyecekti. Fransa'da topladığı bir mecliste, şövalyeleri ve bütün Hıristiyanları, Müslümanlara karşı yapılacak sefere çağırdı (1095). Haçlı Seferi, Avrupa'nın her şehir ve kasabasına papazlar tarafından duyuruldu.

Hıristiyanlar, sevap kazanmak, günahlarını bağışlatmak, yeni ülkeler elde etmek, zengin olmak amacıyle kısa sürede büyük ordular hazırladılar. Bu seferlere katılanlar, elbiselerinin üzerine ve silahlarına, haç işareti koydukları için kendilerine **Haçlılar** denilmiştir.

Birinci Haçlı Seferi ve I. Kılıçarslan: Önce işsiz, başıboş kimselerden oluşan düzensiz bir kalabalık yola çıktı (1096). Bunlar, geçtikleri yerleri yağma ediyorlar, yol boyundaki halka her türlü kötülüğü yapıyorlardı. Istanbul önlerine geldikleri zaman, Bizans imparatoru, onları hemen Anadolu'ya geçirdi. Biraz ilerleyen Haçlıları, Türk askerleri kuşattılar ve yok ettiler.

Bundan sonra, içlerinde şövalyelerin ve soyluların da bulunduğu düzenli ordular yola çıktı. Bu ordular, Istanbul'da toplandıktan sonra Anadolu'ya geçtiler. 600 bin kişi kadar olan Haçlılar, İznik'e doğru ilerlediler. Türk kuvvetleri, İznik'i bütün güçleriyle savundularsa da Haçlılar bu şehri aldılar. Eskişehir ovasında, I. Kılıçarslan'ın komutasındaki Selçuklu ordusuyle Haçlılar arasında çetin ve kanlı bir savaş oldu. I. Kılıçarslan, çok kalabalık düşman kuvvetleri karşısında, ordusunu geri çekti. Bundan sonra yıpratma savaşları yapmaya başladı. Şehir ve kasabaları boşaltıyor, düşmanın su ve yiyecek bulmasına engel oluyordu. Haçlılar, her gün binlerce ölü bırakarak güçlükle ilerliyorlardı. Anadolu'da önlerine gelen her şeyi yıkıp yakıyorlardı. Haçlılar, Suriye'ye girdikleri zaman 50 bin kişi kalmışlardı. Kudüs şehrini alarak buradaki bütün Müslümanları öldürdüler (1099). Haçlılar, Urfa ve Antakya'da birer beylik, Kudüs'te bir krallık kurdular.

Kısa bir süre sonra, yeni Haçlı orduları Anadolu'ya girdi. I. Kılıçarslan, bu orduların hepsini yenip darmadağın etti. Çoğunun mezarı Anadolu oldu. Pek azı kaçabildi.

I. Kılıçarslan, Anadolu'yu Haçlılardan kurtardıktan sonra Danişmentlilerle savaştı. Onları, egemenliği altına aldı. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun karışıklık içinde olmasından yararlanarak bağımsızlığını ilân etti. Ordusuyle Malatya'ya gitti; Urfa'daki Haçlılarla savaştı. Musul'u aldı. Fakat Büyük Selçuklu sultanının komutanı ile yaptığı savaşta yenildi. Kendisini Habur ırmağına attı. Üzerinde zırh olduğu için boğularak öldü (1107).

I. Kılıçarslan, değerli, gözü pek, doğruluğu seven bir hükümdardı. Devlet adamları ve halk kendisini çok severdi. Hıristiyanlara karşı da iyi davranmıştır. Anadolu'nun bir Türk yurdu olmasında onun emeği büyüktür. I. Kılıçarslan, Türk tarihinin sayılı devlet adamlarından biridir. Öldüğü zaman herkes çok üzülmüştür.

İkinci Haçlı Seferi ve II. Kılıçarslan: I. Kılıçarslan'dan sonra oğlu Mesut sultan oldu. İkinci Haçlı Seferi, bu hükümdar zamanında yapıldı. Musul atabeyinin Urfa'yı alması üzerine Haçlılar, Avrupa Hıristiyanlarından yardım istediler. Papanın çağrısı ile Fransa kralı ve Alman imparatoru ordularıyle yola çıktılar. Selçuklu Sultanı. I. Mesut, iki Haçlı ordusunu da bozguna uğrattı. Bu savaşlara, oğlu II. Kılıçarslan da katıldı. Fransa kralı ve Alman imparatoru, az bir kuvvetle denizden Suriye'ye gittiler. Şam şehrini kuşattılarsa da alamadılar. Çok kötü bir durumda ülkelerine döndüler.

I. Mesut'tan sonra sultan olan II. Kılıçarslan, Danişmentliler Devleti'ni ortadan kaldırdı. Bizanslılar, Türklerin Haçlılarla savaşmalarından yararlanarak Batı Anadolu'yu ellerine geçirmişlerdi. Bizans imparatoru Manuel Komnen, Selçukluların yeniden güç kazanmalarından çekiniyordu. Sınırdaki Türklerin, Bizans topraklarına saldırdıklarını bahane ederek büyük bir ordu ile Selçuklular üzerine yürüdü. II. Kılıçarslan, Bizans ordusunu, Sandıklı ile Çivril arasında ansızın yaptığı bir baskınla (Miryakefalon savaşı) bozguna uğrattı (1176). İmparator güçlükle kaçabildi. Bu zafer, Malazgirt'ten sonra, Türkiye tarihinde en önemli dönüm noktasıdır. Bizanslılar bundan sonra bir daha Türkler üzerine saldıramadılar.

Üçüncü Haçlı Seferi: Haçlılar, Suriye'de Müslümanlara kötülük yapıyorlardı; kervanları soyuyorlar, hacca gidenlere saldırıyorlardı. Bunun üzerine Mısır'da Eyyubî Devleti'ni kuran büyük Türk hükümdarı **Salahaddin,** Haçlılarla savaşa girişti. Kudüs kralının ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı (1187). Kudüs'ü ve Suriye'nin büyük bir bölümünü Haçlılardan aldı. Türklerin bu başarısı, Avrupa'da yeniden Haçlı ordularının toplanmasına neden oldu. Üçüncü Haçlı Seferi'ne, Fransa ve İngiltere krallarıyle Alman imparatoru katıldılar.

Papa II. Urban, Haçlı Seferleri için Avrupa'yı dolaşıyor.

Alman imparatoru, ordusuyle Anadolu'ya girdi. Selçuklular, karşı koydularsa da Çukurova'ya kadar ilerledi. Burada öldü; ordusu dağıldı. Fransa ve İngiltere kral-

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ 1946

ları, deniz yoluyle Suriye'ye geldiler. Akkâ kalesini, uzunca süren bir kuşatmadan sonra aldılar. Fakat, Kudüs'ü ele geçiremediler.

Dördüncü Haçlı Seferi : Kudüs'ün alınması için, papanın kışkırtmasiyle yeni bir Haçlı ordusu daha toplandı. Bu ordu, Venedik gemileriyle yola çıktı. Bu sırada Bizans İmparatorluğu karışıklık içinde idi. Haçlılar, yollarını değiştirerek Istanbul'a geldiler. Şehri ele geçirdiler ve üç gün yağma ettiler. Bu arada pek çok sanat yapıtı yok edildi. Haçlılar Istanbul'da bir Latin İmparatorluğu kurdular (1204). Bu olay, Bizans İmparatorluğu için büyük bir yıkım oldu. Latin İmparatorluğu çok sürmedi. 1261 yılında Bizans İmparatorluğu yeniden kuruldu.

Öteki Haçlı Seferleri : Suriye, Mısır ve Tunus üzerine daha dört Haçlı Seferi yapıldıysa da, bunlardan bir sonuç alınamadı.

Birinci Haçlı Seferi'nden sonra Suriye'de kurulan Hıristiyan beyliklerinden kalanlarını, Mısır'daki Türk Memlûk Devleti ortadan kaldırdı.

Haçlı Seferleri'nin sonuçları : Hıristiyanlar, iki yüz yıl kadar süren Haçlı Seferleri sonunda amaçlarına ulaşamadılar. Fakat, bu seferlerin başka yönlerde önemli sonuçları oldu:

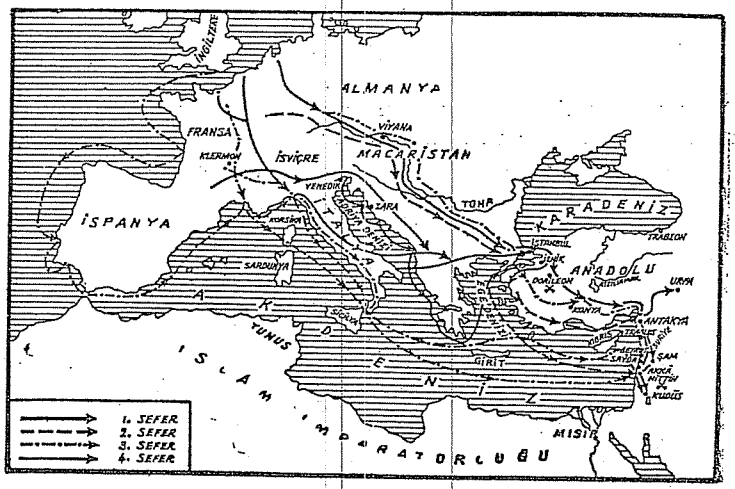

Haçlı Sefeleri'nde izlenen yollar.

Selçuklular Dönemi'nden kalma, taş kabartma melek (Konya kalesinden)

Haçlılar, Anadolu'yu Türklerden alamadılar. Yalnız bu seferler ve savaşlar, Anadolu'nun bir süre bakımsız kalmasına ve yıkımına neden oldu.

Papalar ve öteki din adamları, Hıristiyanlara, Haçlı Seferlerine katılırlarsa, Tanrı'nın ve İsa'nın kendilerine yardım edeceklerini, gittikleri yerlerde başarı kazanacaklarını ve zengin olacaklarını söylemişlerdi. Bu seferler yenilgi ile sonuçlanınca, Hıristiyanlar arasında, papaların ve din adamlarının her söylediklerinin doğru olmadığı kanısı uyandı. Kendilerine duyulan güven sarsıldı.

Haçlı Seferleri sırasında, Akdeniz'de ticaret gelişti. Venedik, Cenova ve Marsilya şehirleri zengin ve işlek birer liman oldu. Avrupa'da daha iyi yaşama koşulları gelişmeye başladı.

Hıristiyanlar, Müslümanlarla yakın ilişki sonucunda, yeni bilgi, görgü ve beceri kazandılar. Bunlar arasında barut, kâğıt, pusula, yeldeğirmeni, şeker, ipek işleri ve halı vardır. Ayrıca bu ilişkiler sonunda, Avrupa'da düşünce, sanat ve bilimde büyük ilerlemeler olmuştur.

Sorunlar :

1. *Türklerin Anadolu'ya gelişleri, Malazgirt Savaşı'ndan önce ve sonra nasıl gelişmiştir?*
2. *Haçlılar, niçin Anadolu üzerine yürümekten vazgeçmişlerdir?*
3. *Haçlı Savaşlarından sonra, Avrupa'da ne gibi bir değişiklik olmuştur?*

ları, deniz yoluyle Suriye'ye geldiler. Akkâ kalesini, uzunca süren bir kuşatmadan sonra aldılar. Fakat, Kudüs'ü ele geçiremediler.

Dördüncü Haçlı Seferi : Kudüs'ün alınması için, papanın kışkırtmasiyle yeni bir Haçlı ordusu daha toplandı. Bu ordu, Venedik gemileriyle yola çıktı. Bu sırada Bizans İmparatorluğu karışıklık içinde idi. Haçlılar, yollarını değiştirerek İstanbul'a geldiler. Şehri ele geçirdiler ve üç gün yağma ettiler. Bu arada pek çok sanat yapıtı yok edildi. Haçlılar İstanbul'da bir Latin İmparatorluğu kurdular (1204). Bu olay, Bizans İmparatorluğu için büyük bir yıkım oldu. Latin İmparatorluğu çok sürmedi. 1261 yılında Bizans İmparatorluğu yeniden kuruldu.

Öteki Haçlı Seferleri : Suriye, Mısır ve Tunus üzerine daha dört Haçlı Seferi yapıldıysa da, bunlardan bir sonuç alınamadı.

Birinci Haçlı Seferi'nden sonra Suriye'de kurulan Hıristiyan beyliklerinden kalanlarını, Mısır'daki Türk Memlük Devleti ortadan kaldırdı.

Haçlı Seferleri'nin sonuçları : Hıristiyanlar, iki yüz yıl kadar süren Haçlı Seferleri sonunda amaçlarına ulaşamadılar. Fakat, bu seferlerin başka yönlerde önemli sonuçları oldu:

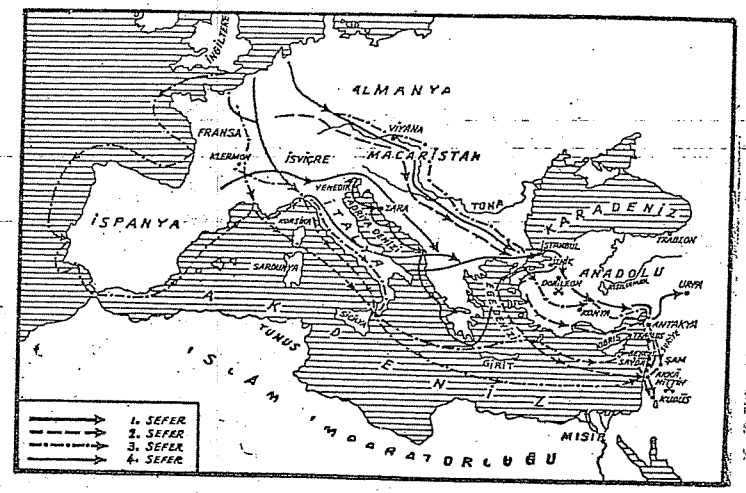

Haçlı Sefeleri'nde izlenen yollar.

Selçuklular Dönemi'nden kalma, taş kabartma melek (Konya kalesinden)

Haçlılar, Anadolu'yu Türklerden alamadılar. Yalnız bu seferler ve savaşlar, Anadolu'nun bir süre bakımsız kalmasına ve yıkımına neden oldu.

Papalar ve öteki din adamları, Hıristiyanlara, Haçlı Seferlerine katılırlarsa, Tanrı'nın ve İsa'nın kendilerine yardım edeceklerini, gittikleri yerlerde başarı kazanacaklarını ve zengin olacaklarını söylemişlerdi. Bu seferler yenilgi ile sonuçlanınca, Hıristiyanlar arasında, papaların ve din adamlarının her söylediklerinin doğru olmadığı kanısı uyandı. Kendilerine duyulan güven sarsıldı.

Haçlı Seferleri sırasında, Akdeniz'de ticaret gelişti. Venedik, Cenova ve Marsilya şehirleri zengin ve işlek birer liman oldu. Avrupa'da daha iyi yaşama koşulları gelişmeye başladı.

Hıristiyanlar, Müslümanlarla yakın ilişki sonucunda, yeni bilgi, görgü ve beceri kazandılar. Bunlar arasında barut, kâğıt, pusula, yeldeğirmeni, şeker, ipek işleri ve halı vardır. Ayrıca bu ilişkiler sonunda, Avrupa'da düşünce, sanat ve bilimde büyük ilerlemeler olmuştur.

Sorunlar :

1. *Türklerin Anadolu'ya gelişleri, Malazgirt Savaşı'ndan önce ve sonra nasıl gelişmiştir?*
2. *Haçlılar, niçin Anadolu üzerine yürümekten vazgeçmişlerdir?*
3. *Haçlı Savaşlarından sonra, Avrupa'da ne gibi bir değişiklik olmuştur?*

2. KONU

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÜKSELİŞİ VE SELÇUKLU UYGARLIĞI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Bulunduğunuz yerde, Selçuklulardan kalan bir yapıt varsa, gidip görünüz; ne zaman yapıldığını, kimin yaptırdığını araştırınız. Bugün ne durumda olduğunu ve bundan nasıl yararlanıldığını inceleyiniz.
2. Cengiz Han hakkında bilgi toplayınız.
3. Harzemşahlar Devleti'nin nerede ve ne zaman kurulduğunu öğreniniz.

1. **Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yükselişi :** Anadolu'ya yönelen Haçlı Seferleri sona ermişti. Bizans İmparatorluğu da varlığını yitirmişti. Anadolu Selçuklu Devleti'ni daha güçlendirmek için durum çok elverişli idi. Türkler, deniz kıyılarını alamadıkları için deniz yoluyle ticaret yapmakta güçlük çekiyorlardı. Sultan **I. Gıyaseddin Keyhüsrev,** Antalya'yı ele geçirdi. Venediklilerle ilk kez bir ticaret anlaşması yaptı. Yerine geçen oğlu, Trabzon Rum Devlet'inden Sinop'u aldı. Böylece Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında birer ticaret limanı elde edilmiş oldu.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin en büyük hükümdarı **Alâeddin Keykubat**'tır. Onun zamanı, her bakımdan çok başarılı geçmiştir. Alâeddin Keykubat, Antalya'nın doğusunda, ticaret ve askerlik bakımından önemli bir yerde bulunan Kandelor kalesini aldı. Buraya Alâiye (Alanya) adını verdi. Şehri surla çevirtti. Bir kule ve tersane yaptırdı. Sinop'ta hazırlattığı donanmayı Kırım kıyılarına gönderdi. Rus ve Kıpçak beylerine egemenliğini kabul ettirdi. Böylece, Karadeniz ticaretini güvenlik altına almış oldu. Doğu Anadolu'da birçok önemli kale ve şehri ele geçirdi. Erzincan ve Kemah'ı alarak Mengücükler Devleti'ne son verdi. Moğolların önünden kaçan ve değerli bir komutan olan Celâleddin Harzemşah'ı yendi. Bundan sonra **Erzurum'u ve Ahlat'ı** aldı.

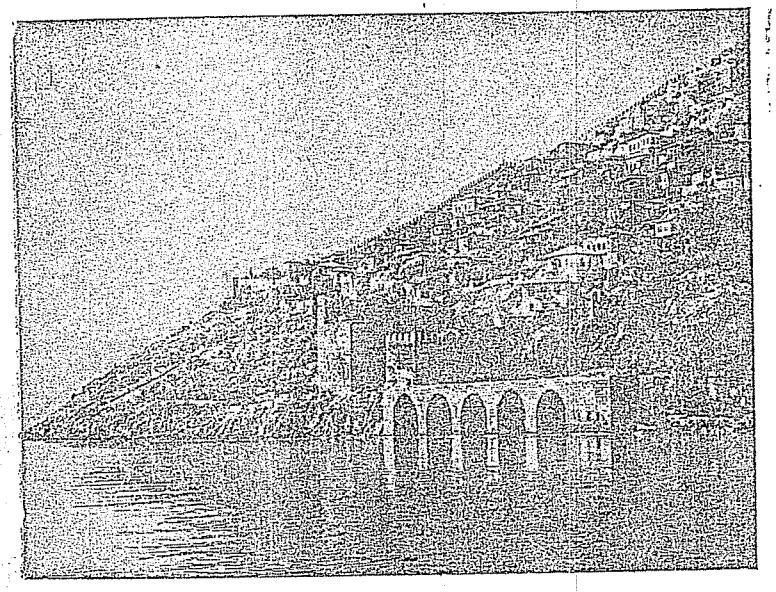

Alanya'da (Alâiye) Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat'ın yaptırdığı tersane (bugünkü görünüşüyle).

Bu sırada Asya'da büyük bir Moğol İmparatorluğu kuran **Cengiz,** Harzemşahlar Devletin'i yıkarak İran'a kadar ilerlemişti. Alâeddin Keykubat, uzağı gören bir devlet adamı idi. Cengiz ile iyi geçinmeye çalıştı. Bir yandan da savunma hazırlıkları yaptı. Başta Konya, Kayseri ve Sıvas olmak üzere birçok şehrin kalelerini ve surlarını onarttı. En yetişkin komutanlarını ve askerlerini doğudaki kalelere yerleştirdi. Suriye ve Mısır'daki Eyyubî devletleriyle dostluk antlaşmaları yaptı.

Alâeddin Keykubat, Kayseri'de verilen bir ziyafette zehirlenerek öldürüldü (1237). Onun ölümüyle de Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yükseliş Dönemi sona erdi.

Alâeddin Keykubat, zengin, mutlu ve bolluk içinde bir ülke bırakmıştı. Bilginleri, sanatçıları korumuş, onlara aylık bağlamıştır. Kendisine Uluğ Keykubat adı verilmiştir.

2. **Anadolu Selçuklu Uygarlığı :** Anadolu Selçukluları, uygarlığın gelişmesi için çok çalışmışlardır. Bugün Anadolu'nun hemen her yerinde Selçuklulardan kalma bir yapıta rastlanır.

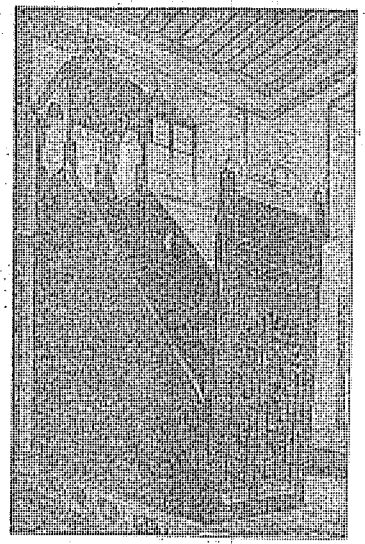

Alâeddin Camii minberi (Ankara).

Devletin Yapısı: Anadolu Selçuklu Devleti'nin başında, Selçuklu soyundan bir sultan bulunurdu. Hükümdar ailesinin en güçlüsü ve değerlisi sultan seçilirdi. Devletin başkenti önce **İznik** şehri idi. Sonra **Konya** başkent oldu. Önemli devlet işleri **Divan**'da görüşülür ve bir karara bağlanırdı. Divana **Vezir** başkanlık ederdi. Divan, bugünkü anlamda Bakanlar Kurulu, vezir de başbakan demekti.

İlleri, hükümdar ailesinden olan prensler yönetirlerdi. İllerde askerlik işlerine, doğrudan doğruya merkeze bağlı **Subaşılar** bakarlardı. Subaşılar, ayrıca o bölgenin güvenliğini sağlarlardı. Adalet işlerine **Kadılar** bakarlardı.

Ordu: Selçuklu ordusu, Kapıkulu Askeri'yle Tımarlı Sipahiler'den oluşurdu. Kapıkulu Askeri, aylıklı olup sultanın yanında bulunurdu. Bu askerler, iyi bir savaş eğitimi ve öğretimi ile yetiştirilirdi. Tımarlı Sipahiler, devletin en

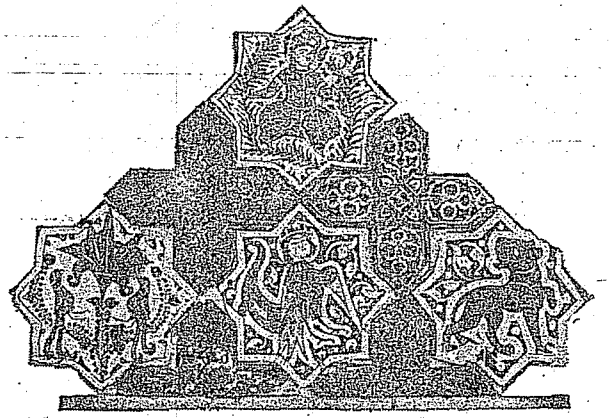

Selçuklu Sarayı çinilerinden bir örnek.

güvendiği Türk askerleri idi. Bir ülke alınınca, toprakları belirli bölümlere ayrılırdı. Bu bölümlerin vergileri, savaşta yararlık gösterenlere verilir ve buna **Tımar** denirdi. Tımar alanlar, altı asker beslemek ve bunlarla birlikte savaşa gitmek zorunda idiler. İşte bu atlı askerlere Tımarlı Sipahiler adı verilmiştir. Büyük Selçuklularda ve Anadolu Selçuklularında, Tımarlı Sipahiler çok büyük başarılar sağlamışlardır. İllerde, Tımarlı Sipahilerin komutanları subaşılardı. Subaşılar, bölge komutanlarına bağlı idiler. Bölge komutanlarının en değerlisi, ordu komutanı olurdu. Ayrıca sınırların koruyucusu olarak **Uç Askerleri** vardı. Bunlar da tımarlı idiler. Selçukluların egemenliğini tanıyan komşu devletlerin askerleri de gerektiğinde orduya katılırdı.

Selçuklu ordusuna çok kez sultan komuta ederdi. Selçuklu ordusunda gezici hastaneler ve hamamlar bulunurdu. Özellikle askerin sağlık durumuna önem verilirdi.

Selçukluların Sinop, Antalya ve Alâiye'de deniz kuvvetleri ve tersaneleri vardı.

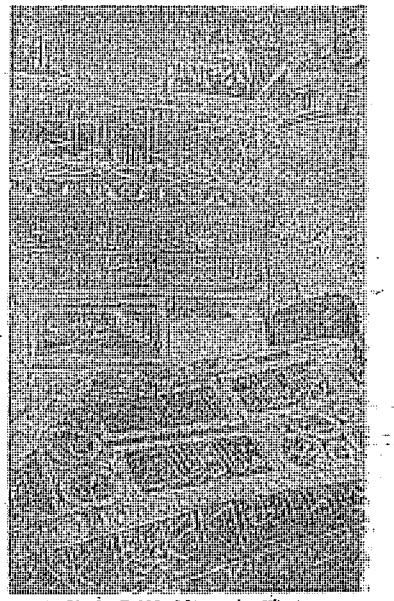

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Konya'daki türbesinin içten görünüşü.

Toprak Yönetimi: Anadolu Selçuklularında devlet malı olan topraklar, bir yönteme göre bölümlere ayrılırdı. Çiftçiler, bu bölümleri eker biçerlerdi. Vergilerini devletin gösterdiği memurlara ve sipahilere verirlerdi. Medreselerin, camilerin, hastanelerin ve öteki sosyal ve bilimsel kuruluşların giderlerini karşılamak için de **vakıf** topraklar ayrılırdı. Bunlar alınıp satılmazdı. Ayrıca kişilerin mülkü olan topraklar vardı.

Bilim: Selçuklular, ülkelerinde bilimin gelişmesi için çalışmışlar, her yerde medreseler, hastaneler açmışlardır. İyi bir öğrenim gören sultanlar, bilginleri, hekimleri, düşünürleri ve sanatçıları korumuşlardır. Öteki İslâm ülkelerinden birçok bilim adamı Anadolu'ya gelip yerleşmiştir. Büyük Türk düşünürü Mevlânâ Ce-

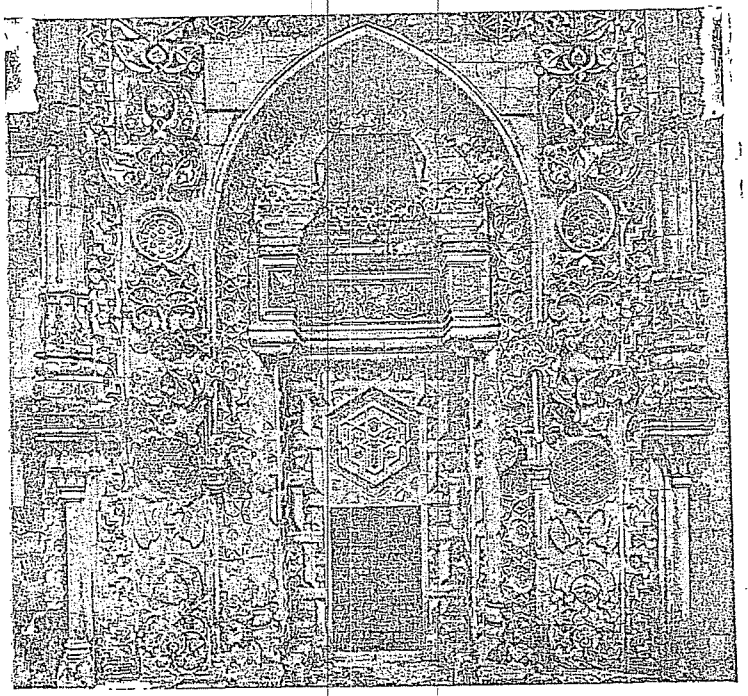

Divriği'de Selçuklulardan kalma Büyük Cami'in kapısı

Celâleddin-i Rumi de bu dönemde Anadolu'ya gelmiş, çok değerli eserlerini burada yazmıştır.

Ticaret, Ticaret Yolları ve Kervansaraylar: Selçuklular, ticaretin gelişmesine önem verdiler. Bu amaçla Konya'dan doğuya, batıya, kuzeye ve güneye giden yollar açıldı. Karayollarını, denizyollarına bağlamak için Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında liman şehirleri ele geçirildi. Ticaretin güvenle yapılmasına ayrıca dikkat edildi. Yabancı tüccarların can ve mal güvenliğine önem verildi. Bunlar, karada ve denizde bir saldırıya uğradıkları zaman, zararları devletçe ödeniyordu. Böylece bir çeşit ticaret sigortası uygulanıyordu. Yollarda konaklamak için hanlar, kervansaraylar, sultan hanları yapıldı; pazar yerleri, kapalı çarşılar kuruldu. Kervansaraylarda Müslüman olan veya olmayan herkes konuk olabilir ve her türlü ihtiyacı parasız olarak karşılanırdı. Birçoğunda hamam, eczane, doktor ve veteriner bulunurdu.

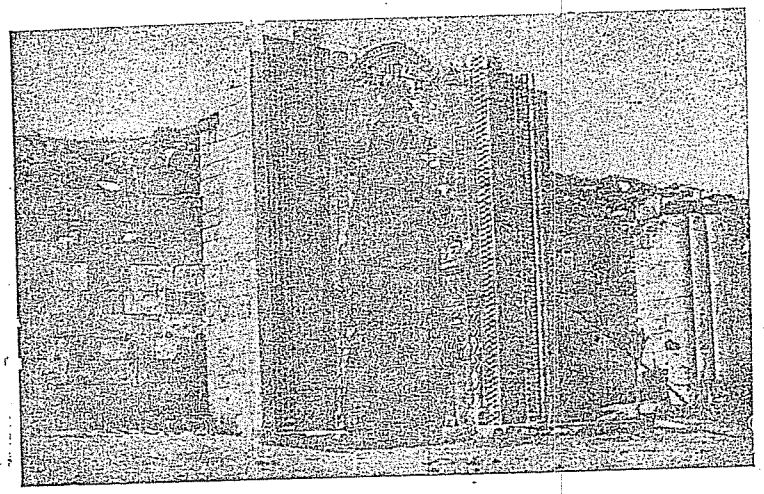

Konya - Aksaray arasında Sultan Hanı. Bu kervansarayın eski durumuna getirilmesi (restore edilmesi) için çalışılmaktadır.

Kalkınan Şehirler ve Limanlar: Anadolu Selçuklu Devleti'nin güvenliği sağlamış olması ve iyi yönetimi sonucunda Anadolu her yönden ilerledi. Şehirler ve kasabalar büyüdü. Sosyal yaşayış canlandı; ekonomik durum gelişti. Konya, Aksaray, Kayseri, Sıvas, Erzincan, Erzurum, Harput, Tokat, Amasya, Ankara gibi ticaret yolları üzerinde bulunan şehirler daha çok kalkındı. Bu büyük şehirlerde halkın bir bölümünü bilginler, devlet memurları, komutanlar, tüccarlar ve sanatçılar oluşturuyordu. Dokumacılık, demircilik, bakırcılık, saraçlık, marangozluk gibi işler yapan zanaatçılar, kendi aralarında örgütlenmişler, **Lonca** denilen gruplara ayrılmışlardı. Loncaların başkanları,

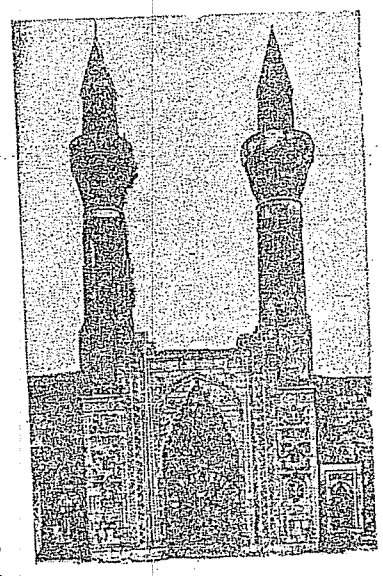

Sivas'ta Gök Medrese.

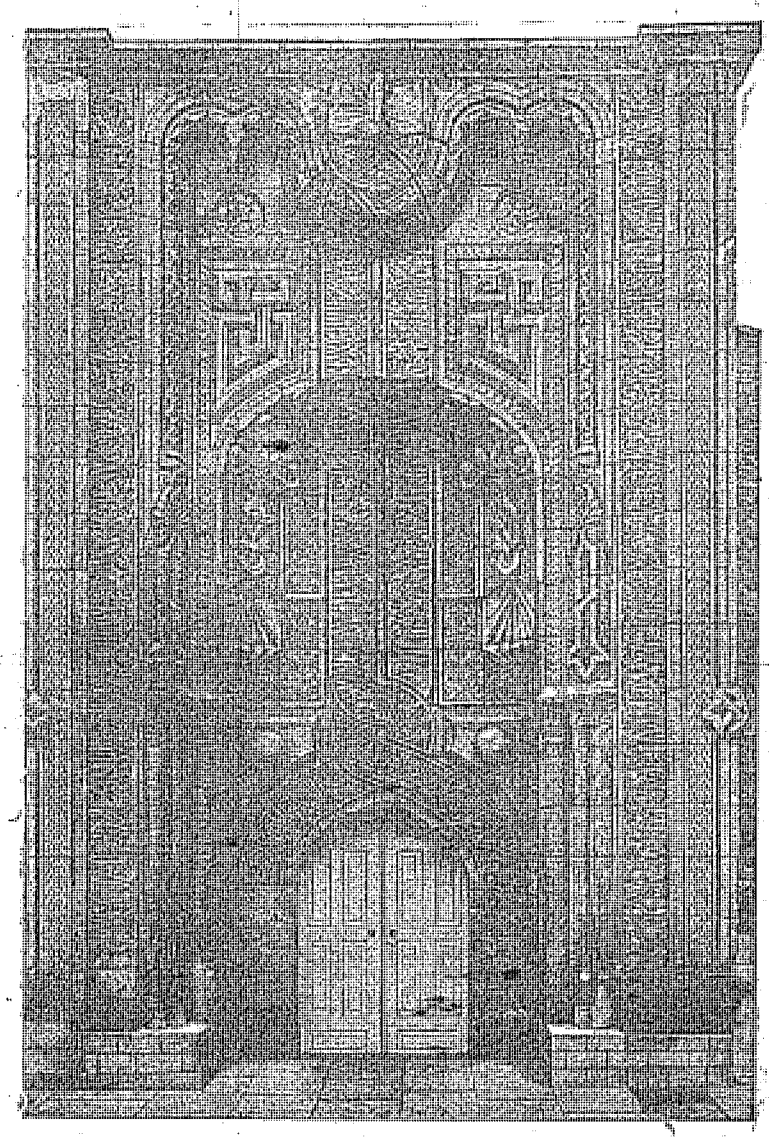

Konya'da İnce Minare Medresesi'nin kapısı

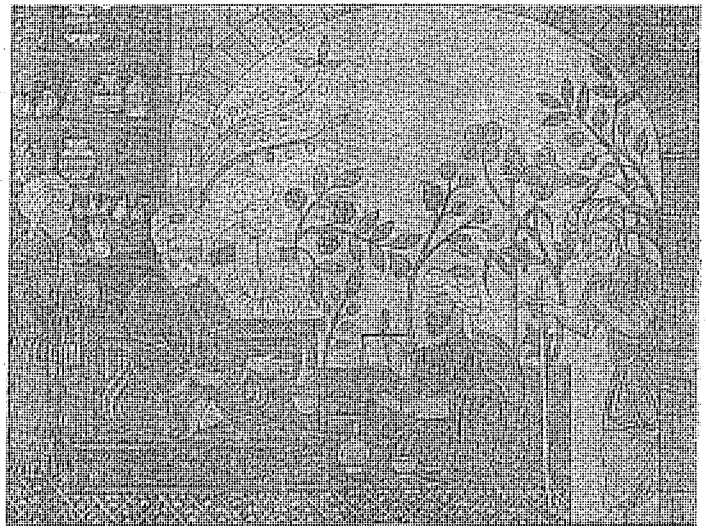

Selçuklular Dönemi'nde, Kayseri hastanesinde bir hastanın muayenesi. Doktor, eczacı ve arkada iki öğrenci.

yöneticileri vardı. Yeni bir dükkân ve işyeri açmak; çırak, kalfa, usta olmak bir yönteme bağlanmıştı. Ayrıca halkın önemli bir bölümü de tarım ve hayvancılıkla uğraşıyordu.

Selçuklu Devleti'nin liman şehirleri, Antalya, Alâiye ve Sinop'tu. Bu şehirlere önce din adamları atandı. Yeni camiler ve mescitler yapıldı. Surlar ve kaleler onartıldı. Yeteri kadar asker kondu. Tersane kuruldu. Donanma hazırlatıldı. Güvenlik sağlandıktan sonra tüccarlar yerleştirildi. Antalya, Alâiye ve Sinop birer ihracat ve ithalât limanı durumuna getirildi. Bu limanlar yabancı ülkelerle ticaret yapılmasını kolaylaştırdı. Yabancı ülkelere şap, tuz, kereste, tiftik, halı ve çeşitli kumaşlar satılıyordu.

Mimarlık ve Süsleme Sanatları : Türkler, Anadolu'ya yerleştikleri zaman bu ülke yıkılmış ve bakımsız bir durumda idi. Selçuklular, hemen bayındırlık işlerine giriştiler. Sultanlar, vezirler, melikler ve öteki devlet adamları saraylar, medreseler, hastaneler, camiler, kervansaraylar, hamamlar, köprüler, surlar, kaleler ve

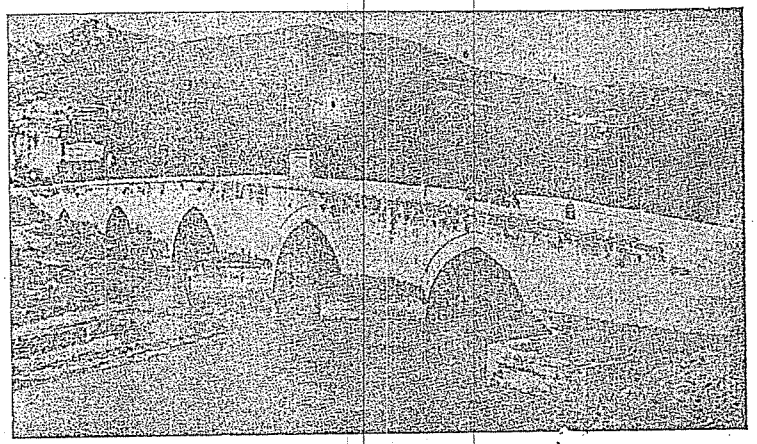

Tokat'ta Yeşilırmak üzerinde Selçuklulardan kalan bir köprü.

türbeler yaptırdılar. Bu yapıtların, kapıları, pencereleri, kubbeleri çok güzel çiniler, oymalar, kabartma yazılar ve nakışlarla süslendi. Başta Konya, Kayseri, Sıvas olmak üzere Anadolu şehirlerinde Selçuklulardan kalma birçok mimarlık yapıtı bulunmaktadır. Bunlar, yapısı, inceliği ve güzelliği ile ayrı bir özellik gösterir.

Konya'da İnce Minare, Karatay medreseleri, Konya - Aksaray arasında Sultan Hanı, Sıvas'ta Gök Medrese, Çifte Minare, Kayseri'de Ulu Cami, Darüşşifa (hastane), Divriği'de Ulu Cami, Erzurum'da Çifte Minare, Alanya'da (Alâiye) Kızıl Kule ve tersane bu dönemden kalan yapıtların başlıcalarıdır.

Selçuklulardan heykeller ve resimler de kalmıştır. Selçuklular, halıcılık ve maden işçiliğinde de çok ileri gitmişlerdir.

Sorunlar :

1. *Alâeddin Keykubat, hangi bakımlardan değerli bir hükümdardır; nasıl bir dış politika izlemiştir?*

2. *Selçuklular, ticaretin gelişmesi için neler yapmışlardır?*

3. KONU

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YIKILIŞI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Çevrenizde hangi Türk beyliği kurulmuştur; bu beylik nasıl gelişmiştir; ne gibi yapıtlar bırakmıştır?

2. Anadolu'ya yapılan saldırılar, niçin doğudan veya batıdan olmuştur?

Moğollar ve batıya yürüyüşleri : Moğollar, XIII. yüzyılda, Asya'da çok büyük bir imparatorluk kurmuşlar ve ilk kez dünya tarihinde yer almışlardır. Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han'dır. Cengiz, önce bütün Moğolları yönetimi altında topladı. Güçlü bir ordu meydana getirdi. Çin'in büyük bir bölümünü eline geçirdikten sonra, batıya doğru ilerledi. Harzemşahlar Devleti'ni yıktı. Çok kan döktü. Batı Türkeli'ndeki ve Horasan'daki Türk şehirlerini taş taş üzerinde kalmayacak biçimde yerle bir etti. Cengiz'in 1227 yılında ölümünden sonra, Moğol İmparatorluğu dört ayrı devlete (hanlığa) ayrıldı. Fakat Moğol ilerleyişi durmadı.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve Moğol saldırısı: Moğollar, İran'ı alıp Anadolu sınırlarına yaklaştıkları sırada, Selçuklu Devleti'nin başında **II. Giyaseddin Keyhüsrev** bulunuyordu. Bu sultan, babası Alâeddin Keykubat gibi değerli ve tecrübeli bir devlet adamı değildi. Büyük Türk beylerinden bazılarını öldürtmüş, bazılarını da gücendirmişti. Bir Türkmen dervişinin çıkardığı ayaklanmayı da güçlükle bastırabilmişti.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü yitirdiği bu sırada, Moğol ordusu, doğudan Anadolu'ya girdi ve Erzurum'u aldı. II. Giyaseddin Keyhüsrev, kuvvetlerini topladı; Moğollara karşı çıktı. Fakat, Sıvas'ın doğusunda, Kösedağ'da Moğollarla yaptığı savaşta ağır

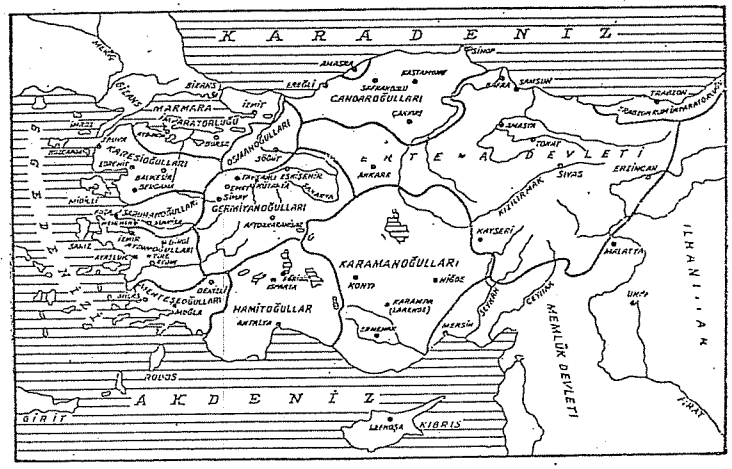

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan beylikler.

bir yenilgiye uğradı (1243). Moğollar, Erzincan, Sıvas ve Kayseri şehirlerine girdiler. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, her yıl vergi vermeyi kabul ederek Moğollarla barış yaptı.

Moğol baskısı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması : Bundan sonra, gün geçtikçe Anadolu Selçuklu Devleti üzerinde Moğol baskısı arttı. Bu yetmiyormuş gibi, Selçuklu prensleri de sultan olmak için birbirleriyle savaşıyorlardı. Bu iç anlaşmazlığa karışan Moğollar, istediklerini sultan yapıyorlar, istemediklerini öldürtüyorlar veya ülkeden kaçırtıyorlardı. Anadolu, tam bir karışıklık içinde bulunuyordu. Can ve mal güvenliği kalmamıştı. Anadolu Türk halkı, bu kötü durumdan kurtulmak için çare arıyordu. Selçuklu beyleri, Mısır'da bir Türk devleti kurmuş olan Memlûklerden yardım istediler. Memlûk Sultanı **Baybars**, ordusuyle Anadolu'ya girip Moğolları ağır bir yenilgiye uğrattı; fakat, burada fazla kalamadı; geri döndü. Baybars'ın gelişi, Moğol baskısını daha çok artırdı. Moğollar, Anadolu'da 200 bin kişi öldürerek öç aldılar. Bu olaydan sonra, Selçuklu hükümdarlarının hiç bir yetkisi kalmadı Sultan II. Mesut'un 1308'de ölmesiyle Anadolu Selçuklu Devleti sona erdi. Moğollar, Anadolu'yu kendi ülkelerine kattılar. Fakat, her yanına egemen olamadılar. Yalnız kısa bir süre İç Anadolu'yu ellerinde tutabildiler.

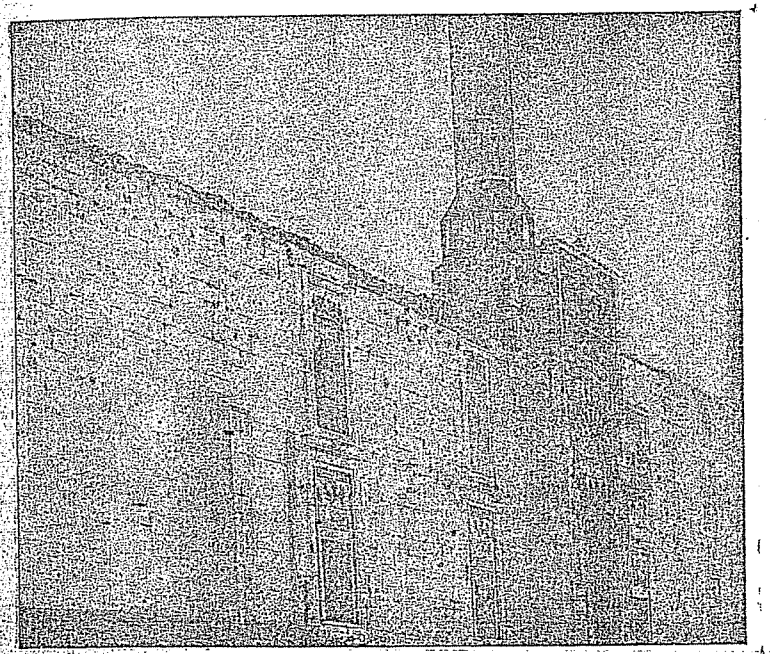

Beylikler Dönemi'nden kalma, Selçuk kasabasındaki İsa Bey Camii.

Anadolu'da Türk Beylikleri : Selçuklular, sınır boylarına uç askerleri yerleştirmişlerdi. Bunların görevleri, sınırları korumak ve düşman ülkelerine akınlar yapmaktı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından ve Moğol baskısının azalmasından sonra, uç askerlerinin komutanları ile kimi valiler, bağımsız beylikler kurdular. Bunların başlıcaları şunlardır :

Karamanoğulları	:	İçel, Ermenek ve Konya çevresinde,
Germiyanoğulları	:	Kütahya ve çevresinde,
Aydınoğulları	:	Birgi, Tire ve İzmir'de,
Saruhanoğulları	:	Manisa ve Menemen'de,
Karesioğulları	:	Balıkesir ve Bergama'da,
Candaroğulları	:	Kastamonu ve Sinop'ta,
Hamitoğulları	:	Eğridir, Isparta ve Antalya'da,
Menteşoğulları	:	Milas ve Beçin'de,
Osmanoğulları	:	Söğüt ve çevresinde.

Bu beyliklerin amacı, Anadolu'da Türk birliğini yeniden bir yönetim altında kurmaktı. Bunun için de birbirleriyle savaşıyorlardı. Hepsinin orduları, kıyıda bulunanların ayrıca donanmaları vardı. Beylikler, bir yandan da dış düşmanlara karşı Türk sınırlarını ve çıkarlarını koruyorlardı. Bu güç koşullar altında uygarlığın gelişmesine önem veriyorlar, bölgelerinde cami, medrese, çeşme, imaret, türbe, hamam, kütüphane gibi eserler yaptırıyorlar, adlarına bilim kitapları yazdırıyorlardı.

Türk beyliklerinden Karamanoğulları, Germiyanoğulları ve Candaroğulları daha güçlü görünüyorlardı. Karamanoğulları, Selçuklu Devleti'nin yerini almaya çalışıyordu.

Karamanoğulları Beyliği'ni kuran Karamanlılar da, Oğuz boylarındandı. Bunlar, İçel ve Ermenek çevresine yerleştirilmişlerdi. Karamanoğulları, Selçukluların içişlerine karışmışlar, Moğollarla başarılı savaşlar yapmışlardı. Daha sonra yakın beyliklerin topraklarını alarak ülkelerini genişletmişlerse de Osmanlılar karşısında gerilemek zorunda kalmışlardır. Karamanoğulları Beyliği'nin hükümdarı **Mehmet Bey** 1277'de çıkardığı bir fermanla Türkçenin resmî dil olduğunu bildirmiştir. Selçuklular Dönemi'nde devletin resmi dili Arapça ve Farsça idi. Osmanoğulları da Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmişlerdir.

Önceleri Anadolu Türk beylikleri içinde en küçüğü Osmanoğulları Beyliği idi. II. ünitede görüleceği gibi, Osmanoğulları, Bizanslılara ve Balkan milletlerine karşı zaferler kazandılar ve kısa sürede güçlü bir duruma geldiler. Onlar da Anadolu Türk birliğini sağlamak istiyorlardı. Karamanoğulları ile Osmanlılar arasında bu yüzden uzun süren savaşlar oldu. Sonunda Osmanlılar Türk beyliklerine son vererek Anadolu'yu yönetimleri altına aldılar.

Sorunlar :

1. *Haçlılarla başarılı savaşlar yapan Anadolu Selçuklu Devleti, niçin Moğollara karşı koyamamıştır?*

2. *Karamanoğulları ile Osmanoğulları'nın ve öteki beyliklerin, Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmeleri, niçin çok önemlidir? Böyle davranmamış olsalardı, bugün nasıl bir durumla karşılaşabilirdik?*

II. ÜNİTE

ANADOLU'DA YENİ BİR TÜRK DEVLETİNİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ (OSMANLI İMPARATORLUĞU)

- **Osmanlı Devleti'nin kuruluşu.**
- **Anadolu'da Türk birliğinin bozulması ve Osmanlı Devleti'nin yeniden güçlenmesi.**
- **İstanbul'un fethi ve sonuçları.**
- **Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş Dönemi.**
- **Kuruluş ve Yükseliş dönemlerinde Osmanlı Uygarlığı.**

1. KONU

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Birinci Kosova Savaşı ve Murat Bey'in ölümü hakkında bilgi toplayınız.
2. Filibe, Gümülcine, Manastır, Sofya ve Niş'in yerlerini haritadan bulunuz. Bu şehir ve kasabalar bugün hangi devletlerin sınırları içindedir?
3. Istanbul'dan Belgrad'a giden demiryolu ve karayolu hangi önemli şehirlerden geçmektedir?

1. Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu :

Kayıların Anadolu'ya gelişi : Osmanlı Beyliği'ni kuranlar, Oğuz Türklerinin Kayı Boyu'ndandır. Kayılar, Malazgirt Savaşı'ndan sonra, öteki Oğuz boylarıyle birlikte Anadolu'ya gelmişler, burada çeşitli bölgelere yerleşmişlerdir. Oğuz boylarının Anadolu'ya gelişi, Moğol saldırısına kadar sürmüştür.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'in dedeleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bir süre dolaştıktan sonra, kendilerine bağlı dört yüz çadır halkı ile birlikte, İç Anadolu'ya göç etmişler, Ankara yakınlarında Karacadağ çevresine yerleşmişlerdir. Kayılardan bir grup, daha sonra, Ertuğrul Bey'in yönetiminde batıya doğru ilerlemiş, **Söğüt** ve **Domaniç** alınarak burada Selçuklu Devleti'ne bağlı bir uç beyliği kurulmuştur.

Ertuğrul Bey, Bizanslılarla savaştı; çok yaşadı. Söğüt'teki mezarı, sonraları bir türbe haline getirildi. Ertuğrul Bey'in yerine oğlu **Osman Bey** geçti (1281). Bu sırada Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmak üzere idi. Türk beyleri, durumu elverişli buldukça, bağımsız beylikler kuruyorlardı. Osman Bey de 1299 yılında bağımsızlığını ilân etti.

Osmanlılar, kendilerinden güçlü olan beyliklerle savaşmadan önce, Bizanslılar üzerine yürümeyi daha uygun buldular. Öte yan-

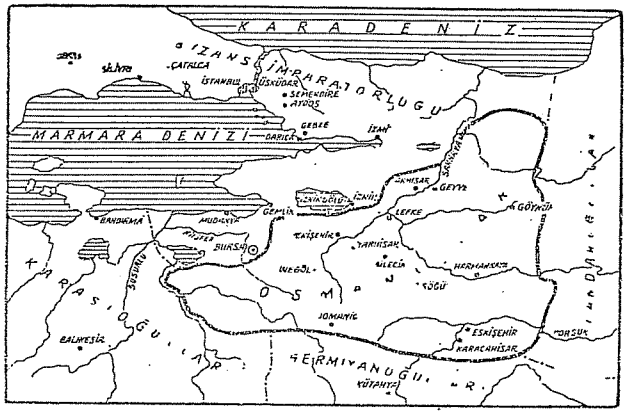

Osman Bey zamanında Osmanlı Beyliği.

dan Türk beylikleri arasında yapılan savaşı, halk da iyi karşılamıyordu. Türk Türke olan bu çarpışmalar ülkede güvensizlik yaratıyordu.

Bizans İmparatorluğu'nun siyasal durumu : Bu sırada Bizans İmparatorluğu toprakları çok küçülmüştü. Anadolu'nun Marmara denizi kıyısındaki kasabalarla Bursa, Bilecik, İznik, İzmit şehirleri, Balkan yarımadasında Trakya, Selânik, Yunanistan ve Ege denizinde birkaç ada, bu devletin elinde kalmıştı. Fakat Bizans imparatorları, buralara da tam olarak söz geçiremiyorlardı. Ordunun ve donanmanın düzeni bozulmuştu. Şehirleri ve kasabaları, tekfur denilen beyler yönetiyorlardı. Tekfurlar, birbirleriyle geçinemiyorlar, halkı ağır vergilerle eziyorlar, çok kez imparatoru da dinlemiyorlardı. Bizans İmparatorluğu, karışıklık içinde idi. Hoşnutsuzluk genel bir hal almıştı. Bu durum Osmanlı ilerleyişini kolaylaştırmıştır.

Osmanlı Beyliği'nin büyümesi : Osman Bey, ülkesini genişletmeye çalıştı. Önce, Eskişehir'in yanında bulunan Karacahisar'ı aldı; burasını beyliğinin başkenti yaptı. Silâh arkadaşları **Samsa Çavuş, Akça Koca ve Gazi Abdurrahman**'la birlikte kimi savaşarak, kimi de korkutarak, Bizanslıların kasaba ve şehirlerini ele geçirmeye başladı. **Bilecik, Yarhisar** ve **İnegöl** ile Sakarya vadisinde bulunan bazı kasabaları aldı. Bursa'yı da ele geçirmek istiyordu. Fakat, artık yaşlanmıştı. Beyliğin yönetimini oğlu **Orhan Bey**'e bıraktı. Bursa alınmak üzere iken öldü (1326). Vasiyetine uyularak Bursa'da Gümüşlü Kümbet denilen yere gömüldü; üzerine bir türbe yapıldı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Bey.

Osmanlı Beyliği'ni genişleten, Türk kuvvetlerinin Rumeli'de yerleşmelerini sağlayan Orhan Bey.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey, uzağı gören, dürüst, gözü pek, eli açık bir devlet adamı idi. Yönetimi altında bulunan halka iyi davranır, kimseye haksızlık yapılmasını istemezdi. Görev verdiği kimseleri iyi tanır ve iyi seçerdi. Sevilen, sayılan bir bey idi.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yerinin özellikleri : Osmanlı Beyliği, çok güçsüz duruma düşmüş olan Bizans imparatorluğu sınırı üzerinde kurulmuştu. Buradan Bizans topraklarına girmek ve sonra da boğazlardan Rumeli'ye geçmek çok kolaydı. İç Anadolu'dan batıya doğru ilerleyen Türk boylarının ilk uğrak yeri burası idi. Bu yeni gelenlerle, Osmanlı Beyliği'nin nüfusu durmadan artıyordu. Batıya, güneye ve doğuya giden ticaret yolları da bu bölgeden geçiyordu. Osmanlı Beyliği ülkesi, her bakımdan zengindi. Bol ve çeşitli ürün alınabiliyordu. Onun için öteki beyliklerden daha çok asker (Tımarlı Sipahi) beslemek olanağı vardı. Şifalı sıcak suları da iyi olmak ve dinlenmek için çok kimsenin gelmesine neden oluyordu. Bütün bu özellikler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuştur.

Orhan Bey'in başarıları : Orhan Bey, ilk iş olarak ordusuyle Bursa üzerine yürüdü. Burası, uzun süredir baskı altında tutuluyordu. Bursa Tekfuru, savaşmadan şehri teslim etmek zorunda kaldı. Orhan Bey, Bursa'yı başkent yaptı. Birçok Türk ailesini buraya yerleştirdi. Komutanları, Kocaeli yarımadasında bazı kaleleri aldılar. Bizans imparatoru, Türk ilerleyişini durdurmak için ordusuyle Anadolu'ya geçti; yapılan savaşta, Bizanslılar yenildiler. İmparator, İstanbul'a kaçtı. Osmanlıların bu başarısından sonra, **İznik** teslim oldu; arkasından **İzmit** alındı (1337).

Osmanlıların Balkan yarımadasına geçtikleri sırada Balkan devletleri.

Orhan Bey, babası gibi Türk beylikleriyle iyi geçindi. Yalnız Karesioğulları Beyi'nin ölümünden sonra, oğulları arasında çıkan anlaşmazlıktan yararlanarak, bu beyliğin topraklarını ülkesine kattı. Böylece Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasını eline geçirmiş oldu. Karesioğulları Beyliği'nin Osmanlılara bağlanması, Anadolu Türk birliğinin kurulması yolunda atılmış ilk adımdır. Öte yandan bu beyliğin deniz kuvvetleri, Osmanlılara, Rumeli'ye geçme olanağı sağladı.

2. **Balkan Yarımadasının Siyasal Durumu:** Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Balkan yarımadasında Sırp ve Bulgar krallıklarıyle Bosna, Eflak ve Arnavutluk beylikleri bulunuyordu. Bu devletler arasında anlaşmazlık ve geçimsizlik vardı. Sırplar ve Bulgarlar, sık sık Bizans İmparatorluğu'na saldırıyorlardı. Ayrı mezheplerde olanların çatışmaları da artmıştı. Katolik mezhebindeki Macarlar ve Venedikliler, Ortodoks mezhebindeki İslavlara çok kötülük yapıyorlar, onları kendi mezheplerine girmeye zorluyorlardı. Buradaki halk arasında tam bir eşitsizlik vardı; vergiler de çok ağırdı.

Osmanlılar, Rumeli'ye çıkmaya hazırlandıkları sırada Balkan yarımadasındaki siyasal durum, kendileri için oldukça elverişli idi.

3. **Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde Balkan Politikası:**

Osmanlıların Rumeli'ye geçişi: Bizans İmparatoru, Türklerle dostluğu güçlendirmek için, kızını Orhan Bey'le evlendirdi ve başı sıkıştıkça Osmanlılardan yardım istedi. Türk askerleri böylece Rumeli'yi iyice tanımış oldular.

Artık Rumeli'de yerleşmek zamanı gelmişti. Osmanlılar, bu yardımları yaparken her şeyden önce kendi çıkarlarını gözetiyorlardı. Güç durumda kaldığı bir sırada yine yardım isteyen imparator, bu yardıma karşılık Gelibolu yarımadasında bulunan Çimbi (Çimpe) kalesini Orhan Bey'e verdi.

Türklerin, geri dönmemek üzere Rumeli'ye yerleşmeleri, Çimbi kalesine asker bırakmalarıyle başlar (1353). Osmanlı ordusu, bir yıl sonra, Orhan Bey'in büyük oğlu **Süleyman Paşa**'nın komutasında Rumeli'ye geçti. Gelibolu, Bolayır ve Çorlu alındı. Fakat Süleyman Paşa'nın bir av sırasında atından düşerek ölmesi ve beş yıl kadar sonra Orhan Bey'in ölümü, Rumeli'de ilerleyişin bir süre durmasına neden oldu. Orhan Bey'in yerine küçük oğlu **Murat** geçti (1362).

Orhan Bey, her zaman ülkesi içinde dolaşır, devlet işlerinin eksiksiz yürütülmesini gözetirdi. Başkent Bursa'da bile bir aydan fazla oturmazdı. Zamanında, memleket geniş ölçüde bolluğa kavuştu; fakir kalmadı. Hatta zekât verilecek kimse bulunamıyordu.

Balkan yarımadasında yerleşme: Murat Bey, önce Ankara'yı aldı. Ordusunu güçlendirdikten sonra, Rumeli'ye geçti. **Lala Şahin Paşa, Hacı İlbey** ve **Evrenuş Bey** gibi değerli komutanlarla, bu bölgede Türk yönetimini geliştirmeye başladı. Lüleburgaz alınarak Edirne yolu açıldı. Lala Şahin Paşa, güçlü bir ordu ile Edirne üzerine gönderildi Edirne komutanı, Bulgarlardan yardım almıştı. Babaeski yakınlarında yapılan savaşı Osmanlılar kazandı. **Edirne** 1363'te alındı. Bundan sonra **Filibe** ve **Gümülcine** ele geçirildi.

Türklerin bu hızlı ilerleyişi karşısında Balkan milletleri kuşkuya düştüler. Papanın kışkırtmasıyle Sırplar, Bulgarlar, Macarlar, Eflaklılar ve Bosnalılar birleşerek bir Haçlı ordusu meydana getirdiler. Bunların amacı, Türkleri Balkan yarımadasından çıkarmaktı. Haçlılar, Edirne'ye doğru yürüdüler. Çok kalabalık olduklarından, kendilerine fazla güveniyorlardı. Lala Şahin Paşa, Hacı İlbey komutasında bir birliği, keşif yapmak için düşman üzerine gönderdi. Haçlılar, geceyi içki içerek geçiriyorlardı. Bu fırsatı kaçırmayan Hacı İlbey, gece yarısından sonra ansızın yaptığı bir baskınla düşmanı darmadağın etti (1364). Kaçmak isteyenlerin çoğu Meriç ırmağında boğuldu. **Sırp Sındığı** denilen bu zaferden bir süre sonra Edirne başkent yapıldı.

Türkler, ileri yürüyüşlerini sürdürdüler. Bulgar kralı, Osmanlılara karşı koyamayacağını anladığından vergi vermeyi kabul etti. Kız kardeşini de Murat Bey'le evlendirdi. Murat Bey, Macarlara karşı, Bulgarlara yardımda bulundu. Bir Osmanlı ordusunu Bulgaristan'a gönderdi.

Balkan yarımadasına göçmen gönderilmesi: Osmanlılar, güçlü ve düzenli ordularıyle Balkan yarımadasında başarı kazanıyorlardı. Ele geçirdikleri yerlerde, dürüst davranıyorlar ve buralarını iyi yönetiyorlardı. Belli ölçülerde ve eskisinden daha az vergi alıyorlar, halkı din, mezhep ve sosyal işlerinde özgür bırakıyorlardı. Onların bu gerçekçi politikaları, fazla bir direnme görmeden Balkan yarımadasında yerleşmelerini sağladı. Osmanlılar, daha çok büyük yollar üzerinde bulunan ve askerlik bakımından önemli olan şehir ve kasabalara, Anadolu'dan gelen Türk göçmenlerini yerleştiriyor-

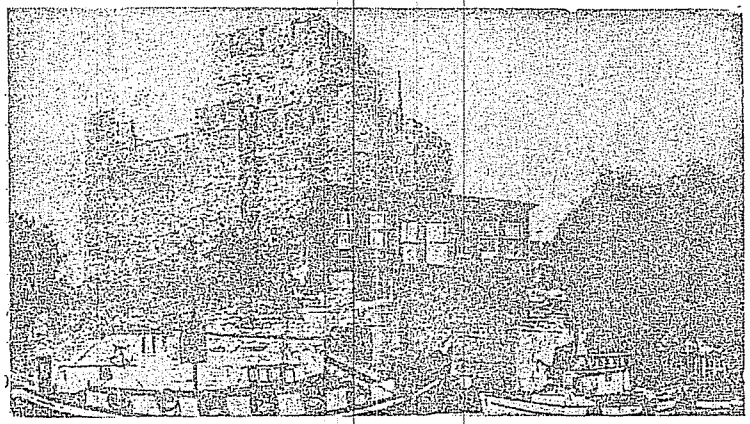

Yıldırım Bayezit'in yaptırdığı Anadoluhisarı'nın bugünkü durumu.

lardı. Kısa sürede, örgütlerini kuruyorlar, camiler, medreseler, imaretler (yoksullar aşevi) yaptırıyorlardı. Balkan yarımadasında güvenliği sağlamak için arkalarında düşman bırakmıyorlardı.

4. **Anadolu Beylikleri'yle İlişkiler:** Murat Bey, gerekli devlet işlerini düzenlemek ve tamamlamak için Balkan yarımadasında sürdürdüğü ileri yürüyüşe ara verdi. Bu sırada oğlu Bayezit'i (Yıldırım Bayezit), Germiyanoğulları beyinin kızı ile evlendirdi. Kızın çeyizi olarak Kütahya ile birkaç kasaba Osmanlılara verildi. Murat Bey, Hamitoğullarından para karşılığında Isparta, Akşehir ve Karaağaç'ı satın aldı.

Karamanoğulları, Osmanlıların günden güne güçlenmelerinden kuşkuya düştüler. Bir süre sonra sıranın kendilerine geleceğini anladıkları için, Osmanlı ülkelerine saldırmaya başladılar. Fakat başarı sağlayamadılar; aldıkları yerleri geri vererek barış yapmak zorunda kaldılar.

5. **Türklere Karşı Açılan Yeni Haçlı Seferleri:**

Birinci Kosova Savaşı: Osmanlılar, kısa bir süre sonra, Balkan yarımadasında yeniden ileri yürüyüşe geçtiler. **Manastır, Sofya ve Niş** şehirlerini aldılar. Türklerin bu başarıları karşısında Sırplar, Bosnalılar, Arnavutlar ve Bulgarlar bir Haçlı ordusu kurmak için aralarında anlaştılar. Bu durumu öğrenen Murat Bey, hemen Bulgaristan üzerine bir ordu gönderdi. Bulgarlar yenildi; kralları teslim olmak zorunda kaldı. Şimdi sıra Sırplara gelmişti. Osmanlı ordusu ile Haçlı ordusu, Sırbistan'da Kosova ovasında karşılaştı. Çok kanlı bir savaş oldu. Şehzade Bayezit, bu çarpışmada büyük bir kahramanlık gösterdi. Türklerin saldırılarına dayanamayan düşman bozuldu ve kaçmaya başladı. Türkler, büyük bir zafer kazandılar (1389). Murat Bey savaş meydanında yaralılar arasında gezerken bir Sırp prensi tarafından öldürüldü. Yerine oğlu Yıldırım Bayezit geçti.

Murat Bey, Osmanlı Beyliği'ni güçlü ve büyük bir devlet durumuna getirdi. Yeniçeri adı verilen aylıklı ve süreldi bir ordu kurdu. Kanunsuz hiç bir iş yapmazdı. Düşmanını iyi tanır, davranışlarında yanılmazdı. Her bakımdan değerli bir devlet adamı idi.

Niğbolu Savaşı: Osmanlıların, Balkan yarımadasında ilerlemeleri, Macarları kuşkuya düşürüyordu. Artık sıra onlara gelmişti. Macar kralı, Osmanlılara karşı koyamayacağını anlamış olduğundan, Avrupa devletlerinden yardım istedi. Papa, bütün Hıristiyanları, Macar kralına yardım etmeye çağırdı. Bunun üzerine Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya ve öteki Avrupa ülkelerinden gelen şövalyelerle soydular; Macaristan'ın başkenti Budin'de toplandılar. Bu Haçlı ordusunun amacı, Türkleri Avrupa'dan çıkarmaktı. Haçlılar, kendilerine çok fazla güveniyorlardı. Bulgaristan'ı geçmek, onlar için bir kır gezisi gibi olacaktı.

Niğbolu Savaşı'nı kazanan ve Anadolu Türk birliğini geniş ölçüde sağlayan Yıldırım Bayezit.

Haçlılar, Niğbolu, kalesini kuşattılar. Yıldırım Bayezit de, düşmanın hiç beklemediği bir zamanda ordusuyle Niğbolu önüne geldi. Burada Osmanlı ordusuyle Haçlı ordusu arasında çetin ve kanlı bir savaş oldu. İlk olarak saldırıya geçen Fransızların çoğu, savaş meydanında öldü. Kalanları da tutsak edildi. Avrupa milletlerinin seçkin askerleri, Türk ordusu karşısında ancak üç saat kadar dayanabildiler. Macar kralının savaşta önemli bir rolü olmadı. So-

nunda bütün düşman ordusu bozuldu. Kaçanların çoğu Tuna'da boğuldu. Macar kralı canını zor kurtarabildi. Türkler, Haçlılara karşı parlak bir zafer daha kazanmış oldular (1396).

6. **Anadolu'da Türk Birliğinin Kurulması :** Kosova'da kazanılan zaferin Anadolu Türk halkı üzerinde etkisi büyük oldu. Yıldırım Bayezit, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Germiyanoğulları beyliklerini savaş yapmadan ortadan kaldırdı. Karamanoğullarından Beyşehir ile Akşehir ve Candaroğullarından Kastamonu alındı.

Niğbolu Savaşı'ndan sonra da Karamanoğulları Beyliği ile Sıvas, Kayseri, Tokat, Malatya, Divriği ve Fırat'a kadar olan yerler Osmanlı ülkesine katıldı. Böylece Anadolu Türk birliği geniş ölçüde kurulmuş oldu.

Sorunlar :

1. *Osmanlı Beyliği, öteki Anadolu beyliklerinden daha küçük olduğu halde, kısa sürede güçlenmesinin ve büyümesinin nedenleri nelerdir?*
2. *Osmanlılar, niçin kolaylıkla Rumeli'ye geçebilmişlerdir?*
3. *Osmanlıların, Balkan yarımadasında başarılarını kolaylaştıran etmenler nelerdir?*
4. *Osmanlılar, niçin Edirne'yi başkent yapmışlardır?*
5. *Birinci Kosova Savaşı'na ve Niğbolu Savaşı'na hangi devletler katılmıştır?*

2. KONU

ANADOLU TÜRK BİRLİĞİNİN BOZULMASI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN YENİDEN GÜÇLENMESİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Timur ve Timur İmparatorluğu hakkında bilgi toplayınız.
2. Ankara Savaşı hakkında bilgi toplayınız.
3. Osmanlı hükümdarları, Anadolu'da Türk birliğinin kurulmasına niçin çok önem vermişlerdir?

1. **Ankara Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları :** Timur, Batı Türkeli, Horasan ve İran'da büyük bir imparatorluk kurmuştu. Bu imparatorluğu daha da genişletmek istiyor, çevresindeki ülkelere seferler yapıyordu. Girdiği her yeri kana ve ateşe boğuyordu. Ankara Savaşı'nın gerçek nedeni, Timur'un saldırgan oluşudur. Yıldırım Bayezit'in, Timur'a karşı sert davranışı da savaşın başka bir nedenidir.

Irak hükümdarı Ahmet Celayir ile bir Türkmen Beyi olan Kara Yusuf, Timur'un önünden kaçarak Yıldırım Bayezit'e sığındılar. Timur, Yıldırım Bayezit'ten bu beylerin kendisine verilmesini istedi. Bayezit, olumsuz karşılık verince, Timur hızla Anadolu'ya girdi ve Sıvas'ı kuşattı. Sıvas, on sekiz gün dayandı. Timur'un kimseyi öldürmeyeceğine söz vermesi üzerine, kale komutanı şehri teslim etti. Fakat Timur sözünde durmadı; şehri savunan askerleri diri diri toprağa gömdürdü; Sıvas'ı yıkıp yaktıktan sonra, geri döndü. Bu durum, Yıldırım Bayezit'i çok üzdü. Öte yandan Timur'un yanına kaçan Anadolu beyleri, onu Osmanlılara karşı savaşa kışkırtıyorlardı. Timur, Bayezit'le mektuplaşıyor ve her mektubunda ondan yeni isteklerde bulunuyordu.

Kazandığı zaferlerden dolayı kendisine çok güvenen Timur'un Bayezit'ten istekleri şunlardı :

1. Ahmet Celayir ile Kara Yusuf'un kendisine verilmesi veya öldürülmesi,

2. Bayezit'in, kendisinin egemenliğini tanıması,
3. Şehzadelerden birinin rehine olarak gönderilmesi,
4. Anadolu beylerinden alınan yerlerin sahiplerine verilmesi.

Ankara Savaşı'ndan sonra parçalanan Osmanlı Devleti'ni bir yönetim altında toplamayı başaran Çelebi Mehmet.

Yıldırım Bayezit, bağımsızlıkla bağdaşmayan bu istekleri kabul etmedi. Timur'a ağır bir karşılık verdi. Osmanlı komutanları, daha ölçülü davranmasını salık verdilerse de Bayezit onlara, "Onurumuz ve karşı koyacak gücümüz vardır. Özgür yaşamalıyız" dedi. Artık savaşın olması kesindi.

Timur, yeniden Anadolu'ya girdi; hızlı bir yürüyüşle Ankara'ya kadar ilerledi ve şehri kuşattı. Yıldırım Bayezit de Timur'un hiç beklemediği bir yoldan Ankara önlerine geldi. Bunun üzerine Timur, Ankara kuşatmasını kaldırdı; kale çevresinden çekildi. Osmanlı ordusu ile Timur'un ordusu, Ankara yakınlarında Çubuk ovasında karşılaştı. Timur'un ordusu 150 binle 200 bin, Osmanlı ordusu 80 binle 100 bin arasında idi. Çetin bir savaş başladı. Osmanlı ordusu, ayrılmalar ve hainlikler yüzünden bozuldu. Yıldırım Bayezit, az bir kuvvetle sonuna kadar çarpıştı. Düşman askerleri arasından çıkıp kurtulacağı sırada atı yuvarlandı ve tutsak düştü (1402).

Timur, Bayezit'e iyi davrandı. Fakat, Bayezit'e tutsak yaşamak çok ağır geldi. Üzüntüsünden hastalanarak öldü. Onun, yüzüğünde taşıdığı zehiri içerek öldüğü de söylenir.

Timur, bir süre Anadolu'da kaldı. Yanında bulunan Anadolu beylerine, eski topraklarını geri verdi. Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları beylikleri yeniden kuruldu. Timur, Osmanlı ülkelerini, egemenliğini tanımaları koşuluyle Bayezit'in oğullarına bıraktı. Böylece hem Anadolu Türk birliği bozuldu, hem de Osmanlı Devleti parçalandı. Timur, Bayezit'in oğullarından Mustafa Çelebi'yi yanına alarak

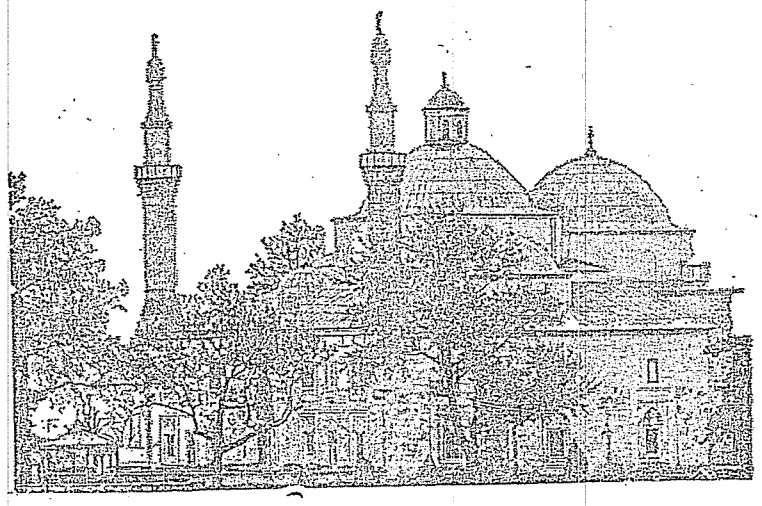

Bursa'da Çelebi Mehmet adına yaptırılan Yeşil Cami. Bu camiin içi altı köşeli koyu yeşil çinilerle kaplıdır. Onun için Yeşil Cami adı verilmiştir.

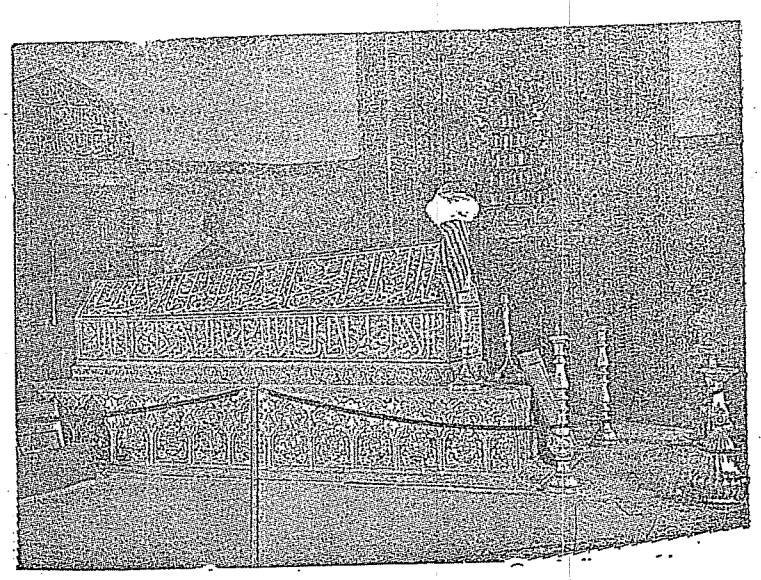

Çelebi Mehmet'in Bursa'daki türbesinin içten görünüşü (Yeşil Türbe). Yeşil Cami ile karşı karşıyadır.

II. Murat'ın Bursa'da yaptırdığı Muradiye Camii. Cem'in ve daha başka şehzadelerin türbeleri bu çevrededir.

başkenti Semerkant'a döndü. Bundan sonra Bayezit'in oğulları arasında iç savaş başladı. Bu yüzden İstanbul'un alınması gecikti. Avrupa'da Türklerin ilerlemeleri durdu.

2. **Osmanlı Devleti'nin Yeniden Kurulması ve Çelebi Mehmet:** Yıldırım Bayezit'in oğullarından her biri bir bölgede hükümdar oldu. Kardeşler arasında yapılan savaşlar 11 yıl sürdü (1402 - 1413). Gereksiz yere çok insan öldü. Sonunda Çelebi Mehmet, kardeşlerini yenerek Osmanlı Devleti'ni yeniden kurmayı başardı.

Çelebi Mehmet, komşu devletlerle bozuşmamaya çalıştı. Anadolu'da, Türk birliğini kurmaya önem verdi. Önce Saruhanoğulları Beyliği'ni ülkesine kattı. Menteşeoğulları Beyliği'ne egemenliğini kabul ettirdi. Karamanoğullarını yenilgiye uğrattı; topraklarından bir bölümünü eline geçirdi. Venediklilerle ilk deniz savaşını yaptı. Semerkant'tan dönen Mustafa Çelebi'nin çıkardığı ayaklanmayı bastırdı. Onu, Bizans İmparatorluğu'na sığınmak zorunda bıraktı. Çelebi Mehmet, ölünce yerine oğlu II. Murat geçti (1421).

3. **Haçlı Saldırıları ve II. Murat:** II. Murat padişah olunca, Mustafa Çelebi, Bizans İmparatorluğu'nun kışkırtmasıyle yeniden ayaklandı. Fakat bu kez de başarı sağlayamadı. Adamları elde edilerek yakalandı ve öldürüldü.

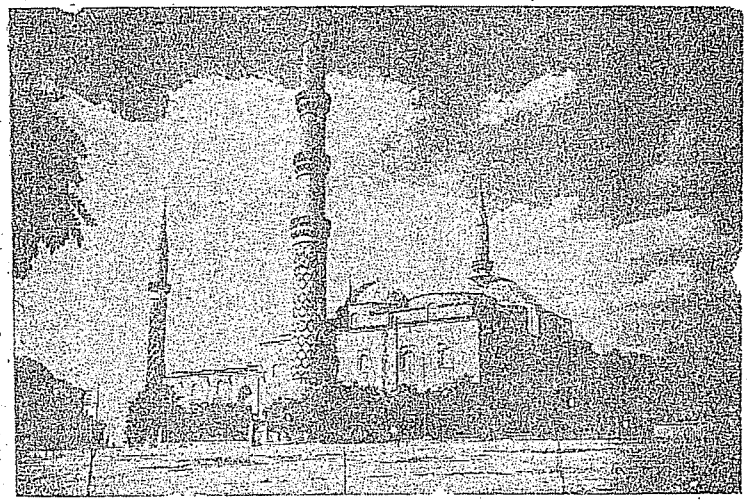

Padişah I' Murat zamanında, başkent Edirne'de yaptırılan Üç Şerefeli Cami. Önde görülen en yüksek minare üç şerefelidir.

Sınırdaki birlikler, Sırbistan ve Macaristan üzerine akınlar yapıyorlardı. Fakat bir akında, Türk birliklerini, Macar komutanı Hunyadi Yanoş bozguna uğrattı. Yenilginin acısını çıkarmak için gönderilen 80 bin kişilik Osmanlı ordusu da yenildi. Bu durumdan yararlanmak isteyen Hıristiyan devletler, papanın kışkırtmasıyle Türklere karşı birleştiler. Macarlardan, Lehlerden, Sırplardan ve öteki Avrupa milletlerinin şövalyelerinden büyük bir Haçlı ordusu meydana getirildi. Osmanlı topraklarına giren Haçlı ordusu, Sofya'ya kadar ilerledi. Bu sırada düşmanla birlik olan Karamanoğulları da Ankara ve Kütahya şehirlerini aldılar. II. Murat, önce Karamanoğulları üzerine yürüdü; onları yendi. Sonra Rumeli'ye geçti. Fakat Haçlılara karşı başarı sağlayamadı. Sofya elden çıktı. Ancak Balkan geçitleri tutulabildi. Haçlılar, daha ileri gidemeyerek geri döndüler. II. Murat, Macar kralı ile **Edirne - Segedin Antlaşması**'nı yaptı (1444). Bu antlaşmaya göre, Osmanlılar ve Macarlar birbirleriyle on yıl savaşmayacaklardı. Antlaşmaya uyacaklarına, Türkler Kur'an, Macarlar İncil üzerine yemin ettiler.

II. Murat, çok yorulmuş olduğundan, padişahlığı, oğlu on üç yaşındaki II. Mehmet'e bıraktı. Dinlenmek üzere Manisa'ya çekildi.

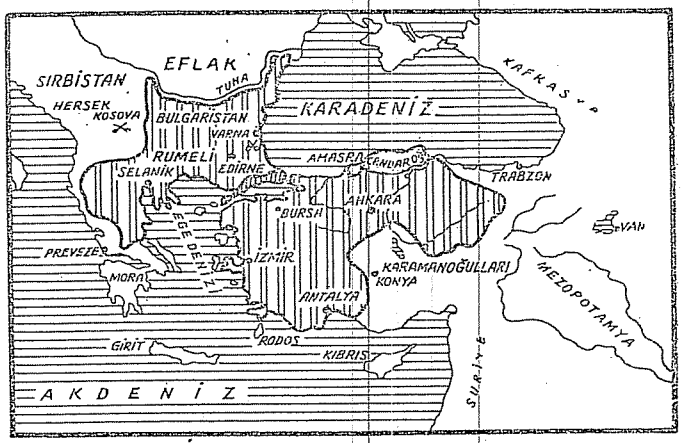

II. Murat'ın son zamanlarında Osmanlı Devleti.

Varna Savaşı : Avrupa devletleri, bir çocuğun padişah olmasından yararlanmak istediler. Macar kralı antlaşmayı bozdu. Hazırlanan büyük bir Haçlı ordusu, Macar kralının komutasında Varna önlerine geldi. Bu durum karşısında devlet büyüklerinin isteğiyle II. Murat yeniden padişah oldu.

II. Murat, ordusuyle düşman üzerine yürüdü. Varna'da Haçlılarla çetin bir savaş başladı. Macar kralı atından düşürülerek öldürüldü. Haçlılar bozuldular. Hunyadi Yanoş'un çabası bir sonuç vermedi. Varna Savaşı, Türklerin parlak bir zaferiyle sona erdi (1444).

İkinci Kosova Savaşı : Macarlar, dört yıl sonra Avrupa devletlerinden aldıkları yardımcı kuvvetlerle birlikte yeniden Türk topraklarına saldırdılar. Haçlı ordusuna yine Hunyadi Yanoş komuta ediyordu. Osmanlı ordusu da hemen toplanarak düşmana karşı çıktı. İki ordu Kosova'da karşılaştı. Savaş üç gün sürdü. Sonunda, Haçlı ordusu yanlardan sarılarak bozguna uğratıldı (1448).

II. Murat'ın kazandığı bu savaşların sonuçları çok önemlidir. Artık Avrupa devletlerinin, Türkleri Balkan yarımadasından çıkarma umutları kalmamıştır. Türkler, kesin olarak bu bölgeye yerleşmişlerdir. Avrupa devletleri, Bizans İmparatorluğu'na yardım etme güçlerini yitirmişlerdir. Bundan sonra Istanbul'un alınması kolaylaşmıştır.

4. **Anadolu'da Türk Birliğinin Kurulması :** II. Murat, Anadolu'da Türk birliğinin kurulmasını sağlamaya çalıştı. Menteşeoğulları, Aydınoğulları ve Hamitoğulları beyliklerine son verdi. Candaroğullarından ve Karamanoğullarından bazı yerleri ele geçirdi. Germiyanoğlları beyinin vasiyeti üzerine, ölümünden sonra ülkesi Osmanlı Devleti'ne kaldı. Böylece, Anadolu'nun büyük bir bölümünde Türk birliği kuruldu.

Osmanlılar, Balkan yarımadasında savaşırken Anadolu'dan bir saldırıya uğramak istemediler. İki ateş arasında kalmamaya dikkat ettiler. Onun için Anadolu'da Türk birliğinin kurulmasına önem verdiler. Karamanoğullarının, zaman zaman Avrupa devletleriyle ilişki kurması, onları kuşkuya düşürdü. Çok kez Avrupa'ya geçmeden önce, Anadolu'da güvenliği sağladılar.

II. Murat, 1451'de öldü. Bilginleri ve sanatçıları koruyan değerli bir padişahtı. Ülkesini ilerletmek için çalışmıştır. Yerine oğlu II. Mehmet geçti.

Sorunlar :

1. *Yıldırım Bayezit, kendisine sığınan beyleri niçin Timur'a vermemiştir?*

2. *Ankara Savaşı gibi, Türk ilerleyişini geciktiren başka hangi olayları biliyorsunuz?*

3. *Varna ve İkinci Kosova savaşlarının sonuçları niçin önemlidir?*

4. *Osmanlılar, Anadolu Türk birliğinin kurulmasına neden çok önem vermişlerdir?*

5. KONU

ISTANBUL'UN FETHİ VE SONUÇLARI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Büyükçe bir planda Istanbul'un yerini ve durumunu nasıl tanımlayabilirsiniz? Ayrıca surların nerelerden geçtiğini, Topkapı, Edirnekapı, Galata, Tophane, Tepebaşı ve Kasımpaşa'nın yerlerini öğreniniz.
2. Istanbul'un karalar ve denizler arasındaki yeri niçin çok önemlidir?

1. **Istanbul'un Yeri ve Önemi :** Istanbul, karalar ve denizler arasında önemli bir geçit yerindedir. Balkan, yarımadasını ve Anadolu'yu baştan başa kesen doğal yollar, Istanbul'dan başlar veya Istanbul'da son bulur. Boğazlar, karşıdan karşıya geçmeyi zorlaştırmadığı gibi, gemilerin Karadeniz'den Ege denizine veya Ege denizinden Karadeniz'e gitmelerine engel değildir. Boğazlar'ın ve Istanbul'un, deniz ve kara kuvvetlerine karşı savunulması da kolaydır. Haliç, gemiler için korunaklı bir deniz koludur. Kıyıları tersaneler, atelyeler ve pazaryerleri kurmaya elverişlidir. Burası her dönemde ticaretin geliştiği bir merkez olmuştur. Istanbul'un çevresinde ve yakınlarında, büyük bir şehri besleyecek verimli topraklar bulunmaktadır. Buralarda çeşitli bitkiler yetiştirilebilir. Öte yandan Istanbul, Ön Asya ve Avrupa uygarlıklarının ilişki kurduğu bir yerdedir.

Istanbul, bu durumu ile Osmanlı Devleti'ne başkent olacak en uygun bir şehirdi. Anadolu'da ve Balkan yarımadasında toprakları olan Osmanlı Devleti'nin, Istanbul'u ele geçirmesi çok gerekli idi. Osmanlılar, Anadolu'dan Rumeli'ye ve Rumeli'den Anadolu'ya asker geçirmede güçlüğe uğruyorlardı. Düşmanları, Çanakkale Boğazını kapatabiliyordu. Bizans imparatorları, fırsat buldukça Avrupa devletlerini ve Anadolu beyliklerini, Osmanlılara karşı savaşa

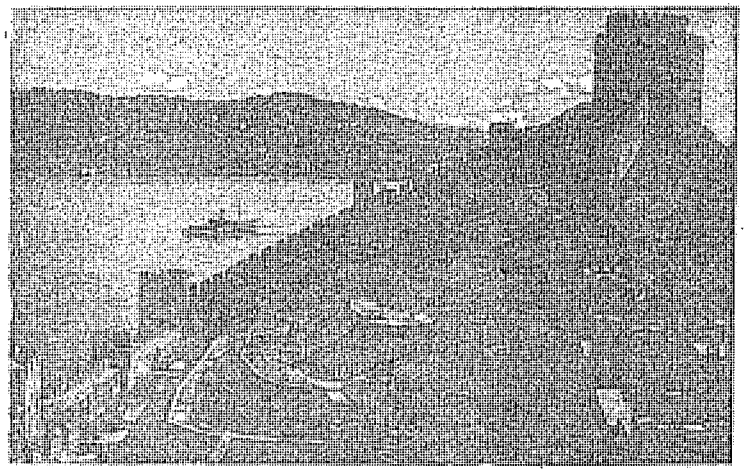

Istanbul'un kuşatılmasından önce II. Mehmet'in yaptırdığı Rumelihisarı'nın bugünkü durumu.

kışkırtıyorlar, şehzadelere ayaklanmaları için yardımda bulunuyorlardı. Istanbul alınırsa, Avrupa devletlerinin birleşerek Türkleri Balkan yarımadasından çıkarmak umudu kalmayacaktı. Hazreti Muhammed, bir sözü ile Istanbul'u alacak komutanı önceden kutlamıştı.

2. **II. Mehmet'in Hazırlıkları, Kuşatma ve Istanbul'un Alınması:** Istanbul'u fethetmek çok güçtü. Bu şehri, ele geçirebilmek için hem karadan, hem denizden kuşatmak gerekti. Yalnız karadan kuşatılırsa denizyolu ile yardım alabiliyordu. Istanbul, çok sağlam surlarla çevrilmişti. Bizanslıların elinde başka milletlerin bilmedikleri Rum ateşi denilen bir silah vardı. Rum ateşi, suda da yanıyordu. Bizanslılar, düşmanlarının donanmalarını bununla yakıyorlardı. Istanbul, o zamana kadar birçok kez kuşatılmışsa da alınamamıştı. Hunların, Avarların, İranlıların, Arapların, Bulgarların Istanbul'u kuşatmaları sonuç vermemişti. Daha önce, Osmanlı padişahları da Istanbul'u kuşatmışlar, fakat Haçlı Savaşları, Timur'un Anadolu'ya girmesi ve iç olaylar yüzünden alamamışlardı.

Padişah II. Mehmet, ilk iş olarak Istanbul'un fethi hazırlıklarına başladı. Yıldırım Bayezit zamanında yapılan Anadoluhisarı'nın (Güzelcehisar) karşısında Rumelihisarı'nın (Boğazkesen) yapılmasını buyurdu. Türk mimar, usta ve işçileri, dört ay gibi kısa bir

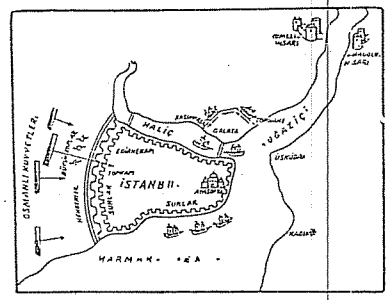

İstanbul'un kuşatılma durumu.

sürede, büyük bir kalenin yapımını tamamladılar. Buraya dört yüz yeniçeri yerleştirildi ve toplar kondu. Böylece, Hıristiyan ülkelerden Karadeniz yoluyle Bizans'a gelecek yardım önlenmiş olacaktı. İstanbul'u denizden kuşatmak için güçlü bir donanma hazırlandı. Surları yıkmak üzere Edirne'de büyük toplar döktürüldü. Bizans'ın İstanbul yakınlarında kalan Silivri ve Vize kaleleri alındı.

Bizans'ın son İmparatoru Konstantin de savunma hazırlıklarına girişti. Surları onarttı. Önemli yerlere, taş atan makineler yerleştirdi. Haliç'teki gemileri silahlandırdı. Deniz kenarındaki surları askerlerle güçlendirdi. Haliç'in ağzını, eski gemilerle ve zincirle kapattı.

II. Mehmet, 150 bin kişilik bir ordu ile, 1453 yılının nisan ayı başlarında, Edirne'den İstanbul önlerine geldi. Şehri karadan ve denizden kuşattı. İmparatora gönderdiği elçi aracılığıyla kan dökülmeden İstanbul'un teslim edilmesini istedi; fakat, olumlu karşılık alamadı.

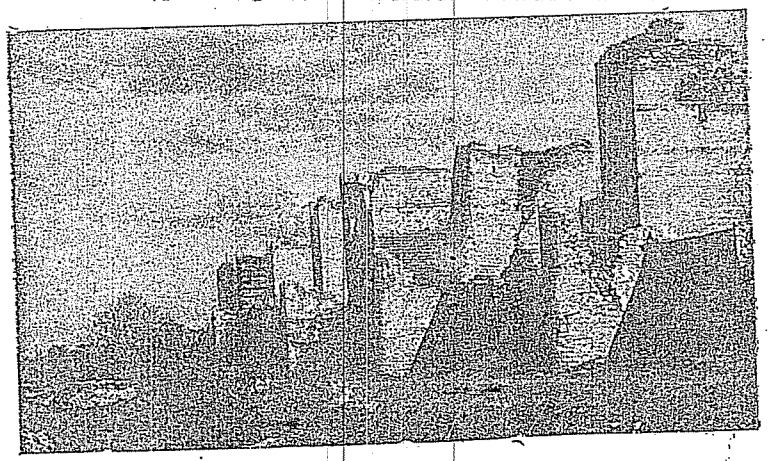

İstanbul surlarından bir bölümün bugünkü durumu.

Padişah, karargâhını Topkapı karşısında kurdu. Edirnekapı'dan Haliç'e kadar olan sol yana Rumeli Beylerbeyi, Topkapı'dan denize kadar olan sağ yana Anadolu Beylerbeyi komuta ediyordu. Birliklerden bir bölümü de Galata yakınlarında yer aldı. Galata bölgesi, Cenevizlerin elinde idi.

6 Nisan 1453 sabahı, surlar top gülleleriyle dövülmeye başlandı. Çok çetin bir savaş oluyordu. Bizanslılar, surların yıkılan yerlerini, geceleri onarıyorlardı. Osmanlılar, tekerlekli ağaç kulelerle surlara yanaşmak istedilerse de, bu kuleler Rum ateşi ile yakıldı. Donanma, papanın yardım için gönderdiği beş gemiyi durduramadı; zinciri aşıp Haliç'e de giremedi.

Son Bizans imparatoru XI. Konstantin.

II. Mehmet, İstanbul'u almaya kararlıydı. Zorluklar onu yıldırmadı. Savaş gemilerinin, karadan Haliç'e indirilmesine karar verdi. Önce gemilerin geçireleceği yol hazırlandı. Kalın kerestelerden kızaklar yapıldı. Gemilerin kayması için üzerleri yağlandı. Yetmiş iki gemi, bir gece içinde, Tophane limanından Tepebaşı'na çıkarıldı; oradan da Kasımpaşa'dan Haliç'e indirildi. Bizanslılar, sabahleyin, Türk gemilerini Haliç'te görünce ne yapacaklarını şaşırdılar. İstanbul, karadan da ara verilmeden sıkıştırılıyor, toplar durmadan ateş ediyordu. Bizanslılar, artık eskisi gibi surları onaramıyorlardı. Edirnekapı ile Topkapı arasında oldukça geniş gedikler açılmıştı. Türkler, kuşatmanın elli üçüncü günü (29 Mayıs 1453 Salı), karadan ve denizden saldırıya geçtiler. Yeniçerilerden **Ulubatlı Hasan,** sağ elinde palası, sol elinde kalkanı olduğu halde sura çıktı. Daha başkaları da onu izledi. Bu ilk çıkanları, Bizans askerleri öldürdüler. Ulubatlı Hasan, surdan aşağı düştü. Yukarıdan atılan ok ve taşlarla şehit oldu. Fakat, onların bu cesur davranışları boşa gitmedi. O gün, Türk ordusu, İstanbul'u aldı. İmparator Konstantin ölü olarak bulundu.

İstanbul, Türk askerinin kahramanlığı ve II. Mehmet'in güçlü iradesi ile alınabilmiştir. Bu başarısından dolayı genç padişaha **Fatih** sanı verilmiştir.

3. İstanbul'un Fethinin Sonuçları : İstanbul'un fethinin Türk ve dünya tarihi bakımından çok önemli sonuçları olmuştur.

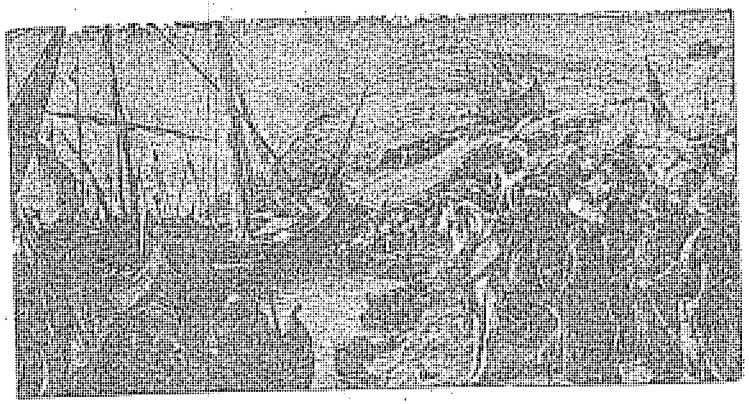

I. Mehmet'in savaş gemilerini karadan Haliç'e indirmesi.

Türk tarihi bakımından, Osmanlılar, Anadolu ve Balkan yarımadasındaki ülkelerinin ortasında bulunan bu şehri kendilerine başkent yaptılar. Osmanlı Devleti'nin artık bir imparatorluk olduğu kabul edildi. Türklerin, Avrupa'da güvenle yerleşmeleri sağlandı. Dünyanın en önemli geçitlerinden biri olan Istanbul boğazı tam olarak Türklerin eline geçti; Karadeniz ticaret yolu, Osmanlı Devleti'nin denetimine girdi.

Dünya tarihi bakımından, bütün Ortaçağ boyunca bin yıldan çok süren Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans İmparatorluğu) ortadan kalktı. Hıristiyanlar, Müslümanlara karşı yararlandıkları bir dayanak noktasından yoksun kaldılar. Şehirleri çeviren surlar ve kaleler ne kadar güçlü olursa olsun, bunların top gülleleriyle yıkılabileceği anlaşıldı. Orada bulunan eski eserlerin incelenmesini sağlayarak Rönesans'ın gelişmesine yardım etmiş oldular. Her yönden çok önemli görülen bu olay, Ortaçağ'ın sonu ve Yeniçağ'ın başı olarak kabul edildi.

4. **Istanbul'un Eski Ahalisi İçin Tanınan Ayrıcalıklar :** Sultan II. Mehmet, Istanbul'un Hıristiyan halkına iyi davrandı. Onların dinlerini, gelenek ve göreneklerini, iş ve sanatlarını özgürce sürdürmelerine izin verdi. Değerli bir din adamını, patrik atadı. Patrikhaneye, Bizans İmparatorluğu zamanındakine eşit yetkiler verdi. Patrikhane, eskisi gibi Hıristiyanlardan para toplayabilecek, türlü işleri yürütecekti. Bu önemli bir ayrıcalıktı. Fakat, Sultan II. Mehmet, böyle davranmakla, Osmanlı yönetiminde bulunan bü-

II. Mehmet'in ordusuyle Istanbul'a girişi

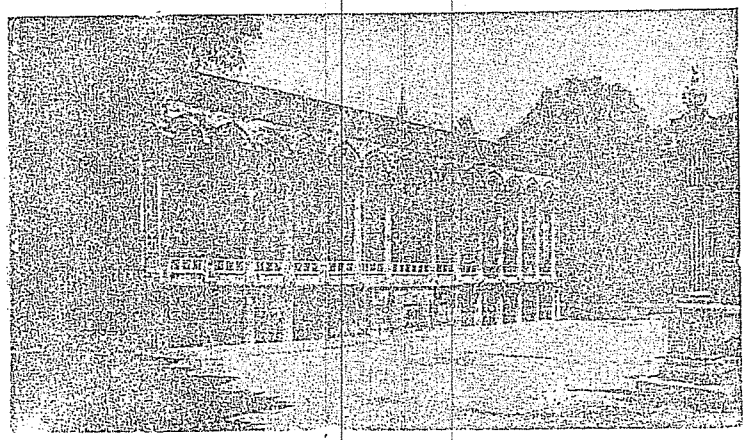

Istanbul'da Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Çinili Köşk.

tün Ortodoks mezhebindeki Hıristiyanları denetimi altında bulunduracaktı. Onların, Katolik mezhebinde olan Avrupa Hıristiyanlarının etkisi altında kalmalarını istemiyordu. Hıristiyanlar arasındaki ayrılık, Türk çıkarlarına daha uygundu. Yalnız, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüz duruma düştüğü dönemlerde bu ayrıcalıklar sakıncalı olmuş, bu yüzden Fatih eleştirilmiştir.

Sultan II. Mehmet, Galata'da yerleşmiş olan Cenevizlere ve Müslüman olmayan öteki halka da bir fermanla güvence vermiştir.

5. **Fatih Sultan Mehmet ve Kişiliği :** Fatih Sultan Mehmet, çok iyi bir eğitimle yetiştirildi. Ünlü bilginlerden ders aldı; değerli komutanlardan savaş yöntemlerini öğrendi. Daha çocuk denecek yaşlarda sancak beyliği yaparak devlet işlerinde görgü ve beceri kazandı. Bir ara, babasının isteğiyle padişah oldu.

Yirmi üç yaşında Istanbul'u alan Fatih Sultan Mehmet, cesur, atılgan, güçlü bir devlet adamı idi. Dost ve düşmana, büyük bir hükümdar olduğunu kabul ettirdi. Otuz yıl padişahlık yaptı; yirmi beş seferde ordusunun başında bulundu. Osmanlı İmparatorluğu'na on sekiz ülke kattı.

Fatih Sultan Mehmet, birkaç yabancı dil bilirdi. İleri görüşlü idi; tutuculuğu yoktu. Edebiyata meraklı ve şairdi. Bilginleri yanında toplar, onlara çeşitli konularda tartışmalar yaptırırdı. Nerede değerli bir bilgin olduğunu duyarsa, onu Istanbul'a getirmek için elinden gelen her şeyi yapardı. Ünlü astronomi bilgini Ali Kuşçu, onun zamanında Istanbul'a gelmiştir. İtalyan ressamı Bellini de Istanbul'a gelmiş, Fatih'in resmini yapmıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in İtalyan ressamı Bellini'ye yaptırdığı portresi.

Fatih Sultan Mehmet, Istanbul'da kendi adına bir cami ile bu cami çevresine medreseler yaptırdı. Fatih medreseleri, o dönemin en yüksek dereceli okulları oldu.

Fatih, kendisinden önceki Osmanlı hükümdarlarının koymuş oldukları kanunları toplatmış, kendisinin hazırlattığı kanunları da bunlara eklemiştir. Bu padişahın zamanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyaset, askerlik, eğitim ve kültür, bakımından büyük başarı sağlanan bir dönemi olmuştur.

Sorunlar :

1. *Osmanlı Devleti için, Istanbul'un fethi neden zorunlu olmuştur?*
2. *Istanbul'un alınmasında ne gibi yöntemler ve araçlardan yararlanılmıştır?*
3. *Istanbul, büyük devletlere kaç yıl başkentlik yapmıştır?*
4. *Fatih'in Istanbul'da Patrikhane'yi bırakması ve ona ayrıcalık tanıması doğru olmuş mudur?*

4. KONU

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN YÜKSELİŞ DÖNEMİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Yavuz ve Kanuni'nin kişilikleri hakkında bilgi toplayınız.
2. Ünlü Türk denizcileri kimlerdir? Bunlardan birinin yaşantısını inceleyiniz.
3. Büyük Vezir Sokollu Mehmet Paşa'nın, nasıl yetiştiğini inceleyiniz.
4. Mohaç, Zigetvar, Otlukbeli, Çaldıran, Mercidabık, Ridaniye, Preveze ve İnebahtı'nın yerlerini tarih haritasında bulunuz.
5. Eflak, Boğdan, Bosna, Hersek, Arnavutluk ve Mora'nın yerlerini haritada bulunuz.
6. İmparator ve imparatorluk ne demektir?

1. **Osmanlı Devleti'nin Bir İmparatorluk Haline Gelmesi :** Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman'ın padişahlıkları döneminde her bakımdan önemli bir ilerleme göstermiş, dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olmuştur. Balkan yarımadası, Tuna ülkelerinin bir bölümü, Rusya'nın güneyi, Ön Asya'nın büyük bir bölümü, bütün Kuzey Afrika, bu imparatorluğun ülkeleri arasına girmiştir. Buralardaki çeşitli milletler, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde güvenlik içinde yaşamışlardır. İmparatorluk yönetimi güçlü olduğu kadar da adaletli olmuştur.

2. **Balkan Yarımadasında ve Avrupa'da Gelişme :**

Sırbistan'ın alınması : Sırplar, daha Murat Bey zamanında Osmanlı egemenliğini kabul etmişlerdi. Fakat, fırsat buldukça düşmanlık yapmaktan geri kalmıyorlardı. Macarlarla Sırpların, Osmanlı topraklarına akın etmeleri üzerine, Fatih, Sırbistan seferine çıktı. Güney Sırbistan'ı aldı. Bundan sonra Sırbistan'a daha iki sefer yapıldı. Belgrad şehrinden başka bütün Sırbistan ele geçirildi.

Mora'nın ele geçirilmesi : Yunanistan'ın güneyinde bulunan Mora yarımadasındaki Rum beylikleri, birbirleriyle geçinemiyorlardı. Mora halkının yakınması üzerine Fatih, burasını almaya karar

verdi. Osmanlı orduları, bir süre savaştıktan sonra Mora'yı ve Atina'yı aldılar. Yalnız kıyıdaki birkaç kale Venediklilerde kaldı.

Arnavutluk'un alınması : Arnavutluk, daha önce Osmanlılara bağlanmıştı. Osmanlı ordusunda sancak beyliğine kadar yükselmiş olan bir Arnavut prensi, II. Murat zamanında ordudan kaçmış, Arnavutluk'ta topladığı kuvvetlerle ayaklanmıştı. Venediklilerle anlaşan bu prens, Osmanlıları çok uğraştırdı. Fatih, Arnavutluk'a üç sefer yaparak burasını aldı.

Eflak'ın Osmanlı yönetimine girmesi : Eflak Beyliği de daha önce Osmanlılara bağlanmıştı. Fatih zamanında Eflak Beyi bulunan **Cellât Vlad** (Kazıklı Voyvoda), çok kötü yaradılışlı bir adamdı. Öldürmek istediği kimseleri kazığa vurdururdu. Cellât Vlad, Macarlara güvenerek vergilerini göndermediği gibi, Fatih'in elçilerinin sarıklarını başlarına çiviletti. Bunun üzerine Fatih, Eflak seferine çıktı. Vlad, yenilerek Macaristan'a kaçtı. Eflak'a, Osmanlılara bağlı bir prens atandı.

Bosna ve Hersek'in ele geçmesi: Bosna kralı, her yıl Osmanlılara vergi veriyordu. Bu vergiyi yollamadığı için Bosna'ya sefer yapıldı. Kral teslim oldu. Ülkesi Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı. Bosna halkının hepsi Müslüman oldu.

Hersek kralı, Osmanlı koruyuculuğunu tanımak zorunda kaldı. Ülkesinin bir bölümü elinden alındı.

Fatih'ten sonra padişah olan II. Bayezit'in zamanı, oldukça sönük geçti. Yalnız, Tuna ırmağı ağzındaki bir kale ile daha kuzeydeki başka bir kale alındı. Boğdan Beyliği, Osmanlı egemenliğini tanımak zorunda kaldı. Mora kıyılarında, Venediklilerde kalan kaleler ele geçirildi.

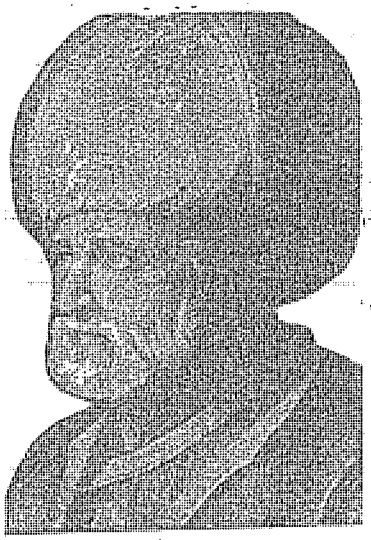

Zamanı oldukça sönük geçen II. Bayezit.

Yavuz Sultan Selim, İran ve Mısır üzerine seferler yaptığından, onun zamanında Avrupa'da bir gelişme olmadı.

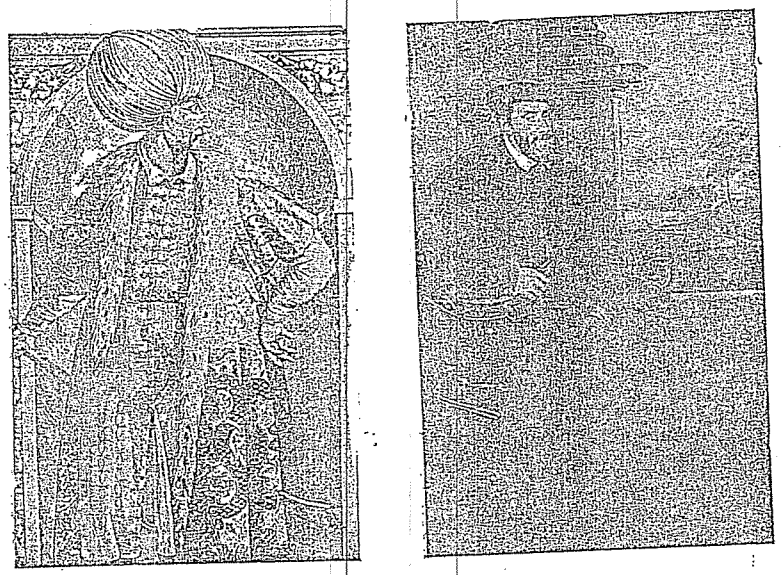

Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman.

Kanunî Sultan Süleyman ile savaşmaya cesaret edemeyen Alman İmparatoru V. Şarl.

3. Macarlar ve Avusturyalılarla İlişkiler :

Belgrad'ın alınması : Sırplar, Belgrad'ı, Osmanlılara karşı koruyamayacaklarını anladıklarından, bu şehri Macarlara bırakmışlardı. Kanunî Sultan Süleyman, padişah olduğu zaman bütün devletler kendisini kutladıkları halde, Macarlar kutlamadılar; vergilerini de yollamadılar. Macar kralı II. Lui'ye (Layoş) gönderilen elçinin öldürülmesi üzerine, Macarlara savaş açıldı. Önce Karadeniz ve Tuna yoluyle bir donanma gönderildi. Kanunî Sultan Süleyman da büyük bir ordu ile Belgrad önlerine geldi. Şehir, her yandan kuşatıldı. Kale komutanı Belgrad'ı teslim etmek zorunda kaldı (1521).

Belgrad, bundan sonra, Osmanlı ordusunun Avrupa seferlerinde en önemli dayanaklarından biri oldu.

Mohaç Savaşı ve Macaristan'ın ele geçirilmesi : Belgrad'ın alınmasından sonra, Osmanlılarla Macarların arası daha çok açıldı. Türk akıncıları, Macaristan içlerine kadar ilerlediler. Kral II. Lui, Avrupa'nın en güçlü hükümdarı olan Roma Cermen İmparatoru Şarlken'e (V. Şarl) güveniyordu. Aralarında akrabalık vardı. Bu sırada Şarlken'le yaptığı bir savaşta tutsak olan Fransa kralı **I. Fransuva,** Kanunî'ye mektup yollayarak yardım istedi. Kanunî, güçlü bir ordu ile Macaristan seferine çıktı. II. Lui de savaş için hazırlanmış, Avrupa devletlerinden yardımcı askerler almıştı. İki ordu **Mohaç** ovasında karşılaştı. Macar atlıları, birbirlerine zincirle bağlanmış olarak Türk ordusuna saldırdılar. Türkler, savaş planını uygulayarak Macar birliklerini topların önüne doğru çektiler. Bundan sonra 300 top ateşe başladı. Türk atlıları, düşmanı iki yandan sardılar. Düşman ordusu, çember içine alınarak yok edildi. Macar kralı kaçarken bataklığa saplanarak öldü (1526).

Türk zaferlerinin en önemlilerinden biri olan Mohaç Meydan Savaşı, iki saat kadar sürmüştür. Bundan sonra Osmanlı ordusu, Macarların başkenti olan Budin şehrini aldı. Kanunî, Macar Krallığına, güvendiği bir kimse olan Yanoş'u atadı. Böylece Macaristan, Osmanlılara bağlı bir krallık durumuna getirilmiş oldu.

Birinci Viyana Kuşatması : Kanunî, ordusuyle geri döndükten sonra, Şarlken, Avusturya hükümdarı Ferdinand'ı, Macar kralı ilân ettirdi. Ferdinand, Şarlken'in kardeşi ve ölen Macar kralı II. Lui'nin eniştesi idi. Ferdinand, Macar Krallığını elde etmek için Yanoş'a savaş açtı. Yanoş, İstanbul'a bir elçi göndererek padişahtan yardım istedi. Kanunî, ordusuyle yeniden Macaristan'a girdi. Budin'i aldı. Burasını yine Yanoş'a bıraktı.

Şarlken ve Ferdinand, Osmanlı padişahı ile savaşmaktan çekiniyorlar, karşı çıkamıyorlardı. Osmanlı ordusu, ilerleyerek Viyana önlerine geldi. Şehir hemen kuşatıldı (1529). Viyana'nın savunulması için gerekli hazırlık yapılmıştı. Ağır toplar getirilmediği için bir sonuç alınamadı. Hava çok soğumuştu. Bu yüzden kuşatma kaldırıldı. Yanoş'un yanına asker bırakılarak geri dönüldü.

Ferdinand, bundan sonra da Macaristan işlerine karıştı. Fakat Osmanlılarla başa çıkamayacağını anladığından barış istedi. O sırada İranlılar, sınırlarda karışıklıklar çıkardıkları için, Kanunî, barış yapılmasını uygun gördü (1533). Varılan anlaşmaya göre:

1. Avusturya hükümdarı, Osmanlıların büyük vezirine eşit sayılacak,
2. Ferdinand, Macaristan işlerine karışmayacak,
3. Ferdinand, elinde bulundurduğu Macar toprakları için her yıl 30 bin altın vergi verecekti.

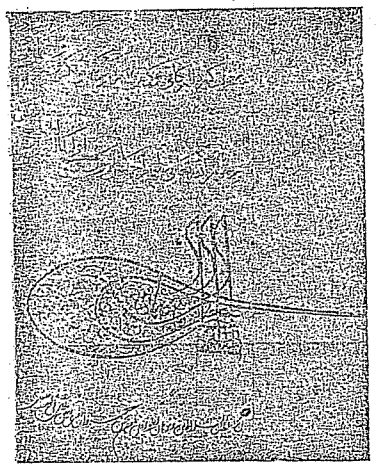

Kanunî Sultan Süleyman'ın Fransa kralı I. Fransuva'ya gönderdiği mektubun bir bölümü ve padişahın tuğrası.

Türklerin yardımıyle güç durumdan kurtulan Fransa kralı I. Fransuva.

Macaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na katılması : Yanoş'un ölümünü fırsat bilen Ferdinand, Macaristan'a girerek Budin'i kuşattı. Böylece Osmanlılarla yaptığı anlaşmayı bozmuş oldu. Kanunî, büyük bir ordu ile sefere çıktı. Türk ordusunun öncü birlikleri, Ferdinand'ın ordusunu yok ettiler. Budin'e gelen padişah, Macaristan'ı Osmanlı ülkesine kattı (1541). Bu bölgeyi yönetmek üzere bir beylerbeyi atandı.

4. **Fransızlarla İlişkiler :** Fransa kralı I. Fransuva, tutsaklıktan kurtarılmak için Kanunî'ye mektup ve elçi göndermiş, yardım istemişti. Kanunî Sultan Süleyman, Macarlar ve Avusturyalılarla savaşa başlarken, Fransızlarla anlaşmayı uygun buldu. Yüzyıllarca, Türklere ve Müslümanlara karşı Haçlı Seferleri düzenleyen Avrupa Hıristiyan birliğini parçalamak amacıyle Fransa'ya yardım etmeye karar verdi. Bu kararını, bir mektupla I. Fransuva'ya bildirdi. O zaman Osmanlılar, askerlik, ekonomi ve kültür bakımından Fransızlardan ileri idiler.

Osmanlılar, Macaristan ve Avusturya üzerine yaptıkları seferler sonucunda, Şarlken'in Avrupa'daki üstünlüğüne son verdiler; Fransa'yı güç durumdan kurtardılar. Zamanla Osmanlı - Fransız ilişkileri gelişti. Kanunî, I. Fransuva'nın kendisinden istediği bazı ayrıcalıkları kabul ederek bir ticaret antlaşması imzaladı (1535). Fransa tarihlerinde **Kapitülasyon** adı verilen bu antlaşmaya göre:

Fransız ticaret gemileri, Osmanlı sularında serbestçe dolaşabilecek, istedikleri limanlara girebilecekti. Fransız tüccarlarından, öteki milletlerden olan tüccarlara göre daha az gümrük vergisi alınacaktı (yüzde beş). Fransız tüccarlar arasındaki hukuk ve ticaret davalarına, Türkiye'ye gönderilecek olan bir Fransız yargıç bakacaktı. Fransız tüccarlarıyle Türkler arasındaki davalara divanda kazasker bakacak, ancak bir tercüman bulunacaktı. Türk tüccarları da Fransa topraklarında bu ayrıcalıklardan yararlanacaklardı. Antlaşma, iki taraf hükümdarları sağ kaldıkça sürecekti.

Bu antlaşma, Fransa için kazançlı olmakla birlikte, Osmanlılar için de siyasal bir başarıdır. Osmanlılar, Fransa'yı kendi yanlarına almakla Avrupa Hıristiyan birliğini bozmuşlar; donanmaları Batı Akdeniz'de bulunurken, Fransız limanlarından istedikleri gibi yararlanmışlardır.

Fransızlar, son maddeye göre, her gelen padişaha elçi ve birçok armağan göndererek bu ayrıcalıkları yenilemişlerdir.

5. **Kanunî'nin Zigetvar Seferi :** Ferdinand'ın yerine geçen oğlu, Macaristan'a saldırılara başlamıştı. Büyük Vezir **Sokollu Mehmet Paşa**'nın isteğiyle Avusturya'ya savaş açıldı. Kanunî son seferine çıkıyordu. İhtiyarlamış olduğundan, uzun süredir savaşa gitmemişti. Hem de hasta idi. Ordu Macaristan'a girince, Zigetvar kalesi komutanı, Türk birliklerini arkadan vurmak istedi. Bu yüzden önce Zigetvar'ın alınmasına karar verildi. Kale kuşatıldı. Kanunî Sultan Süleyman, savaşı otağından yönetirken öldü. Ertesi gün Zigetvar kalesi alındı (1566).

Lehistan'ın koruyuculuk altına alınması : Sokollu Mehmet Paşa, Lehistan'ın içişlerine karışarak Osmanlı egemenliğinde bulunan Erdel prensini buraya kral seçtirdi. Lehistan, böylece Osmanlı koruyuculuğuna alınmış oldu.

6. **Anadolu'da Alınan Yerler :** Fatih Sultan Mehmet'e kadar Anadolu'nun her yanı Osmanlı İmparatorluğu'na katılmış değildi. Karadeniz kıyısındaki Amasra, Cenevizlerin elinde idi. Sinop'ta İsfendiyaroğulları, Trabzon ve dolaylarında Trabzon Rum Devleti, Konya'da Karamanoğulları, Maraş'ta Dulkadiroğulları, Adana'da Ramazanoğulları devletleri vardı. Doğu Anadolu, Akkoyunlu Devleti'nin yönetiminde bulunuyordu.

Amasra'nın alınması : Fatih, Amasra'yı denizden ve karadan kuşattı. Cenevizler, karşı koyamadılar; kaleyi, Türklere bıraktılar.

İsfendiyaroğulları Beyliği'nin Osmanlılara katılması : Fatih, bundan sonra İsfendiyaroğulları Beyliği üzerine yürüdü. Bu beyliğin hükümdarı Sinop'u teslim etti. Bir süre sonra bütün İsfendiyaroğulları ülkesi Osmanlıların eline geçti.

Trabzon Rum Devleti'ne son verilmesi : Haçlıların, İstanbul'u almalarından sonra Trabzon ve çevresinde bir Rum devleti kurulmuştu. Bu devletin hükümdarı, Fatih'e vergisini vermedi. Bunun üzerine, Fatih donanmayı Trabzon'a gönderdi. Kendisi de ordusunun başında Trabzon'a doğru ilerledi. Trabzon, denizden ve karadan kuşatıldı. Hükümdar, şehri Türklere bırakmak zorunda kaldı (1461). Böylece, bu Rum devleti ortadan kalktı.

Karamanoğullarından Konya'nın alınması : Karamanoğulları, Osmanlıların düşmanlarıyle birlik olup saldırıya geçiyorlardı. Fatih, Karamanoğullarına karşı sefere çıktı. Konya ve Karaman'ı aldı. Bu beylik, II. Bayezit zamanında ortadan kaldırılmıştır.

7. **Osmanlılar ve Müslüman Devletler :** Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselme Dönemi'nde, çevresinde güçlü Müslüman devletler vardı. Osmanlılar, bu devletlere de üstünlüklerini kabul ettirdiler.

Osmanlı - Akkoyunlu ilişkileri : Doğu Anadolu'da XV. yüzyılda Akkoyunlu Devleti kurulmuştu. Bu devletin başında **Uzun Hasan** Bey bulunuyordu. Uzun Hasan, Irak, İran ve Azerbaycan'ı elineGeçirerek büyük bir imparatorluk kurdu. Bu başarılarından sonra, kendisini Timur gibi güçlü görmeye başladı. Yanına kaçan Karamanoğulları beylerine yardımda bulundu. Osmanlılarla savaş halinde olan Venediklilerle anlaştı.

Öte yandan Uzun Hasan, Osmanlılardan Sıvas ve Trabzon'u istiyor, Fatih Sultan Mehmet'i küçümsüyordu.

Fatih, doğu sınırlarını güven altına almak amacıyle Uzun Hasan'la savaşmaya karar verdi. Yüz bin kişilik ordusuyle Sıvas'a doğru ilerledi. Uzun Hasan da askerlerini toplayıp Osmanlılara karşı çıktı. İki ordu Erzincan yakınında **Otlukbeli** denilen yerde karşılaştı. Osmanlı ordusu, top atışıyle, güçlü Akkoyunlu ordusunu birkaç saat içinde bozguna uğrattı (1473). Uzun Hasan güçlükle kaçabildi. Bundan sonra Akkoyunlu Devleti dağıldı.

Osmanlı - İran ilişkileri : Akkoyunlu Devleti yıkıldıktan sonra, **Şah İsmail,** İran'da Safeviler Devleti'ni kurmuştu. Şah İsmail, Anadolu'nun din bütünlüğünü bozmak istiyordu. Anadolu'ya gönderdiği adamlarıyle buradaki halkın bir bölümünü kendisine bağlamaya çalıştı. II. Bayezit'in gevşek yönetimi yüzünden bu politikasında oldukça başarılı oldu. Şah İsmail'in kışkırtmasıyle Anadolu'da ayaklanma çıktı. II. Bayezit, ayaklanmayı güçlükle bastırabildi. Bu sırada Yavuz Selim, babasına karşı çıkarak zorla padişah oldu (1512).

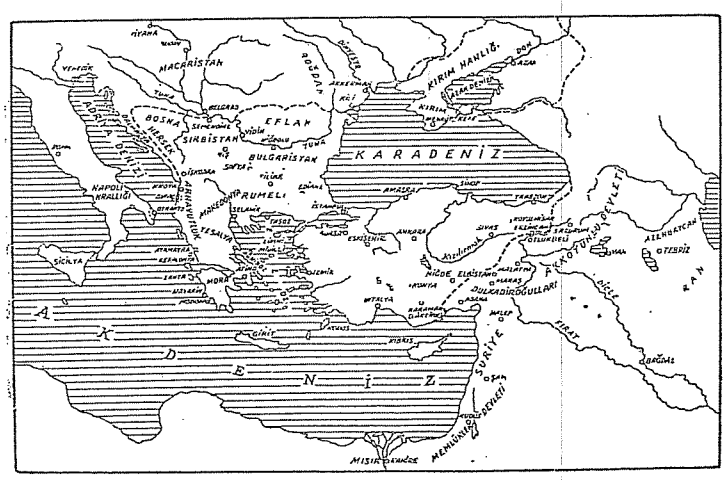

Fatih Sultan Mehmet'in son zamanlarında Osmanlı İmparatorluğu.

Yavuz, daha şehzadeliğinde Trabzon valisi iken, Şah İsmail'in davranışlarını tehlikeli görmüş, bu durumu babasına bildirmişti. İranlıların elinde bulunan Erzincan'ı da geçici olarak almıştı. Padişah olunca, hemen Safevîlere karşı yapacağı seferin hazırlıklarına başladı. Şah İsmail'den yana olanların ileri gelenlerini öldürttü; ötekilerini de hapsettirdi. Ordusunun başına geçerek İran üzerine yürüdü. Sefer uzun sürdü. Şah ortalıkta görünmüyordu. Osmanlı ordusunda yiyecek sıkıntısı başladı. Askerler arasında geri dönmek isteyenler oldu. Hatta ayaklanma çıktı. Yavuz'un çadırına kurşun atıldı. Fakat güçlü bir hükümdar olan Yavuz, yolundan dönmedi. O, bu sefer sırasında Şah İsmail'e bir mektup göndererek korkuyorsa, şahlıktan vazgeçmesini bildirdi.

Osmanlı ordusu, Van gölünün kuzeydoğusunda bulunan **Çaldıran** ovasında İran ordusuyle karşılaştı. Yavuz, hemen savaşa başladı. Türk ordusunun üstün silahları ve bilinçli manevrası karşısında,

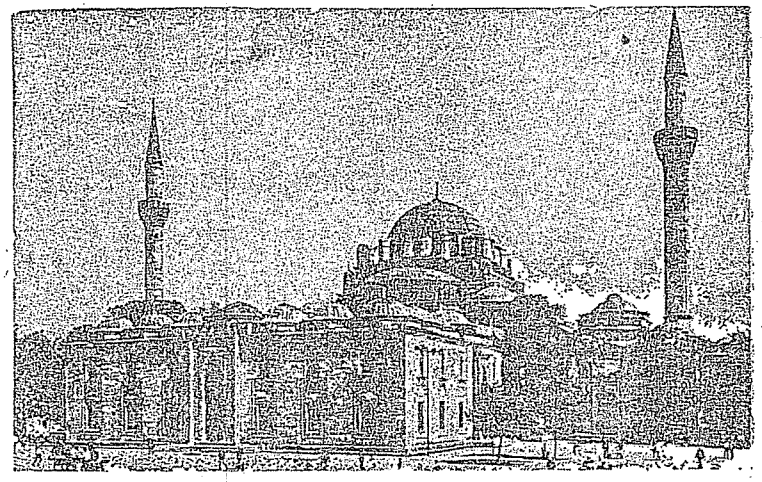

Istanbul'da Osmanlıların ilk büyük mimarlık eserlerinden Bayezit Camii.

İran ordusu ağır bir yenilgiye uğradı (1514). Şah, kolundan yaralandı ve güçlükle kaçabildi. Karargâhı, eşyası ve karısı ele geçti. Osmanlı birlikleri daha da ilerleyerek **Tebriz**'e girdiler.

Çaldıran Savaşı'ndan sonra, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu, Osmanlı ülkelerine katıldı. Dulkadiroğulları Beyliği ortadan kaldırıldı. Böylece, Anadolu Türk birliği tam olarak sağlanmış oldu. Tebriz'deki sanatçılar ve değerli kimseler, Istanbul'a gönderildi. Bu sanatçılar, özellikle İran süsleme sanatlarının Osmanlı ülkesinde yayılmasını sağladılar.

Tebriz'in ve Bağdat'ın alınması : Kanunî, Avrupa devletlerine yapacağı seferlerle uğraşmak istediğinden, İranlılarla iyi geçinmeye çalıştı. Fakat, Safevîlerin sınırlarda karışıklık çıkarmaları üzerine İranlılarla savaşmak zorunda kaldı. Kanunî, İran'a üç sefer yaptı. Tebriz ve Bağdat alındı. **Amasya Antlaşması**'yle savaşa son verildi (1555). Bu antlaşmaya göre, Doğu Anadolu, Tebriz ve Azerbaycan, Bağdat ve Irak Osmanlılarda kaldı.

Osmanlı - Memlûk ilişkileri : Memlûkler, Mısır ve Suriye'yi ellerinde bulunduruyorlardı. Hicaz, egemenlikleri altında idi. Bu devletin yöneticileri Türktü. Osmanlıların, önceleri, Memlûklerle araları iyi idi. Memlûkler Osmanlıların, Avrupa Hıristiyan devletlerine karşı kazandıkları zaferlerden memnun oluyorlar, onları kutluyorlardı. Bu durum, Osmanlıların, sınırlarına yaklaşmalarına kadar sürdü.

Fatih zamanında, Osmanlılarla Memlûklerin arası açıldı. Osmanlı halkından, hacca gidip gelenler, Hicaz yollarında susuzluktan çok sıkıntı çekiyorlardı. Fatih, durumu Memlûk sultanına bildirerek, kendisinin suyollarını onartması ve yeni havuzlar yaptırması için izin istedi. Memlûk sultanı, bu öneriyi, içişlerine karışma saydı ve kabul etmedi. Böylece iki Türk devleti arasında bir soğukluk başladı. Fakat, asıl anlaşmazlık Dulkadiroğulları Beyliği yüzünden çıktı. Memlûkler ve Osmanlılar, bu beyliği egemenlikleri altına almak istiyorlardı. II. Bayezit zamanında aradaki gerginlik daha çok arttı. Memlûklerin II. Bayezit'e karşı ayaklanan Cem'i korumaları, Dulkadiroğulları ve Ramazanoğullarına söz geçirmek istemeleri gibi nedenlerden savaş çıktı. Altı yıl süren savaşta bir sonuç alınamadı.

Yavuz zamanında Dulkadiroğulları Beyliği'nin ortadan kaldırılması, aradaki düşmanlığı daha çok artırdı.

Öte yandan, Müslümanlarca kutsal tanınan Mekke ve Medine şehirleri, Memlûklere bağlı idi. Müslümanların din başkanı olarak kabul edilen Abbasî halifeleri Mısır'da oturuyorlardı. Bu durum, Memlûklere, İslâm ülkelerinde bir üstünlük sağlıyordu. Mısır, çok zengin bir ülke idi. Yılda iki üç kez ürün alınabiliyordu. Doğu ticaret yolları da Memlûklerin topraklarından geçiyordu. Bu ülkeler alınırsa, Osmanlılar çok önemli gelir kaynaklarına sahip olacaklardı.

Suriye'nin ve Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu'na katılması : Yavuz, Memlûkler üzerine yapacağı seferin hazırlıklarını tamamlamıştı. Memlûk beylerinden birkaçını da elde etmişti. 1516 yılında Büyük Vezir Hadım Sinan Paşa komutasında bir orduyu Fırat boylarına gönderdi. Bu sefer, görünüşte İran üzerine yapılıyordu. Amaç, Memlûkleri kuşkuya düşürmemekti. Memlûkler, kendi topraklarından Osmanlı ordusunun geçmesine engel oldular. Memlûk sultanı **Kansu Gavri,** Şah İsmail ile bir anlaşma yaptı. Bunun üzerine Yavuz ordusuyle Suriye'ye yürüdü. Donanmayı da Suriye kıyılarına gönderdi. Kansu Gavri, Halep'in kuzeyinde **Mercidabık** denilen yerde karargâh kurmuştu. Osmanlı ordusu da buraya geldi. Güneşin doğmasıyle savaş başladı. Memlûk ordusu, beş altı saat içinde bozguna uğradı (1516). Kansu Gavri, üzüntüsünden öldü. Osmanlı birlikleri Halep'e girdiler. Buradan güneye doğru ilerleyerek Suriye şehirlerini ve bu arada Şam'ı aldılar. O yıl Mısır üzerine yürünmedi. Mısır'a yapılacak seferin hazırlıklarıyle uğraşıldı.

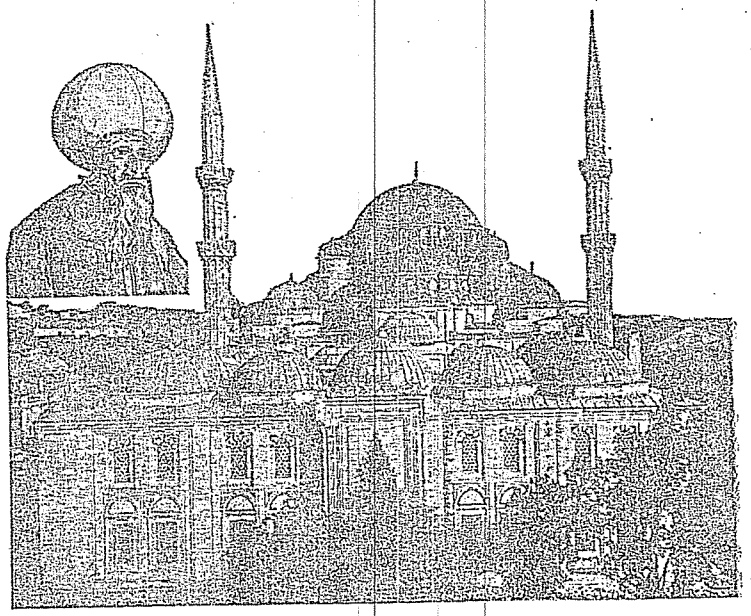

Dünyaca ün kazanmış Türk sanatçısı Mimar Sinan ve ilk büyük eseri olan Şehzade camii.

Kansu Gavri'nin yerine sultan olan **Tomanbay**, genç ve atılgan bir hükümdardı. Osmanlıları Mısır'a sokmamak için Venediklilerden top ve tüfek aldı. Kahire'nin doğusunda, **Ridaniye**'de güçlü bir savunma hattı kurdu. Osmanlı ordusu, Mısır'a doğru yürüyüşe geçti. İyi bir rastlantı olarak Sina çölü aşılırken yağmur yağdı.

Yavuz Sultan Selim, Mısır ordusuna doğrudan doğruya saldırıya geçmedi. Sağ yandan dolaşarak Memlûk ordusunun toplarını işe yaramaz duruma getirdi. Osmanlı ordusu, hızla ileri atıldı. Yavuz'un bu savaş planı Memlûkleri şaşırttı. Tomanbay, son umutla bir atlı birliğin başında Osmanlı karargâhına saldırdı. Amacı Yavuz'u öldürmekti. Padişahın çadırına kadar ilerlemeyi başardı. Fakat, çadırda Yavuz yoktu. Burada bulunan Büyük Vezir Sinan Paşa ve öteki beyler öldürüldü. Tomanbay, savaşı kazanamayacağını anladığından kaçtı. Osmanlı ordusu Kahire'ye girdi. Tomanbay yakalanarak öldürüldü (1517). Bu büyük savaşı da Osmanlılar kazandılar.

Memlûk Devleti'nin yıkılmasıyle Suriye, Filistin ve Mısır Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı. Mekke ve Medine şehirlerinin bulunduğu Hicaz, Osmanlılara bağlandı. Osmanlıların ekonomik durumları güçlendi. Hazine altınla doldu. Abbasi halifeliği kaldırıldı. Yavuz Sultan Selim ve ondan sonraki Osmanlı padişahları, 1924 yılına kadar bütün Müslümanların halifesi olarak tanındılar. Mısır'daki bilim ve sanat adamlarıyle kütüphanelerdeki değerli kitaplar Istanbul'a gönderildi.

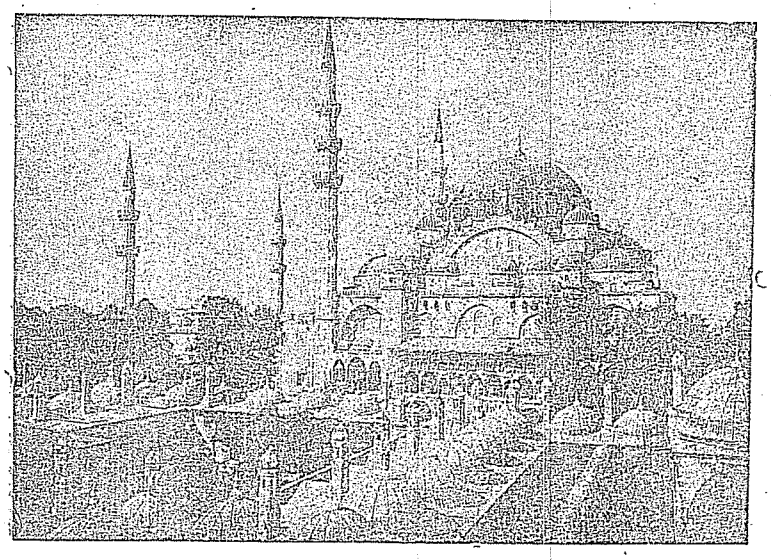

Mimar Sinan'ın, Kanuni Sultan Süleyman adına Istanbul'da yaptığı Süleymaniye Camii.

8. **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzey Afrika'ya Yayılışı :** Kuzey Afrika ülkeleri, Mısır, Batı Trablus (Libya), Tunus, Cezayir ve Fas'tır. Buralarda yaşayan halk Müslümandı.

Cazayir'in Osmanlı ülkesine katılması : Cezayirliler, İspanyollara karşı Türk korsanlarından **Baba Oruç** ile **Hızır Reis**'ten yardım istemişlerdi. Bu iki kardeş Cezayir'i alarak burada bir devlet kurdular (1516). Önce Baba Oruç hükümdar oldu. Onun ölümünden sonra yerine geçen Hızır Reis (Barbaros), Osmanlıların koruyuculuğu altına girdi. Yavuz Sultan Selim, ona yardımda bulundu. Kanuni Sultan Süleyman, Barbaros'u Istanbul'a çağırarak kendisini kaptan paşalığa ve Cezayir Beylerbeyliğine atadı (1533). Böylece Cezayir bir Osmanlı ili oldu.

Batı Trablus'un alınması: Şarlken, Müslümanlardan aldığı Batı Trablus'u, Malta adasıyle birlikte Rodos'tan çıkarılan şövalyelere vermişti. Önceleri bir korsan olan ve sonra Osmanlıların hizmetine giren **Turgut Reis**, padişahın buyruğu ile 1551 yılında Batı Trablus'u aldı. Daha sonra buranın beylerbeyliğine atandı.

Tunus'un ele geçirilmesi: Tunus, İspanyolların yönetiminde idi. Burasını Osmanlı donanması ile ordusu 1574 yılında aldı.

Fas Sultanlığı'nın Osmanlı koruyuculuğu altına girmesi: Portekizler, karışıklık içinde bulunan Fas Sultanlığı'nın içişlerine karışıyorlardı. Bunun üzerine Faslılar, Osmanlılardan yardım istediler. Büyük Vezir Sokollu Mehmet Paşa, Cezayir beylerbeyini Portekizlere karşı gönderildi. Portekizler, bozguna uğradılar. Bundan sonra Fas Sultanlığı, Osmanlıların koruyuculuğu altına girdi.

Böylece, Mısır'dan Fas'a kadar bütün Kuzey Afrika, Osmanlıların yönetimi ve denetimi altına girmiş oldu. Bu ülkelerde yaşayan Müslümanlar, Hıristiyanların ve özellikle İspanyolların saldırılarından kurtarıldı. Bu durum sağlanırken Türk denizcilerinin büyük hizmetleri görüldü.

9. **Osmanlıların Denizciliği ve Deniz Egemenliği:** Osmanlıların yönetiminde bulunan yerler denizlerle çevrilmiş veya bu denizlerde kıyısı olan ülkelerdi. Denizcilikte çok ileri giden Avrupa devletleri, donanmalarıyle Osmanlı ülkelerine saldırıyorlardı. Boğazları korumak bile zor oluyordu. İmparatorluğun güvenliği için, deniz gücünün geliştirilmesi, denizlerde önemli dayanak yerlerinin alınması gerekiyordu.

Osmanlılar, daha Kuruluş Dönemi'nde denizciliğe önem vermişlerdi. Fakat, ancak Fatih zamanında güçlü bir donanma meydana getirildi. Osmanlılar, Kanunî zamanında denizcilikte çok ileri gittiler. Türk donanması, Akdeniz'de büyük başarılar kazandı. Kara savaşları, deniz savaşlarıyle desteklendi. Şarlken, hem karada, hem denizde başarısızlığa uğratıldı. Akdeniz'de üstünlük sağlandı. Bu deniz bir Türk gölü oldu.

Ege denizindeki adaların ele geçirilmesi: Deniz kuvvetleriyle, önce kıyılara yakın adaların alınmasına başlandı. Fakat, Avrupa devletlerinin karışması yüzünden, adaların ele geçirilmesi kolay olmadı. İlk olarak bir Ceneviz ailesinin yönetiminde bulunan Gökçeada, Semadirek ve Taşoz adaları alındı. Ancak Limni ve Midilli adaları, uzun süren uğraşmalardan sonra ele geçirildi. Ağriboz adası, çetin savaşlardan sonra Venediklilerden alındı.

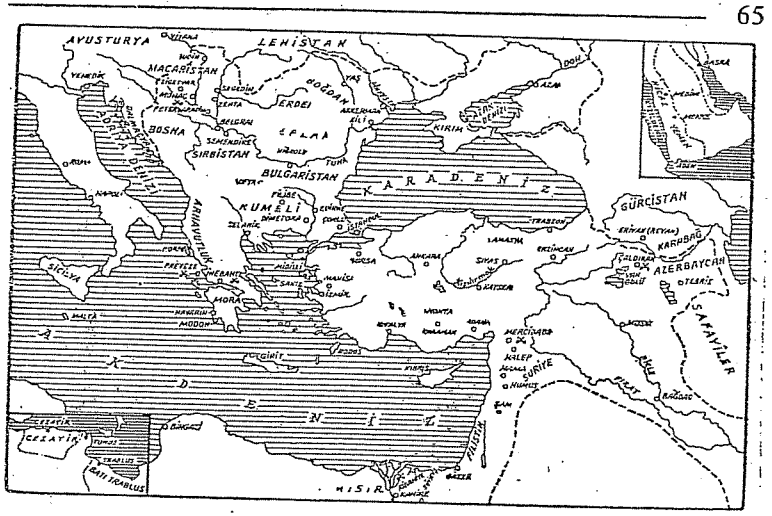

Kanunî Sultan Süleyman zamanında Osmanlı İmparatorluğu.

Karadeniz'de alınan yerler: Kırım'da ve Güney Rusya'da bir Müslüman Türk devleti olan Kırım Hanlığı bulunuyordu. Kıyılarda Cenevizlerin kolonileri vardı. Fatih, Kırım halkının isteği üzerine, burasını egemenliği altına almaya karar verdi. **Gedik Ahmet Paşa** komutasında, bir donanmayı Kırım'a gönderdi. Cenevizler buradan çıkarıldı. Kırım Hanlığı, Osmanlı İmparatorluğuna bağlandı.

Osmanlılar, bu başarılarıyle doğu ticaret yollarının sona erdiği yeni ticaret limanlarına sahip oldular.

Daha sonra, **Sokollu Mehmet Paşa,** Batı Türkeli'ni almak için Don ve Volga ırmaklarını bir kanalla birleştirmeyi ve bu yoldan donanmayı Karadeniz'den Hazar gölüne geçirmeyi planladı. Başarı sağlanırsa, buradaki Türkler, Osmanlı yönetimine alınacak, güçlenmekte olan Moskova Çarlığı zararsız duruma getirilmiş olacaktı.

Kanalın açılması için asker ve işçi gönderildi. Bir bölüm yer bile kazıldı. Fakat Rusların saldırıları, Kırım hanının asker arasında karışıklık çıkarması yüzünden bu iş yarıda kaldı.

İtalya seferi: İtalya'nın güneyinde bulunan Napoli Krallığı, Osmanlılara düşmanca davranışlarda bulunmuştu. Bu sebepten, Gedik Ahmet Paşa komutasında güçlü bir donanma İtalya üzerine gönderildi. Yunanistan'ın batısındaki adalardan birkaçı ele geçirildi. Bir yıl sonra İtalya'nın güneyinde bulunan Otranto şehri zorlu bir

Preveze zaferini kazanan ünlü Türk denizcisi Barbaros Hayreddin Paşa.

Preveze Savaşında Haçlı Donanması komutanı Andrea Dorya.

savaş sonunda alındı. Bütün İtalya korku içinde kaldı. Fakat, bu sırada Fatih'in ölmesi yüzünden bu seferden vazgeçildi. Napoli kralı Otranto'yu geri aldı; buradaki Türk askerleri öldürüldü.

Rodos'un alınması : Fatih zamanında, Rodos alınamamıştı. Bu ada Osmanlılara karşı düşmanca davranışlarda bulunan şövalyelerin elinde idi. Kanuni, Suriye ve Mısır denizyolunun güvenliğini sağlamak amacıyle Rodos'un alınmasına karar verdi. Rodos üzerine güçlü bir donanma gönderdi. Kendisi de ordu ile Marmaris'ten adaya geçti. Rodos kalesi, denizden ve karadan kuşatıldı. Çok kanlı çarpışmalardan sonra, baş şövalye kaleyi teslim etmek zorunda kaldı (1522).

Preveze deniz savaşı : Venediklilerin ve Şarlken'in deniz kuvvetleri, Osmanlılara karşı düşmanca davranıyorlardı. **Barbaros Hayreddin Paşa'nın** komutasındaki Türk donanması, Ege denizindeki, Venediklilerin elinde bulunan adaları aldı ve İtalya kıyılarını vurdu. Türklerin Akdeniz'de üstünlük kurmalarından çekinen Venedik, Malta, İspanya ve Portekiz devletleri birleşerek bir Haçlı donanması meydana getirdiler. Türk donanması ile Haçlı donanması, **Preveze** önlerinde karşılaştı. Barbaros komutasındaki Türk donanmasında 120 gemi, **Andrea Dorya** komutasındaki düşman donanmasında 300 gemi vardı. Türklerin top ateşi karşısında, Andrea Dorya geri çekilmek zorunda kaldı. Barbaros, geceleyin düşmanı izledi. Sabahleyin yine Türkleri karşısında gören Andrea Dorya,

komutanlarının direnmesi üzerine savaşa karar verdi. Türk donanması, yeni doğmuş bir ay şeklinde dizilmişti. Savaş, Türk donanmasının top ateşiyle başladı. Kısa sürede iki donanma birbirine girdi. Haçlı donanması ağır bir yenilgiye uğradı (1538). Andrea Dorya kaçtı. Düşmandan 36 kadırga ile 3000'e yakın tutsak alındı.

Bu savaştan sonra, Venedikliler, Mora ve Dalmaçya kıyılarındaki kaleleri, Barbaros'un aldığı adaları vermek ve 300 altın savaş zararı ödemek koşuluyle Osmanlılarla barış yaptılar.

Sakız adası'nın alınması : Cenevizlerin elinde bulunan Sakız adasından korsanlar yararlanıyordu. Burasını donanma komutanı Piyale Paşa ele geçirdi.

Kıbrıs'ın alınması : Doğu Akdeniz'in büyük adalarından olan Kıbrıs ve Girit, Venediklilerin elinde idi. Venedikliler, Kıbrıs için her yıl Osmanlılara vergi veriyorlardı. Osmanlıların, Anadolu, Suriye ve Mısır arasındaki denizyolunu, güvenlik altında bulundurabilmeleri için bu adayı almaları gerekli idi. Öte yandan Kıbrıs Anadolu'ya çok yakındı. Venedikliler, bu adadan yararlanarak Türk gemilerine saldırıyorlardı. Ada, zengin bir ülke idi. Bağları ve özellikle şarabı ile tanınmıştı. Buraya, **Lala Mustafa Paşa** komutasında güçlü bir donanma ve ordu gönderildi. Bir yıl kadar süren çetin savaşlardan sonra Kıbrıs alındı (1571).

İnebahtı deniz savaşı : Osmanlıların, Kıbrıs'a asker çıkarmaları üzerine, Venedikliler ve öteki İtalyan devletleri anlaşarak bir donanma hazırladılar. Düşman donanması ile Osmanlı donanması arasında Yunanistan'ın batısında, İnebahtı körfezi yakınlarında bir savaş oldu. Osmanlı donanması, Kaptan Paşa'nın yanlış davranışı yüzünden ağır bir yenilgiye uğradı. 200 kadar gemimiz battı; 20 bin askerimiz şehit oldu (1571). Yalnız **Uluç Ali Paşa,** komutasındaki gemiler Istanbul'a dönebildiler. Sokollu Mehmet Paşa, gösterdiği yararlıktan dolayı, Ali Paşa'yı kaptan paşalığa atadı. Adını da Kılıç Ali'ye çevirdi.

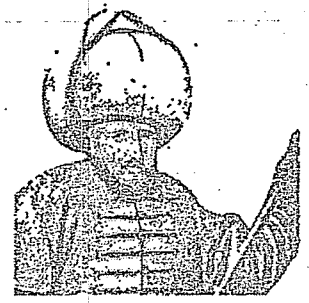

Osmanlı İmparatorluğu'nu yetki ile yöneten, önemli başarılar sağlayan Büyük Vezir Sokollu Mehmet Paşa.

Sokollu Mehmet Paşa ile Kılıç Ali Paşa'nın çalışmaları sonunda altı ayda yeni ve güçlü bir donanma denize indirildi. Venedikliler, barış istemek zorunda kaldılar. Akdeniz egemenliği yine Türklerin eline geçti.

10. **Osmanlıların Akdeniz Politikası :** Osmanlılar, Akdeniz'de güvenliğin sağlanmasına büyük önem verdiler. Bunun için her zaman Akdeniz'i dolaşan güçlü bir donanma bulundurdular. Korsanların yararlandıkları yerleri ortadan kaldırdılar; kilit noktalarını aldılar. Böylece Akdeniz'de ticaretin gelişmesine yardım ettiler. Ticaret yollarının son bulduğu veya başladığı limanları ele geçirdiler. Avrupa ülkeleriyle de ticaret yapılmasını kolaylaştırdılar. Kendileri, deniz ticaretiyle uğraşmadılar. Bu işi anlaşmalarla öteki milletlere bıraktılar. Daha sonra, Fransızlara özel ayrıcalıklar tanıdılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olması ve uzun süre varlığını koruması, bir bakıma Akdeniz'e egemen olunmasındandır. Savaş yapılması gereken veya ayaklanma çıkan yerlere denizyolu ile kısa sürede ordu göndermek mümkündür. Bu durum, başarı kazanılmasını kolaylaştırmıştır. Akdeniz, her dönemde, dünyanın en önemli bölgesi olmuştur. Bütün büyük devletler, Akdeniz'de söz sahibi olmaya çalışmışlardır. Osmanlılar, Akdeniz'in bu durumundan gereği gibi yararlanmasını bilmişlerdir. Büyük, güçlü ve uzun süren imparatorluklar, Akdeniz çevresinde kurulmuştur.

11. **Hint ve Umman Denizlerinde Osmanlı Donanması'nın Seferleri :** Portekizler, XVI. yüzyılın başlarında Hindistan'da sömürgeler kurmuşlar ve Hint ticaret yolunu ellerine geçirmişlerdi. Daha önce, baharat, değerli süs taşları gibi Hindistan mallarını Kızıldeniz ve Hicaz yollarıyle Akdeniz limanlarına, Müslüman tüccarlar götürüyorlar ve orada Venediklilere satıyorlardı.

Portekizler, Hint ve Umman denizlerine egemen olduktan sonra Müslümanların gemilerine çok zarar vermeye başladılar. Hindistan'daki Müslümanlarla da savaşa giriştiler. İran körfezi ve Kızıldeniz'in ağızlarını kapatarak doğu mallarının Akdeniz'e götürülmesine engel oldular.

Portekizlerden çok yakınması olan Hindistan'daki bir İslâm hükümdarı, Müslümanların halifesi Kanunî'den yardım istedi. Osmanlılar, Hint ticaret yolunu açmak, İslâm hükümdarına yardımda bulunmak, Hint ve Umman denizleri çevresindeki İslâm ülkelerini egemenlikleri altına almak için Hindistan'a deniz seferleri yapılmasına karar verdiler. Bu seferler, 1538'den 1553'e kadar sürdü.

Süveyş tersanesinde hazırlanan güçlü bir donanma, 20 bin kişilik bir ordu ile Mısır valisi Hadım Süleyman Paşa komutasında yola çıktı. Kızıldeniz'in güney ağzında bulunan Aden şehri alındı. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra, Hindistan'ın batısına ulaşıldı. Portekizlerin eline geçmiş olan kale kuşatıldı. Fakat, Kanunî'den yardım isteyen hükümdar biraz önce ölmüş, yerine geçen oğlu Portekizlerle anlaşmıştı. Onun için yerli halktan yardım görülmedi. Hadım Süleyman Paşa, yiyecek ve cephanenin azalması üzerine geri döndü. Bu dönüş sırasında Yemen'e asker çıkardı.

Hint ve Umman denizlerine ikinci seferi Pirî Reis, üçüncü seferi Murat Reis ve dördüncü seferi Seydi Ali Reis yaptılar. Bunlar, bilgili ve değerli denizcilerdi. Portekizlere karşı başarı kazandılarsa da, kesin sonuç alamadılar. Portekizler, buradan sökülüp atılamadı. Bunun nedeni, Osmanlıların bu seferlere gereği kadar önem vermemeleridir. Hindistan'ın o zamanki ve gelecekteki ekonomik durumu değerlendirilememiştir. Bundan başka Akdeniz kogullarına göre yapılmış Türk gemileri Hint ve Umman denizlerinin fırtına ve dalgalarına karşı dayanıklı olmadığından çok güçlük çekilmiştir.

Sorunlar :

1. *Timur, Uzun Hasan ve Şah İsmail ile hangi Osmanlı padişahları, hangi savaşları yapmışlardır; bu savaşların sonuçları ne olmuştur?*

2. *İstanbul, Trabzon, Kırım, Suriye ve Mısır'ın alınması ticaret yönünden niçin önemlidir?*

3. *Osmanlılar, Fransızlara neden yardım etmişler ve onlara ayrıcalıklar tanımışlardır?*

4. *Kanunî zamanında sınırlar nerelere kadar genişletilmiştir?*

5. *Akdeniz, bugün de önemini korumakta mıdır?*

6. *Cem hakkında bilgi toplayınız. Ağabeysi II. Bayezit'e karşı ayaklanmasının doğru olup olmadığını tartışınız.*

5. KONU

KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMLERİNDE OSMANLI UYGARLIĞI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Mimar Sinan'ın yaşayışı, sanatı ve yapıtları hakkında bilgi edininiz.
2. Çevrenizde Osmanlılardan kalma ne gibi yapıtlar vardır? Bunlardan en önemlisini gezip inceleyiniz. İçinde ve dışındaki süslemelerden örnekler çıkarınız. Bunları sınıfınızda veya okulunuzun bir yerinde sergileyiniz; sonra özel bir dosyada saklayınız.
3. Türk akıncıları hakkında bilgi toplayınız.

1. **Devlet Yönetimi :** Osmanlılar, güçlü, düzenli ve dürüst bir yönetim kurmuşlardır. Yeni ülkeler ele geçirdikçe örgütlerini genişletmişler, zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak gerekli yenilikler ve düzenlemeler yapmışlardır. İmparatorluğun uzun sürmesinin bir nedeni, iyi bir devlet yönetiminin sağlanmış olmasıdır.

Padişahlar : Osmanlı Devleti'nin başında Osman Bey'in soyundan gelen bir padişah bulunurdu. Padişahlık babadan oğula geçerdi. Bunun için bir yasa yoktu. Padişah olan, bir ayaklanmaya meydan vermemek için kardeşlerini öldürtürdü. Fatih Kanunnamesi'nde, padişaha, kardeşlerini öldürmek hakkı tanınmıştır. Padişahların yetkileri çoktu. Önemli işlerde, büyük devlet adamlarının düşünceleri alınır, fakat son kararı padişah verirdi. Padişahların buyrukları kanun sayılırdı. Ordulara komuta etmek, büyük devlet adamlarını atamak, gerektiğinde Divan'a başkanlık etmek, görevleri arasında idi. Savaşa ve barışa onlar karar verirlerdi. Suçlu gördüklerini mahkeme kararı olmadan öldürtebilirlerdi. Fakat, devlet yönetiminde her istenilen yapılamazdı. Geleneklere ve İslâm dininin kurallarına aykırı bir iş görülmezdi.

Osmanlı padişahları, büyük bir dikkatle ve özenerek yetiştirilirdi. Şehzadeler küçük yaşta ata binmek, ok atmak, avlanmak, gürz kullanmak gibi sporları ve savaş talimleri yaparlardı. Biraz daha büyüdükleri zaman devlet hizmetlerine katılırlar, orduyu ve ülkeyi yönetmeyi öğrenirlerdi.

Osmanlı büyük veziri (sadrazam), padişahtan sonra en yetkili devlet adamıdır.

Büyük vezir (Veziriazam) : Padişahtan sonra, en yetkili devlet adamı büyük vezirdi. O, kanuna göre padişahın vekili sayılırdı. Sözü ve yazısı padişahın buyruğu gibi benimsenirdi. Bütün devlet işlerinden, büyük vezir sorumlu idi. Kendisinde padişahın mührü bulunurdu. Büyük devlet memurlarını atama, ilerletme, görevden alma, onun buyruğu ile yapılırdı. Padişah sefere çıkmadığı zaman orduya büyük vezir komuta ederdi.

Divan (Divan-ı Hümayun) : Osmanlı Devleti'ni, Divan denilen bir kurul yönetirdi. Önceleri, Divan'a padişah başkanlık ederdi. Fatih ve ondan sonraki padişahlar, bu görevi büyük vezirlere bıraktılar. Divan'da, devletin askerlik, maliye, adalet, yönetim işleri görüşülür ve bir karara varılırdı. Haksızlığa uğrayanlar, kötülük görenler ve yakınması olanlar Divan'a başvurabilirlerdi. Divan, bugünkü anlamda Bakanlar Kurulu idi. Divanda, büyük vezirden başka vezirler, kazaskerler, defterdarlar ve nişancı bulunurdu. Müftü ve kaptan paşa da Divan görüşmelerine katılırdı.

Vezirler, bilgili ve değerli devlet adamlarıyle komutanlar arasından seçilirler ve büyük vezirin verdiği işleri yaparlardı. Vezirlerin en eskisi ve değerlisi büyük vezir olurdu. İki kazasker vardı. Biri Rumeli kazaskeri, öteki Anadolu kazaskeri idi. Bunlar, Divan'da kendilerine verilen adalet işlerini görürler, bölgelerindeki kadıların ve müderrislerin atama, ilerletme ve görevden alma işlerine karar verirlerdi. Divan'da bulunan iki defterdar, devletin maliye işlerine bakarlar, gelir ve giderleri belli ederek bütçeyi hazırlarlardı. Nişancı, kanunları çok iyi bilir, gerektiğinde Divan'da açık-

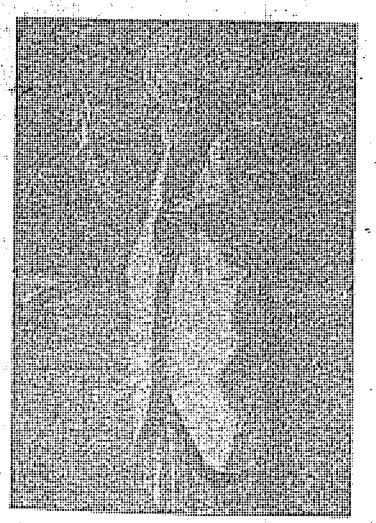

Müftü (şeyhülislâm). Müftüler, devlet işlerinin din kurallarına göre yürütülmesini sağlarlardı.

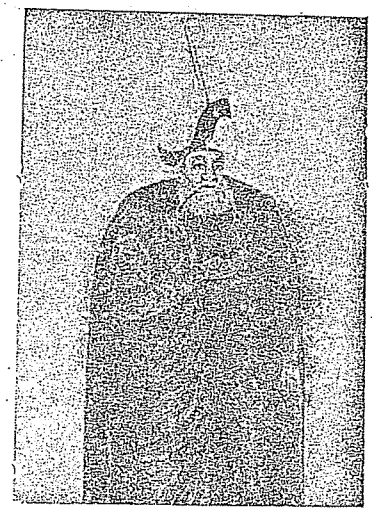

Osmanlı İmparatorluğu deniz kuvvetleri başkomutanı kaptan paşa (kaptan-ı derya).

lamalarda bulunurdu; yabancı devlet hükümdarlarına gönderilecek mektupları yazardı. Müftü (Şeyhülislâm), devlet işlerinin İslâm dininin kurallarına göre yürütülmesini sağlardı. Deniz kuvvetleri başkomutanı olan kaptan paşa (kaptan-ı derya), Istanbul'da bulunduğu zaman, Divanı görüşmelerine katılırdı. Donanma ve denizcilikle ilgili işlerden o sorumlu idi.

Saray : Padişahlar, aileleriyle birlikte, Istanbul'da **Topkapı Sarayı**'nda otururlardı. Sarayın bulunduğu yer, surlarla çevrilmiştir. Topkapı Sarayı, yabancı devletlerin sarayları gibi, büyük bir yapı halinde değildir. Büyük kapılarla birbirine geçilen dört avlu çevresindeki küçük yapılardan meydana gelmiştir. Padişahlar, devlet işlerini saraydan yönetirlerdi. Divan üyelerini ve elçileri burada kabul ederlerdi. Divan, sarayda **Kubbealtı** denilen yerde toplanırdı.

Eyaletlerin (illerin) yönetimi : Osmanlı İmparatorluğu'nda eyaletler, yönetim bakımından üç bölüme ayrılmıştı :

Merkeze bağlı eyaletler, iki beylerbeyliğine bölünmüştü. Bunlardan biri Rumeli Beylerbeyliği, öteki Anadolu Beylerbeyliği idi. Eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da köylere ayrıl-

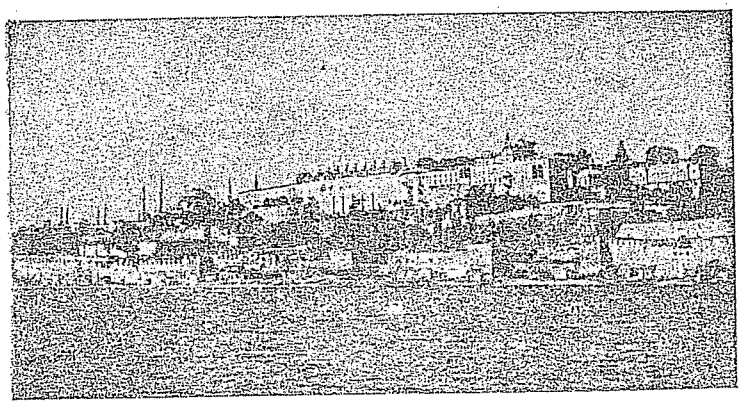

Bir bölümü Fatih Sultan Mehmet zamanında yaptırılan Topkapı Sarayı

mıştı. Sancakları, sancak beyleri yönetirlerdi. Kazalarda adalet işlerine **kadılar**, güvenlik işlerine **subaşılar** bakarlardı.

Özel yönetimi olan eyaletler, Mısır, Bağdat, Basra, Batı Ocakları (Batı Trablus, Tunus, Cezayir) ve Yemen gibi başkentten uzak bulunanlardı.

Ayrıcalıklı eyaletler, içişlerinde özgür, dışişlerinde Osmanlılara bağlı idi. Bunlar Kırım Hanlığı, Eflak Beyliği, Boğdan Beyliği ve Hicaz Emirliği idi. Kırım hanlarını, Eflak ve Boğdan beylerini, Hicaz emirlerini, Osmanlı Devleti görevlendirirdi. Hicaz Emirliği'nden başkası, savaş zamanında kuvvetleriyle Osmanlı ordusuna katılırdı. Eflak ve Boğdan beyleri ayrıca her yıl vergi verirlerdi.

2. **Toprak Yönetimi :** Osmanlılarda toprak halkın malı idi; fakat devletin denetimi altında bulunurdu. Toprağını iyi kullanmayan ve üstüste üç yıl boş bırakanlardan toprakları alınır, bir başkasına verilirdi. Devlet toprak sahiplerinden vergi alırdı. Müslüman halktan alınan toprak ürünleri vergisine **öşür,** Hıristiyan halktan devletçe alınan toprak vergisine **haraç** denirdi.

Savaşlarda Hıristiyan devletlerden alınan arazi, nişancı tarafından deftere yazılır, gelirine göre parçalara bölünür ve devlet malı olarak tapulanırdı. Bu topraklar yine eski sahiplerine bırakılırdı. Devlet malı sayılan toprakları ekip biçenler, elde ettikleri ürünlerden vermeleri gereken vergiyi, hükümetin gösterdiği memurlara ve askerlere öderlerdi. Devlet memurlarına ve askerlere ay-

Yeniçeri Ağası (Yeniçerilerin en büyük komutanı).

Bir yeniçeri. Yeniçeriler, Istanbul'da kışlalarda otururlar, askerlikten başka bir işle uğraşmazlardı.

lık ve görev karşılığı olarak ödenen bu toprak gelir vergisine **Dirlik** denirdi. Dirlikler, yıllık gelirlerine göre **Has, Zeamet** ve **Tımar** olmak üzere üçe ayrılırdı. Has, padişah, divan üyeleri, beylerbeyleri gibi önemli görevlerde bulunanlara, zeamet, orta derecedeki memurlara, tımar da sipahilere verilirdi. Dirlik sahipleri, aldıkları vergilerin bir bölmü ile kendileri geçinir, geri kalanla altı asker beslerlerdi.

Devlet arazisinin bir bölümü, cami, medrese, hastane, imaret, kervansaray gibi hayır işlerine ayrılırdı. Bunlara **vakıf arazi** denirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıf arazi çoktu.

3. **Ordu ve Donanma:** Osmanlılar, Kuruluş ve Yükseliş dönemlerinde güçlü ve düzenli ordularıyle büyük zaferler kazanmışlar, yeni yeni ülkeler ele geçirmişlerdir.

Osman Bey zamanında yalnız atlı aşiret kuvvetleri vardı. Bunlar, savaş sırasında toplanırlardı. Kıyafetlerinde ve silahlarında birlik yoktu. Fakat iyi binici ve cesur savaşçı idiler. Orhan Bey, Çandarlı Kara Halil'in yardımıyle ilk düzenli yaya ve atlı birlikleri kurdu. Murat Bey, Kapıkulu Askerleri'ni meydana getirdi. Bunlara zamanla yeni birlikler eklendi.

Osmanlı ordusu, Yükseliş Dönemi'nde, Kapıkulu Askerleri, Timarlı Sipahiler ve Yardımcı Kuvvetler olmak üzere üçe ayrıldı.

Kapıkulu Askerleri: Bunlar, padişaha bağlı, aylıklı ve sürekli bir sınıftı. Istanbul'da yahut sınırlardaki kale ve şehirlerde otururlardı. Özel bir kanuna göre çok dikkatli olarak yetiştirilirdi. Osmanlı ordusunun çekirdeği sayılan Kapıkulu Askerleri'nin bir bölümü yaya, bir bölümü atlı idi.

Yaya olanları Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Topçu Ocağı ve öbür ocaklardı.

Acemi Ocağı: Burada Yeniçeri Ocağı'na ve öbür ocaklara asker yetiştirilirdi. Savaşlarda ele geçirilen tutsakların gençleriyle, Hıristiyan ailelerden alınan oğcuklar, önce Türk ailelerinin yanlarına verilirlerdi. Burada Müslüman ve Türk eğitimine göre yetiştirildikten sonra, Acemi Ocağı'na alınırlardı. Bu ocakta askerlik öğrenirler, deniz hizmetlerinde ve yapı işlerinde çalışırlardı. Daha sonra Kapıkulu ocaklarına geçerlerdi.

Yeniçeri Ocağı: Kapıkulu ocaklarının en önemlisi, Yeniçeri Ocağı idi. Yeniçeriler, bölüklere (orta) ayrılmıştı. Bunlar Istanbul'da kışlalarda otururlar, askerlikten başka bir işle uğraşamazlardı. Emekli oluncaya kadar evlenemezlerdi. Yeniçerilerin komutanı Yeniçeri Ağası idi. Başka subayları da vardı.

Yeniçeriler, savaşta padişahın otağının önünde bulunurlardı. Barış zamanlarında, Divan koruyuculuğu yaparlar, yangın söndürmeye giderler ve Istanbul'un güvenliğini sağlarlardı. Bundan başka, üç yılda değişmek üzere, sınır boylarındaki kalelerde koruyucu olarak kalırlardı.

Topçu Ocağı: Top döküm yeri ve topçu kışlası, Istanbul'da Tophane'de idi. Zamanın bütün topları burada yapılırdı. Osmanlılarda, topçuluk çok ileri gitmişti. Topçular, sınırlarda ve kıyıdaki kalelerde hizmet görürlerdi.

Öbür ocaklar: Top Arabacıları, sefer sırasında, topları savaş bölgesine götürürlerdi. Cebeciler, Yeniçerilerin silahlarını ve cephanelerini hazırlar, savaş alanına taşırladı. Humbaracılar, Topçu Ocağı'na bağlı idiler. Havan topları ile el bombaları yaparlar ve kullanırlardı. Lâğımcılar, savaş sırasında kuşatılan kaleleri, yeraltından kazdıkları tünellerle çökertmeye çalışırlardı.

Kapıkulu Atlıları: Bunlar, Kapıkulu Askerleri'nin atlı sınıfı olup Yeniçeriler arasından seçilirlerdi. Derece ve aylık yönünden Yeniçerilerden üstün idiler. Yetiştirilmelerine çok önem verilirdi. Savaşta padişahı, sancakları, hazineyi ve ağırlıkları korurlardı.

Tımarlı Sipahiler: Osmanlı ordusunun büyük bölümünü, Tımarlı Sipahiler meydana getirirlerdi. Bunlar, dirlik sahipleriyle dirlik sahiplerinin beslemek zorunda oldukları atlı askerlerden oluşurdu. Çok düzenli defterleri tutulurdu. Bir savaş sırasında illerden ne kadar Tımarlı Sipahi geleceği bilinirdi. Savaşa gitmeyenlerin dirliği elinden alınırdı, savaşta yararlık gösterenlerin dirlikleri artırılırdı.

Yardımcı kuvvetler: Osmanlı ordusunda yardımcı kuvvetler de vardı. Bunlardan **Akıncılar** en önemlileri idi.

Akıncılar, atlı olup sınırlarda otururlardı. Çok düzenli örgütleri vardı. Her yıl ilkbaharda düşman topraklarına akınlar yaparlardı. Başlıca görevleri, sınırları korumak, savaşta ordunun güvenle ilerlemesini sağlamaktı.

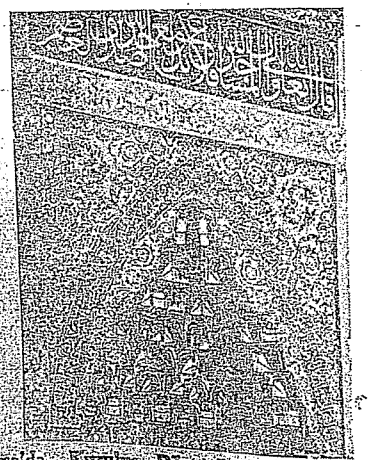

Bursa'da, Kurtuluş Döneminde yaptırılan Yeşil Cami'in mihrabının üst bölümü.

Donanma: Osmanlı donanmasının bütün gemileri, Türk tersanelerinde yapılırdı. Tersaneler Gelibolu, Istanbul, Süveyş ve Rusçuk'ta bulunuyordu. Yelken, halat zift gemi demiri, tel gibi gereçler de ayrı yerlerde hazırlanırdı.

Osmanlı donanmasında kalyon, kadırga, mavna, firkateyn denilen gemiler bulunuyordu. Bunların bir bölümü kürekle, bir bölümü de yelkenle yol alırdı. Deniz askerlerine levent denirdi.

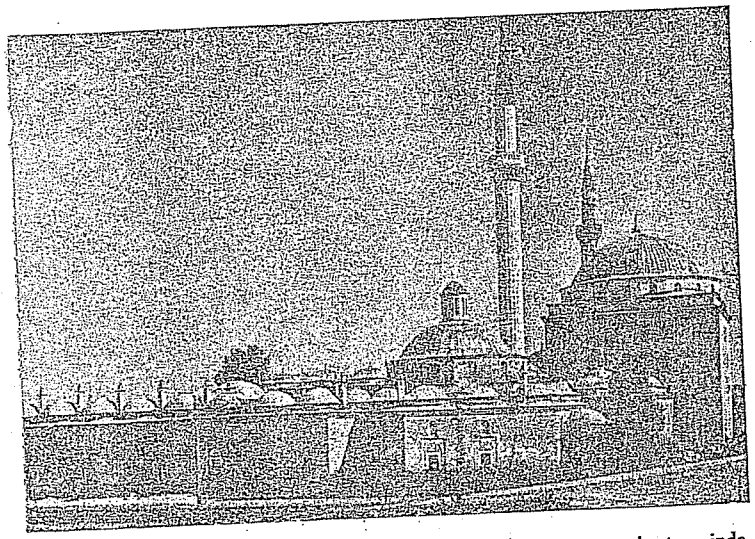

Edirne'de II. Bayezit Camii ve külliyesi (üniversite). Buranın hastanesinde (bimarhane) deliler müzikle tedavi edilirdi.

4. Bilim, Eğitim ve Öğretim: Osmanlılar, bilimin gelişmesi için medreseler açmışlar, öteki İslâm ülkelerinden ünlü bilginleri getirtmişlerdir. Bu bilginlere aylık bağlamışlar, onlardan değerli eserler hazırlamalarını istemişlerdir.

Medreseleri, padişahlar, vezirler, ileri gelen devlet adamları ve durumları iyi olanlar yaptırırlar, giderleri için de mülklerinin bir bölümünü vakıf olarak ayırırlardı. Medreseler, daha çok camilerin yanında kurulurdu. İlk medreseler İznik, Bursa ve Edirne'de açıldı. Fatih, Istanbul'da Fatih Camii'nin iki yanında medreseler yaptırdı. Kanuni de, Süleymaniye Camii'nin çevresinde, imparatorluğun en büyük medreselerini kurdurdu. Fatih medreseleriyle Süleymaniye medreseleri, o dönemin üniversiteleridir.

Osmanlılar, sağlık işleriyle yakından ilgilenmişlerdir. Hastaneler açmışlar, başka ülkelerden hekimler getirtmişlerdir. Fatih, II. Bayezit ve Kanuni, medreselerin yanında birer de hastane yaptırmışlardır. Süleymaniye'deki hastanede, akıl hastaları için ayrı bir koğuş vardı. Hastalar, yatırılarak veya ayakta tedavi olunurdu. Fa-

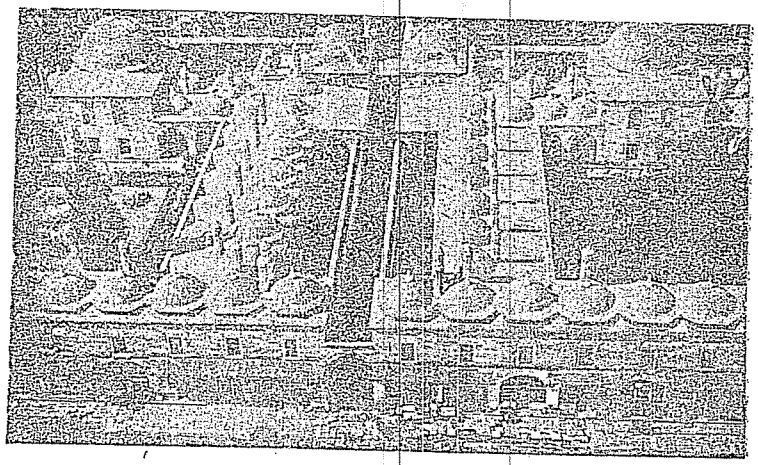

Süleymaniye Medreseleri'nin tıp öğrenimi yapılan bölümü.

kir hastalara parasız ilaç verilirdi. Süleymaniye medreselerinde tıp öğretimine önem verilmiş, tıp kitapları yazılmıştır.

Osmanlılarda, değerli tarih yazarları yetişmiştir. **Hoca Sadeddin Efendi,** padişahın görevlendirdiği ilk resmî tarihçidir. Uzak deniz seferleri, coğrafya, astronomi ve denizcilikle ilgili kitapların yazılmasına neden olmuştur. Deniz coğrafyacılarımızdan **Piri Reis** ve **Seydi Ali Reis** değerli kitapları ve haritalarıyle büyük ün kazanmışlardır.

Medreselerde daha çok dinle ilgili bilimler okutulurdu. Bu alanda **Ali Cemali Efendi ve İbni Kemal** çok büyük ün kazanmışlardır. İbni Kemal, bütün İslâm ülkelerinin en değerli bilgini olmuştur. Fıkıh, tefsir, hadis gibi dinle ilgili olanlardan başka tarih, edebiyat kitapları da yazmış ve sözlük hazırlamıştır.

5. **Dil ve Edebiyat :** Osmanlı İmparatorluğu büyüdükçe, Türkçe geniş bir alana yayılmıştır. Bütün devlet yazışmalarında halkın anlayacağı bir dil kullanılmıştır. Osmanlı padişahları, edebiyatla ilgilenmişler, kendileri de şiir yazmışlardır. Kuruluş Dönemi'nde edebiyat ve bilim eserleri arı bir Türkçe ile yazılmıştır. Fatih zamanından başlayarak Arapça ve Farsçadan birçok sözcük ve kural alınmaya başlanmış, Türkçe, zamanla karışık bir dil haline getirilmiştir. Osmanlıca denilen bu dille oluşturulan edebiyata, Divan Edebiyatı adı verilmiştir. Divan Edebiyatı'ndan anlayan ve hoşlananlar,

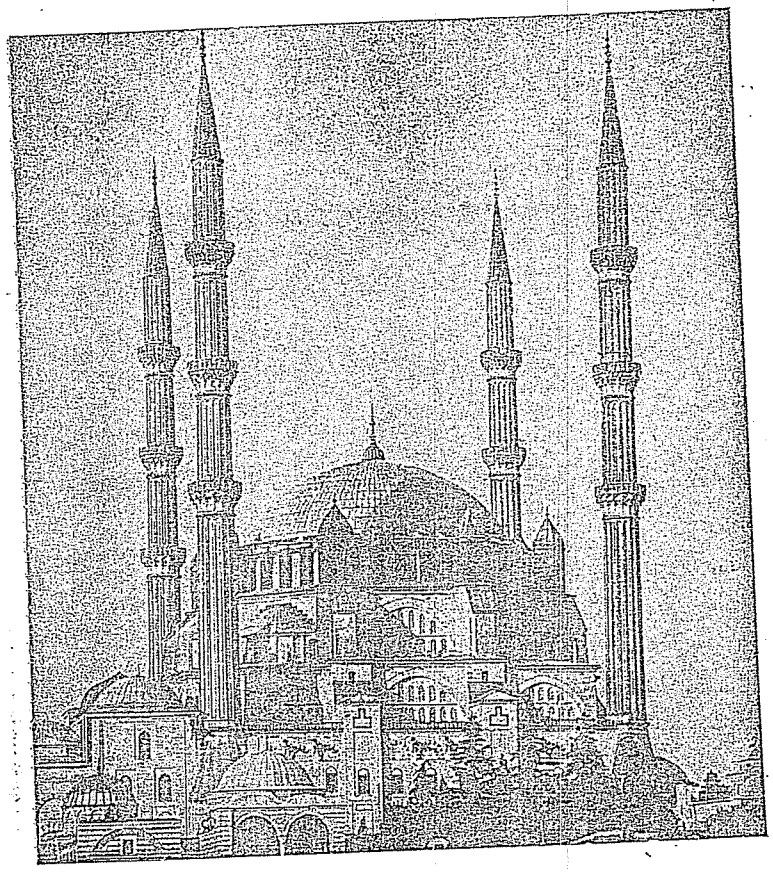

Mimar Sinan'ın Edirne'de yaptığı, dünya ölçüsünde ünlü yapıtlardan Selimiye Camii.

iyi bir öğrenim yapanlardır. Bir yandan da Halk Edebiyatı gelişmiştir. Halk ozanları Trk halkının duygu ve düşüncelerini yapıtlarında öz ve arı Türkçe ile çok güzel açıklamışlardır. Bunlar, sazlarıyle ülke ülke dolaşırlar, hem söyler, hem çalarlardı.

Kuruluş Dönemi'nde yetişen ozanlar arasında **Süleyman Çelebi** çok ün kazanmıştır. Mevlit adlı kitabı bugün de okunup dinlenmektedir. **Bakî** ve **Fuzuli,** Yükseliş Dönemi'nin ünlü divan şairleridir. Halk ozanlarından **Pir Sultan Abdal** ve **Köroğlu,** ün kazanmışlardır.

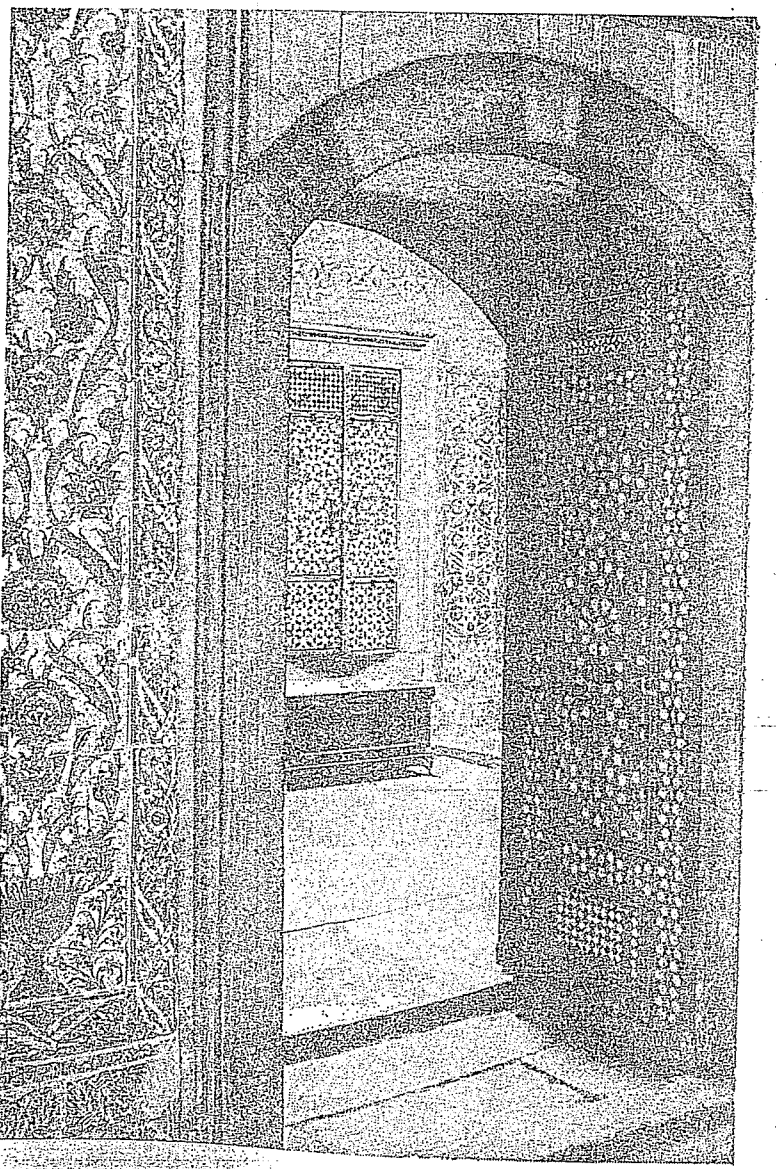

Topkapı Sarayı'nın çinili ve sedef kakmalı kapı ve duvarlarından bir bölüm.

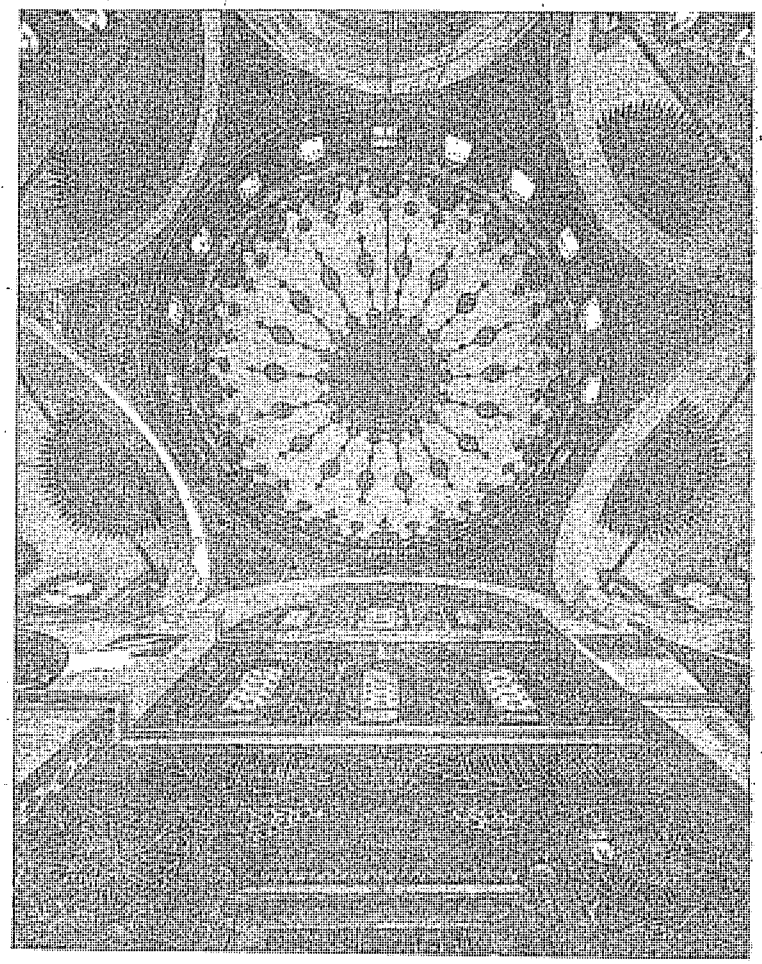

Mimar Sinan'ın yaptığı Şehzade Camii'nin kubbelerinin içten görünüşü.

6. **Mimarlık ve Süsleme Sanatları :** Osmanlılar, mimarlıkta ve süsleme sanatlarında büyük bir ilerleme sağlamışlar ve ölmez yapıtlar meydana getirmişlerdir. Öteki Müslüman devletlerde olduğu gibi din yönünden yüz resmi ve heykel yapmanın yasak olduğu sanılmış, bu sanatlarla uğraşılmamıştır.

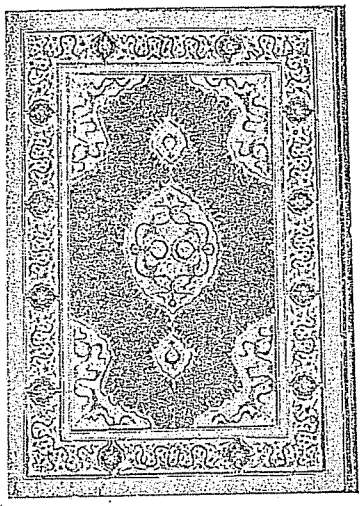

Türkler cilt yapımında çok ileri gitmişlerdir. Ciltlenmiş bir kitabın kabı.

Türkler, çiniden çok güzel vazolar ve çeşitli kap kacak yapmışlardır.

Osmanlı mimarları, yapılarını kurarlarken, Selçukluların ve Doğu Romalıların etkisinde kalmışlar, fakat bunların yapıtlarını çok geçerek incelik, sağlamlık ve uygunluk bakımından büyük bir üstünlük göstermişlerdir. Böylece ayrı bir özellikte Osmanlı - Türk mimarlık üslûbu meydana gelmiştir. En çok cami, medrese, kütüphane, imaret, hastane, hamam, kervansaray, köprü, su kemeri ve kale yapılmıştır.

Kuruluş Dönemi'nden kalan yapıtların başlıcaları, Bursa'da Ulu Cami ve Yeşil Cami, Edirne'de Üç Şerefeli Cami'dir. Fatih, Istanbul'da Çinili Köşk'ü, II. Bayezit, Bayezit Camii'ni ve Edirne'de Bayezit Camii ile medrese ve hastaneyi yaptırmışlardır. Osmanlı - Türk mimarlığı, XVI. yüzyılda en parlak dönemine ulaşmıştır. Ünlü ve büyük mimar Sinan'ın, imparatorluğun her yanında yapıtı vardır. Istanbul'da Süleymaniye Camii, Edirne'de Selimiye Camii en tanınmış ve dünya ölçüsünde büyük değeri olan yapılarıdır.

Osmanlılarda mimarlıkla birlikte süsleme sanatlarından nakkaşlık, çinicilik, oymacılık, kakmacılık, hattatlık, kitap bezeme ve ciltcilik gelişmiştir.

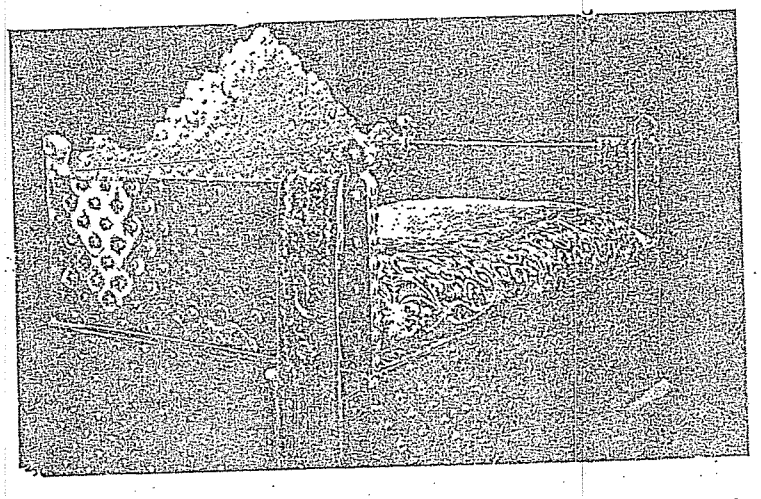

Kakmacılık sanatına bir örnek. Altından yapılmış ve değerli taşlarla süslenmiş bir taht (İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir).

Resimle uğraşan sanatçılar daha çok nakış yapmışlardır. Nakışlar, cami, saray, konak ve evlerin duvarlarına ve tavanlarına yaptırılırdı. Bu sanatçılar, minyatür denilen resimler de yapmışlardır.

Selçuklular gibi, Osmanlılar da çiniciliğe önem vermişlerdir. Camilerin, türbelerin, sarayların iç duvarları çok güzel motifleri ve uygun renkleri olan çinilerle kaplanmıştır. Ayrıca çini tabak, vazo, kandil vb. eşya yapılmıştır.

Oymacılık ve kakmacılık sanatlarında da ileri gidilmiştir. Taş, maden ve ağaçtan çok güzel oyma işleri meydana getirilmiştir. Sedef, altın, gümüş, zümrüt ve yakut kakmacılığı, Türklerin milli bir sanatı olmuştur.

Hattatlık, güzel yazı yazma sanatıdır. İslâm dünyasında, en güzel yazıyı Türk hattatları yazmıştır. El ile yazılan kitapların baş tarafları, bölüm başları ve sayfa kenarları altın yaldızlı nakışlarla bezenmiştir. Bunlara çok güzel ve sağlam ciltler yapılmıştır.

7. Küçük Sanatlar, Ticaret ve Ekonomi : Osmanlılarda, küçük sanatlar, o zamana göre çok gelişmiştir. Türk sanatçıları, yaptıkları eşya ve araçların sağlam ve güzel olmasına önem vermişler-

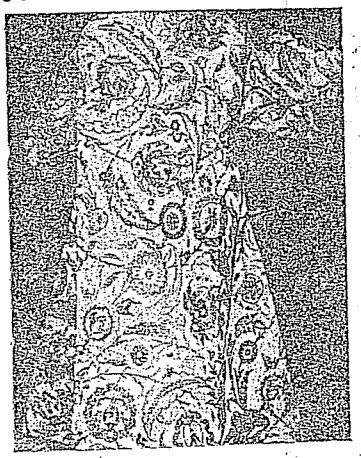

Osmanlılar çok güzel kumaşlar dokumuşlardır. II. Bayezit'in elbisesi.

dir. Dokumacılıkta, dericilikte ve bakırcılıkta, silah yapımında ün yapmış şehirler vardı. Denizli'nin kırmızı dokumaları, Ankara ve çevresinin sof denilen kumaşları, Bilecik'in kadifeleri ünlü idi. Diyarbakır'da ipekli kumaşlar dokunurdu. Silah ve cephane, Edirne'de yapılırdı. Gümüş, bakır ve demir yatakları işletilirdi.

Osmanlı ülkeleri, büyük ticaret yolları üzerinde bulunuyordu. Yollarda hanlar ve kervansaraylar yaptırılmış, her türlü güvenlik sağlanmıştır. Büyük şehirlerde canlı bir ticaret yaşantısı vardı.

Türk tüccarları ve sanatçıları doğruluktan ayrılmazlardı. Türkler, deniz ticaretiyle uğraşmamışlar, fakat eskiden beri alışmış oldukları kara ticaretinde, taşıma işlerini kendileri yapmışlardır.

Osmanlılar, yabancı ülkelere kadife, ipekli kumaş, baharat, şap, balmumu vb. eşya satmışlar, dışardan çuha, kâğıt, cam ve kürk almışlardır.

Osmanlılar, tarıma ve hayvancılığa da önem vermişlerdir. Halkın çoğu çiftçilikle geçinirdi. Devlet, tarımla geçinenlere her türlü yardımda bulunur, ödünç tohumluk verir, çift hayvanları sağlar, bataklıkları kuruturdu. Elde edilen ürünler, ülke ihtiyacını bol bol karşıladığı gibi bir bölümü de dış ülkelere satılırdı. Zengin Anadolu ve Rumeli otlaklarında koyun, tiftik keçisi, büyük baş hayvan (öküz, inek, manda, deve) yetiştirilirdi. Tımarlı Sipahiler için de çok sayıda at beslenirdi.

Sorunlar :

1. *Osmanlı padişahları, devlet yönetiminde neden başarılı olmuşlardır?*
2. *Kapıkulu Askerleriyle Tımarlı Sipahiler arasında ne ayrılık vardır?*
3. *Osmanlı ordusunun savaşlarda başarı kazanmasının nedenleri nelerdir?*
4. *Osmanlılar, niçin en çok mimarlıkta başarılı olmuşlardır?*
5. *Osmanlılar, ekonomik hayatın gelişmesi için neler yapmışlardır?*

III. ÜNİTE

ORTAÇAĞ'DA Ve YENİÇAĞ'DA AVRUPA

- Ortaçağ'da Avrupa.
- Avrupa Yeniçağ'a nasıl girdi.

1. KONU

ORTAÇAĞ'DA AVRUPA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Ortaçağ'da hangi Müslüman - Türk devletleri kurulmuştur?
2. Taç, mozayik, kilise, şato, derebeylik, derebeyi sözcüklerinin anlamları nelerdir?
3. Haçlıların amaçları neler olmuştur?

1. **Eskiçağ'ın ve Ortaçağ'ın Önemli Özellikleri ve Ayrılıkları :** Eskiçağ yazının bulunmasından (İ. Ö. 3200) Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar (İ. S. 476) geçen süredir. Ortaçağ ise Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından Türklerin İstanbul'u almalarına kadar (1453) olan zamandır. Eskiçağ, 3500 yıldan fazla, Ortaçağ ise 1000 yıl kadar sürmüştür.

Eskiçağ'da güçlü devletler ve büyük imparatorluklar kurulmuştur. Ortaçağ'da, özellikle Avrupa'da küçük devletler (derebeylikler) vardır. Eskiçağ'da, dinler çok tanrılıdır. Ortaçağ'da tek tanrılı dinler vardır. Eskiçağ'da, dinler çok tanrılıdır. Ortaçağ'da tek tanrılı dinler olan Hıristiyanlık ve Müslümanlık geniş ölçüde yayılmıştır. Artık insanların büyük çoğunluğu, özellikle Müslümanlar, putlara tapmaktan kurtulmuştur.

Eskiçağ'da, insanlar, daha özgür düşünüyorlardı. Dünyanın nasıl yaratıldığını, doğa olaylarının nedenlerini, bilginin nasıl edinildiğini tartışıyorlardı. Oysa, Ortaçağ'da din kitaplarının yazdıklarından ve din adamlarının söylediklerinden başka türlü düşünmek günah sayılırdı. Bu yüzden düşünce özgürlüğü kalmamıştı. Bilimde bir ilerleme olmadığı gibi eski bilinenler de unutulmuştu; Avrupa'da büyük bir gerileme olmuştu. Eskiçağ'da edebiyatta, güzel sanatlarda çok değerli ve anlamlı yapıtlar meydana getirildi. Ortaçağ'da heykel ve resimde hiç bir başarı sağlanamadı. Kaba, anlamsız, hareketsiz heykel ve resimler yapıldı. Yalnız mimarlıkta ve mozayik sanatında gelişme görüldü. Büyük kiliseler ve şatolar yapıldı. Eskiçağ'da ekonomide bir gelişme olmuş ve para kullanılmıştı. Ortaçağ'da para yerine yeniden mal değiştirme yöntemine dönüldü; halk çok yoksul düştü.

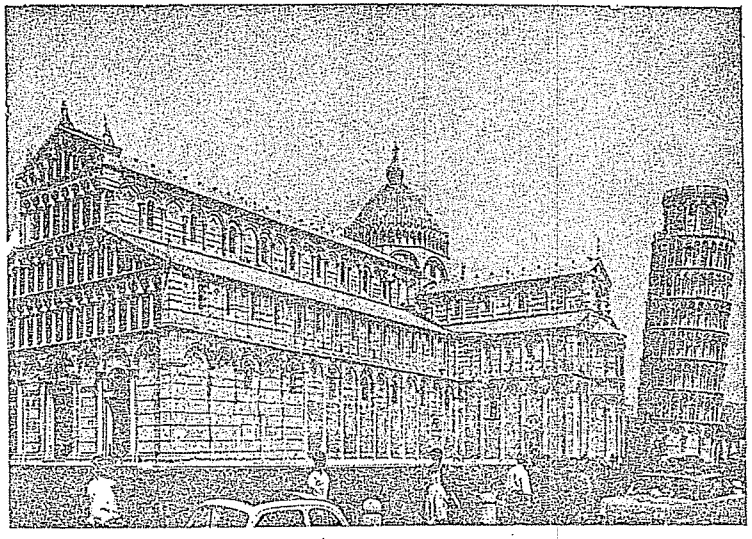

Ortaçağ'da yaptırılan büyük kiliselerden (katedral) biri. (İtalya'nın Piza şehrindedir).

Bütün bu özellikler ve ayrılıklar, genellikle Avrupa içindir. Ortaçağ'da Türk - İslâm dünyası, her bakımdan parlak bir uygarlığa erişmiştir.

2. **Papalık ve Derebeylik :** İsa Peygamberin yeryüzünde vekili sayılan papalar, Ortaçağ'da derebeylikle yönetilen Avrupa milletleri üzerinde çok etkili oldular. Din işlerinden başka dünya işlerine de karıştılar. Krallara taç giydirdiler. Hükümdarlardan daha üstün yetkiler kazandılar. Hıristiyanlar, papazların yanılmayacaklarına inanırlar, onların sözlerinden dışarı çıkmazlardı. Kilise yasalarına aykırı davrananlar, papalara karşı gelenler aforoz edilirdi. Bu çok ağır bir ceza idi. Aforoza uğrayan bir kimse, Hıristiyanlıktan kovulmuş olurdu.

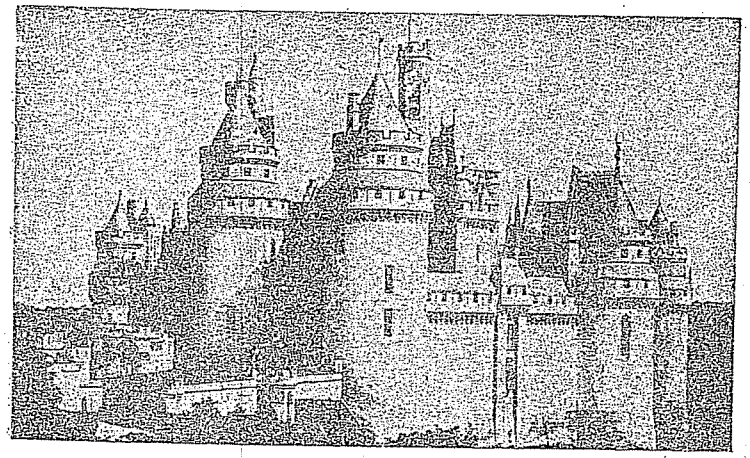

Ortaçağ'da derebeylerin oturdukları şatolardan biri.

Zamanla kiliseler, kralların verdikleri topraklar, halktan alınan vergiler ve bağışlarla çok zenginleşti. Papazlar, kilise toprakları üzerinde saraylar ve şatolar kurdular. Buralarda rahat yaşamaya başladılar. Soylular gibi ayrıcalıklı bir sınıf meydana getirdiler. Böylece din adamlarının ahlâkı bozulmuş, Hıristiyanlık amacından uzaklaşmıştır.

Ortaçağ'da, Avrupa'da, büyük devletler ve imparatorluklar yerine birçok derebeylik kurulmuştu. Derebeyliklerin başında birer küçük hükümdar olan derebeyler bulunuyordu. Bunlar, topraklarının korunması kolay, yüksek ve sarp yerlerinde ya da ırmak kenarlarında yaptıkları şatolarda yaşarlardı. Şatolarda her zaman birkaç yıllık yiyecek, içecek ve askerlikle ilgili gereçleri depo ederlerdi. Böylece herhangi bir saldırı karşısında, uzun süre karşı koyabilirlerdi. Derebeyler, kendilerine sığınanları korurlardı. Korunanlar da efendilerinin düşmanına düşman olurlar, o ne derse yerine getirirlerdi. Ayrıca her ülkenin bir de kralı vardı. Derebeyler, her istediklerini yapmakla birlikte krala bağlı sayılır, kral değiştikçe gidip bağlılık yemini ederlerdi. Derebeylik yönetiminde tam bir eşitsizlik vardı. Soylulara ve papazlara ayrıcalık tanınmıştı. Bütün topraklar, soyluların ve kilisenindi. Bu topraklarda çalışan köylülerin hiç bir hakkı yoktu. Kazandıklarını efendileri olan soylulara verirlerdi. Bu insanlar toprakla birlikte alınır ve satılırlardı.

3. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa'nın Karşılıklı İlişkileri : Türklerin, Balkan yarımadasından Avrupa içlerine doğru ilerlemelerine engel olmaya çalışan iki güçlü devlet vardı. Bunlar Macar Krallığı ile Fransa Krallığı idi. Bütün Haçlı Seferleri'ne, bu iki devlet katılmıştı. Ayrıca, XVI. yüzyılda Avusturya ile Alman İmparatorluğu (Roma Cermen İmparatorluğu), Osmanlılara karşı düşmanca bir durum almışlardı.

Osmanlıların, Balkanlarda iyice tutunabilmeleri için, önce Macar tehlikesini yok etmeleri gerekiyordu. Macaristan'a birkaç sefer yapılarak bu devlet yıkıldı; toprakları Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı.

Osmanlılar, Macarlara ve onların koruyuculuğunu yapan Avusturya ile Alman İmparatorluğu'na karşı savaşa girişirken, Fransa ile anlaşmayı uygun buldular. Bu devlete, karada ve denizde yardım ettiler. Böylece Alman İmparatoru V. Şarl'ın, Avrupa'daki üstünlüğüne son verildi. Osmanlılar, Avrupa'da gelişen mezhep anlaşmazlıklarına da karıştılar. Bundan başka, öteki Avrupa devletleriyle de ilişkilerde bulunmuşlardır.

4. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Üzerindeki Uyarıcı Etkileri : Osmanlı ordusu ve donanması, çok güçlü idi. Düzenli örgütleri ve üstün silahları vardı. Özellikle topçuluk çok ileri gitmişti. Avrupalılar da başarılı olabilmek için ordu ve donanmalarını buna göre hazırladılar. Osmanlılar, halkın din ve mezhep işlerine, geleneklerine karışmazlardı. Halk arasında, Avrupa'da olduğu gibi sınıf ayrılıkları yoktu. Herkes birbirine eşitti. Bilgisi ve yeteneği olan bir kimse, en önemli devlet memurluğuna kadar yükselebilirdi. Yalnız Müslüman olma koşulu vardı. Oysa Avrupa'da bu gibi haklar soylulara tanınmıştı. Öte yandan Osmanlılar, halkı iyi yönetirler, doğruluktan ayrılmazlar, kimseye haksızlık yapılmasına meydana mermezlerdi. Bütün bunların, Avrupa'da Rönesans'ın ve Reform'un gelişmesinde, güçlü krallıkların kurulmasında uyarıcı etkileri olmuştur.

Sorunlar :

1. *Ortaçağ'da, Türk ülkelerinde derebeyliklere benzer devletler kurulmuş mudur?*

2. *Osmanlılarla Fransızlar niçin birbirleriyle iyi ilişkilerde bulunmuşlardır?*

2. KONU

AVRUPA YENİÇAĞ'A NASIL GİRDİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Marco Polo (marko polo) Christoph Kolumbus (kristof kolomb) ve Magellan'ın (macellan) gezileri hakkında bilgi toplayınız.
2. Türklerin İstanbul'u almaları, niçin Yeniçağ'ın başı kabul edilmiştir?
3. Ümit Burnu, San Salvador adası, Magellan Boğazı, Filipin adaları ile Kalikût, Bordeaux (bordo) ve Anvers şehirlerinin yerlerini haritada bulunuz.

1. **Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Geçiş :** Fatih'in İstanbul'u almasından (1453) Fransız İhtilâli'ne kadar (1789) geçen zamana, Yeniçağ denir. Avrupa, Ortaçağ'da uygarlıkta çok geri kalmış ve yoksul düşmüştü. Yeniçağ'da ise, her alanda büyük gelişmeler oldu.

Ortaçağ'ın sonlarıyle Yeniçağ'ın başlarında, eskiden beri bilinen kimi gereç ve araçlar daha iyi duruma getirildi. Yeni buluşlar oldu. Bunların en önemlileri barut, top, pusula, kâğıt ve matbaadır.

Barut ve top : Karabarutu, çok daha önce Çinliler biliyorlardı. Karabarut, daha sonra Türklere, Araplara ve Bizanslılara geçti. Avrupalılar, barutu, Haçlı Seferleri sırasında Türklerden ve Müslümanlardan öğrendiler. XIV. yüzyılda top icat edildi. Barut, bundan sonra önem kazandı.

Topu en önce Endülüs'teki (İspanya) Müslümanlar, İtalyanlar, İngilizler ve Osmanlılar kullandılar. Venedikliler, kurşun atan tüfekler yaptılar.

Top ateşiyle kaleleri ve surları yıkmak olanağı sağlandı. Bu silah, Avrupa krallarının çok işine yaradı. Krallar, ordularında top bulundurarak derebeylerin şatolarını birer birer aldılar. Böylelikle, derebeylik sona erdi; yerine güçlü krallıklar kuruldu.

Kâğıt ve matbaa : Çok eskiden beri Çinliler ipekten, Türkler pamuktan kâğıt yapmasını biliyorlardı. Bu sanatı Türklerden Araplar, Araplardan da Avrupalılar öğrendiler. Fakat, Avrupa'da ipek ve pamuk çok az bulunduğu için, kâğıt pahalıya mal edildi. Daha sonra, Avrupalılar, paçavradan ve selülozdan kâğıt yapmayı başardılar. Bu buluş ile kâğıt bollaştı ve ucuzladı. Kâğıdın büyük önem kazanması matbaanın icadından sonradır.

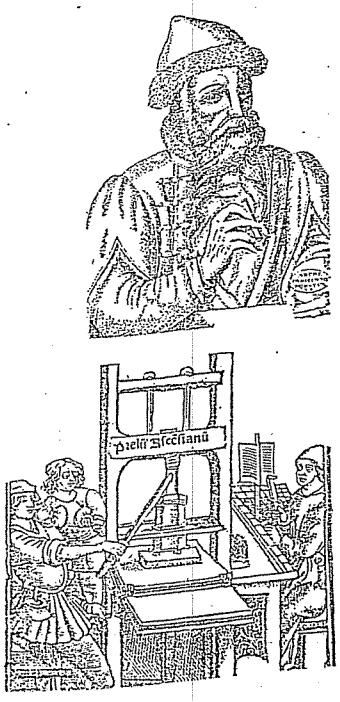

İlk olarak matbaayı kuran Jean Gutenberg (jan gutenberg) ve matbaası.

Matbaaya benzer bir aracı, eskiden Çinlilerin ve Uygur Türklerinin kullandığı bilinmektedir; fakat, öteki buluşlar gibi bunun da geliştirilmesi sağlanamamıştır. Ortaçağ'ın sonlarına doğru Jean Gutenberg (jan gutenberg) adında bir Alman, bugünkü anlamda matbaayı kurmayı başardı.

Matbaanın icadı, kâğıdın bol ve ucuz olarak elde edilmesi, her bakımdan yararlı oldu. Kitaplar çok sayıda basıldı ve ucuza satıldı. Okuma yazma bilenlerin sayısı arttı fikir hayatı gelşti.

Pusula : Pusulayı da Çinliler bulmuşlar ve kullanmışlardı. Pusula, Çinlilerden Müslümanlara geçmiş, Haçlı Seferleri sırasında Avrupalılar görüp almışlardır. Christoph Kolumbus (kristof kolomb), bu aracı geliştirmiştir.

Gemiciler, pusula bilinmeden önce, engin denizlere açılamıyorlar, kıyıları izlemek zorunda kalıyorlardı. Pusula ile okyanusları aşmak ve yeni kıtalara gitmek olanağı sağlandı.

2. **Coğrafya Keşiflerini Hazırlayan Nedenler :** Ortaçağ'ın sonlarında, dünyanın her yanı bilinmiyordu. Eskidünya, adı verilen Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'da yaşayan insanların, Amerika'nın,

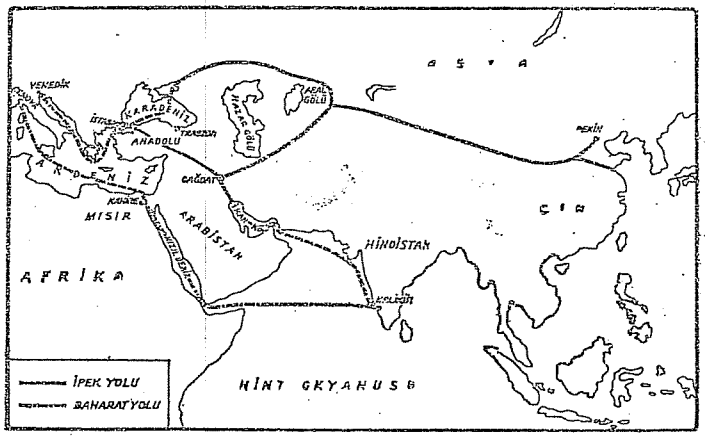

Doğu ülkelerini Akdeniz kıyılarına bağlayan eski yollar: Baharat yolu, İpek yolu.

Avusturalya'nın, Hint adalarının ve öteki yerlerin varlığından haberi yoktu. Bu ülkeler, XV. yüzyılın sonlarında başlayan coğrafya keşifleriyle bulundu. Bu keşiflerin türlü nedenleri vardır.

Zengin Doğu ülkeleriyle ticaret yapmak için yeni yollar aranması : Eskiden beri Hindistan'dan ve Uzak Doğu'dan gelen ipekli kumaşlar, şeker, karabiber, tarçın, inci, elmas, mercan ve fildişi, Avrupa'da çok aranıyordu. Bu malları, İslâm tüccarları, İç Asya üzerinden karayolu ile (İpek Yolu) Hint denizi, Kızıldeniz ve Süveyş'ten denizyolu ile (Baharat Yolu) Akdeniz limanlarına getiriyorlardı. Buradan Venedikliler ve Cenevizler alıyorlar, Avrupa pazarlarında çok pahalıya satıyorlardı. Akdeniz ticaretini ellerinde tutan İtalyan şehirleri bu yüzden çok zengin olmuşlardı.

Avrupa'nın denizci milletleri ve özellikle Portekizler ve İspanyollar, Doğu ülkeleriyle doğrudan doğruya ticaret yapmak ve daha ucuza mal alarak zengin olmak hevesine düştüler.

Coğrafya bilgisinde ilerleme : Avrupalıların, Ortaçağ'ın sonuna kadar dünya hakkındaki bilgileri pek azdı ve yanlıştı. Hıristiyanların inanışına göre, dünya düzdü ve Kudüs şehri dünyanın tam ortasında bulunuyordu. Oysa, bu zamanda Müslümanlar, dünyanın yuvarlak olduğunu biliyorlardı. Avrupalılar, Haçlı Seferleri sırasında, Müslümanlarla ilişki kurmaları sonucunda, dünyanın yuvarlak

Portekiz'de coğrafya keşiflerine önayak olan Gemici Henrif (hanri; Henrique).

Hint denizyolunu bulan Vasco da Gama (vasko da gama).

olduğunu öğrendiler. Artık Hindistan'a başka yollarla da gidilebileceği düşüncesi uyandı.

Gemicilikte ilerleme : Ortaçağ'ın sonlarına doğru, dümen bulundu. Venedikliler, o zamana göre oldukça hızlı ve kullanışlı olan gemiler yaptılar. Portekizler, bu gemileri daha da geliştirdiler.

3. **Ümit Burnu'nun ve Hindistan Denizyolunun Bulunması :** XV. yüzyılın ilk yarısında, Portekiz'de bir prens, coğrafya keşifleri yapılmasında önayak oldu. Bu prens, en ünlü haritacıları ve denizcileri yanında topladı. Amacı, Hıristiyanlığı yaymak ve Baharat Yolu'nu bulmaktı. Onun yardımıyle Portekiz gemicileri, Batı Afrika kıyılarını keşfettiler.

Daha sonra, Portekiz kralı, **Bartolomeu Diyaz**'ın (bartelmi diyaz) başkanlığında bir sefer düzenledi. Diyaz, Afrika'nın güneyini dolaştı (1487). Buraya Fırtınalar Burnu adını verdi. Fakat Portekiz kralı, gemicilerin cesaretini kırmamak için bu adı **Ümit Burnu**'na çevirdi. Daha sonra **Vasco da Gama** (vasko da gama), Ümit Burnu'nu dolaşıp Hint denizini aşarak, Hindistan'ın batı kıyılarında bulunan Kaliküt limanına vardı (1498). Vasco da Gama, üç yıl sonra, Hindistan'a bir yolculuk daha yaptı.

Bundan sonra, Portekiz gemiciler, Vasco da Gama'nın bulduğu denizyolundan Hindistan'a gidip gelmeye ve ticaret yapmaya başladılar. Fakat, yerlilerle Portekizler arasında kanlı çarpışmalar sürüp gitti. Portekizler, zamanla Hint denizyolunu denetimleri al-

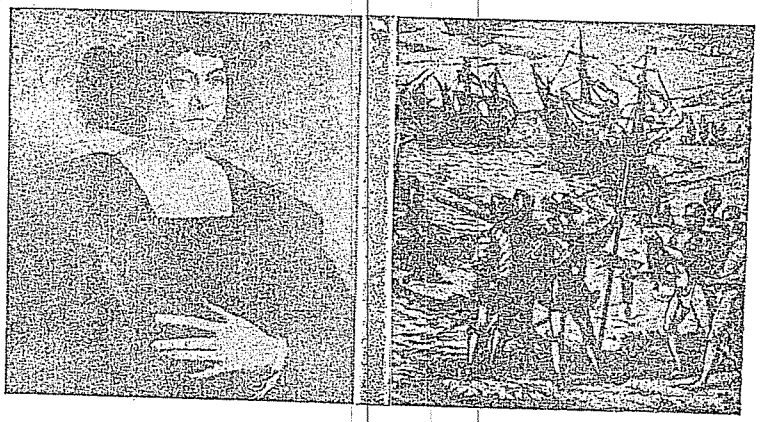

Amerika'yı keşfeden Christoph Kolombus (Kristof Kolomb).

Christoph Kolombus'un San Salvador adasına çıkışı.

tına aldılar. Burada, başka denizcilerin dolaşmasına engel oldular. Osmanlı İmparatorluğu donanması ile de savaştılar.

4. **Amerika'nın Keşfi (Christoph Kolumbus ve Vespucci):** Kolumbus, küçük yaşta denizciliğe merak etmiş, Akdeniz'de ve Atlas okyanusunda geziler yapmıştı. O, dünyanın yuvarlak olduğunu biliyor, batıya doğru giderse, Hindistan'ı bulacağına inanıyordu. Fakat, kendisinin ne gemisi, ne de parası vardı. Gerekli yardımın yapılması için İspanya, Portekiz ve İngiliz krallarına başvurduysa da bir sonuç alamadı. Birçok kimse onu deli sanıyordu. Sonunda İspanya kralı Ferdinand ile karısı Kraliçe İzabella, ona 3 gemi ile 100 kadar gemici (tayfa) verdiler. Kolumbus, bu gemilerle Atlas okyanusuna açıldı. Bir aydan çok süren tehlikeli bir yolculuktan sonra, San Salvador (kutsal kurtuluş) adını verdiği bir adaya vardı (1492). Bu ada Amerika'nın Bahama adalarından biridir.

Kolumbus, Hindistan'ın çok yakınında bulunduğunu sandığı için bu adalara, Batı Hint Adaları, halkına da Hintliler dedi.

Kolumbus, keşfettiği ülkeler hakkında bilgi vermek üzere, birçok eşya ve hediye ile geri döndü; parlak bir törenle karşılandı. Bundan sonra, Amerika'ya üç sefer daha yaptı. Amerika'nın orta ve güney kıyılarını buldu. Fakat, yeni bir ülke keşfettiğini anlayamadı. İkinci seferden sonra gözden düştü. Son seferinde zincire vurularak geri getirildi. Ölünceye kadar yokluk içinde yaşadı.

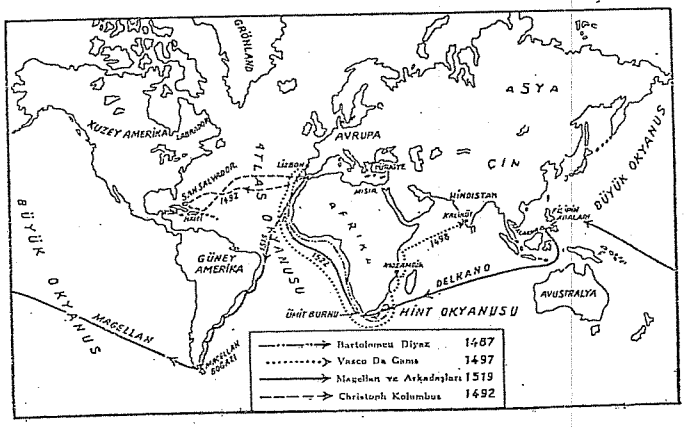

Keşif yolları.

Kolumbus'un ölümünden sonra Amerika'ya bir gezi yapan **Amerigo Vespucci** adında bilgin bir gemisi, buranın yeni bir kıta olduğunu açıkladı. Onun için bu ülkeye Amerika denildi.

5. **Magellan'ın Dünyayı Dolaşması:** Magellan, (macellan), bir Portekiz gemicisi idi. Yıllarca Hint denizyolunda işleyen gemilerde çalıştı ve kaptan oldu. Magellan, batıya doğru giderek Hindistan'ı bulmak istiyordu. bu sırada İspanya kralı bulunan V. Şarl'ın hizmetine girdi. Magellan ve arkadaşları, V. Şarl'ın verdiği gemilerle 1519 yılında Atlas okyanusuna açıldılar. Bu denizi geçtikten sonra, Güney Amerika'nın doğu kıyılarını izlediler, yüksek dağlar arasında dar bir boğaza ulaştılar. **Magellan Boğazı** adını verdikleri bu boğazdan geçerken fırtınaya tutuldular. Büyük okyanusa çıktıklarında deniz çok durgundu; rüzgâr esmiyordu. Onun için bu denize Pasifik (durgun) adını verdiler. Uzun ve sıkıntılı bir yolculuktan sonra Filipin adalarına ulaştılar. Burada yerlilerle yapılan bir savaşta Magellan öldü. Geri kalanlar, yola koyuldular. Ellerinde kalan tek gemiye, karanfil yükledikten sonra, dönüş yolculuğuna başladılar. Hint okyanusu ve Ümit Burnu yolundan İspanya'ya döndüler (1522).

Böylece, hep batıya doğru gidilerek dünyanın çevresi ilk kez dolaşılmış ve dünyanın yuvarlaklığı kanıtlanmış oldu.

6. **Keşiflerin Sonuçları:** Yeni ülkelerin ve yolların bulunması, ticaret yollarının değişmesine neden oldu. O zamana kadar doğu

malları, Baharat Yolu ve İpek Yolu ile Doğu Akdeniz limanlarına getiriliyordu. Akdeniz, ticaret merkezi idi. Fakat Hint denizyolunun bulunmasından ve Amerika'nın keşfinden sonra, Akdeniz limanları, eski önemini yitirdi. Avrupa'nın, Atlas okyanusu kıyılarında bulunan Lizbon, Bordeaux (bordo), Londra ve Anvers gibi şehirler, büyük birer ticaret limanı oldu.

Yeni bulunan ülkelerde bol olan altın, gümüş ve öteki değerli madenler Avrupa'ya taşındı. Ticaretle uğraşan burjuva sınıfı çok zenginleşti. Bunlar, soyluların topraklarını satın aldılar. Soylular, eski ayrıcalıklarını ve zenginliklerini yitirmeye başladılar. Avrupalılar, keşfedilen yerlerden tütün, pamuk, patates, şekerkamışı, vanilya ve kakaoyu öğrendiler.

Keşfedilen ülkelere ve özellikle Amerika'ya, Avrupa'dan çok sayıda insan göç etti. Amerika'nın eski bir uygarlık merkezi olduğu görüldü. Oysa, İncil'de burası hakkında bilgi yoktu. Bu yüzden Hıristiyanlar, din kitaplarının her şeyi öğretmediği kanısına vardılar.

Keşiflerin önemli bir sonucu da sömürgeciliğin gelişmesidir.

7. İlk Sömürgeler ve Sömürgecilikte Gelişmeler: Keşiflerden en çok yararlananlar, Portekizler ve İspanyollardır. Portekizler Afrika kıyılarında, İndonezya adalarında ve Güney Amerika'da Brezilya'da; İspanyollar Meksika'da, Brezilya dışında bütün Güney Amerika'da ve Filipin adalarında sömürgeler elde ettiler. Fransızlar ve İngilizler Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarını keşfederek buralarda sömürgeler edindiler.

Avrupa milletleri, zaman geçtikçe yeni sömürgeler kurmaya önem verdiler. Fransızlar, Kanada'da içerilere doğru yayıldılar; Afrika'nın batısında Senegal'e, Hindistan'ın doğu kıyısında bazı yerlere yerleştiler. İngilizler de Orta Amerika'da, Afrika kıyılarında yeni yerler ele geçirdiler. Hollandalılar Cava ve Sumatra adalarında sömürgeler kurdular. Avrupalılar, ele geçirdikleri bu ülkeleri sömürmekle kalmadılar; yerli halka çok kötülük yaptılar. Güçlü devletlerin sömürge kurma yarışı XIX. yüzyılın sonlarına kadar sürdü. Bu yüzden aralarında savaşlar çıktı.

8. Rönesans, Nedenleri ve Sonuçları: Yeniçağ'ın başlarında, önce İtalya'da, sonra öteki Avrupa ülkelerinde edebiyatta, güzel sanatlarda ve bilimde büyük bir ilerleme ve kalkınma hareketi oldu. Çok değerli yazarlar, mimarlar, heykeltraşlar, ressamlar ve bilginler yetişti. Bunlar, ölmez eserler meydana getirdiler. Sonraları, Avrupa'da her yönden başarılı olan bu gelişmeye Rönesans denildi.

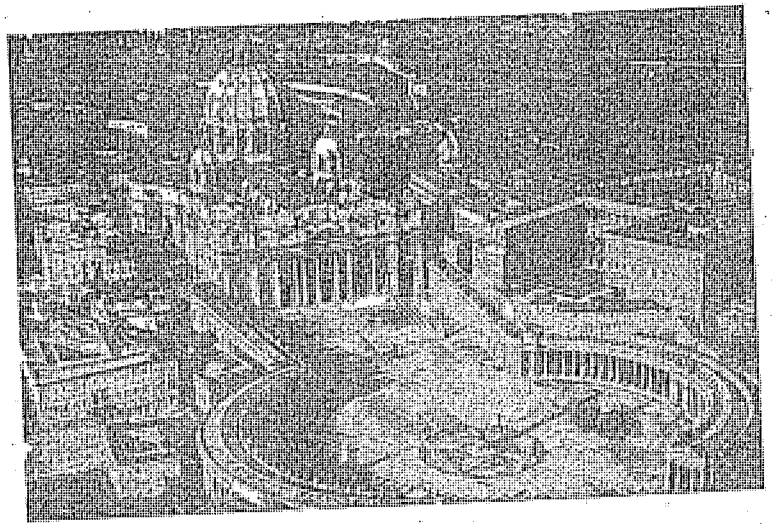

Roma'da Bramante'ın (bramant) başladığı ve Michelangelo'nun (mikelanj) bitirdiği Sen Piyer kilisesi.

Rönesansın nedenleri: Rönesansın çeşitli nedenlerini şöyle açıklayabiliriz:

a. Eski Yunanlıların ve Romalıların edebiyat, felsefe, bilim ve sanat yapıtlarının incelenmesi ve üniversitelerde okutulması.

b. Matbaanın bulunması, kâğıdın bol ve ucuz olarak elde edilmesi ile eski yapıtların, yeni buluş ve düşüncelerin herkesçe okunmasının sağlanması.

c. Coğrafya keşifleri sonucunda Avrupa'da edebiyat ve sanat yapıtlarından hoşlanan üstün ve zengin bir sınıfın ortaya çıkması.

ç. Bu dönemde Avrupa'da yazarları, ozanları ve sanatçıları koruyan kimselerin bulunması.

d. Türklerin, Istanbul'u almaları üzerine, Bizans bilginlerinden bazılarının İtalya'ya giderek, o zaman Avrupa'da unutulmuş olan eski Yunancayı, İtalyanlara öğretmeleri, böylece eski Yunan eserlerinin incelenmesini kolaylaştırmış olmalarıdır.

İtalya'da, güzel sanatlarda Rönesans, Eskiçağ'dan kalan yapıtların incelenmesiyle gelişti. Ayrı bir görüşle çalışan sanatçılar, bugüne kadar daha güzelleri yapılamayan eserler meydana getirdiler.

Rönesans mimarlık yapıtlarının başlıca özelliği, ölçü, sadelik, doğaya uygunluk ve insanı düşündüren bir büyüklüktür. **Michelangelo,** bu dönemin en büyük mimarıdır. Ayrıca mühendis, heykeltraş ve ressamdır. Ünlü Sen Piyer kilisesini tamamlamıştır.

Michelangelo'nun Musa heykeli.

Rönesans heykeltraşları, eski Yunan heykellerini ve insan vücudunu inceleyerek işe başladılar. En çok İsa, Meryem ve öteki din büyüklerinin heykellerini yaptılar.

Bu dönemde yetişen rassamlar, şekil kadar, duygu ve anlatıma da yer verdiler. Boyayı yerinde kullandılar. Gölge ve ışık oyunlarından yararlandılar. En büyük ressamlar, **Leonardo da Vinci, Michelangelo** ve **Raffael**'dir Leonardo da Vinci, resimlerini özenerek işlemiştir. Raffael, genç yaşta öldüğü halde büyük bir ün kazanmıştır; daha çok dinsel tablolar yapmıştır.

Fransa'da Rönesans'ın gelişmesine krallar önayak oldular. Eski Yunan ve Roma eserlerinin, üniversitelerde okutulmasını istediler. Yazarları ve sanatçıları korudular. Fransız mimarları, yapılarında ülkelerinin özelliklerine de yer verdiler. Kiliselerden çok şato ve saray yaptılar.

Pierre Lescot (piyer lesko), Paris'teki ünlü Louvre (luvr) sarayının mimarıdır.

Almanya'da dinsel inanış, İtalya ve Fransa'dan daha çoktu. Alman yazarları, Eskiçağ'ın dinsel kitapları üzerinde incelemeler yaptılar. Bunun sonucunda Katolik kilisesinin (mezhebinin), gerçek Hıristiyanlıktan ayrılmış olduğunu gördüler. Yazılarıyle dinde yenileştirme yapılması gereğini ileri sürdüler. Alman yazarlarının en büyükleri **Erasmus** ve **Luther**'dir. Luther, İncil'i Almancaya çevirdi. Bu dönemin ünlü Alman ressamı Albrecht Dürer'dir.

İngiltere'de Rönesans, daha çok edebiyatta gelişme gösterdi. Burada, dünyanın en büyük yazarlarından biri olan **Shakespeare** (şekspir) yetişti. Shakespeare'in yazdığı piyesler, bugün de çeşitli dünya dillerine çevrilmekte ve tiyatrolarda oynanmaktadır.

İspanya'da edebiyat ve resim ileri gitti. **Cervantes** (servantes) Don Kişot adlı kitabıyle büyük ün kazandı.

Dünyanın güneş çevresinde döndüğünü açıklayan Polonyalı bilgin Kopernik.

Bilimde Rönesans : Avrupa'da bilimde Rönesans, XVI. yüzyılda başladı. Matematik, astronomi ve biyolojide önemli ilerlemeler sağlandı. İnsan vücudu üzerinde incelemeler yapıldı. Kanın küçük dolaşımı bulundu. Polonyalı bilgin **Kopernik,** güneşin dünya çevresinde değil, dünyanın güneş çevresinde döndüğünü ve güneşin, kendisine bağlı sistemin ortasında bulunduğunu açıkladı.

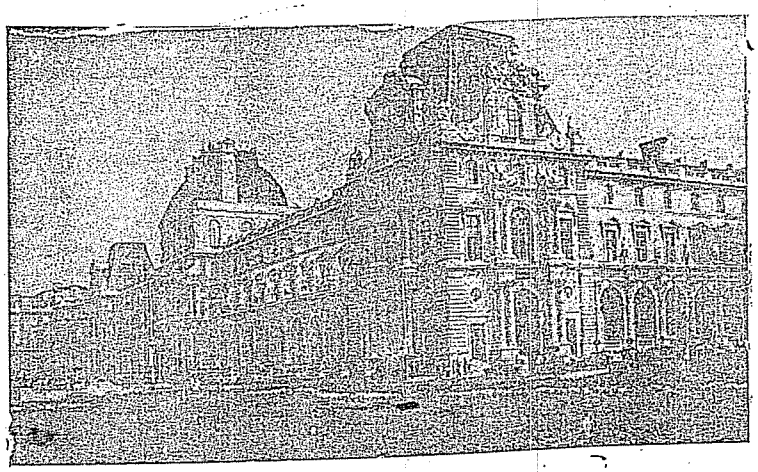

Fransız mimarı Pierre Lescot'nun (piyer lesko) Paris'te yaptığı Louvre (luvr) Sarayı. Bugün müze olarak kullanılmaktadır.

Leonardo da Vinci'nin çok tanınmış bir tablosu.

Rönesans'ın ünlü ressamlarından Leonardo da Vinci.

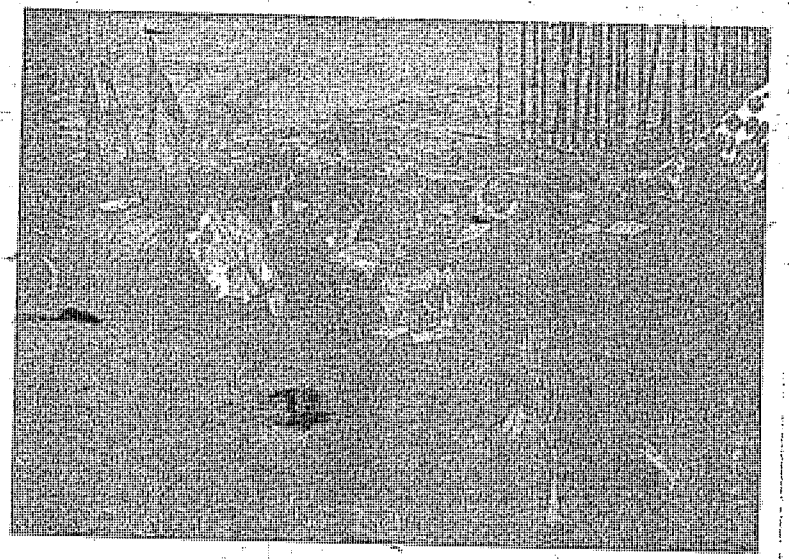

İspanyol ressamı Velazquez (velazkez)'in bir tablosu.

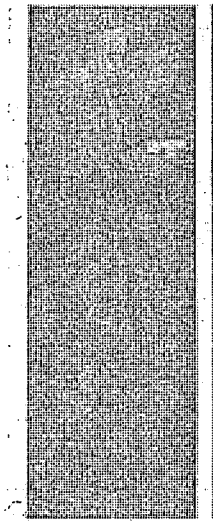

Alman ressamı Dürer'in ünlü bir tablosu.

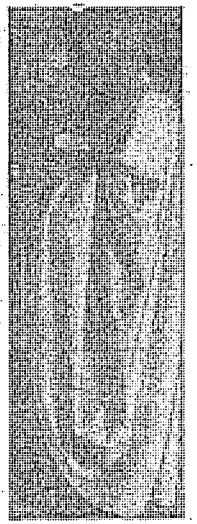

Raffael'in bir tablosu.

Rönesans'ın sonuçları : Rönesans, Avrupalıların her yönden ileri bir uygarlığa erişmesine yardım etmiştir. Özgür bir düşünce, yeni bir sanat anlayışı, sürekli bir inceleme ve bilimde elde edilen başarılar, Avrupalıları, öteki milletlerden üstün bir duruma getirmiştir. Avrupa milletleri arasında savaşlar olduğu halde, ilerleme durmadan sürmüştür. Rönesans'ın önemli bir sonucu da eğitim ve öğretime önem verilmesi olmuştur. Bilimdeki başarılar, bir süre sonra endüstrinin doğmasını sağlamıştır. Fabrikalar açılmaya başlamış, zenginlik artmış nüfus çoğalmıştır. Avrupalılar, teknik alanda başarı sağlamışlar, ordularını yeni silahlarla donatmışlar, yeni savaş gemileri yapmışlardır. Coğrafya keşiflerinin de yardımıyle sömürge imparatorlukları kurmuşlardır.

9. **Reform, Nedenleri ve Sonuçları :** Papalar ve din adamları, Hıristiyanlığa uymayan davranışlarda bulunuyorlardı. Katolik kilisesi bozulmuş, gerçek Hıristiyanlıktan ayrılmıştı. Bunun üzerine, papaya karşı bir direnme başladı. Dinin düzeltilmesi istendi. Ayaklanmalar oldu. Papayı, din başkanı tanımayan yeni mezhepler kuruldu. Rönesans'a, paralel olarak Katolik mezhebinde yapılan değişikliklere ve düzeltmelere Reform denildi.

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA 1946

Fransa'da Reform hareketlerine önderlik yapan Calvin (kalven).

Reform'un nedenleri: Reform'un türlü nedenleri vardır. Bunları şöyle açıklayabiliriz:

a. Katolik kilisesi, Hıristiyanlığın amaçlarından uzaklaşmıştı. Papazlar ve rahipler saraylarda ve şatolarda oturuyorlar, eğlence ile vakit geçiriyorlardı. Din adamları halktan para almak için Indulgence (endüljans) satışı yapıyorlardı. Indulgence, günahtan kurtulmak için para ile alınan af kâğıdı idi. Gerçek din adamları, bunu uygun bulmuyorlardı.

b. Rönesans'ın sonucunda, her alanda olduğu gibi, dinsel konularda da özgür olarak düşünülmeye başlandı. Eski din kitapları incelendi; Katolik kilisesinin, Hıristiyanlıktan uzaklaşmış olduğu görüldü.

c. Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil, Latinceden İngilizceye, Almancaya ve öteki dillere çevrildi. Matbaa ile de çoğaltıldı. İncil'i çok kimse okuyup anlamak olanağını buldu. Böylece Katolik kilisesinin ne kadar bozulmuş olduğu anlaşıldı.

ç. Bu zamanda, köylüler çok yoksul düşmüşlerdi. Hükümdarların ordularında para ile askerlik yapan şövalyeler de sıkıntı içinde idiler. Bunlar, güç durumdan kurtulmak için kilise mallarını ellerine geçirmek istiyorlardı. Kiliseye karşı yapılacak davranışlara katılmaya hazırlandılar.

Bu gibi nedenler sonucunda Avrupa'da, Katolik kilisesine ve papaya karşı, Reform hareketleri başladı.

Almanya'da, kilise, halkı insafsızca soyuyordu. Indulgence (enduljans) satışı almış yürümüştü. Bu durum karşısında, Alman düşünürlerinden Luther, papaya karşı direnişe geçti. O, Katolik kilisesinin durumunu beğenmiyor, dinin, eski temiz haline getirilmesini istiyordu. Luther, "Tanrı ile kul arasına kimsenin giremeyeceğini, öbür dünyada esenliğe kavuşmak için imanın yeteceğini, indulgence alınarak günahtan kurtulunamayacağını" ileri sürüyordu. Almanya'da birçok kimse ondan yana oldu. Papa, Luther'i aforoz etti.

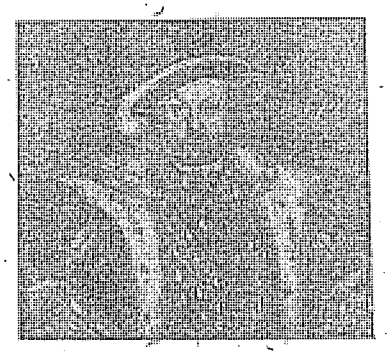

İngiltere'de Reform'a önayak olan VIII. Henry (Hanri).

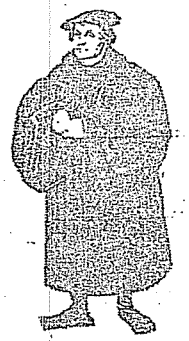

Reform'un öncülerinden Luther.

O da büyük bir cesaret göstererek aforoz kâğıdını halkın gözü önünde yaktı. Papa, bunun üzerine, Alman imparatoru V. Şarl'dan, Luther'in cezalandırılmasını istedi. Luther, yargılanarak ölüm cezasına çarptırıldı. Fakat dostları, mahkemeden çıkarken onu kaçırdılar. Luther'in düşünceleri, Almanya'da hızla yayıldı. Kilise mallarına el kondu. Bu ülkede bir iç savaş başladı. Luther'den yana olanlara Protestan denildi. Bu adla yeni bir mezhep kuruldu. Fransa ve İngiltere'de de Reform hareketleri oldu.

Reform'un sonuçları: Avrupa'da mezhep birliği bozuldu; yeni mezhepler doğdu. Papalar, kendilerine duyulan saygıyı yitirdiler. Protestanlığı kabul eden ülkelerde, kilisenin malları elinden alındı. Manastırlar yıkıldı. Din ile devlet işleri birbirinden ayrıldı. Kilisenin elinde olan eğitim ve öğretim layikleştirildi.

Avrupa'da mezhep ayrılıkları yüzünden birçok karışıklık çıktı ve savaşlar oldu. Kardeş kardeşi, baba oğulu öldürmekten çekinmedi. Şehirlerin çoğu yakılıp yıkıldı. Katolik kilisesi, kendi kendini düzeltmeye açlıştı; az çok başarı da sağlandı.

Sorunlar:

1. *Ortaçağ ile Yeniçağ arasında ne gibi ayrılıklar vardır?*
2. *Avrupalılar, doğu ülkeleriyle niçin ticaret yapmak istemişlerdir?*
3. *Avrupa milletlerinden hangileri, Amerika'da sömürgeler meydana getirmişlerdir?*
4. *Avrupa milletleri Yeniçağ'da nasıl kalkınmışlardır?*

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DURAKLAMA, GERİLEME VE DAĞILMA DÖNEMLERİ

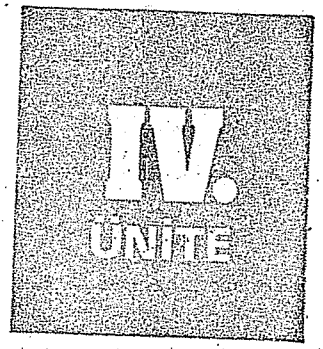

- Duraklama ve Gerileme dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu.
- Dağılma Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu (Nizam-ı Cedit Dönemi, Tanzimat Fermanı ve Kırım Savaşı).
- Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemleri.

1. KONU

DURAKLAMA VE GERİLEME DÖNEMLERİNDE OSMANLI İMPARATORLUĞU

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Kanije'nin nasıl savunulduğunu ve nasıl başarı kazanıldığını inceleyiniz.
2. Genç Osman'ın padişahlıktan nasıl indirildiğini ve öldürüldüğünü araştırınız.
3. Matbaanın kullanılması ne gibi yararlar sağlamıştır?
4. Estergon, Kanije, Haçova, Uyvar ve Azak kaleleriyle Podolya ve Ukrayna'nın yerlerini tarih atlasındaki haritalarda bulunuz.

1. **Duraklama, Gerileme ve Dağılmanın Nedenleri :** Osmanlı İmparatorluğu'nda Duraklama Dönemi, Sokollu Mehmet Paşa'nın ölümünden (1579), Karlofça Antlaşması'na kadar (1699) geçen süredir. Gerileme Dönemi, Karlofça Antlaşması'ndan Yaş Antlaşması'na kadar (1792) olan zamandır. Bundan sonra Dağılma Dönemi başlar.

Osmanlı İmparatorluğu, Duraklama Dönemi'nde eski gücünü ve düzenini yitirmeye başlamış, ancak çok uzun süren savaşlar sonunda başarı kazanılması sağlanabilmiştir. Gerileme Dönemi'nde yapılan savaşlarda, yenilgiye uğranılmış, büyük emeklerle elde edilen ülkelerden bir bölümü, düşmanlara verilmek zorunda kalınılmıştır. Dağılma Dönemi'nde ise, imparatorluk parçalanmış, yerinde birçok devlet kurulmuştur. Yalnız, bu imparatorluğun kurucusu olan Türkler, varlıklarını ve egemenliklerini korumuşlar, yeni bir Türk devleti meydana getirmişlerdir (23 Nisan 1920).

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklamasının, gerilemesinin ve en sonunda dağılmasının türlü nedenleri vardır. Tarihte hiç bir imparatorluk sürekli olmamıştır. Her imparatorluk, er geç yıkılmıştır. Önemli olan, milletlerin yok olmamasıdır.

Devlet adamlarının durumu ve tutumu : Yükseliş Dönemi'ndeki Osmanlı padişahlarının hemen hepsi, devleti kendileri yönetmiş-

ler, ordularıyle sefere giderek parlak zaferler kazanmışlardır. Devlet adamlarını seçmede titizlik göstermişler, kimsenin etkisi altında kalmamışlar, kayırma yapmamışlardır. Çok iyi yetişmiş devlet adamları da doğruluktan yarılmamışlar, imparatorluğu ilerletmek için büyük çaba göstermişlerdir. Yavuz gibi en sert padişahlara bile düşüncelerini açıkça söylemişler, yalnız görevden alınmaktan değil, başlarını vermekten bile çekinmemişlerdir.

Duraklama Dönemi'nde ve daha sonra padişah olanların çoğu, değersiz ve yeteneksiz kişilerdi. Orduların başında sefere çıkmıyorlar, devlet işleriyle gereği kadar ilgilenmiyorlardı. İçlerinde sinirleri bozuk, öldürüleceğinden kuşkulu, yarım akıllı ve çocuk denecek yaşta olanlar vardı. Yabancı milletlerden gelme saray kadınları, bu güçsüz padişahlara, yasalara ve geleneklere aykırı da olsa, istediklerini yaptırıyorlardı.

Devlet adamları seçilirken, eskiden yapıldığı gibi hizmet süresi, bilgili ve değerli olması göz önünde tutulmuyordu. Kayırılanlar ve rüşvet verenler, önemli görevlere atanıyordu. Bunlar, büyük Osmanlı İmparatorluğu'nu, yönetecek güçte değillerdi. Padişahların ve büyük vezirlerin sık sık değiştirilmesi de zararlı oluyordu. Her yanda devlete karşı olan saygı ve güven sarsılıyor, yolsuzluklar artıyordu. Fakat IV. Murat, III. Selim ve II. Mahmut gibi değerli padişahlar, Köprülü Mehmet Paşa, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa gibi yetenekli büyük vezirler ve daha başkaları devlete önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunlar olmasaydı, Osmanlı İmparatorluğu çok daha önce çökebilirdi.

Orduda düzenin bozulması : Her yönden güçlü ve üstün olan Osmanlı ordusu, Duraklama Dönemi'nde eski değerini yitirmeye başladı. Yeniçeri Ocağı'na, kanunlara ve geleneklere aykırı olarak asker alındı. Gün geçtikçe bu birliğin sayısı artırıldı; fakat düzeni bozuldu. Aylıklarını zamanında alamayan Yeniçeriler, savaşa gitmek istemiyorlar, beğenmedikleri defterdarların, büyük vezirlerin ve hatta padişahların değiştirilmeleri için sık sık ayaklanıyorlardı. Bu ayaklanmaların birinde Padişah II. Osman (Genç Osman) boğularak öldürüldü. Yeniçeriler, yasak olduğu halde, evleniyorlar ve satıcılık yapıyorlardı. Öteki Kapıkulu ocakları da ayaklanmalara katılıyordu.

İllerdeki Tımarlı Sipahiler de iyi durumda değildi. Has, zeamet ve tımarlar, askerlikle ilgisi olmayanlara veriliyor veya gelirleri hazineye alınıyordu. Bu yüzden Tımarlı Sipahilerin sayısı azalıyordu.

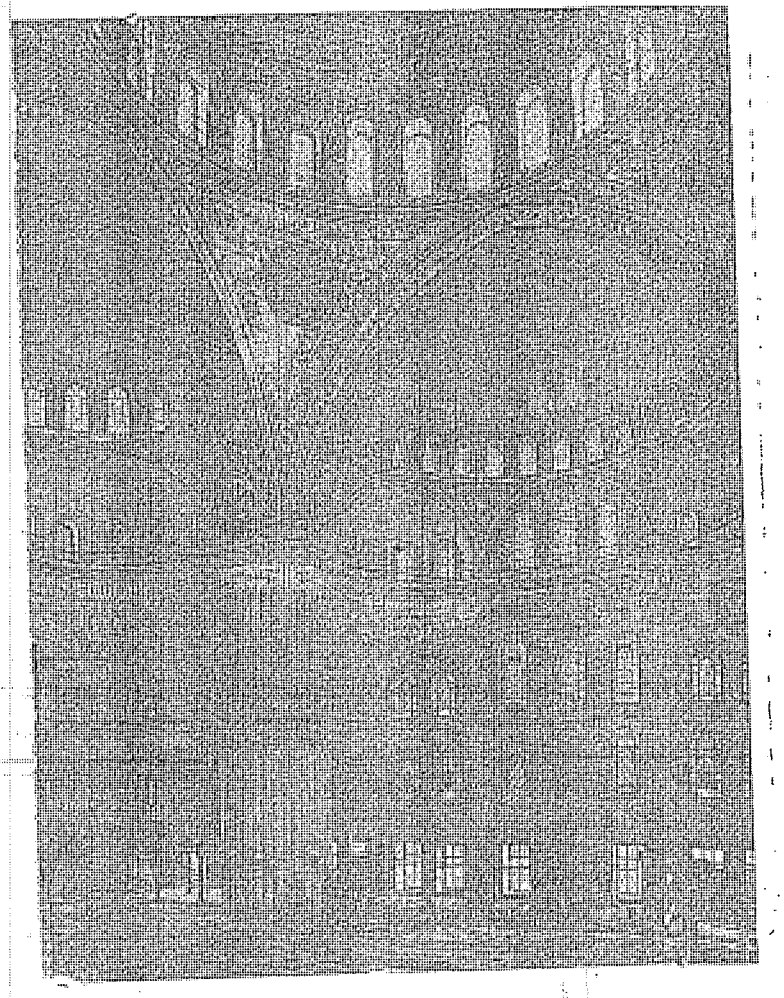

Duraklama Dönemi'nin başlarında yapılan ve mavi çinileriyle ün kazanmış olan Sultan Ahmet Camii'nin içten görünüşü.

Ordunun bozulması yanında örgütü, silahları, araç ve gereçleri de eskimişti. Avrupalılar teknikte ilerlemişler, ordularını her yönden yenilemişlerdi. Fakat bu ilerlemeyi, Osmanlı Devleti izleyememişti. Onun için Gerileme Dönemi'nde ağır yenilgilere uğranıldı; ayaklanmalar güçlükle bastırılabildi.

Devlet maliyesinin bozulması : Eskiden ordu, ilkbaharda sefere çıkar, ağustos ayında düşmanla karşılaşılır; üç beş saat içinde parlak bir zafer kazanılır ve yeni gelirler sağlanır; kış basmadan geri dönülürdü. Oysa bu dönemde savaşlar yıllarca sürdü; iyi bir sonuç alınamadı. Daha sonraları ağır yenilgilere uğranıldı. Anadolu'da çıkan ayaklanmalar, tarlaların ekilmesine, hayvan beslenmesine ve ticarete engel oldu; yeteri kadar ürün alınamadı. Halk yoksul düştü; vergisini veremez duruma geldi. Saray giderleri de artmıştı. Kanuni zamanında, saray mutfağının yıllık gideri 5 milyon akçe iken, Duraklama Dönemi başında 21 milyon akçeye çıktı. Ayrıca tutumlu olmaya da önem verilmiyordu. Yavuz zamanında ağzına kadar altınla doldurulmuş olan Osmanlı hazinesi boşalmıştı. Kapıkulu Askerleri'nin aylıklarının verilemediği zamanlar oluyordu. Paranın değerinin düşülülmesi, saraydaki altın ve gümüş eşyadan para bastırılması gibi davranışlarla maliye düzeltilemedi. Ayrıca bu tutum, devlete olan güveni sarstı.

Eyaletlerin yönetiminde görülen bozukluklar : Eyaletlere, kayırma ile ya da rüşvet karşılığında atanan beylerbeyleri, valiler, kadılar ve öteki memurlar, görevli oldukları eyaletlerde halkı eziyorlar, devletle işi olanlardan, yasalara aykırı para alıyorlardı. Devlet büyüklerine iyi görünmek için de bol bol hediyeler gönderiyorlardı. Eyaletlerde, savaşların uzaması yüzünden güvenlik bozulmuş, her yanda soyguncular ve çeteler türemişti. Geniş ölçüde ayaklanmalar oluyordu. Halkın can ve mal güvenliği kalmamıştı. Devlet, halka karşı görevlerini yapamıyordu. Halk, devletten soğumaya başlamıştı.

2. **Duraklama ve Gerileme Dönemlerinde Öteki Devletlerle İlişkiler :** Osmanlılar, bu dönemlerde, İran'la ve Avrupa devletleriyle ilişkilerde bulunmuşlar, karada ve denizde savaşlar yapmışlardı.

a. **Osmanlı - İran ilişkileri :** İran'da karışıklıklar çıkmıştı. Bu durumdan yararlanmak isteyen III. Murat, İran'a savaş açmaya karar verdi (1577). Büyük Vezir Sokollu Mehmet Paşa, Doğu Anadolu dağlarının doğal bir sınır meydana getirdiğini, İran'dan alınacak yerlerin elde tutulmasının güç olacağını ileri sürdü. Savaş yapılmasının doğru olmadığını belirtti; fakat sözünü dinletemedi.

Osmanlı orduları, savaşın ilk yıllarında başarı kazandılar ve Hazar gölüne kadar ilerlediler. İranlıların isteği üzerine barış yapıldı. Azerbaycan'ın bir bölümü ile Kafkasya'nın güneyindeki ülkeler Osmanlılarda kaldı. Böylece Osmanlılar, doğuda en geniş sınırlara erişmiş oldular (1590).

XVII. yüzyılda IV. Murat'ın İran seferinden sonra Topkapı Sarayı'nda yaptırdığı Bağdat Köşkü.

Barış dönemi uzun sürmedi. İranlılar, Osmanlılara bıraktıkları yerleri geri almak için saldırıya geçtiler ve başarı sağladılar. Bundan sonra İranlılarla yapılan barış ve savaşlar birbirini izledi. İranlılar Bağdat'ı ele geçirdiler. **IV. Murat**, İran üzerine iki sefer yaptı. Bağdat'ı geri aldı. **Kasrışirin Antlaşması**'yle altmış yıldan çok süren savaşlara son verildi (1639). Bu antlaşmaya göre:

1. Bağdat Osmanlılarda kaldı.
2. Revan ve Azerbaycan İranlılara bırakıldı.

Bugünkü Türkiye - İran sınırının bir bölümü, Kasrışirin Antlaşması'yle belirlenen sınırdır.

İranlılarla, Gerileme Dönemi'nde de savaş yapıldı. İran'ın karışık durumundan yararlanan Rus Çarı I. Petro, ordusuyle bu devletin topraklarına girmişti. İran'ın, Rusların eline geçmesini önlemek için Osmanlı ordusu da İran üzerine yürüdü (1722). İran'da Osmanlı ve Rus orduları karşılaşmak üzere idi. Yapılan bir antlaşma ile İran'ın kuzey ve batı bölgeleri Osmanlılarla Ruslar arasında paylaşıldı. Fakat, bu antlaşma yürütülemedi. İranlılar, karşı saldırıya geçtiler. Sonunda Kasrışirin Antlaşması'ndaki sınırlar kabul edilerek barış yapıldı (1746). Bundan sonra, İran'la Osmanlı İmparatorluğu arasında savaş olmamıştır.

b. Osmanlı - Avusturya ilişkileri : III. Murat, gereksiz yere, bir sınır olayı yüzünden Avusturya'ya savaş açtı (1593). Osmanlı orduları, savaşın ilk yıllarında yenildiler. Estergon kalesi, düşman eline geçti. Yeni padişah olan III. Mehmet, sefere çıkmak zorunda kaldı. Eğri kalesi alındı. Avusturya ordusuyle Osmanlı ordusu arasında **Haçova**'da büyük bir savaş başladı (1596). Osmanlı birlikleri, savaşın ilk gününde bozulur gibi oldu. Askerin bir bölümü kaçtı. İkinci günü düşman atlıları, padişahın otağına kadar ilerledi. Fakat, bu sırada düşmanın yağmaya dalması üzerine, geri hizmetlerde çalışan askerler ellerine geçirdikleri sopalar, baltalar ve kazmalarla saldırdılar. Avusturya ordusunda panik çıktı. Düşman ordusu yanlardan sarılarak ağır bir yenilgiye uğratıldı. Fakat, bu başarıdan gereği gibi yararlanılamadı. Padişah, ordu ile İstanbul'a döndü. Savaş uzayıp gidiyordu. Üç yıl sonra Türk ordusu **Kanije** kalesini aldı. Kale komutanlığına **Tiryaki Hasan Paşa** atandı. Yanına 5 bin kişilik bir kuvvet bırakıldı; ordu geri çekildi.

Kanije kalesini kahramanca savunan, sonra Avusturyalıları ağır bir yenilgiye uğratan Tiryaki Hasan Paşa.

Avusturya hükümdarı, bir süre sonra 50 bin kişilik bir ordu ile Kanije kalesini kuşattı. Tiryaki Hasan Paşa, çok başarılı ve tarihte görülmemiş bir savunma yaptı. Sonunda, kuvvetleriyle kaleden çıktı; bir baskınla düşman ordusunu bozguna uğrattı. Avusturya hükümdarı kaçtı. Padişah, Tiryaki Hasan Paşa'yı vezirliğe yükseltti; kendisine değerli armağanlar gönderdi.

Savaşın uzamasından iki taraf da yorulmuştu. Avusturya'nın isteği üzerine **Zitvatoruk Antlaşması** yapıldı (1606). Bu antlaşmaya göre:

1. Savaş sırasında alınan Eğri, Estergon ve Kanije kaleleri Osmanlılarda kalacaktı.
2. Avusturya, her yıl vermekte olduğu vergiyi vermeyecek, yalnız savaş zararlarını ödeyecekti.
3. Avusturya hükümdarı, Osmanlı padişahına denk sayılacaktı.

Bu antlaşma ile, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya üzerindeki üstünlüğü sona ermiştir.

Avusturyalıların, Türk topraklarına akın yapmaları üzerine savaş yeniden başladı (1662). Büyük Vezir **Köprülü Fazıl Ahmet Paşa** komutasındaki Osmanlı ordusu, Avrupa'nın en güçlü kalesi olan **Uyvar**'ı aldı.

Bu savaşta Türk askerinin gösterdiği kahramanlık uzun yıllar unutulmadı. Avrupa'da bir önemli başarı için, "Uyvar karşısında bir Türk kadar güçlü" sözü, söylenir oldu. Bundan sonra daha birkaç kale ele geçirildi. Bir Avusturya ordusu bozguna uğratıldı. 1664 yılında yapılan **Vasvar Antlaşması**'yle Uyvar ve Neograd kaleleri Osmanlılarda kaldı.

İkinci Viyana Kuşatması ve Karlofça Antlaşması : Büyük Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, iyi yetişmiş, bilgili bir devlet adamı idi. Kendisine güveniyor, Viyana'yı alarak büyük bir ün kazanmak istiyordu. Bu sırada, Avusturya'nın yönetiminde bulunan Macarlar, kendilerine kötülük yapıldığı için ayaklanmışlardı. Macarlar, Avusturyalılarla başa çıkamayınca, Osmanlılardan yardım istediler. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, bu durumdan yararlandı. Padişah IV. Mehmet'e, Avusturya'ya savaş açılmasına karar verdirdi.

Osmanlı ordusu, Merfizonlu Kara Mustafa Paşa'nın komutasında Viyana önlerine geldi (1683). Avusturya imparatoru daha önce şehirden kaçmıştı. Türk ordusu Viyana'yı kuşattı; surlar top ateşine tutuldu. On sekiz büyük saldırı yapıldı. Viyana, çok sağlam bir kale idi. Viyanalılar da canla başla karşı koyuyorlardı. İki ay geçtiği halde şehir düşürülemedi.

Kuşatmanın uzaması, düşmana zaman kazandırdı. Papanın kışkırtmasıyle Avusturyalılardan, Almanlardan ve Lehlerden bir ordu hazırlandı. Bu ordu, Leh kralının komutasında Viyana'nın yardımına geldi. Bu sırada Osmanlı ordusunda yiyecek sıkıntısı başlamış, asker yorulmuştu. Yardıma gelen düşman ordusuyle yapılan savaşta, Osmanlı ordusu ağır bir yenildiye uğradı. Bütün toplar ve ağırlıklar savaş meydanında bırakıldı. Büyük vezir, dağılan birlikleri toplayarak Budin'e çekildi. Bu kötü durumu düzeltecek güçte idi. Fakat padişahın buyruğu ile öldürüldü.

Viyana bozgunu, Türk tarihinin önemli bir dönüm noktası oldu. Bundan sonra, büyük kahramanlıklar göstererek aldığımız şehirler ve ülkeler birer birer elimizden çıktı.

Viyana'yı ikinci kez kuşatan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.

Ordusuyle Viyana'nın yardımına gelen Lehistan Kralı Jan Sobieski. Onun bu davranışı, kendi ülkesi için daha kötü bir sonuç vermiştir.

Avrupalılar, Osmanlı ordusunun Viyana önlerinde yenilgiye uğramasına çok sevindiler. Burası, onların son savunma kalesi idi. Her yerde günlerce şenlikler ve dinsel törenler yapıldı. Hıristiyanlar, Türkleri Avrupa'dan çıkarmak umuduna kapıldılar. Papanın çağrısı üzerine Avusturya, Lehistan ve Venedik arasında Kutsal Birleşme yapıldı. Daha sonra, Rusya da bu birliğe katıldı.

Düşmanlar, her yandan Osmanlı ülkelerine saldırdılar. Avusturyalılar Macaristan'a, Lehler Podolya'ya, Venedikliler Mora yarımadasına girdiler. Savaş, 15 yıl sürdü. Avusturyalılar, Budin'i ve Belgrad'ı aldılar. Venedikliler, Atina'ya girdiler. Düşman orduları Sofya'ya doğru ilerlediler. Padişahların ve büyük vezirlerin değiştirilmesi, Osmanlı ordularının kanlı savaşlar yapmaları, durumu değiştirmedi. Son olarak, Ruslar Azak kalesini ele geçirdiler. Osmanlılar, dört devlete karşı koyamayacaklarını anladıklarından barış istediler.

Avusturya, Lehistan ve Venedik devletleriyle **Karlofça Antlaşması** yapıldı. Rusya ile de ateşkes anlaşması imza edildi (1699).

Karlofça Antlaşması ile Osmanlıların kaybettikleri yerler.

Osmanlı İmparatorluğu için çok ağır olan Karlofça Antlaşması'na göre:

1. Macaristan, Erdel ve Hırvatistan'ın bir bölümü Avusturya'ya verildi.
2. Ukrayna ve Podolya, Lehistan'a bırakıldı.
3. Mora ile Dalmaçya kıyıları Venediklilere kaldı.

Bir yıl sonra Rusya ile de Istanbul Antlaşması yapıldı. Azak kalesi ve çevresi, Ruslara bırakıldı.

Avusturya ile savaşlar bundan sonra da sürüp gitti. Osmanlılar, Karlofça Antlaşması'yle Venediklilere bıraktıkları yerleri geri almak istiyorlardı. Öte yandan Venedikliler, Osmanlılara karşı düş-

manca davranışlarda bulunuyorlar, Türk gemilerine saldırıyorlardı. Venediklilere 1715 yılında savaş açıldı. Osmanlı ordusu, az zamanda Mora'yı aldı. Korfu adası kuşatıldı. Avusturya, Osmanlıların bu başarısından kuşkuya düştü. Venediklilerin yanında yer aldı. Bunun üzerine bir Osmanlı ordusu Macaristan'a girdi. Fakat, yapılan savaşta bozguna uğranıldı. Avusturyalılar Belgrad'ı aldılar. Bu sırada büyük vezirliğe getirilen Nevşehirli İbrahim Paşa, barış yanlısı idi. Avusturya ile **Pasarofça Antlaşması** imza edildi (1718). Bu antlaşmaya göre:

1. Eflak'ın batısı, Belgrad, Sırbistan'ın kuzeyi Avusturya'ya verildi.
2. Mora yarımadası, Osmanlılarda kaldı.

Aradan yirmi yıl geçmeden, Avusturya ile Rusya, Osmanlılara karşı gizli bir anlaşma yaptılar. Avusturyalılar, Sırbistan'a, Bosna ve Hersek'e yerleşmek istiyorlardı. Ruslar, Kırım'ı ele geçirmek, Karadeniz'e inmek, Balkan milletlerine söz geçirmek amacını besliyorlardı. Rusların Kırım'a saldırmaları üzerine savaş başladı (1736). Bir süre sonra Avusturyalılar da savaşa katıldılar ve üç koldan saldırıya geçtiler.

Osmanlı orduları, bu savaşlarda başarılı oldular. Avusturyalıları ağır yenilgilere uğrattılar. Rusları da Kırım'dan çıkardılar. Avusturyalılar, barış istemek zorunda kaldılar. Bu devletle yapılan **Belgrad Antlaşması**'na göre, Osmanlılar, Pasarofça Antlaşması'yle verdikleri yerleri geri aldılar (1739).

Osmanlılar, bundan sonra Avusturyalılarla bir savaş daha yaptılar. Fakat, bu savaşın sonunda önemli bir değişiklik olmadı.

c. Osmanlı - Venedik ilişkileri : Akdeniz'in güvenliği bakımından, Venediklilerin elinde bulunan Girit adasının alınması gerekli idi. Bir korsanlık olayı üzerine, 300 gemilik bir donanma ile ordu Girit'e gönderildi (1645). Adanın büyük bir bölümü ele geçirildi. Yalnız Kandiye kalesi alınamadı. Venedikliler, buna karşılık Çanakkale boğazını kapadılar. Büyük Vezir Köprülü Mehmet Paşa, sefere çıkarak boğazı ablukadan kurtardı. Büyük Vezir Fazıl Ahmet Paşa, Girit'e giderek gerekli hazırlıkları yaptı. Kandiye, uzunca süren bir kuşatmadan sonra alındı. Böylece Gitrit'in tümü Osmanlı İmparatorluğu'na katılmış oldu (1669). Fakat bir ada için 24 yıl savaşmak çok pahalıya mal oldu.

Venedikliler, Viyana kuşatmasından sonra kurulan Kutsal Birleşmeye katılmışlardır. Bu devletle, daha sonra da savaşılmıştır (1715 - 1718).

ç. Osmanlı - Lehistan ilişkileri : Osmanlılar, Kırım ve Boğdan'ı ele geçirdikten sonra, Lehistan'la komşu olmuşlardı. Bu devletle iyi geçiniyorlardı. Fakat, Lehlerin Boğdan işlerine karışmaları yüzünden II. Osman, Lehistan seferine çıktı (1621). Hotin kalesi kuşatıldıysa da askerin iyi savaşmaması yüzünden alınamadı. Lehistan'ın isteği üzerine barış yapıldı. Lehler, eskisi gibi Kırım hanına vergi vereceklerdi.

Lehistan'ın egemenliğinde bulunan Ukrayna Kazaklarının yardım istemeleri üzerine, yeniden Lehistan'a savaş açıldı. Lehler yenildi. Podolya ve Galiçya'daki kalelerden birkaçı ele geçirildi. Lehistan'la 1672'de yapılan antlaşmaya göre:

1. Podolya eyaleti Osmanlılarda kalacaktı.
2. Ukrayna Türk koruyuculuğuna girecekti.

İkinci Viyana kuşatmasında, Osmanlıların yenilgiye uğramalarında, Lehlerin önemli rolleri oldu. Oysa, Osmanlıların zayıflaması, bu devletin çıkarlarına uygun değildi. Güçlenen Rusya, hem Lehistan, hem de Osmanlı İmparatorluğu için tehlikeli olmaya başlamıştı. Fakat, Lehistan devlet adamları bu durumu anlayamadılar. Osmanlılar da, Rusların, Lehistan'ın içişlerine karışmalarını önleyemediler. Bu devlet, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında paylaşıldı.

d. Osmanlı - Rus ilişkileri : Osmanlı İmparatorluğu, Gerileme Dönemi'ne girdiği sıralarda, Avusturya'dan başka Rusya da tehlikeli bir düşman olmuştu. Çar I. Petro, ülkesini ilerletmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Hollanda'da denizcilik öğrenmişti. Önce bir Rus donanması meydana getirdi. Ordusunu, yeni yöntemlere göre yetiştirdi. Avrupa devletlerinden bilginler, mühendisler, denizciler, hekimler getirtti. Avrupa'ya öğrenci gönderdi. Değerli kitapları Rusçaya çevirtti. Yollar ve kanallar yaptırdı.

Ruslar, Osmanlılara karşı kurulan Kutsal Birleşme'ye katılmışlar, Istanbul Antlaşması'yle Azak kalesini almışlardı. Böylece Karadeniz'e doğru bir adım atmış oldular. I. Petro bundan sonra, Baltık denizi kıyılarını eline geçirmek için İsveçlilerle savaştı. Önce başarısızlığa uğradı. Fakat sonunda, Rusya içlerine kadar ilerleyen İsveç kralı Demirbaş Şarl'ı, ağır bir yenilgiye uğrattı. Demirbaş Şarl, yaralı olarak Osmanlı İmparatorluğu'na sığındı.

Karlofça, Pasarofça ve Belgrad antlaşmalarına göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki sınırları.

İsveç kralını kovalayan Rus askerleri, Türk topraklarına girdiler; her yanı yakıp yıktılar. Bu olay, iki devletin arasını açtı. Kırım hanının, I. Petro'nun düşmanca davranışlarda bulunduğunu bildirmesi ve İsveç kralının kışkırtmasıyle Osmanlılar Rusya'ya savaş açtılar (1711).

Büyük Vezir Baltacı Mehmet Paşa, güçlü bir ordu ile sefere çıktı. Rus ordusunu, Prut bataklıklarında kuşattı. I. Petro, kurtuluş umudunu yitirince, sinir bunalımları geçirmeye başladı. Moskova'ya gönderdiği bir mektupta, "Ordumuzun üç katı bir düşman kuvvetiyle sarılmış bulunuyoruz. Bizi bu tehlikeli durumdan ancak bir mucize kurtarabilir" diye yazmıştı.

Baltacı Mehmet Paşa, Rusların bu güç durumundan yeteri kadar yararlanamadı. Çetin bir savaş için, Yeniçerilere güvenemediğinden, Rusların barış önerisini kabul etti. Ruslarla yapılan **Prut Antlaşması**'na göre:

1. Azak kalesi, Osmanlılara geri verilecekti.
2. Rusya, bir daha Lehistan işlerine karışmayacaktı.
3. Rusya, İsveç kralının, ülkesine dönmesine engel olmayacaktı.
4. I. Petro ve ordusu serbest bırakılacaktı.

Osmanlılara sığınan ve onları Ruslarla savaşa kışkırtan İsveç kralı Demirbaş Şarl.

Ülkesine, Avrupa uygarlığını sokmaya çalışan Çar I. Petro.

Prut zaferi, Osmanlıların, XVIII. yüzyılın başlarında, Rusya gibi güçlü bir devleti yenecek durumda olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Rusya, bundan sonra, Avusturyalılarla birlik olarak Osmanlılarla savaştı. Kırım'a giren Rus kuvvetleri, Azak kalesini aldılar. Kırım Hanlığı'nın başkenti Bahçesaray'ı yakıp yıktılar. Osmanlılar, daha önce de belirtildiği gibi hem Rusları, hem de Avusturyalıları başarısızlığa uğrattılar. Avusturya barış yapınca, Ruslar da Osmanlılarla anlaşmak istediler. Fransa'nın araya girmesiyle, bu devletle de **Belgrad Antlaşması** yapıldı (1739). Bu antlaşmaya göre:

1. Ruslar, Kırım'dan çekileceklerdi.
2. Kaleleri yıkılmak koşuluyle Azak Ruslarda kalacaktı.
3. Ruslar, Karadeniz'de savaş ve ticaret gemileri bulundurmayacaklardı.

Rusya ile otuz yıla yakın bir zaman savaş olmadı. Fakat Ruslar, Osmanlı ülkeleri üzerindeki amaçlarından vazgeçmemişlerdi. Çariçe **II. Katerina**, Kırım'ı ve Kafkasya'yı almak, Karadeniz'de donanma bulundurmak, Boğazlar'dan geçiş sağlamak ve Balkanlar'da, Rusya'dan yana olan devletler kurmak istiyordu. Ayrıca, Lehistan'ın içişlerine karışıyor, bu devleti egemenliği altına almaya çalışıyordu. Leh milliyetçileri, Ruslara karşı silâha sarıldılarsa da başarı kazanamadılar ve dağıldılar. Bunların bir bölümü, bir Türk kasabasına sığındı. Arkalarından gelen Rus askerleri, bu kasabayı

basarak Lehlerle birlikte birçok Türk'ü de öldürdüler. Bunun üzerine, Rusya'ya savaş açıldı (1768). Fakat, Osmanlı ordusunda disiplin ve düzen yoktu. Ruslar, Eflak ve Boğ'dan'a girdiler, yapılan bir meydan savaşında, Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. 50 bin Türk askeri şehit oldu. Ruslar, Tuna'yı geçtiler; bir yandan da Kırım'a girdiler.

Baltık denizinden kalkan bir Rus donanması, Cebelitarık boğazından geçerek Mora kıyılarına geldi. Bu durumdan yararlanan Rumlar, hemen ayaklandılar. Türk kuvvetleri, bu ayaklanmayı kısa sürede bastırdılar. Rus donanması, Mora kıyılarından ayrılmak zorunda kaldı. Bu yenilginin acısını çıkarmak için, Çeşme'deki Türk donanması yakıldı (1770).

Savaş birkaç yıl daha sürdü. Kimi Avrupa devletlerinin araya girmesi, bir sonuç vermedi. Osmanlılar barış istemek zorunda kaldılar. Çok ağır koşulları olan **Küçük Kaynarca Antlaşması** imza edildi (1774). Bu antlaşmaya göre:

1. Kırım, bağımsız bir devlet olacaktı.
2. Rusya, bu savaşta ele geçirdiği Eflak, Boğdan ve Besarabya'yı geri verecekti.
3. Rusya, Karadeniz'de donanma bulundurabilecek, ticaret gemilerini Boğazlar'dan Akdeniz'e geçirebilecekti.
4. Rusya, Osmanlıların yönetiminde bulunan Ortodoks mezhebindeki Hıristiyanların haklarını koruyabilecekti.

Ruslar, bir süre sonra, bağımsız Kırım Devleti'nin içişlerine karıştılar. Burasını 1783 yılında ülkelerine kattılar. Ayrıca Osmanlı topraklarını paylaşmak için Avusturyalılarla anlaştılar. Bunun üzerine Osmanlılar önce Ruslarla, sonra da Avusturyalılarla savaşa tutuştular. Fakat yine başarı kazanamadılar. Fransa'da ihtilâl çıktığından Avusturya, Osmanlılarla barış yaptı. Yalnız kalan Rusya da Osmanlılarla 1792'de **Yaş Antlaşması**'nı imzaladı. Osmanlılar bu antlaşmalarla toprak vermediler; fakat, Kırım'ı geri alamadılar.

e. Osmanlı - Fransız ilişkileri: Fransızlar, Duraklama Dönemin'de, Osmanlılara karşı yakınlık göstermediler. Hatta, düşmanca davranışlarda bulundular. Ancak, Avusturya'nın ve Rusya'nın güçlendiği Gerileme Dönemi'nde, Osmanlılarla Fransızlar, birbirleriyle dost olmak gereğini duydular. Fransa, kendisine verilen ayrıcalıklardan yararlanarak Osmanlı İmparatorluğu ile geniş ölçüde ticaret yapmakta idi. Bu durumu sürdürebilmesi için, gerektiğinde Osmanlılara yardım etmesi, çıkarına uygundu. Onun için Belgrad

Devlet işlerini düzeltmeye çalışanlardan IV. Murat.

Yenilik yapmak isteyen, fakat bir ayaklanma sonucu öldürülen II. Osman (Genç Osman).

antlaşmalarında aracılık yaparak, Osmanlılar yararına çalıştı. Bu hizmetine karşılık da yeni ayrıcalıklar aldı (1740).

3. İç Olaylar ve Durumu Düzeltmek İsteyenler: Duraklama Dönemi'nde Istanbul'da ve Anadolu'da devleti çok güç durumlara düşüren ayaklanmalar çıktı. Bunların en önemlileri aşağıda açıklanmıştır:

İstanbul ayaklanmaları: Duraklama Dönemi'nde, disiplini ve düzeni bozulmuş olan Yeniçeriler ve Kapıkulu Atlıları, Istanbul'da birçok kez ayaklandılar. Bu ayaklanmalara, din adamlarının ve halkın da karıştığı oldu. Ayaklananlar, her zaman istediklerini yaptırdılar. Padişahları değiştirdikleri gibi, işlerine gelmeyen devlet adamlarını öldürttüler. III. Murat zamanında, aylıklarının ayarı bozuk paradan verileceğini duyan Yeniçeriler, baş kaldırarak sarayı bastılar. Şehirde yangın çıkardılar; defterdarı öldürttüler.

Istanbul ayaklanmalarının en korkuncu II. Osman (Genç Osman) zamanında oldu. II. Osman Lehistan seferinde, gerekli çabayı göstermeyen ve buyrukları dinlemeyen Yeniçeriler'le Kapıkulu Atlıları'nı kaldırmaya karar verdi. Bunun duyulması üzerine, Yeniçeriler ayaklandılar. Saraya gidip yarı deli olan I. Mustafa'yı padişah yaptılar. II. Osman, Yeniçeriler'e şöyle dedi: "Bilmezlik ile size kötülük ettim ise affedin, siz etmeyin, dün sabah padişah idim. Şim-

di çıplak kaldım. Halimden ders alın. Hangi padişahın kulları, padişahlarına bu hainliği yaptılar". Bu sözler etkili olmadı. II. Osman, Yedikule zindanına götürüldü; orada boğularak öldürüldü.

Istanbul'da bundan sonra da ayaklanmalar çıkmıştır.

Anadolu'da ayaklanmalar: Devlet yönetiminde yeteneksiz ve güçsüz kimselerin görev almaları, vergilerin toplanmasında yapılan yolsuzluk ve zorlamalar, kadıların halktan para koparmak için dürüst olmayan davranışları, devlete olan güveni sarsmıştı. Ekonomik durum da günden güne bozuluyordu. Tımarlı Sipahiler'in savaşa gitmeleri yüzünden güvenlik yeteri kadar sağlanamıyordu. Köylü toprağını işleyemez hale gelmişti. Her yerde soyguncular türemişti.

Öte yandan, Haçova Savaşı'ndan kaçtıkları için cezalandırılmaları kararlaştırılan 30 bin asker Anadolu'ya dağılmış soygunculuk yapıyordu. Devlet hizmetinden çıkarılmış olan kimi kişiler, bu durumlardan yararlanarak yanlarına çok insan topladılar ve ayaklandılar. En tehlikeli olanları Karayazıcı ve Vardar Ali Paşa'nın ayaklanmalarıdır. Bunların amacı ayrı bir devlet kurmak veya Osmanlı padişahının yerine geçmekti.

Anadolu'da çıkan ayaklanmalar güçlükle bastırıldı. On binlerce insan öldürüldü. Anadolu'da Türk nüfusu azaldı. Halk yoksul kaldı.

Durumu düzeltmeye çalışanlar: İmparatorluğu bu güç durumdan kurtarmak için, kimi devlet adamları, büyük çaba göstererek eski düzeni yeniden kurmaya uğraştılar. Bunlar arasında en önemlileri IV. Murat, Tarhuncu Ahmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'dır.

IV. Murat, 12 yaşında padişah oldu (1623). Ülke, karışıklık içinde idi. Anadolu'da çıkan ayaklanmalar sürüp gidiyordu. Yeniçeriler ve Kapıkulu Atlıları, Istanbul'da sık sık ayaklanıyorlardı. Bunlar, iki kez saraya saldırarak IV. Murat'a gözdağı vermek istediler. Onun gözleri önünde Büyük Vezir Hafız Ahmet Paşa'yı öldürdüler. IV. Murat, 21 yaşına gelince devlet yönetimini eline aldı. Güçlü bir kişiliği vardı. Ayaklananların ve karışıklık çıkaranların elebaşılarını yakalatarak öldürttü. Onlarla birlik olan devlet adamlarını cezalandırdı. İçki yerlerini ve kahveleri kapattı. Istanbul'u kabadayılardan kurtardı. Güvenliği yeniden kurmayı başardı; maliyeyi düzeltti. Tımarlı Sipahiler'i de elden geldiği kadar düzene soktu. IV. Murat, devleti daha iyi bir duruma getirmek istiyordu. Fakat genç yaşta ölmesi buna engel oldu (1640). Ondan sonra padişah olan Deli İbrahim zamanında, devlet yönetimi yeniden bozuldu.

Devleti güç durumdan kurtaran Büyük Vezir Köprülü Mehmet Paşa.

Başarılı bir devlet adamı olan Büyük Vezir Köprülü Fazıl Ahmet Paşa.

IV. Mehmet'e büyük vezir olan **Tarhuncu Ahmet Paşa,** maliyeyi düzeltmeye açlıştı. Bilinen ilk devlet bütçesini yaptı. Bütçe açığını kapatmak için giderleri kıstı. Çıkarlarına dokunulan devlet adamları, kendisine düşman oldular. Tarhuncu Ahmet Paşa, gerekli gördüğü düzeltmeyi yapamadan öldürüldü.

Osmanlı İmparatorluğu, yine karışıklık içinde idi. Her yanda ayaklanmalar çıkmıştı. Venedikliler Çanakkale boğazını kapatmışlardı. Devletin bu güç zamanında büyük vezirlik, yetmiş yaşındaki **Köprülü Mehmet Paşa'ya** önerildi. Mehmet Paşa, iç durumu düzelteceğini, Çanakkale boğazını ablukadan kurtaracağını, ancak bu görevi kabul etmesi için koşulları olduğunu bildirdi. İleri sürdüğü koşullar şunlardı: **a.** Sunacağı önerilerin ne olursa olsun kabul edilmesi, **b.** En büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurların atanmasında ve görevden alınmasında kendisine baskı yapılmaması, **c.** Büyük vezirlik görevine kimsenin karışmaması, **ç.** Kendisinden yakınma olursa, soruşturma yapılmadan cezalandırılmaması idi.

Bu koşulları kabul edilen Köprülü Mehmet Paşa, tam yetki ile göreve başladı (1656). Kötülükleri görülen devlet adamlarını, savaştan kaçan ve zorbalık yapan Yeniçeriler'i öldürttü. Anadolu'yu eşkıyadan temizledi. Devletten haksız yere alınan paraları keserek hazineye koydu. Maliyeyi düzeltti. Böylece imparatorlukta yeniden

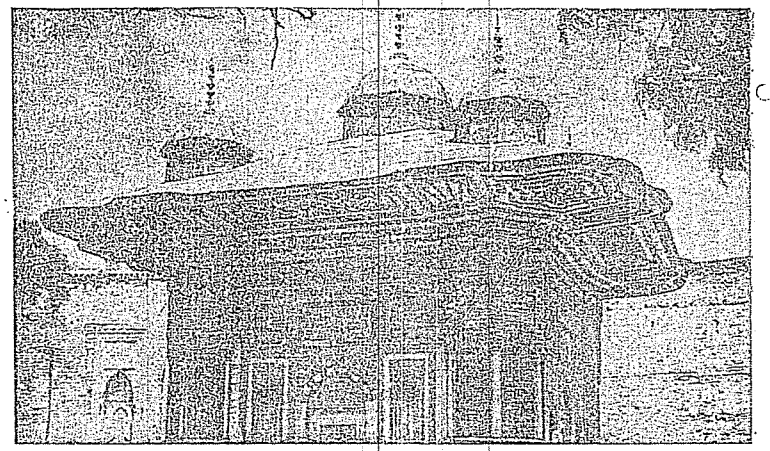

Lâle Devri'nde İstanbul'da yaptırılan III. Ahmet Çeşmesi.

güvenliği sağladı. Bundan sonra Bozcaada ve Limni'yi alarak Çanakkale boğazını Venediklilerin ablukasından kurtardı. Köprülü Mehmet Paşa, bu işleri yaparken çok yoruldu. Son günlerinde padişaha büyük vezirlik için oğlu **Köprülü Fazıl Ahmet Paşa**'yı salık verdi. Padişah da uygun görerek Mehmet Paşa'nın ölümünden sonra, Fazıl Ahmet Paşa'yı büyük vezir atadı.

Fazıl Ahmet Paşa, büyük vezir olduğu zaman 27 yaşında idi. İyi bir öğrenim görmüş ve müderris olmuştu. Sert değildi. O da yetki ile iş gördü. Devleti, çok iyi yönetti. Zamanında hiç bir ayaklanma olmadı. Orduyu düzenledi. Özellikle topçu sınıfına önem verdi. Bütçe açığını kapatarak, hazinede epeyce yedek altın biriktirdi. Savaşlarda da başarı kazandı. On beş yıl büyük vezirlik yaptıktan sonra, kırk iki yaşında iken öldü.

Bu düzeltme çalışmalarıyle imparatorluğun gerilemesine engel olunamadı. Avrupa devletlerinin her yönden ilerledikleri ve özellikle askerlikte üstün bir duruma geldikleri bu zamanda, Osmanlılar, ancak Yükseliş Dönemi'nde olduğu gibi düzenli bir yönetim kurmaya çalıştılar. Yeniliklere, yeni buluşlara önem verilmedi. Bu düzeltmeler de kişilere bağlı kaldı; güçlü devlet adamları iş başından ayrılır ayrılmaz her şey yeniden bozuldu.

4. Lâle Devri ve Yapılan Yenilikler: Lâle Devri, 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması'ndan sonra başlar ve 1730'da çıkan Patrona Halil ayaklanmasına kadar sürer. Osmanlı tarihinde,

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk matbaayı kuranlardan İbrahim Müteferrika.

Matbaanın kurulmasına çalışanlardan Sait Efendi.

ayrı bir özelliği olan bu dönemi, Büyük Vezir **Nevşehirli İbrahim Paşa** açmıştır. İbrahim Paşa, Avrupalıların askerlikte Osmanlılardan üstün olduklarını anladığından, Rusya ve Avusturya ile bozuşmamaya çaba göstermiştir.

Bu zamanda, Istanbul'da birçok saray ve köşk yapıldı; bahçeler, çiçeklerle süslendi. Kâğıthane ve Boğaziçi eğlence yeri oldu. Devre adını veren lâle çiçeğinin yüzlerce çeşiti yetiştirildi. Lâle soğanı çok değer kazandı. Başta Padişah III. Ahmet ve Büyük Vezir İbrahim Paşa olmak üzere ileri gelen devlet adamları, yazın bahçelerde saz ve söz eğlenceleri, kışın saraylarda ve konaklarda helva toplantıları düzenleyerek hoşça vakit geçirdiler.

Bu dönemde, sanat ve edebiyatın gelişmesine de çalışıldı. Avrupa uygarlığına yakınlık gösterildi. Ülkemize yenilikler getirildi.

Matbaa ve kâğıtçılık: Avrupalılar, XV. yüzyılın ortalarında matbaayı kurmuşlardı. Oysa, Osmanlı İmparatorluğu'nda kitaplar XVIII. yüzyılın başlarında elle yazılıyordu. Fransa'ya elçilikle gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, oraya oğlu Sait Efendi'yi de götürmüştü. Sait Efendi, Fransa'da matbaa üzerinde incelemeler yaptı; dönüşünde matbaacılıktan anlayan İbrahim Müteferrika ile birlikte matbaayı kurdu (1727). Bunun için, şeyhülislâmdan alınan fetvaya göre, matbaada yalnız sözlük, tarih, coğrafya, fizik ve tabiat bilgisi ile ilgili kitaplar basılabilecekti. Din kitapları yine elle yazılacaktı.

Öteki yenilikler: Lâle Devri'nde, Yalova'da bir kâğıt yapımyeri açıldı. Istanbul'da sık sık görülen yangınları önlemek için Ye-

niçeriler'den bir itfaiye bölüğü kuruldu. Kumaş fabrikaları açıldı. Ülkemizde ilk kez çiçek aşısı uygulandı. Çinicilik yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Istanbul'da beş kütüphane kuruldu.

Lâle Devri'nin bir ayaklanma ile sona ermesi : Lâle Devri, ancak 12 yıl sürdü. Devlet büyüklerinin aşırı harcamalarda bulunmaları, yoksul halk arasında hoşnutsuzluk uyandırdı. İbrahim Paşa'nın yakınlarını yüksek memurluklara getirmesi iyi karşılanmadı; kendisinin dürüst iş görmediği söyleniyordu. İran üzerine yapılması kararlaştırılan seferi de geciktiriyordu. Bütün bunlar Istanbul'da bir ayaklanma çıkmasına neden oldu.

Patrona Halil adında bir hamam tellağı, başına topladığı zorbalarla, Istanbul'da bir ayaklanma çıkardı. Halk da bunları destekledi. Zorbalar, İbrahim Paşa'yı ve damatlarını öldürttüler. III. Ahmet'i de pdişahlıktan indirerek yerine I. Mahmut'u geçirdiler (1730). Kâğıthane'deki bütün köşkleri yıktılar; bahçeleri bozdular.

5. **Askerlik Alanında Yapılan Yenilikler :** Osmanlı devlet adamları, orduya yeni bir düzen vermenin ve Avrupa orduları gibi savaş gücünü artırmanın gereğini anlamışlardı. Orduda yenilik yapmak görevi, **Humbaracı Ahmet Paşa**'ya verildi. Aslı Fransız olan Humbaracı Ahmet Paşa, Fransa ve Avusturya ordularında çalışmış, sonra Müslüman olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu hizmetine girmişti. Avrupa ordularının durumunu iyi biliyordu. Topçulardan olan Humbaracıları, yeni yöntemlere göre ve örnek olacak şekilde yetiştirdi. Daha sonra bir Macar subayının yardımıyle Sürat Topçuları denilen bir birlik kuruldu. Topçu ve istihkâm subayları yetiştirmek için okullar açıldı. Daha başka yenilikler de yapıldı.

Sorunlar :

1. *Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerleyişi niçin durmuştur?*
2. *Duraklama ve Gerileme dönemlerinde yapılan savaşlarla Yükseliş Dönemin'de yapılan savaşlar arasında ne gibi ayrılıklar vardır?*
3. *Viyana, iki kez kuşatıldığı halde niçin alınamamıştır?*
4. *Prut seferinden niçin daha iyi bir sonuç alınamamıştır?*
5. *Rus Çarlığı, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı nasıl bir politika izlemiştir?*
6. *Osmanlılar, Gerileme Dönemi'nde hangi savaşlarda başarı sağlamışlardır?*

2. KONU

DAĞILMA DÖNEMİ'NDE OSMANLI İMPARATORLUĞU

(Nizam-ı Cedit Dönemi, Tanzimat Fermanı ve Kırım Savaşı)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Yeniçeri Ocağı ne zaman kurulmuştur; bu ocağın özellikleri nelerdir?
2. Mustafa Reşit Paşa'nın neden değerli bir devlet adamı olduğunu inceleyiniz.
3. Napoleon (napolyon) kimdir; niçin Mısır'ı ele geçirmek istemiştir?
4. Âyan, gâvur, kâfir, karantina, ferman, havra, mahzen sözcüklerinin anlamlarını öğreniniz.

1. **Nizam-ı Cedit Dönemi :** III. Selim zamanında yapılan bütün yeniliklere Nizam-ı Cedit (yeni düzen) denir. Fakat bu deyim, daha çok yeni yöntemlere göre kurulan asker için kullanılmıştır.

III. Selim, ileri görüşlü, ülkesini seven, temiz yürekli bir hükümdardı. Şiire, tarihe ve özellikle müziğe meraklı vardı. Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalanmaktan kurtarmak için geniş alanda yenilik yapılmasını ve devlete yeni bir düzen verilmesini gerekli görüyordu. 1789 yılında padişah olmuştu.

III. Selim, önce asker ocaklarını ele aldı. Yeniçeriler'e, haftada birkaç gün eğitim ve öğretim görmek yükümlülüğü kondu. Topçu, Humbaracı ve Lağımcı ocaklarını, ordunun teknik bölümü durumuna getirmek için kanunlar çıkarıldı. Avrupa yönteminde Nizam-ı Cedit denilen bir asker ocağı kuruldu. Bu yeni askerin yetiştirilmesi için Fransa'dan ve İsveç'ten subaylar getirildi. Bunlara bir örnek elbise giydirildi. Silahları, süngülü tüfekti. Nizam-ı Cedit Ocağı, kısa zamanda güçlü bir birlik durumuna geldi. Napoleon komutasındaki Fransız ordusu, bu askerlerle Akkâ kalesi önünde bozguna uğratıldı.

Yenilik yapılmasını gerekli gören ve bir ayaklanma sonucu öldürülen III. Selim.

III. Selim, daha önce açılan Kara Mühendishanesi'ni yeniden düzenledi. Burasını büyük bir askerî okul haline getirdi. Ders kitapları ve araçları hazırlattı. Bu okulda topçu ve istihkâm subayları yetiştirildi. Yine bu dönemde baruthaneler bir düzene kondu. Fransa'dan getirilen top örneğine uygun olarak yeni toplar döktürüldü. Denizciliğe de önem verildi. Yabancı ve Türk mühendislerinin çalışmalarıyle tersaneler işler duruma getirildi. Bu tersanelerde birçok gemi yapıldı. Yeterliği olmayan kaptanlar işten çıkarıldı. Deniz subayları yetiştirmek için daha önce kurulan Deniz Mühendishanesi geliştirildi.

III. Selim, paranın dışarı çıkmaması için, yerli mallarının kullanılmasını halktan istedi. Kendisi de buna ön ayak oldu. Avrupa devletlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tutumlarını zamanında öğrenebilmek için Londra, Paris, Viyana ve Berlin'de elçilikler kurdu.

Yenileşmeye karşı olumsuz bir tepki : III. Selim'in yürütmeye çalıştığı yenileştirme çabalarını, Yeniçeriler, din adamları, illerdeki valiler ve esnaf, çıkarlarına uygun bulmadılar. Bunlar, Nizam-ı Cedit güçlenince, artık her istediklerini yapamayacaklarını anlıyorlardı. Onun için hep birlikte yenilik hareketlerine karşı çıkmaya başladılar. Yapılan yeniliklere "gâvur icadı" diyorlar, yenilik isteyenlerin de kâfir olduklarını söylüyorlardı. Bu sırada Ruslarla yeni bir savaş başladı; ordu sınır boylarına gitti. Yenilik düşmanları, bu durumu fırsat bilerek Istanbul'da bir ayaklanma çıkardılar. Ayaklanmayı Kabakçı Mustafa adında biri yönetti. III. Selim, padişahlıktan indirildi (1807). Yerine yarı deli olan IV. Mustafa geçirildi. Nizam-ı Cedit kaldırıldı. Yenilikten yana olanların birçoğu öldürüldü. Kaçabilenler Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına gittiler ve ona sığındılar.

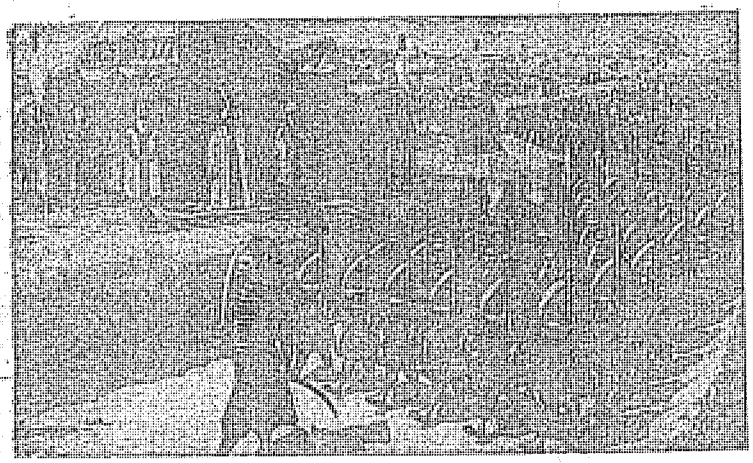

Nizam-ı Cedit askeri III. Selim'in önünde geçit resmi yapıyor.

Böylece, imparatorluğun kurtarılması için yapılan bu önemli atılım ileriyi görmeyen ve yalnız kendi çıkarlarını düşünenler yüzünden sonuç vermedi.

Alemdar Mustafa Paşa'nın Istanbul'a gelmesi : Alemdar Mustafa Paşa, Ruslarla yapılan savaşlarda başarı kazanmış, vezirliğe yükselmişti. Sınırda bulunduğu için, düşmanları iyi tanıyor, orduda ve devlet işlerinde yenilik yapılmasını gerekli görüyordu. Çok sevdiği III. Selim'i yeniden padişah yapmak için ordusuyle Istanbul'a geldi. Başta Kabakçı Mustafa olmak üzere, ayaklanmaya önayak olanları öldürttü. Saraya girdiği sırada, IV. Mustafa, Osmanlı soyundan, kendisinden başka erkek kalmaması için III. Selim ile II. Mahmut'un öldürülmelerini buyurdu. III. Selim öldürüldü. II. Mahmut, kendisini seven adamlarının yardımıyle dama çıkarak kurtuldu. Alemdar, saraya girince, III. Selim'in ölüsüyle karşılaştı ve çok üzüldü. Bunun üzerine II. Mahmut'u padişah yaptı. Kendisi de sadrazam (büyük vezir) oldu (1808).

2. II. Mahmut'un Yaptığı Yenilikler : II. Mahmut'un ilk zamanlarında, imparatorluğu Alemdar Mustafa Paşa yönetti. O, Istanbul'da güvenliği sağladıktan sonra, yenilik hareketlerini sürdürdü. Nizam-ı Cedit ordusu yerine **Sekban-ı Cedit** denilen yeni bir asker ocağı kurdu. Yeniçeri Ocağı'nı da düzeltmeye çalıştı. Fakat, çok geçmeden, Yeniçeriler ve yenilik istemeyenler ayaklandılar. O

zaman hükümetin görev yaptığı Babıâli'ye saldırdılar; Alemdar Mustafa Paşa'nın konağına ateş açtılar. Alemdar, bunlara, kahramanca karşı koydu; birçoğunu öldürdü. Fakat II. Mahmut'tan beklediği yardım gelmedi. Kurtuluş umudu kalmayınca, mahzendeki cephaneliği ateşledi. Yanından ayrılmayan karısı ile birlikte öldü. Bu sırada mahzenin kubbesine çıkan 300 kadar Yeniçeri de can verdi. Ayaklanma, Sekban-ı Cedit Ocağı'nın kapatılmasıyle sona erdi.

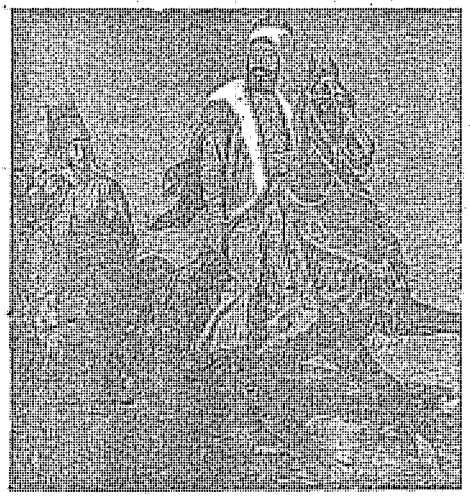

Çekinmeden, korkmadan yenilik yapan ve kendisine gâvur padişah denilen II. Mahmut.

II. Mahmut, iyi yetişmiş, güçlü bir padişahtı. Devlet yönetiminde köklü değişiklikler yapmak gerektiğine inanıyordu. Fakat, hemen işe başlayamadı. Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu, ayaklanmalar ve düşmanların saldırıları yüzünden çok güç durumda bulunuyordu. Hıristiyan toplulukların, imparatorluktan ayrılma hareketleri başlamıştı. Elde güvenilecek bir ordu yoktu. Yeniçeriler sık sık ayaklanıyorlardı. III. Selim öldürülmüş, Alemdar Mustafa Paşa, bunlarla çarpışarak ölmüştü. Onun için II. Mahmut, dikkatli davranmak ve fırsat kollamak zorunda idi. Böylece 18 yıl geçti.

II. Mahmut, önce orduyu ele aldı. Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmadıkça, yenilik yapılamayacağını anlamıştı. Yeniçeriler, Sekban-ı Cedit Ocağı'nın kapatılmasından sonra, zorbalıklarını büsbütün artırmışlardı. Her türlü kötülüğü yapıyorlardı. Halk, kendilerinden bıkmış usanmıştı. Bu ocağa yeni bir düzen verilemeyeceği biliniyordu. Fakat, devlet adamları, bir deneme daha yapılmasını istediler. Yeniçeri ortalarından ayrılan askerlerle **Eşkinci** denilen talimli bir birlik kuruldu. Bunlar da Nizam-ı Cedit ve Sekban-ı Cedit gibi yeni yöntemlerle yetiştirilmeye başlandı.

Yeniçeriler, Eşkinci Ocağı'nda talim başlayalı bir ay bile geçmeden, ocaklarının kaldırılacağı hakkında bir söz çıkması üzerine, yeniden ayaklandılar. Fakat, bu kez devlet adamları hazırlıklı idiler. Topçu ve tersane ocaklarıyle medrese öğrencilerine haber gönderilerek saraya gelmeleri bildirildi.

Ayaklananlar, Et Meydanı'nda toplandılar ve saraya şu bildiriyi gönderdiler: "Biz bu talimi istemiyoruz. Eski yöntemimiz testiye kurşun atmak, keçeye pala çalmaktır. Biz bu yönteme bağlı kalmak istiyoruz. Talim işini kararlaştırmış olanların başları isteğimizdir." Saray da sadrazamın deyişiyle şu karşılığı verdi: "Yeni talim yöntemleri, dine ve akla uygundur. Herkesin sözbirliği ve ulemanın izniyle uygulanmaktadır. İmparatorluğun çıkarları ve onuru, bu talimin yapılmasını gerektirmektedir. Buna karşı gelmek, ayaklanmaktan başka bir şey değildir. Baş kaldıranları yok etmeye hazırız ve güçlüyüz." Bu cevap üzerine, ayaklanan Yeniçeriler, çileden çıktılar. Güçlerini göstermek için, her türlü kötülüğü yapmaya başladılar. Sadrazamın isteği üzerine Sancağ-ı Şerif çıkarıldı. Halk, Yeniçerilerle savaşmaya çağrıldı. Devlete bağlı askerlerle halk, Yeniçeriler üzerine yürüdü. Yeniçerilerin kışlaları topa tutuldu. Bunların her biri bir yana dağıldı. Yakalananlar öldürüldü. Padişahın bir buyruğu ile, iki yüz yıldan beri, memlekete büyük bir dert olan ve devleti yıkılmaya sürükleyen Yeniçeri Ocağı kaldırıldı (1826). Osmanlı tarihinde bu olaya, Vaka'yı Hayriye denir.

II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra, tasarladığı yenilik programını uygulamaya başladı. Önce, Avrupa devletlerinin orduları örneğinde **Asakir-i Mansure-i Muhammediye** adı verilen yeni bir ordu kurdu. Bu ordu, tümen, tabur, bölük gibi birliklere ayrıldı. Prusya'dan subaylar getirildi. Orduya subay yetiştirilmesi için **Harp Okulu** açıldı. Yeni savaş yöntemlerini öğrenmek üzere Avrupa'ya subaylar gönderildi. **Tıp Okulu** kuruldu.

Devlet yönetiminde de önemli yenilikler yapıldı. Divan kaldırıldı. Bugün olduğu gibi yürütme yetkisi bakanlara (nazırlar) verildi. Sadrazamlık, başbakanlık oldu. Memurlar, içişleri ve dışişleri memurları olmak üzere ikiye ayrıldı. Memurların atama ve yükselme işleri için kurallar kondu; kendilerine aylık bağlandı. Devlet işlerini düzenlemek üzere öneriler hazırlanması için meclisler ve komisyonlar kuruldu.

1979 — Dördüncü Basılış — F. 9

II. Mahmut, imparatorluk içinde yaşayan bütün halkın eşit olduğunu şu sözleriyle açıkladı: "Uyruklarımdan Müslümanları camide, Hıristiyanları kilisede, Musevîleri de havrada tanımak isterim."

II. Mahmut, yönetimde de yenilik ve düzeltmeler yaptı. Büyük iller bölünerek yenileri kuruldu. Bunların başına, yetkili valiler atandı. Bu valiler, hem yönetim işlerine bakacaklar, hem de yeni düzende asker yetiştireceklerdi.

Anadolu'da ve Rumeli'de erkek sayısının bilinmesi için nüfus sayımı yapıldı (1831). Bu sayımda, Müslüman ve Hıristiyan erkekler ayrı ayrı yazıldı. Anadolu'da ve Rumeli'de, 4 milyon erkek olduğu anlaşıldı. Vergi kuralları yeniden düzenlenmek için, sayımda, mülk yazımı da yapıldı. Ayrıca posta örgütü kuruldu. Ülkenin sağlığını korumak için karantina servisleri açıldı.

II. Mahmut zamanında, eğitim ve öğretim işleri önemle ele alındı. Yüksekokullara öğrenci yetiştirmek amacıyle **Rüşdiye** okulları açıldı. Devlet memuru yetiştirmek için de yeni bir okul kuruldu. **Takvim-i Vakayı** adıyle resmî bir gazete çıkarıldı.

II. Mahmut, kendisinden önceki padişahlar gibi sarayda kapanıp oturmadı. Memleketi tanımak amacıyle geziye çıktı. Kılık kıyafeti bir düzene koymaya çalıştı. Memurlara, ceket (setre), pantolon ve fes giydirdi. Sakalların kısa kesilmesini istedi. Resmini çoğaltarak devlet dairelerine astırdı. Onun bu tutum ve davranışları, sert tepkiler yarattı; ayaklanmalar çıktı. Kendisine, "gâvur padişah" denildi. II. Mahmut, yılmadı; karşı gelenleri cezalandırdı. Fakat gerçekleştirmek istediği yenilikleri tamamlamadan ve yaptıklarının sonuçlarını görmeden öldü (1839). Onun, çekinmeden ve korkmadan bu yolda çalışmaları, ilerisi için çok yararlı olmuştur.

3. **Osmanlı İmparatorluğu ülkelerinde, Milliyetçilik Fikirlerinin Yayılması :** Fransız ihtilâli sırasında, düşman ordularının, Fransa'ya saldırmaları, Fransızları birleştirdi. Onların milliyetçilik ve vatanseverlik duygularını güçlendirdi. Milliyetçilik, milletlerin bağımsız olmaları ve kendi kendilerini yönetmeleri ilkesidir. Fransızlar, bu ilkeyi öteki Avrupa devletlerine de yaydılar. Bu durum, en çok imparatorlukları düşündürdü. Çünkü yönetimleri altında bulunan çeşitli milletler, milliyetçilik ilkelerine göre ayrı ayrı devletler kurmak isteyeceklerdi.

Milliyetçiliğin, zamanla Osmanlı İmparatorluğu üzerinde de etkileri görüldü. Bakan milletlerinden Sırplar, Yunanlar ve daha sonra Bulgarlar, bağımsız devletler kurmaya çalıştılar. Bu arada Türk milliyetçiliği de gelişti.

Sırp ayaklanması : Sırplar, yaşayışlarına, inançlarına, geleneklerine karışmayan, doğru davranan ve koruyucu olan Osmanlı yönetiminden memnundular. Fakat, Gerileme ve Dağılma dönemlerinde durum değişti. Sırp topraklarının savaş alanı haline gelmesi, milliyetçilik ve özgürlük ilkelerinin etkisi, Avusturya ve Rusya'nın kışkırtmaları, Sırpların ayaklanmalarına neden oldu. Sırplar, Kara Yorgi'nin başkanlığında ayaklandılar (1804). Bir süre sonra, Ruslarla Osmanlılar arasında savaş çıktı. Ruslar, Sırplara yardım ettiler. Osmanlılar, ayaklanmayı bastıramadılar. Bu durum, Osmanlıların 1812'de Ruslarla barış yapmalarına kadar sürdü. Osmanlılar, Rusların yardımından yoksun kalan Sırplar üzerine bir ordu göndererek bu ilk ayaklanmayı bastırdılar.

Sırplar, 1815'te, Miloş'un başkanlığında yeniden ayaklandılar. Osmanlı Devleti, Rusya'nın karışmasına meydan verilmemek için Miloş'u, Sırbistan prensi tanıdı. Kuzey Sırbistan'a, ayrıcalık verildi.

Sırbistan, 1830'da içişlerinde bağımsız bir devlet haline geldi. 1878'de yapılan Berlin Antlaşması'yle tam bağımsızlık kazandı.

Yunan ayaklanması : Osmanlılar, Rumlara ve Yunanlara, öteki Hıristiyan topluluklarından daha çok ayrıcalıklar vermişlerdi. İmparatorluğun birçok yerinde Rumlar vardı. Fakat, daha çok kıyılardaki şehir ve kasabalarda toplu bir halde bulunuyorlardı. Yunanlar, Tesalya, Mora ve Ege adalarında yaşıyorlardı. Rum ve Yunan gemicileri, Türk bayrağının koruyuculuğu altında, Akdeniz ve Karadeniz'de ticaret yaparak çok zenginleşmişlerdi. XIX. yüzyılın başlarında 600'e yakın ticaret gemileri vardı. İstanbul'da, Fener'de oturan Rum patriği, bütün Ortodoksların din başkanı idi. Fenerli Rumlar, Osmanlı Hükümeti'nde ve elçiliklerde, tercümanlık yapıyorlardı. Eflak ve Boğdan beyleri de Rumlar arasından seçiliyordu. Gerileme ve Dağılma dönemlerinde, Avrupa devletleri ve özellikle Ruslar, Yunanları, Osmanlılara karşı ayaklanmaya kışkırttılar. Fransız ihtilâlinin etkisiyle, Yunanlar arasında milliyetçilik ilkeleri güçlendi. Rönesans, Avrupalılara eski Yunan uygarlığını tanıtmıştı. Bunun sonucunda, Yunanlara karşı bir yakınlık

ve sevgi başladı. Avrupa'da okuyan Yunan gençleri ile aydınlar, bağımsız bir devlet kurmak için çalışıyorlardı. Yunan ayaklanmasının başlıca nedenleri bunlardır.

Yunan ayaklanmasını, Etniki Eterya adında gizli bir dernek hazırladı ve yönetti. Bu derneğin başkanı, Rus çarının yaveri olan bir Rum'du. Dernek, Rusya'nın yardımına güveniyordu. İlk ayaklanma Rusya'ya yakın olduğu için Eflak ve Boğdan'da başlatıldı. Fakat gelişmedi. Osmanlılar, ayaklanmayı bastırdılar. Etniki Eterya, bundan sonra, Mora'da ayaklanma çıkardı (1821). Ayklanma, kısa sürede büyüdü. Ayaklananlar, ele geçirdikleri Türkleri öldürdüler, mallarını yağma ettiler. Gemilerinde silah bulunan Yunan denizcileri, ayaklanmayı, adalara da geçirmeye çalıştılar. Avrupalılar, ayaklanmayı iyi karşıladılar ve desteklediler.

Osmanlı Devleti, büyük çaba gösterdiyse de ayaklanmayı bastıramadı. II. Mahmut, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kaldı. Mehmet Ali Saşa'ya, ayaklanmayı bastırmasına karşılık, ayrıca Mora ve Girit valilikleri verilecekti. Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa komutasında, güçlü bir orduyu, donanma ile Mora'ya gönderdi. İbrahim Paşa, ayaklanmayı kolaylıkla bastırdı. Fakat, bu sırada Avrupa devletleri, Yunan ayaklanmasına karıştılar (1827).

İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti'nden, Yunanistan'a bağımsızlık verilmesini istediler. Osmanlılar, bu öneriyi içişlerine karışma saydılar ve kabul etmediler. Bunun üzerine, bu üç devlet, donanmalarını Mora kıyılarına gönderdiler. **Navarin** önünde bulunan Osmanlı ve Mısır donanmalarını yaktılar. Osmanlılar, bu devletlerden, zararlarının ödenmesini istediler. Ruslar, Osmanlılara savaş açarak karşılık verdiler. İngilizler ve Fransızlar da ilişkilerini kestiler.

Osmanlı - Rus savaşı, Yunan Devleti'nin kurulması : Osmanlı ordusu, savaşa hazır durumda değildi. Yeniçeri Ocağı, iki yıl önce kaldırılmış ve henüz yeni bir ordu kurulamamıştı. Rus orduları, Türk topraklarına girdiler. Osmanlı kuvvetleri, Şumnu'da ve Silistre'de kahramanca savaştılarsa da, Rusların Edirne'ye girmelerine engel olamadılar. Ruslar, Doğu Anadolu üzerinden de saldırıya geçerek Kars'ı ve Erzurum'u aldılar. Osmanlı Devleti, Ruslarla

Edirne Antlaşması'nı yapmak zorunda kaldı (1829). Bu antlaşmaya göre:

a) Yunanistan'ın bağımsızlığı tanındı.

b) Eflak, Boğdan ve Sırbistan'a ayrıcalıklar verildi.

c) Rus ticaret gemilerinin boğazlardan geçmeleri kabul edildi.

Edirne Antlaşmasına göre Yunanistan ve ayrıcalık verilen ülkeler.

4. **Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Ayaklanması:** Kavalalı Mehmet Ali, Mısır'a asker olarak gönderilmişti. Okuması yazması yoktu. Fakat zeki ve çalışkandı. Zorla Mısır'a vali oldu. Hicaz'da çıkan ayaklanmayı bastırarak Hac yolunu güvenlik altına aldı. Bu başarısıyle büyük ün kazandı.

Mehmet Ali Paşa, Mısır'da güçlü bir yönetim kurdu. Ülkenin her bakımdan kalkınmasına çalıştı. Tarıma önem verdi. Kanalları ve suyollarını onarttı; yenilerini açtırdı. Maliyeyi düzenledi. Fransız subay ve teknisyenlerinin yardımıyle bir ordu ve donanma meydana getirdi.

Mehmet, Ali Paşa, Avrupa devletlerinin Yunan ayaklanmasına karışmaları yüzünden Mora valisi olamadı. Bunun yerine, Suriye valiliğini istedi. II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'dan çekiniyordu. Onun için kendisine Suriye valiliğini vermedi. Mehmet Ali Paşa da, oğlu İbrahim Paşa komutasında Suriye'ye bir ordu gönderdi. Bu durum, devlete karşı bir ayaklanma idi. İbrahim Paşa, önüne çıkan Osmanlı ordularını yendi. Konya'ya kadar ilerledi.

Güç durumda kalan II. Mahmut, Fransa, İngiltere ve Rusya'dan yardım istedi. Fransa, Mehmet Ali Paşa'yı tutuyordu. İngiltere ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine karışmak istemiyordu Rusya, yardım yapmayı kabul etti. Çar, Karadeniz donanmasını 15 bin kişilik askerle Istanbul'a gönderdi. Bu birlik, Boğazın Anadolu yakasına yerleşti.

Rusların, Boğazları denetimleri altına almalarını çıkarlarına aykırı bulan İngilizler ve Fransızlar, Rus yardımını önlemek için, Osmanlı Devleti ile Mehmet Ali Paşa arasında Kütahya'da bir antlaşma yapılmasını sağladılar (1833). **Kütahya Antlaşması**'na göre, Mehmet Ali Paşa'ya, Mısır valiliğine ek olarak Suriye valiliği; oğlu İbrahim Paşa'ya, Adana valiliği verildi.

Avrupa devletlerinin, Mehmet Ali Paşa'nın ayaklanmasıyle ilgilenmeleri, Mısır Sorunu'nu ortaya çıkardı. Çünkü bu olay, Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri ve çıkarları yakından ilgilendiriyordu. Bugün de Mısır'ın durumu, bütün devletler için önemlidir.

II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'nın yeniden saldırıya geçmesinden çekiniyor, İngilizlere ve Fransızlara da güvenemiyordu. Onun için Ruslarla **Hünkâr İskelesi Antlaşması** yapıldı. Bu antlaşmaya göre:

1. Osmanlı Devleti'ne, bir düşman saldırırsa, Rusya, denizden ve karadan yardım edecekti.

2. Rusya, bir saldırıya uğrarsa, Osmanlı Devleti, Boğazları kapatacaktı.

Bundan sonra, Rus ordusu ve donanması, İstanbul'dan ayrıldı. Boğazların kapatılması veya açılması durumuyle öteki Avrupa devletleri de ilgilenmeye başladılar. Mısır Sorunu'nun yanında bir de Boğazlar Sorunu ortaya çıktı.

Mısır'da bağımsız bir devlet kurmak için ayaklanan Mehmet Ali Paşa.

Mısır Savaşı'nın yeniden başlaması: II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'yı ortadan kaldırmak istiyordu. Mehmet Ali Paşa da elde ettikleriyle yetinmiyordu. Her yıl vermesi gereken vergiyi göndermediği gibi, bağımsızlığını da ilân etti. Bunun üzerine, padişah savaşa karar verdi (1839). Fakat Osmanlı ordusu, Nizip'te ağır bir yenilgiye uğradı. II. Mahmut, bu yenilgi haberini duymadan öldü. Yerine oğlu Abdülmecit geçti.

Mısır Savaşı'nın sonuçları: Mısır Sorunu'nun kesin olarak çözümlenmesi gerekiyordu. Bu amaçla, Londra'da büyük Avrupa devletlerinin katıldığı bir konferans

toplandı (1840). Fransa, Mehmet Ali Paşa'dan yana olduğu için bu konferansa katılmadı. **Londra Konferansı**'nda varılan anlaşmaya göre, Mısır, içişlerinde bağımsız, dışişlerinde Osmanlı Devleti'ne bağlı, ayrıcalıklı bir eyalet haline geldi. Mısır Sorunu da o zaman için çözümlenmiş oldu.

Londra Konferansı'ndan bir yıl sonra, Boğazlar Sorunu'nu görüşmek üzere, Londra'da, Fransızların da katıldığı bir konferans daha toplandı. Görüşmeler sonunda imzalanan **Londra Antlaşması**'na göre, Boğazlar, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalacaktı. Boğazlardan hiç bir savaş gemisi geçmeyecekti.

Bu anlaşma da, yine o dönem için Boğazlar Sorunu'nu çözmüş oluyordu. Boğazlar Sorunu, daha sonraki yüzyıllarda da ortaya çıkmıştır.

Bu uluslararası antlaşmalar sonunda, Mehmet Ali Paşa, Suriye ve Adana'dan vazgeçmek zorunda kaldı; fakat, Mısır'ın yönetimini, çocuklarına ve torunlarına kazandırdı. Osmanlı İmparatorluğu'nun, bir valisinin ayaklanmasını bastıramayacak kadar güçsüz olduğu anlaşıldı. Rusya, Karadeniz'deki güvenliğini sağladı; fakat, Osmanlı Devleti üzerinde elde ettiği koruyuculuğu sürdüremedi. İngiltere, Mehmet Ali Paşa'nın güçlü bir devlet kurmasına engel olarak Hint deniz yolunu korumuş oldu. Fransa, Mehmet Ali Paşa'yı tuttuysa da, kendi çıkarına uygun bir sonuç sağlayamadı.

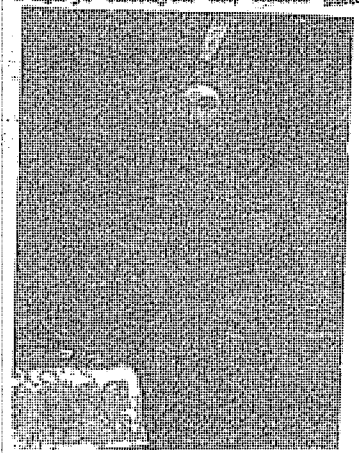

Yenilik yapılmasını isteyen ve Tanzimat Fermanı'nı yayımlayan Padişah Abdülmecit.

5. Tanzimat Fermanı (Padişahın Düzenleme Buyruğu): Abdülmecit, padişah olduğu zaman 16 yaşında idi. Bir Avrupalı prens gibi yetişmiş ve Fransızca öğrenmişti. Babası II. Mahmut'un yarıda bıraktığı yenilik hareketlerini sürdürmek istiyordu. Bu işte en çok, değerli bir devlet adamı olan **Mustafa Reşit Paşa**'ya güveniyordu. Mustafa Reşit Paşa, Londra ve Paris elçiliklerinde bulunmuş, Avrupa devletlerini yakından tanımıştı. Abdülmecit, ona yenilik yapması için geniş yetki verdi.

Mustafa Reşit Paşa, önce **Tanzimat Fermanı** denilen ve yapılacak yenilikleri belirten bir prog-

ram hazırladı. Padişah buyruğu olan bu programı, Gülhane Parkı'nda, kalabalık bir halk topluluğu önünde okudu (1839).

Tanzimat Fermanı'nın bir bölümünde, 150 yıldan beri kanunlara saygısızlık yüzünden, devletin yıkımlara uğradığı, yeni yapılacak kanunlarla devlete eski gücünün kazandırılacağı belirtilmekte idi. Yeni kanunların dayandırılacağı ilkeler şunlar olacaktı:

Müslüman ve Hıristiyan, bütün imparatorluk halkının mal, can ve namus güvenliğinin sağlanması; herkesten, belli yöntemlere ve kazancına göre vergi alınması, askere alınma ve askerliği bitirme işlerinin sağlam kurallara bağlanması; herkesin kanun önünde eşit tutulması, mahkemelerin açık yapılması ve hiç bir kimsenin yargılanmadan öldürülmemesi; herkesin mal ve mülküne sahip olması, istediğinde bunları satması veya yenisini alması, oğuklarına miras olarak bırakması hakkının bulunması.

Padişah, bu fermana ve ona dayanılarak yapılacak kanunlara saygı göstereceğine yemin etti. Böylece, ilk kez bir Osmanlı padişahı, çok geniş olan yetkileri üzerinde bir kanun gücünün varlığını tanımış oluyordu.

Tanzimat Fermanı, padişah ile halk arasındaki ilişkileri belirten ilk yazılı belgedir. Burada gösterilen esasları gerçekleştirmek için görevlendirilen bir meclisteye yeni kanunlar hazırlandı. Bu kanunlar, padişah onayladıktan sonra yürürlüğe kondu. Ceza Kanunu, Memurlar Kanunu ve Ticaret Kanunu yapıldı. Böylece din ve devletin bir olduğu, dinsel hukuk sistemi yanında, Batı'nın layik hak sistemine de yer verilmiş oldu. Hukuk anlayışında bu önemli bir değişiklikti. Dinle devlet işleri birbirinden ayrılmaya başlamış oluyordu.

Herkes, kazancına ve varlığına göre vergi verecekti. Bu halkın görevi idi. Vergide, adaleti de devlet sağlayacaktı. Askerlik yapma da halkın görevleri arasında idi. Fakat artık kimse gelişigüzel askere alınmayacaktı. Askerliğin belirli bir süresi olacaktı. Mahkemeler açık yapılacaktı. Bu durum, mahkemelerde haksızlık yapılmayacağının bir güvencesi idi. Herkes güvenlik içinde yaşayacaktı. Malı ve mülkü olabilecek, bunları istediği şekilde kullanabilecekti. Devlet, halkın bu hakkını sağlamakla görevli olacaktı. Ayrıca, Müslüman, Hıristiyan, Musevî herkes birbirine eşit sayılacaktı.

Tanzimat Fermanı'nın ilânından, Birinci Meşrutiyet'e kadar geçen süreye (1839 - 1976) Tanzimat Dönemi denir. Bu dönemde eği-

tim ve öğretimin gelişmesine önem verilmiştir. Darülfünun (üniversite), öğretmen okulları, birkaç lise ve gerektiği kadar ortaokul açılmıştır.

6. **Kırım Savaşı ve Sonuçları :** Tanzimat Dönemi'nde, başarılı yenilikler yapılmasını, Fransa ve İngiltere iyi karşılıyordu. Rusya ise, Osmanlı Devleti'nin güçlenmesini istemiyordu. Çar Nikola, geleneksel Rus politikasına uyarak İstanbul'a ve Boğazlar'a yerleşmek, Balkanlarda Rusya'yı tutan devletler kurmak amacını güdüyordu.

Çar, Osmanlı ülkelerinin bir bölümünü, İngiltere ile paylaşmak istedi. İngiliz elçisine şöyle söyledi: "Kollarımız arasında hasta bir adam var. Çok hasta. Size açıkça söyleyeyim ki, gereken hazırlığı yapmadan önce, onu, günün birinde kaybetmemiz büyük bir yıkım olacaktır". Hasta adam, Osmanlı İmparatorluğu idi. İngiltere, Rusların bu görüşünü uygun bulmuyordu. Onun için İngiliz elçisi şu karşılığı verdi: "Niçin hastayı iyileştirmeyi düşünmemeli?" Çar, Osmanlı topraklarının paylaşılması projesini şöyle açıkladı: "İstanbul'un sürekli olarak Rusların elinde kalmasını isteyecek değilim. Fakat, bu şehrin Fransızların, İngilizlerin veya başkalarının eline geçmesine de karşıyım. Eflak ve Boğdan, bugün koruyuculuğum altındadır. Bu durum sürdürülebilir. Sırbistan ve Bulgaristan da koruyuculuğum altına girebilirler. Mısır'ın, İngiltere için önemini biliyorum. Burası ile Girit adası, İngilizlerin yönetimi altına girebilir.

İngiltere'nin, bu öneriyi kabul etmemesi üzerine, Rusya, isteklerini yalnız başına gerçekleştirmeye karar verdi. İstanbul'a Menşikof adında bir elçi gönderdi. Osmanlı Devleti, bu elçinin getirdiği Rus önerisini kabul etmedi. Bunun üzerine Rusya ile ilişkiler kesildi. Rus orduları Eflak ve Boğdan'a girdiler. Osmanlı Devleti de

Osmanlı ülkelerini İngiltere ile paylaşmak isteyen Rus Çarı I. Nikola.

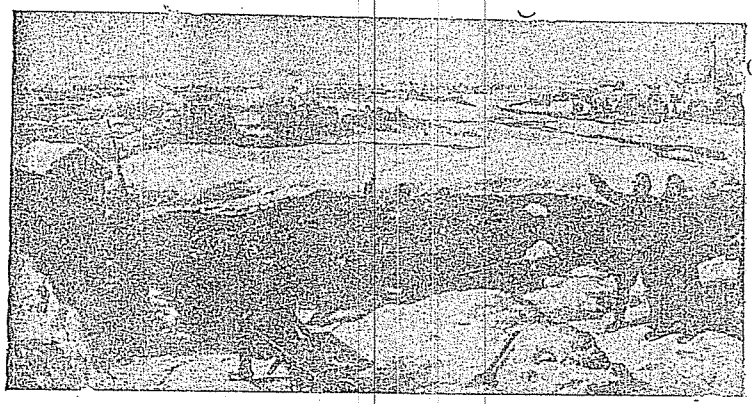

Osmanlı, Fransız ve İngiliz askerleri Sıvastopol önünde siperde.

Rusya'ya savaş açtı (1853). Ömer Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu, Ruslarla başarılı savaşlar yaptı. Doğu Anadolu'da da Ruslar yenildiler. Bu başarılar, yeniden kurulmakta olan askerlik örgütünün düzenli ve güvenilir olduğunu gösteriyordu.

İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti ile bir arada savaşa girdiler.

Ruslar, bu sırada Silistre'ye saldırmışlar, Türk askerlerinin kahramanca savunması karşısında yenilmişlerdi. Avusturyalılar, Rusları, Eflak ve Boğdan'dan çekilmeye zorladılar. Bunun üzerine Ruslar, Eflak ve Boğdan'ı boşalttılar. Avusturyalılar, Osmanlılarla anlaşarak, savaşın sonuna kadar burasını ellerinde tuttular.

Kırım savaşının gelişmesi: Osmanlılar, İngilizler ve Fransızlar, Rusları barışa zorlamak için Kırım'a saldırmaya karar verdiler. Çünkü Kırım, Rusya'nın, Boğazlar yoluyle Akdeniz'e çıkmak için kullanacağı deniz ve kara kuvvetlerinin bulunduğu önemli bir yerdi. Üç devletin orduları, Kırım'a çıktılar. Sıvastopol, kuşatıldı ve top ateşine tutuldu. Savaş uzuyordu. İtalya'daki Piyemonte Devleti de Kırım'a bir ordu gönderdi. Genel bir saldırıdan sonra Sıvastopol alındı. İngilizler, liman ve tersaneleri yakıp yıktılar. Çar, Avusturya'nın zoru ile barış istedi. Barış koşullarını kararlaştırmak için Paris'te Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Piyemonte, Rusya, Avusturya ve Prusya'nın katıldığı bir konferans toplandı. 1856'da imzalanan **Paris Antlaşması'na** göre:

1. Osmanlı İmparatorluğu, bir Avrupa devleti sayılacak, topraklarının bütünlüğü, büyük Avrupa devletlerinin kefilliği altına alınacaktı.
2. Karadeniz, tarafsız bir hale getirilecek, yalnız ticaret gemilerine açık tutulacaktı. Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu bu denizde savaş gemisi ve tersane bulunduramayacaklardı.
3. İki taraf da birbirlerinden aldıkları yerleri geri vereceklerdi.
4. Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışılmayacaktı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Dağılma Dönemi'nde, en iyi durumda imzaladığı antlaşma budur. Rusların, Osmanlı ülkeleri üzerindeki amaçları, geçici bir zaman için önlenmiştir. Rus donanma ve tersanelerinin yok edilmesi, İngiltere'nin sömürgeleri ve Akdeniz ticaretinin güvenliği için elverişli bir durum sağlamıştır.

Sorunlar:

1. *Yenilik yapmak isteyen devlet adamları niçin önce orduyu ele almışlardır?*
2. *II. Mahmut, kendisini padişah yapan Alemdar Mustafa Paşa'ya niçin yardım etmemiştir.*
3. *İngilizlerin ve Rusların, Yunan ve Sırp ayaklanmalarıyle Mehmet Ali Paşa ayaklanmasına karşı tutumları niçin ayrı olmuştur?*
4. *Avrupa devletleri, Mısır ve Boğazlar'la, neden ilgilenmişlerdir?*
5. *İngilizler ve Fransızlar, Kırım Savaşı'nda niçin Osmanlılar'dan yana olmuşlardır?*

3. KONU

BİRİNCİ VE İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMLERİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Mithat Paşa'nın yurda yaptığı önemli hizmetleri araştırınız.
2. Plevne, Yanya, Manastır, İşkodra, Yenipazar ve Kavala'nın yerlerini haritada bulunuz.
3. Plevne Savaşı'nı inceleyiniz. Bu savaşın özelliklerini açıklayınız.

1. Birinci Meşrutiyet Nasıl İlân Edildi? Mustafa Reşit Paşa'dan sonra, onun yetiştirdiği devlet adamlarından **Âli Paşa** ile **Fuat Paşa,** başlanan yenilikleri yürütmeye çalıştılar. Bulgaristan, Bosna, Hersek ve Girit gibi Hıristiyanların çokça bulundukları bölgelerde de devlet yönetiminin düzenlenmesine önem verdiler. Fakat, Balkan yarımadasındaki Hıristiyan topluluklarının amaçları, bağımsız devletler kurmaktı. Onun için ne yapılırsa yapılsın hoşnut olmuyorlar, fırsat buldukça ayaklanıyorlardı.

Tanzimat Dönemi'nde, Avrupa devletleriyle yakın ilişkilerde bulunulmuş, Kırım Savaşı'ndan sonra, bunlardan yüksek faizle borç para alınmıştı. Bu paralar, ülkenin kalkınması için kullanılacağına, köşkler ve saraylar yaptırılması için harcanmıştı. Devletin maliyesi bozuktu. Bu durumda, Abdülmecit'in ve ondan sonra padişah olan Abdülaziz'in tutumsuz davranışları, iyi karşılanmıyordu. Avrupa'yı yakından görmüş olan Türk aydınları, devletin gidişini beğenmiyorlar, yapılan yenilikleri yeter görmüyorlardı. Bunlar, Avrupa devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda, meşrutiyet yönetimi kurulursa, işlerin düzeleceği kanısında idiler. Bu yolda çaba gösterenlerin başında **Namık Kemal** ve **Ziya Paşa** bulunuyordu. Her ikisi de yurtlarını ve özgürlüğü seven insanlardı. Namık Kemal, Ziya Paşa ve arkadaşlarına **Genç Osmanlılar** (Yeni Osmanlılar) denildi. Bunlar, düşüncelerini yaymak için gazeteler

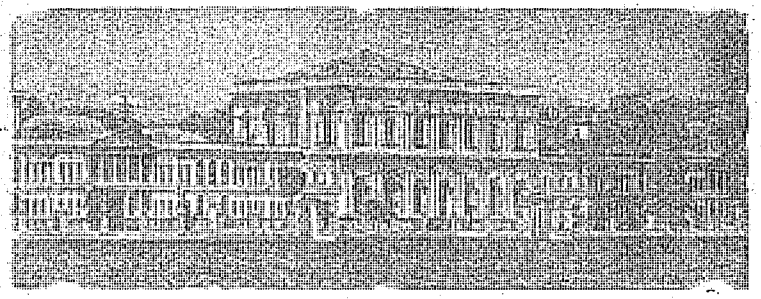

Tanzimat Dönemi'nde ödünç alınan paralarla yaptırılan Dolmabahçe Sarayı.

çıkardılar; güç duruma düştüklerinde Avrupa'ya gittiler. Çalışmalarını orada sürdürdüler. Genç Osmanlılar, meşrutiyet yönetimi kurulur, Mebuslar Meclisin'de, imparatorluğun Hıristiyan ve Musevi halkının da temsilcileri bulunursa, aradaki ayrılıkların ortadan kalkarak bir Osmanlı miletinin meydana geleceğine inanıyorlardı. Böylece, Avrupa devletlerinin içişlerimize karışmaları da önlenmiş olacaktı. Bunlar, kendi haklarını kendileri koruyabileceklerdi. Genç Osmanlıların düşüncelerini, Mithat Paşa gibi, ileri gelen devlet adamları da benimsiyordu.

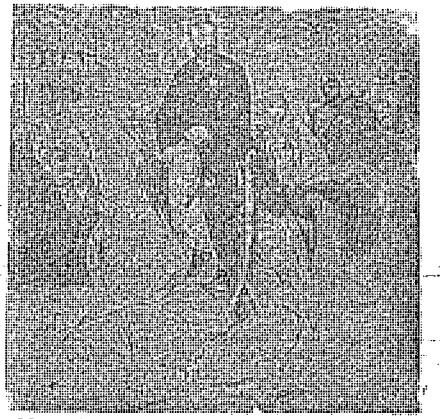

Meşrutiyet yönetimini istemediği için padişahlıktan indirilen Abdülaziz.

Mithat Paşa ve arkadaşları, bir gece Dolmabahçe Sarayı'nın çevresini, denizden donanma ve karadan askerle sararak, Abdülaziz'i padişahlıktan indirdiler. Yerine V. Murat'ı geçirdiler (1876). Sinirleri bozuk olan V. Murat, delilik belirtileri gösterdiğinden, üç ay sonra, o da padişahlıktan indirildi. Meşrutiyeti ilân edeceğine söz veren II. Abdülhamit, padişah yapıldı.

II. Abdülhamit, Mithat Paşa'yı sadrazam (başbakan) atadı. Mithat Paşa'nın başkanlığındaki bir kurul, Anayasa'yı hazırladı. Anayasa, 23 Aralık 1876'da, Istanbul Konferansı'nın toplanacağı gün, Bayezit meydanında, devlet adamları, bilginler ve halk önünde

İlk Anayasa'nın hazırlanmasında çalışanlardan ve Genç Osmanlılardan Ziya Paşa.

Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyet yönetimini isteyenlerden vatan şairi Namık Kemal.

törenle ilân edildi. Aynı gün, bu olay, imparatorluğun her yanına bildirilerek törenler yapılması istendi. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyet yürürlüğe konmuş oldu. İlk Osmanlı Mebuslar Meclisi toplandı.

Birinci Meşrutiyet Dönemi uzun sürmedi. II. Abdülhamit, meşrutiyet yönetimini istemiyordu. Daha Mebuslar Meclisi toplanmadan Mithat Paşa'yı, sadrazamlıktan uzaklaştırdı ve Istanbul'dan Avrupa'ya sürdü. II. Abdülhamit, bir süre sonra, Rus Savaşını bahane ederek Mebuslar Meclisi'ni kapattı.

2. **Osmanlı - Rus Savaşı :** Rusya, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emellerinden vazgeçmiş değildi. Durumu elverişli bulunca, Paris Antlaşması'nın Karadeniz'le ilgili maddelerini tanımadığını ilân etti. Karadeniz'de güçlü bir donanma meydana getirmek için hazırlıklara başladı.

Rusya, bütün İslavları kendi koruyuculuğu altında birleştirmek istiyordu. İslav birliği (Panislavizm) düşüncesini yaymak için Moskova'da bir kongre topladı. Özel olarak yetiştirilmiş Rus Panislavistleri, Balkan ülkelerini dolaşarak, İslavları birleşmeye ve Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya kıştırttılar. Çok geçmeden, bu propagandanın etkisiyle ayaklanmalar çıktı.

Önce, Bosna - Hersekliler ayaklandılar. Bunlar, Ruslardan ve Sırplardan yardım görerek özerklik istediler. Bu sırada, Bulgarlar

da ayaklanarak Türklere saldırdılar. Bulgarların ayaklanması bastırıldı. Panislavist propagandacılar, Türklerin Bulgarlara çok kötü davrandıklarını, Avrupa devletlerine bildirdiler; her yerde Türk düşmanlığı yaratılmasına çalıştılar. Bunun sonucunda, İngilizler de Türk dostluğundan ayrıldılar.

Istanbul'da iç karışıklıklar sürüp gidiyordu. Bu durumdan yararlanan Sırplar ve Karadağlılar, Osmanlılara savaş açtılar. Türk kuvvetleri, bunları yenilgiye uğrattılar. Sırp prensi, Avrupa devletlerinden yardım istedi. Rusya, ateş kesilmesi için Osmanlı Devleti'ne bir ültimatom verdi. Bunun üzerine, Istanbul'da, büyük Avrupa devletlerinin katıldıkları bir konferans toplandı. İşte Meşrutiyet bu konferansın açıldığı gün, ilân edilmişti. Dışişleri Bakanı Saffet Paşa, top seslerini işitince, ayağa kalkarak konferans üyelerine, "İşittiğiniz bu top sesleri, Anayasa'nın ilânı edildiğini bildiriyor. Bundan böyle, Osmanlı Devleti, meşrutiyetle yönetilecektir. Artık gereken düzenlemeleri millet kendisi yapacaktır" dedi. Fakat, konferansa katılan Avrupa devletleri, Bosna - Hersek ve Bulgaristan'a özerklik verilmesi için direttiler. Osmanlı Devleti kabul etmeyince, Rusya savaş açtı (1877).

Ruslar, Romanya'dan ve Kafkasya'dan, Türk topraklarına saldırdılar. Rus kuvvetleri, Balkanlardan ilerlemeye başladılar. Amaçları, Istanbul'a yaklaşmak, padişaha isteklerini kabul ettirmekti. Türk orduları, bu savaşta iyi yönetilmediler. Bununla birlikte, yer yer düşmana başarı ile karşı koydular. Doğuda, Ardahan ve Kars'ı alarak Erzurum'a kadar ilerleyen Ruslar, Aziziye tabyalarına girdiler. Fakat, kadınlı erkekli Erzurum halkının savaşa katılması ve saldırısı ile bozguna uğradılar; geri çekilmek zorunda kaldılar. Rus orduları, Balkanlarda Plevne'de durduruldu. Plevne komutanı **Gazi Osman Paşa,** Türk tarihinin en şanlı savunma savaşlarından birini yaptı. Her türlü yokluk içinde, kat kat üstün düşman kuvvetleriyle kahramanca dövüştü. Bütün saldırıları geri püskürttü. Rus ordusuna çar komuta ediyordu. Fakat, Plevne'ye yardım gelmedi; cephane azalmıştı. Osman Paşa, kuşatmayı yarıp Plevne'den çıkmaya karar verdi. Türk ordusu, süngü hücumuyle, düşman hatlarını yararken Osman Paşa yaralandı ve tutsak oldu. Çar, gösterdiği başarıdan dolayı kendisini kutladı. Kılıcını ve üniformasını taşıyabileceğini, isterse ülkesine dönebileceğini bildirdi.

Plevne'nin düşmesi üzerine, Rus orduları Istanbul'a doğru ilerlediler ve Çatalca'ya kadar geldiler. Rusların, Istanbul'a yaklaşma-

Plevne'yi kahramanca savunan Gazi Osman Paşa.

İlk Kanunu Esasi'yi (Anayasa) hazırlayanlardan ünlü devlet adamı Mithat Paşa.

larından kuşkuya düşen II. Abdülhamit barış istedi. İngilizler ve Avusturyalılar araya girdiler. Rus delegeleri Ayastafanos'ta (Yeşilköy), Türk delegelerine istediklerini kabul ettirdiler. Ayastafanos Antlaşması'na göre:

1. Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya bağımsızlık verilecekti.
2. Karadeniz'den Ege denizine kadar uzanan geniş topraklarda Bulgaristan Devleti kurulacaktı.
3. Batum, Kars, Ardahan ve Doğubayezit Ruslara bırakılacaktı.
4. Bosna - Hersek'e özerklik verilecekti.

İngiltere ve Avusturya, Rusya'nın, Balkanlarda güçlü bir duruma gelmesini ve bu devletin koruduğu büyük bir Bulgar Devleti'nin kurulmasını çıkarlarına uygun görmediler. Almanya'yı da aralarına alarak, Ayastafanos Antlaşması'nın değiştirilmesi için Berlin'de bir kongre toplanmasını, Rusya'ya kabul ettirdiler. Bir ay süren görüşmelerden sonra **Berlin Antlaşması** imza edildi (1878). Bu antlaşmaya göre:

1. Büyük Bulgaristan, Balkanların kuzeyinde, Osmanlı Devleti'ne bağlı, küçük bir prenslik haline getirildi. Düzenleme yapmak koşulu ile Makedonya, Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Doğu Rumeli, ayrıcalıklı bir il olacaktı.

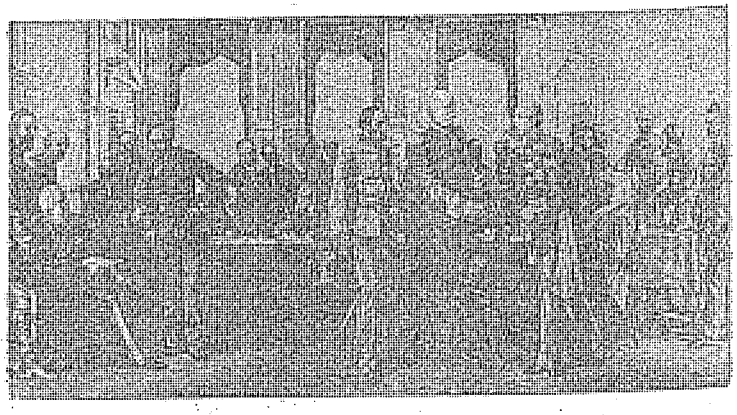

Berlin Antlaşması'nda Türk, İngiliz, Rus, Fransız, Alman, İtalyan ve Avusturya delegeleri toplu halde.

2. Sırbistan'a, Karadağ'a ve Romanya'ya bağımsızlık verildi.
3. Batum, Kars, Ardahan Rusya'ya bırakıldı. Doğubayezit Osmanlılarda kaldı.
4. Bosna ve Hersek'in yönetimi, geçici bir süre için Avusturya'ya bırakıldı.

İngilizler, Osmanlı Devleti'nin güç durumundan yararlanmak istediler. Rusya'nın ileride yapacağı herhangi bir saldırıyı önlemek için Kıbrıs'a yerleştiler (1878). Daha sonra bir ayaklanmayı bahane ederek Mısır'ı ele geçirdiler. Bu arada Fransızlar da Tunus'u aldılar.

Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu.

3. II. Abdülhamit Dönemi: II. Abdülhamit, Mebuslar Meclisi'ni kapattıktan sonra, memleketi ağır bir baskı altında yönetmeye başladı. Padişahlıktan indirileceğinden ya da öldürüleceğinden korkuyordu. Geniş bir hafiye örgütü kurdu. Kendisine karşı olanlar hakkında haber getirenlere, bol para-

1979 — Dördüncü Basılış — F. 16

Osmanlı İmparatorluğu'nu baskı ile otuz üç yıl yönoten II. Abdülhamit.

lar verdi. Meşrutiyet ve özgürlük yanlısı olan aydınları uzak illere sürdü veya zindanlara attı. Halk, büyük bir korku içinde yaşıyordu. Söz, yazı ve toplantı özgürlüğü yoktu. Üç kişi bir arada bulunamazdı. Basına sansür konmuştu. Okullar da sıkı bir denetim altına alınmıştı.

II. Abdülhamit'in otuz üç yıllık padişahlığı zamanında yararlı işler de yapıldı. Darülfünun (üniversite) yeniden kuruldu. Liseler ve ortaokullar açıldı. Yeni bir askerlik örgütü meydana getirildi. Yabancı sermayesi ile demiryolları ve rıhtımlar yapıldı. Banka şubeleri açıldı. Madenler işletilmeye başlandı.

4. **Osmanlı - Yunan Savaşı :** Girit Rumları, Osmanlı Devleti'ne karşı sık sık ayaklanıyorlardı. Bunların amacı, Girit adasını Yunanistan'a katmaktı. Osmanlıların burada yaptıkları yenilikler, durumu değiştirmedi. Adadaki Rumlarla Müslümanlar arasındaki geçimsizlik bir iç savaşa dönüşünce, Yunanlar buraya asker çıkardılar. Tesalya'dan da Osmanlı topraklarına saldırdılar. Bunun üzerine, Osmanlı Devleti, Yunanistan'a savaş açtı (1897). **Ethem Paşa** komutasındaki Türk ordusu, Tesalya'yı ele geçirdi. Yunan başkomutanlığı, kuvvetlerini Dömeke'de toplamıştı. Burada yapılan savaşı Türk ordusu kazandı. Dömeke alındı. Böylece Atina yolu açılmış oldu. Bu sırada, Avrupa devletleri araya girdiler. Başarıdan gereği kadar yararlanılamadı. Yunanlarla yapılan anlaşmaya göre, Yunanistan, Girit adasındaki askerlerini çekecek ve Osmanlı Devleti'ne, savaş giderleri için para ödeyecekti. Osmanlılar da bir Yunan prensini, Girit'e vali atayacaklardı. Bu durum, Girit'in elden çıkması demekti.

Bu zamanda, devletin maliyesi daha çok bozulmuştu. Osmanlı ülkeleri, Avrupa mallarına açık pazar durumuna gelmişti. Borçların faizleri bile ödenemiyordu. Avrupa devletleri, alacaklarını kurtarmak amacıyle Genel Borçlar İdaresi'ni kurdurdular. Anlaşmaya göre bu idare, tütün, pul, içki, tuz, ipek gibi önemli vergi kaynaklarına ve bazı illerin aşarına (toprak ürünleri vergisi) el koydu.

5. **İkinci Meşrutiyet Nasıl İlân Edildi?** II. Abdülhamit'in baskılı yönetimine karşı, her yanda tepki artıyordu. Osmanlı İmparatorluğu dağılıyor ve yıkılmak üzere bulunuyordu. Devleti, bu kötü durumdan kurtarmak için çalışmalar yapılmaya başlandı. Fakat, bu yolda tam bir amaç birliği yoktu. Kimi aydınlar, meşrutiyet yönetiminin, devleti çökmekten kurtaracağına inanıyorlardı. Güçlü olmak için, dünyadaki bütün Müslümanları birleştirerek bir İslâm birliğinin kurulmasını gerekli görenler vardı. Başka bir grup, bütün Türklerin bir yönetim altında birleştirilmesini daha uygun buluyordu. Oysa en doğru yol, imparatorluğun Türk halkına güvenmekti.

Meşrutiyet isteyenler, **İttihat ve Terakki** adında gizli bir dernek kurdular. Bu derneğin ilk amacı, II. Abdülhamit'e meşrutiyet yönetimini, zorla kurdurmaktı. İngiltere ile Rusya, karışıklık içinde bulunan Makedonya'nın, Osmanlı yönetiminden ayrılması konusunda gizlice anlaşmışlardı. Bu durumu öğrenen İttihat ve Terakki Derneği, Avrupa devletlerinin içişlerimize karışmalarını önlemek için, meşrutiyetin ilânını sağlamaya karar verdi. Derneğe bağlı, Üçüncü Ordu subayları arasında düşünce birliği sağlandı. Niyazi Bey adında genç bir subay Manastır çevresinde, Binbaşı Enver Bey Selânik çevresinde, birlikleriyle dağa çıkarak ayaklandılar. Ayaklanmanın genişlemesinden çekinen II. Abdülhamit, Anayasa'nın uygulanacağını açıklayarak, meşrutiyeti ikinci kez ilân etti (1908). Mebuslar Meclisi, büyük bir törenle açıldı.

İttihat ve Terakki Derneği, Meclis'te çoğunluk kazanmıştı. Bu dernek, devlet yönetiminde, geniş ölçüde söz sahibi oldu. Fakat çok geçmeden İttihat ve Terakki Derneği'ne karşı olan tutucuların ve II. Abdülhamit'ten yana olanların kışkırtmalarıyle Istanbul'daki askerler ayaklandılar (1909). Bunların arasına softalar da karıştı. **31 Mart Olayı** denilen bu ayklanmada genç subaylar, kimi mebus ve gazeteciler öldürüldü. Ayaklanma haberi üzerine, İttihat ve Terakki, hemen **Hareket Ordusu** adı verilen bir birliği, Selânik'ten Istanbul'a gönderdi. Bu birliğin kurmay başkanı Mustafa Kemal'di. Hareket Ordusu, ayaklanmayı kısa zamanda bastırdı. Âyan Meclisi ile Mebuslar Meclisi, II. Abdülhamit'i padişahlıktan indirdi; yerine V. Mehmet'i (Reşat) padişah yaptı.

II. Meşrutiyet ilân edilince, Avusturyalılar, Bosna ve Hersek'i ülkelerine kattıklarını açıkladılar. Bulgaristan da bağımsızlığını ilân ederek Doğu Rumeli'yi ülkesine kattı. Osmanlı Devleti, Rusya'nın araya girmesiyle, Bulgaristan Krallığı'nı tanımak zorunda kaldı.

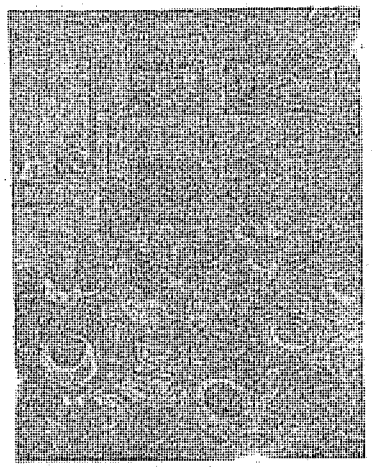

İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra açılan Mebuslar Meclisi toplantı halinde.

II. Abdülhamit'ten sonra padişah olan V. Mehmet (Reşat).

İkinci Meşrutiyet Dönemin'de (1908 - 1918), Osmanlı İmparatorluğu'nu yöneten İttihat ve Terakki Derneği, iç politikada Türkçülüğe önem verdi. Artık, türlü milletlerden bir Osmanlı milleti meydana getirilemeyeceği anlaşılmıştı. Türk düşünürü **Ziya Gökalp,** Türkçülük akımlarının önderi oldu.

6. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Demokrasi Hareketleri :** Birinci ve ikinci meşrutiyet, Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli demokrasi hareketleridir. Osmanlı İmparatorluğu'nu dağılmaktan kurtarmak, devleti denetim altında bulundurmak, yaşama koşullarını iyileştirmek ve özgür olmak için demokrasi yönetimi istenmiştir. Bu dönemde, Anayasa kabul edilmiş, seçim yapılarak Mebuslar Meclisi ve Âyan Meclisi (Senato) toplanmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu güçlükler meclislerde ele alınmış, yeni kanunlar çıkarılmasına çalışılmıştır. Ancak iç ve dış olaylar, demokrasinin gerçekleşmesine olanak vermemiştir.

7. **İtalya (Batı Trablus) Savaşı :** İtalya, ülkesine yakın olan Batı Trablus eyaletimizi almak istiyordu. Osmanlı Devleti, burayı savunacak güçte değildi. Öteki Avrupa devletleri de, İtalyanların Batı Trablus'a yerleşmelerini uygun bulmuşlardı. Çünkü daha önce, İngiltere Mısır'ı, Fransa Tunus'u almıştı. Almanya ile Avusturya

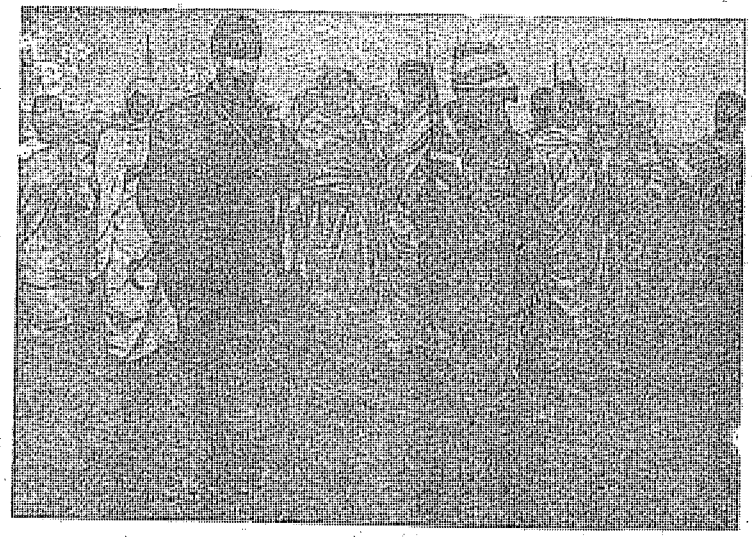

Batı Trablus (İtalyan) Savaşı'na katılan Mustafa Kemal yerli askerlerle birlikte.

da İtalya'nın dostu idi. İtalyanlar 1911'de Batı Trablus'a ve Bingazi'ye asker çıkardılar.

İtalyanlar, Türk subaylarının yönettikleri yerli kuvvetler karşısında çok güç duruma düştüler; ancak, deniz kuvvetlerinin desteği ile kıyılarda tutunabildiler. Bu sırada bazı gözü pek subaylarımız, kılık değiştirerek Mısır ve Tunus yoluyle Batı Trablus'a gittiler. Bunlar arasında kolağası **Mustafa Kemal** de vardı. Tobruk ve Derne'de İtalyanlara karşı başarılı savaşlar yapıldı. İtalyanlar, bir avuç Türk karşısında, çok güç durumlara düştüler ve ne yapacaklarını şaşırdılar. Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için donanmalarıyle Çanakkale istihkâmlarını topa tuttular, Oniki adaya asker çıkardılar; fakat bir sonuç alamadılar.

Bu sırada Balkan Savaşı'nın başlaması, İtalya'yı başarısızlıktan kurtardı. Osmanlı Devleti, yakın tehlike karşısında İtalya ile anlaşmak zorunda kaldı. İsviçre'nin Ouchy (uşi) şehrinde bir antlaşma imza edilerek, Batı Trablus ve Bingazi İtalyanlara bırakıldı (1912).

8. **Balkan Savaşı :** Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsız birer devlet kurmuş olan Sırplar, Bulgarlar, Yunanlar ve Karadağlılar, Balkanlardaki Türk topraklarını paylaşmak amacıyle bir-

Balkan Savaşı'ndan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları.

leştiler. Bu devletlerin, aralarındaki geçimsizliğe son vererek anlaşmalarında, Rusya'nın önemli etkisi oldu.

Osmanlı Devleti, bu birleşmeyi zamanında öğrenemediği gibi, öğrendikten sonra da gerekli hazırlıklarda bulunamadı. Dört Balkan devleti, 1912'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı. Osmanlı orduları iyi bir durumda değildi. Yetişkin askerler, terhis edilmişti. Komutanlar arasında ikilik vardı. Osmanlı kuvvetleri, başarısızlığa uğradılar. Bulgarlar Edirne'yi, Yunanlar Yanya'yı kuşattılar. Selânik komutanı, savaşmadan şehri Yunanlara verdi. Sırplar, Manastır ve İşkodra dolaylarına saldırdılar. Edirne, Yanya ve İşkodra şehirleri kahramanca savunuldu. Bulgarlar, Çatalca'ya kadar ilerlediler. Fakat, burada ummadıkları bir savunma ile karşılaştıklarından çok kayıp verdiler ve daha ileri gidemediler. Yunanlar, Ege denizindeki adaları ele geçirdiler.

Uğranılan başarısızlıklar üzerine, Osmanlı Hükümeti barış istedi. İngiltere'nin aracılığıyle Londra'da bir konferans toplandı. Bu sırada, Edirne, Yanya ve İşkodra'da savaşlar sürdürülüyordu. Balkan devletlerinin delegeleri, Edirne ile birlikte Rumeli'yi ve adaları istediklerinden barış yapılamadı. Savaş yeniden başladı. Edirne ve Yanya şehirleri düşman eline geçti. Osmanlı Hükümeti, bir kez daha barış istedi. Londra Antlaşması'yle Midye-Enez çizgisinin batısında kalan bütün topraklar, Balkan devletlerine bırakıldı.

Balkan devletleri, Osmanlılardan aldıkları yerleri paylaşmada anlaşamadılar. Bulgarlarla Sırplar arasında İkinci Balkan Savaşı başladı (1913). Yunanlar ve Romenler Sırpların yanında Bulgarlara karşı savaşa girdiler. Osmanlı Devleti, bu durumdan yararlanarak Edirne ve Kırklareli'ni geri aldı. İkinci Balkan Savaşı'nda, Bulgarlar yenildiler. Balkan devletleri, Bükreş Antlaşması'yle, Osmanlı ülkelerini aralarında paylaştılar. Osmanlı Devleti, Bulgaristan ile İstanbul, Yunanistan ile Atina antlaşmalarını yaptı.

İstanbul Antlaşması'na göre, Edirne ve Kırklareli Osmanlılarda kaldı. Batı Trakya ve Dedeağaç, Bulgarlara bırakıldı.

Atina Antlaşması'na göre de, Kavala ve Girit adası, Yunanistan'a verildi.

Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları.

Balkan Savaşı'nda başarısızlığa uğramanın en başta gelen nedeni, orduda ayrılık ve particilik olmasıdır. Bu durum, daha sonraki olaylar için çok uyarıcı olmuştur. Fakat Balkan yıkımı, hiç bir zaman unutulmamalıdır.

Sorunlar :

1. *Birinci Meşrutiyet'in ilânı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun içte ve dışta durumu nasıldı?*

2. *Meşrutiyet yönetimi, niçin Osmanlı İmparatorluğu'nu dağılmaktan kurtaramadı?*

3. *Balkan milletleri, bağımsızlıklarını nasıl elde etmişlerdir?*

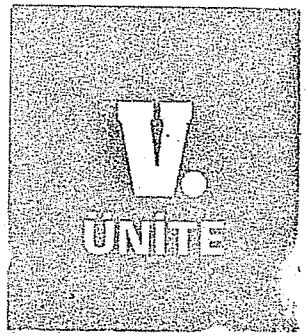

KOMŞULARIMIZ VE İLİŞKİLERİMİZ OLAN DEVLETLER

1. Bölüm :

KOMŞULARIMIZ

- Balkan Devletleri.
- Sovyetler Birliği.
- Doğu komşumuz İran.
- Güneydoğu komşularımızdan Irak.
- Güneydoğu komşularımızdan Suriye.
- Kıbrıs.

2. Bölüm :

İLİŞKİMİZ OLAN ÖTEKİ ÜLKELER

- Almanya.
- Fransa.
- İngiltere.
- İtalya.
- İsviçre.
- Romanya.
- İsrail ve Ön Asya Sorunu.
- Pakistan.
- Çin.
- Japonya.
- Amerika Birleşik Devletleri.
- Avustralya.

1. BÖLÜM

KOMŞULARIMIZ

1. KONU

BALKAN DEVLETLERİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Balkan yarımadası, Avrupa'nın neresindedir; hangi denizlerle ve boğazlarla çevrilmiştir?
2. Balkan yarımadası üzerinde yüksek ve alçak yerler nerelerdedir?
3. Balkan yarımadasının önemli dağlarını atlasınızda bulunuz.
4. Balkan yarımadasının büyük akarsuları bangileridir; bunlar hangi denizlere dökülmektedir?
5. Balkan ülkeleri Türk egemenliğinden ne zaman kurtularak bağımsız olmuşlardır?
6. Balkan ülkelerinin kıyıları ile iç kesimlerinde, iklim niçin değişiktir?
7. Batı Trakya, Makedonya, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Mora, yarımadanın neresindedir?
8. Korint kanalının açılması ne yarar sağlamıştır?
9. Tuna ırmağı hangi Balkan ülkelerinden geçer?
10. Varna, Sofya, Selânik, Pire, Atina, Tiran, Belgrad şehirlerini haritada bulunuz. Bunlardan hangilerinin başkent olduğunu öğreniniz.
11. Türkiye'nin karada ve denizde, hangi Balkan devletleriyle sınır komşusu olduğunu haritadan inceleyiniz.
12. Edirne-Belgrad ve Selânik-Belgrad demiryolları hangi akarsu vadilerini izliyor?

1. **Balkan Yarımadasına Genel Bakış (Yeri ve Doğal Koşulları):** Balkan yarımadası, Avrupa'nın Akdeniz'e doğru uzanan üç büyük yarımadasından biri ve doğuda olanıdır. Yarımadanın kuzey sınırı **Tuna** ve Sava ırmakları boyundan geçer.

Balkan yarımadası, kuzeyden güneye doğru darlaşır ve tam bir yarımada biçimi alır. Geniş kuzey kesiminde, içerilere doğru derince sokulmuş körfezler, denizlere doğru uzanmış yarımadalar yoktur. Güney kesimi ise, körfezlerle, uzun ve ince yarımadalarla, çok girintili ve çıkıntılı bir görünüştedir.

Balkan yarımadasında iki sıradağ vardır : **Balkanlar** ve **Dinar dağları.** Balkan, Türkçede "ormanlık dağ" demektir. Bu dağlar çok yüksek değildir; üzerindeki geçitler de kuzey ile güney arasındaki bağlantıyı kolaylaştırır (Şıpka geçiti, Demirkapı geçiti vb.).

Balkanların Tuna'ya bakan yamaçları az eğimli, güney yamaçları daha diktir. Kuzey etekleri zengin bir tarım alanıdır. Güneyinde de verimli ovalar vardır; dağ etekleri gül bahçeleriyle, vadi içleri meyve ağaçlarıyle örtülüdür. Balkanlar meşe, kayın, çam ve ceviz ormanlarıyle kaplıdır.

Dinar dağları, batıda Adriya denizi kıyıları boyunca uzanır. Bunlar, Balkanlar'dan çok daha geniş, uzun ve biraz daha yüksektir. Dinar dağları, kuzeyde Karst platoları üzerinden Alpler'le birleşir. Karst platoları **Kalkerli** olduğu için yağmur sularını derinlere sızdırır. Bu yüzden üstleri kurak, ormansız ve verimsizdir. Çok yerde yeraltından akan sular, kalker kayalarını eriterek mağaralar oluşturmuştur. Bu tür mağaraların çökmesiyle yeryüzünde birtakım çukurlar meydana gelmiştir. İçlerinde verimli topraklar biriktiği için, ekilebilen yerler, yalnız bu çukur alanlardır. Çukurları çeviren kayaların dibinden kaynaklar fışkırır. Kışın çoğalan sular, buraları göl durumuna getirir; yazın tarlalar sular altından kurtulur.

Dinar dağlarının Adriya denizine bakan yamaçları diktir. Bu durum, kıyıların iç kesimlere iyi yollarla bağlanmasını güçleştirir.

Dinar dağları, Yunanistan'daki Pindus dağları ile güneye doğru uzanır.

Balkanlar'la Dinar dağları arasında da dağlar geniş alanlar kaplar. Bu dağların en önemlisi Rodop dağlarıdır. Bunlar arasında büyükçe ovalar vardır. Kuzeyde, Tuna ile kollarının suladığı geniş, verimli düzlükler bulunur.

Balkan yarımadasında dağlar denizin etkisini keser ve yolların gelişmesini güçleştirir. Adriya ve Yunan denizleri boyunca uzanan dağlar bin kilometre uzunlukta bir duvarı andırır. Vardar gibi büyükçe vadilerde bile deniz etkisi içerilere çok sokulamaz. Bu yüzden Akdeniz iklimi yalnız Adriya ve Ege kıyılarıyle adalarda görülür. Buralarda yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Sıcaklık kuzeyden güneye doğru artar. Yazın ırmakların suları azalır; kimi akarsular büsbütün kurur.

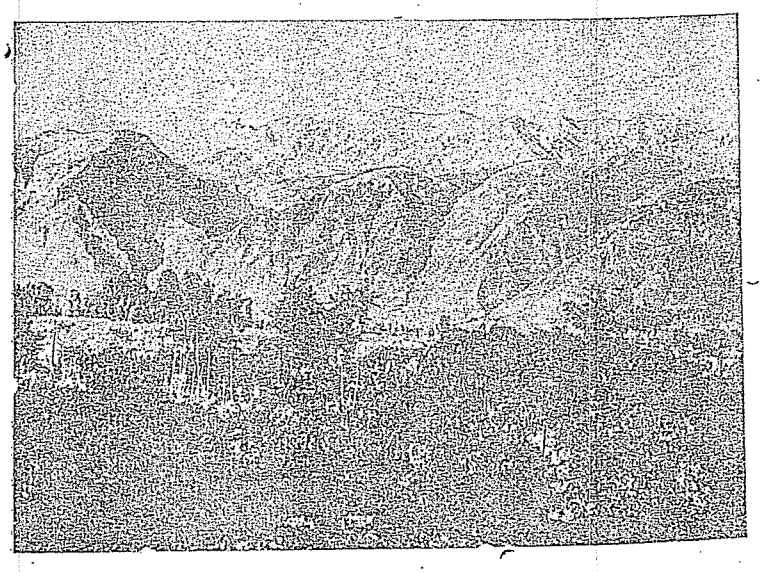

Balkan yarımadasının güney kesiminde ormanlar büyük ölçüde yok edilmiştir. Resimde Mora'nın güneyinde çıplak dağlar eteğinde, Akdeniz bitkilerini görüyorsunuz.

İç kesimlerde, iklim karasaldır. Gece ile gündüz, yazla kış arasındaki sıcaklık farkları kıyılardakinden çoktur. Yazlar sıcak, kışlar soğuk olur. Yağışların çoğu ilkbahardadır.

Yarımadanın dağlık yerlerinde meşe, kayın ve çam ormanları vardır. Doğu kesiminde, daha kurak olan ovalarda ve Tuna çevresinde bozkırlar görülür.

Kıyılardaki dağlar, gidişgelişi engeller veya güçleştirir. İç kesimlere giden doğal yollar azdır. Bu yolların da aşılması güç, yabancılara karşı korunması kolaydır.

Balkan yarımadası bir geçit alanıdır. Orta ve Batı Avrupa'yı Öz Asya ülkelerine, Orta Avrupa'yı Akdeniz'e bağlayan yollar bu yarımadadan geçer. Tarih boyunca kullanılan bu yollardan biri Morava ve Vardar vadileri boyunca Ege denizi kıyısındaki Selânik limanına,

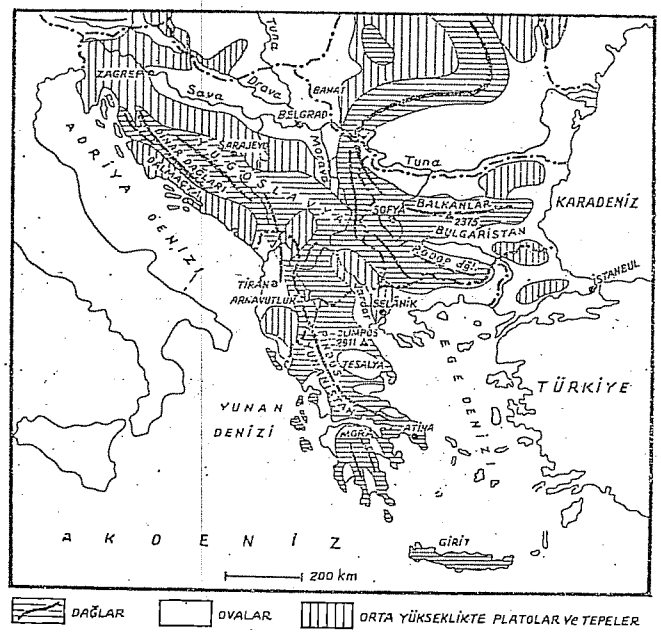

Balkan yarımadasında dağlar geniş alanlar kaplar, ovalar küçük ve dardır. Yarımadanın, özellikle güney kıyıları çok girintili ve çıkıntılıdır.

öteki de Morava ve Meriç vadileri boyunca Edirne'ye ve oradan İstanbul'a ulaşır. Bugün de demiryolları ve karayolları buralardan geçmektedir.

2. **Balkan Yarımadasının Siyasal Bölünüşü :** Bir geçit alanı durumunda olan Balkan yarımadası, tarih boyunca birçok istilâya uğramışsır. Bu nedenle Avrupa'da hiç bir ülkenin halkı buradaki kadar çeşitli ve karışık değildir.

Balkan yarımadası, XIV. ve XV. yüzyıllarda hemen bütünü ile Osmanlı egemenliği altına girmiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun güçten düşmesi ve gerilemesi sırasında, kimi yabancı devletlerin de kışkırtması ve desteği ile, bu yarımada üzerinde bağımsız devletler kurulmuştur. Bugün, Türkiye sınırları içinde kalan Trakya bölümü dışında dört bağımsız Balkan devleti vardır: Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Arnavutluk.

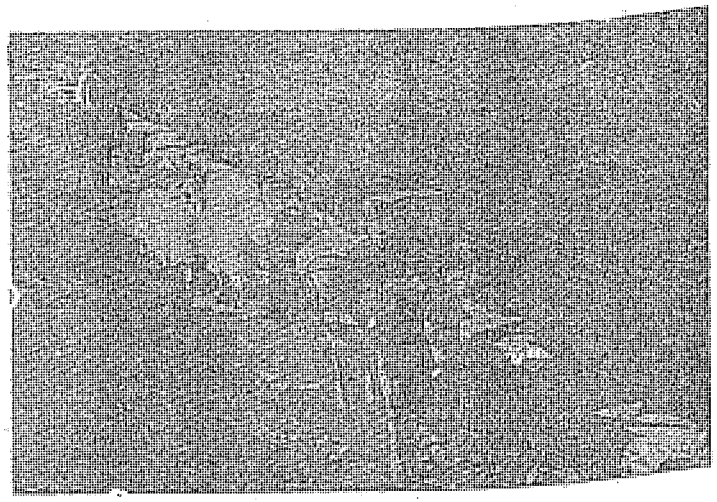

Balkan yarımadasının dağlık bir yöresinde taşıma.

3. **Balkan Devletlerinin Ekonomik ve Politik Durumları :**

a) **Kuzeybatı komşumuz Bulgaristan :** Bulgarlar, Asya'lıdır ve Türk soyundandır. Balkan yarımadasına VII. yüzyılda gelmişlerdir. O zaman Tuna'nın güneyinde oturan Islavlara egemen olmuşlar; fakat onların dilini benimsemişlerdir. Daha sonra IX. yüzyılda Hıristiyanlığı kabul eden Bulgarlar, yavaş yavaş Türklüklerini unutmuşlar, Islavlaşmışlardır.

Bulgaristan, 500 yıl kadar Osmanlı-Türk egemenliğinde kalmış ve ancak XIX. yüzyıl sonlarına doğru (1878) yeniden bağımsız bir devlet olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadar krallıkla yönetilmiştir. Bugün, tek siyasal partinin (komünist partisi) sözünün geçtiği bir halk cumhuriyetidir. Başkenti Sofya'dır. Önemli şehirleri Filibe, Varna, Rusçuk, Burgaz ve Plevne'dir.

Bulgaristan iyi bir tarım ülkesidir. Balkanların güneyindeki küçük ovalarla daha güneydeki Meriç ovasında sulama, tarımın gelişmesini sağlamıştır. Buralar, pirinç, pamuk, tütün tarlaları, bağlar, meyve, sebze ve gül bahçeleri ile kaplanmıştır. Kuzey Bulgaristan platosunda buğday, mısır ve şekerpancarı üretilir. Dağlık yerlerde hayvancılığa önem verilir.

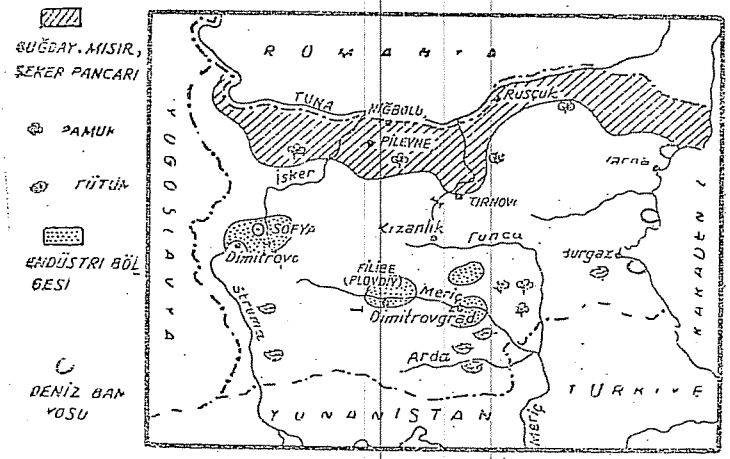

Bulgaristan'da geçim kaynakları.

Bulgaristan, doğal kaynaklar bakımından zengin değildir. Fakat hükümet, ülkeyi endüstrileştirmek için büyük çaba harcamaktadır. Demir, çinko, bakır vb. madenler işletilmektedir. En çok üretilen linyittir. Başta dokuma endüstrisi olmak üzere çeşitli endüstri kolları (çelik, makine yapımı, şeker, kimyasal maddeler, çimento vb.) gelişmektedir. Son yıllarda turizm, çok gelir sağlayan bir endüstri durumuna gelmiştir. Karadeniz kıyısında güzel plajlar, oteller ve moteller hazırlanmıştır.

Bulgaristan, başka ülkelere daha çok tütün, üzüm, meyve ve sebze, şarap ve gülyağı satar. Sattıklarının arasında makinelerle madenler de önemli bir yer almaya başlamıştır. Ormanlar da ülkenin zenginlik kaynaklarındandır.

Varna ve **Burgaz**, ülkenin dışarı ile bağlantısını sağlayan limanlardır.

b) Batı komşumuz, Yunanistan : Girit adası, Yunan denizindeki adalar ve Ege denizindeki adaların çoğu Yunanistan'ındır. Bu adalardan, kıyılarımıza en yakın olanları Midilli, Sakız, Sisam ve Meis'tir.

Yunanlar, 1974 yılında yapılan halk oylaması sonucunda cumhuriyet yönetimini benimsemişlerdir.

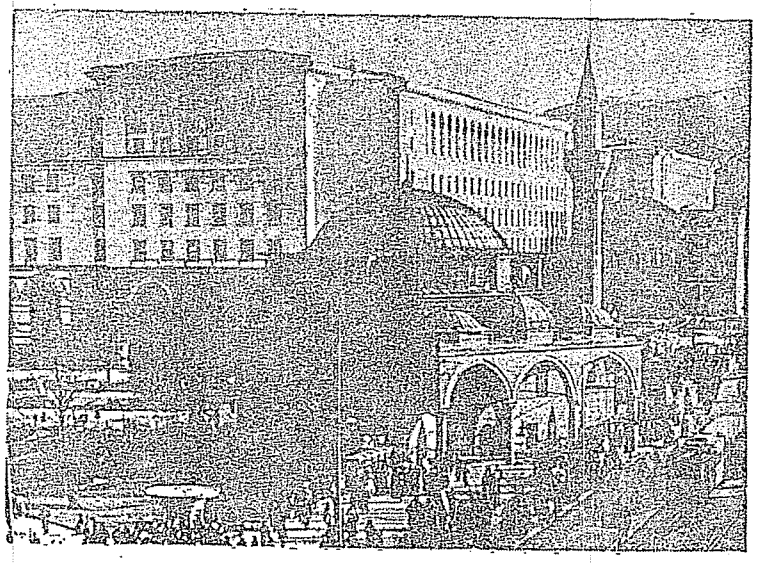

Bulgaristan'ın başkenti Sofya (1 milyona yakın nüfuslu), kendi adını taşıyan bir ovanın kenarındadır. İstanbul'u Orta Avrupa'ya bağlayan yol üzerinde gelişmiştir. Önde, Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılmış olan güzel bir cami görülüyor.

Yunanistan'ta çalışacak yaşta olanların yarısından çoğu tarımla uğraşır. Fakat, tarıma elverişli yerler azdır. Genel olarak topraklar yoksul, verim düşük, tarım yöntemleri ve hayvancılık geridir. Bağlar ve zeytinlikler, köylülerin en önemli gelir ve geçim kaynağıdır. Bütün kıyılarda ve adalarda balıkçılık ek gelir sağlar.

Son yıllarda bataklıklar kurutularak, yeni ekim alanları kazanılmıştır. Toprak sürüklenmesi (erozyon) ile savaşa önem verilmiştir. Çağdaş araç ve yöntemlerin kullanılması verimi ve tahıl üretimini artırmıştır. Fakat, üretilen tahıllar ve hayvan ürünleri, halkın ihtiyacına yetmemektedir. Nüfusun hızla artması ve geçim darlığı yüzünden her yıl yabancı ülkelere göçenler veya belli bir süre için işçi olarak gidenler azalmamıştır.

Sermaye azlığı, hammadde ve enerji darlığı yüzünden endüstri gelişememiştir. Yunanistan'da gümüş, kurşun, boksit ve krom yatakları işletilmektedir. Adalarda, zımpara taşı ve mermer çıkarılır. Hemen tek enerji kaynağı linyittir.

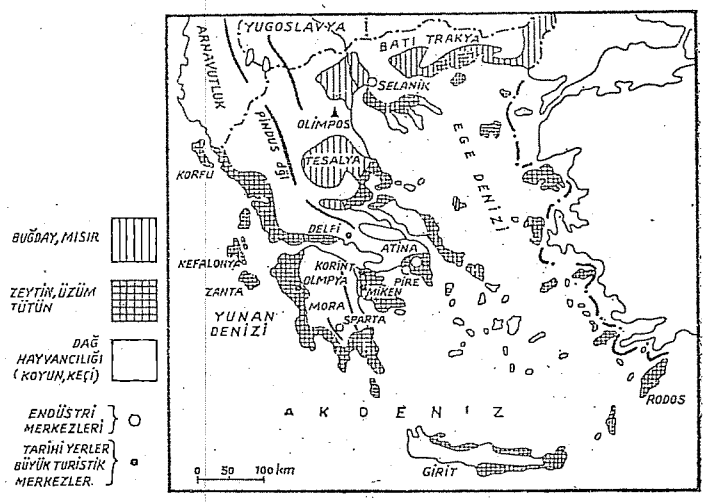

Yunanistan'ın geçim kaynakları.

Bu ülkede endüstri, yakın yıllara kadar küçük sanatlar, sabun ve zeytinyağı yapımyerleri ve birkaç dokuma fabrikası ile sınırlı idi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımı ve yabancı sermaye ortaklığı yoluyle fabrikalar kurulmuştur. Bunların çoğu başkent Atina ile Pire ve Selânik limanları çevresindedir (tersane, rafineri, kimyasal madde, makine, maden eşya, çimento fabrikaları vb.).

Yunanistan'ın büyük bir ticaret filosu vardır. Toprakları verimsiz olduğu için Yunanlar, ötedenberi denizciliğe yönelmişlerdir. Yunanistan'ın ticaret filosu Avrupa'da üçüncü sırayı alır. Vergiden kurtulmak için başka ülkelerin limanlarına yazdırılmış, o ülkelerin bayrağını taşıyan Yunan gemileri de çoktur. Yunan ticaret gemileri, yabancı ülkelerden aldıkları yükleri, hemen bütün dünya limanlarına taşır ve böylece ülkeye büyük gelir sağlar. Kendi limanları arasında da canlı bir gemi işletmeciliği vardır.

Yunanistan, bir turizm ülkesi olmuştur. Yunanistan'da, iyi ve düzenli kara, deniz ve hava yolları, çağdaş taşıtlar, oteller turizmi kalkındırmıştır. Eski Yunan uygarlığı kalıntılarını, doğa güzelliklerini görmek, eğlenip dinlenmek için gelen turistlerin sayısı her yıl artmaktadır. 1971'de turizm geliri, 4,5 milyar Türk lirasına yakındır.

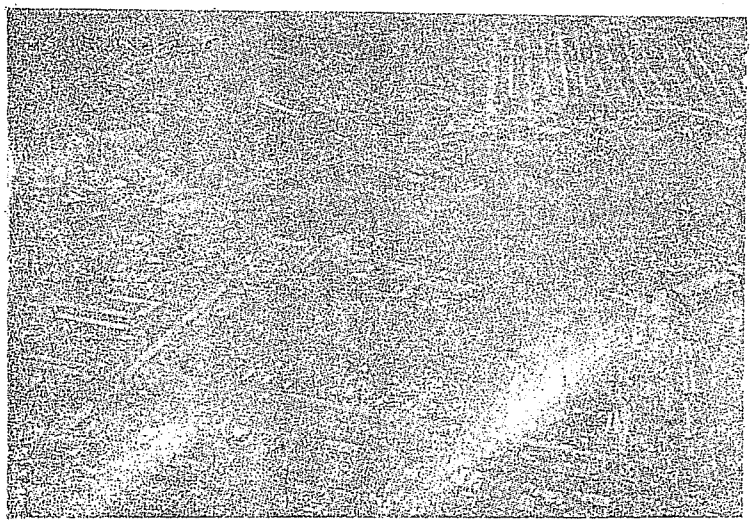

Pire. Yunanistan'ın en işlek limanıdır.

yakındır. Yunanlar, turistlerin yurdumuza gelmelerini önlemek, onların kendi ülkelerinde daha uzun süre kalmalarını sağlamak için, komşuluğa yakışmayan davranışlarda bulunmaktan, gerçeğe uymayan yayımlar yapmaktan çekinmemektedirler.

Yunanistan'ın başka ülkelere sattıklarının önemlileri madenler, tarım ürünleri (tütün, üzüm, pamuk, şarap, zeytinyağı, turunçgiller) ve dokumalardır.

c) **Balkan yarımadasının en geniş ülkesi Yugoslavya:** Yugoslavya, "Güney Islavları ülkesi" anlamındadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Altı küçük cumhuriyetin (Sırbistan, Hırvatistan-Slovenya, Bosna - Hersek, Makedonya ve Karadağ) birleşmesiyle meydana gelmiş, federal, sosyalist bir cumhuriyettir. Ülkede, Islavlardan başka azınlıklar da vardır (Türkler, Romenler, Macarlar gibi).

Yugoslavya, Doğu Bloku ülkeleriyle olduğu gibi Batı ülkeleriyle de iyi ilişkiler sürdürmek için çaba harcamaktadır.

Yugoslavya'da halkın yüzde altmışı köylerde yaşar ve tarımla uğraşır. Ülkede köy kooperatiflerinin geliştirilmesine, ekilebilen yerlerin genişletilmesine (sulama), üretimin artırılmasına çalışılmaktadır.

1979 — Dördüncü Basılış — F. 11

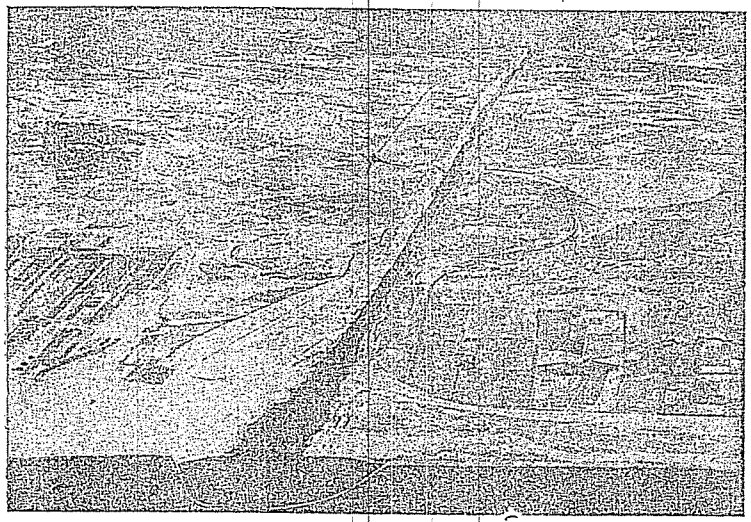

Korint kanalının uçaktan görünüşü. Bu kanal, 1833-1893 yılları arasında, Ege denizi ile Adriya ve Yunan denizleri arasındaki denizyolunu kısaltmak amacıyle, Korint kıstağında açılmıştır. Uzunluğu 630, genişliği 21 metredir. Daha önce Romalılar, burada bir kanal açmayı tasarlamışlar, fakat, ancak gemilerin karadan çekilmesi yöntemini gerçekleştirmişlerdi.

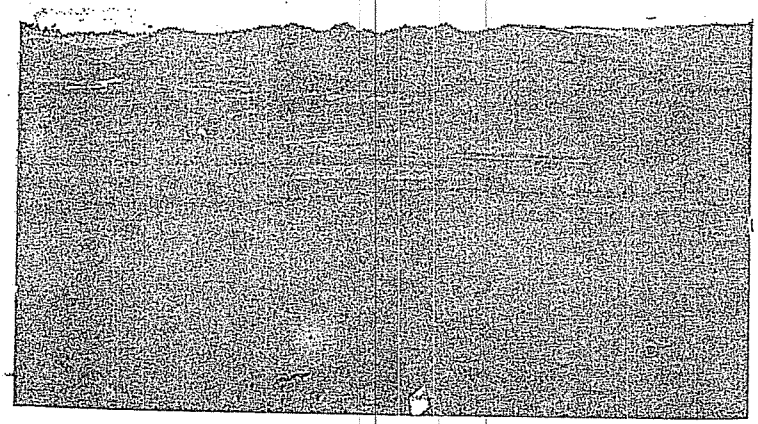

Yugoslavya'nın batısındaki dağlık bölgede, kireçli kayalıklar arasında zamanla aşınıp açılan çukur alanlar tarla olarak kullanılır.

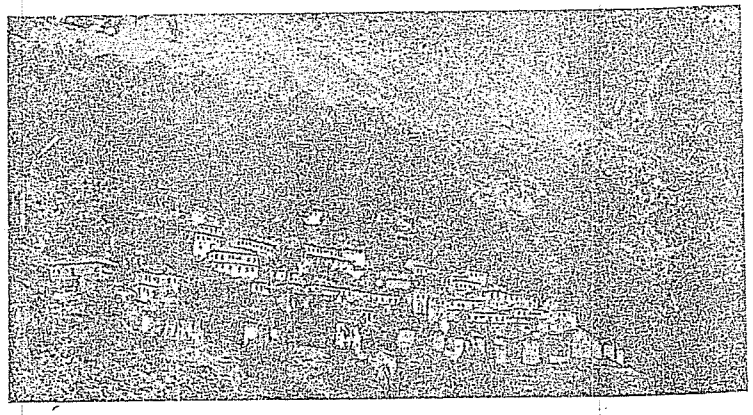

Yugoslavya'dan bir görünüş (Makedonya). Yamaçta meşe ormanları, sayfiyeler ve bir köy.

Kuzeyde, Tuna ile kollarının geçtiği ovalar, ülkenin tahıl ambarıdır (buğday, mısır). Bu bölgede, tepelik yerlerde meyvecilik ve bağcılık yapılır; sığır ve domuz beslenir.

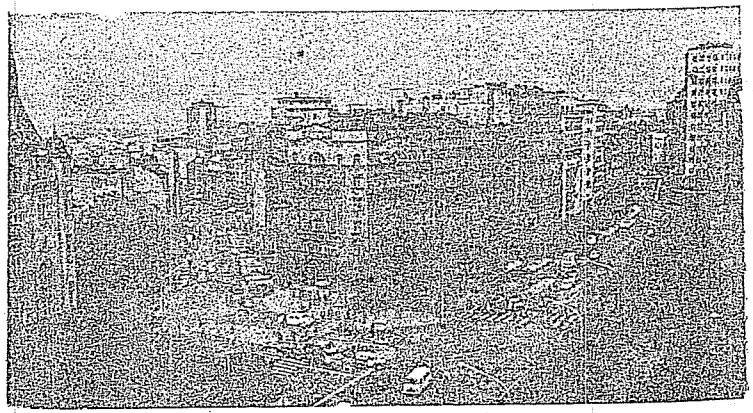

Yugoslavya'nın başkenti Belgrad, Tuna'nın Sava ırmağı ile birleştiği yerde, Bulgaristan, Makedonya, Macaristan ve Hırvatistan'a giden yolların kavşağında gelişmiştir. Yugoslavya'nın büyün endüstri merkezlerinden biri ve Tuna'nın işlek bir limanıdır (800 000 nüfuslu).

Güney kesimindeki vadilerde ve ovalarda buğdaydan başka tütün, haşhaş ve sebze üretilir.

Ardiya kıyılarında zeytinlikler, bağlar, portakal bahçeleri, turfanda sebzecilik, bu çevrenin zenginlikleridir. Kıyıya yakın adalarda ve koylarda canlı bir balıkçılık göze çarpar.

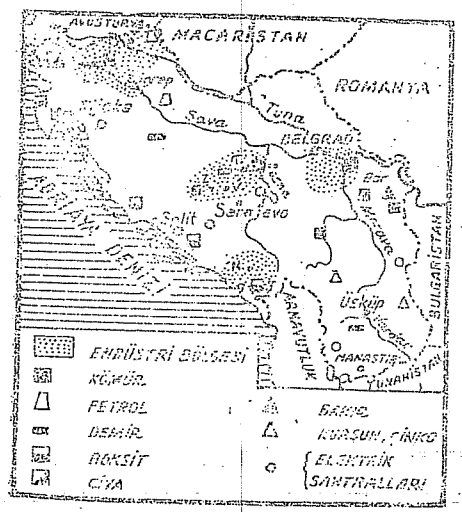

Yugoslavya'da madenler ve endüstri bölgeleri

Yugoslavya'da zengin maden yatakları vardır. Demir, bakır, krom, çinko, boksit, cıva madenleri işletilmektedir. Taşkömürü azdır; fakat linyit üretiminde, dünyada altıncı sırayı alır. Üretilen petrol, ülke ihtiyacını karşılamaz.

Yugoslavya, endüstri alanında, Balkan yarımadasının en ileri ülkesidir. Burada, demir-çelik, makine, maden eşya ve alet, kimyasal madde endüstrileri gelişmiştir. Dokuma, deri, çimento ve kâğıt fabrikaları da vardır. Son yıllarda gemi yapımı büyük bir hızla gelişmiştir.

Balkan ülkeleri arasında, en çok Yugoslavya ile alışveriş yapmaktayız.

Yugoslavya da, turizm, önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir.

Başkent Belgrad, Tuna ve Sava ırmaklarının birleştiği yerde, zengin bir tarım alanının kenarındadır. Kara ve deniz yolları kavşağında önemli bir ticaret ve endüstri merkezidir.

d) Arnavutluk : Balkan yarımadasının en küçük ülkesidir. Tek siyasal partisi (komünist partisi) olan bir cumhuriyettir. Halkının yarısından çoğu Müslümandır. Başkenti Tiran'dır.

Otuz yıl öncesine kadar hayvancılık (keçi, koyun), Arnavutların başlıca geçim kaynağı idi. Son yıllarda ülkede ekonomik gelişme başlamıştır. Bataklık kıyı ovaları kurutulmuş ve sulama ile pirinç, pamuk ve tütün üretilen alanlar haline getirilmiştir. İç kesimlerde krom, bakır ve petrol yatakları işletilmeye başlanmıştır. Dokuma, deri ve besin fabrikaları kurulmuştur.

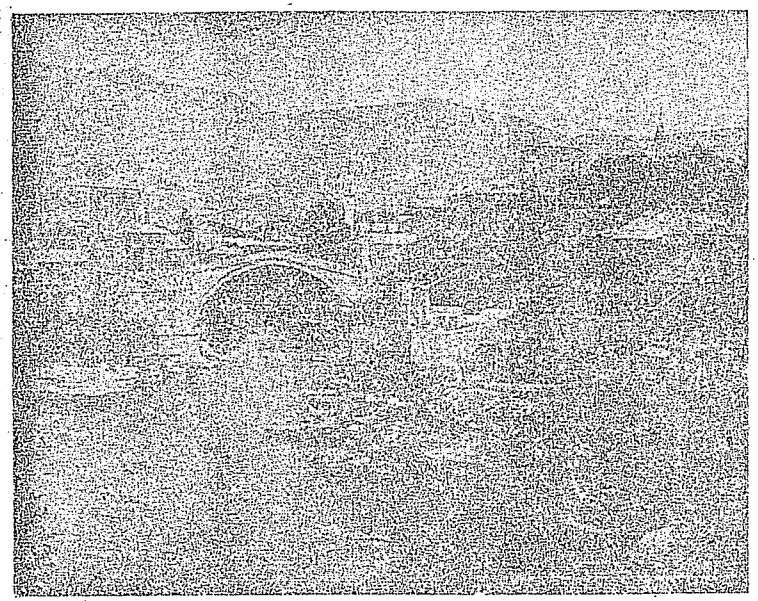

Dinar dağlarının batı yamaçlarında, bir ırmak kenarında Mostar. Osmanlı İmparatorluğu'nun izlerini (cami, minare) koruyor.

4. Balkan Yarımadasında Türkler : Beş yüz yıldan çok Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalan Balkan yarımadasında, XIX. yüzyıl sonlarına kadar, yaygın olarak, çok Türk yaşamakta idi. Bunlar, yarımadanın ele geçirilmesi sırasında ve daha sonra Anadolu'dan getirilerek, buralara yerleştirilmişlerdi. Kimi yöre ve şehirlerde de çoğunlukta idiler.

Türklerin yarımadadan ilk önemli göçleri 1877-1878 savaşından sonra başladı. Buralarda yeni kurulan devletlerin yönetiminde kalmak istemeyen Türkler, yüzyıllarca, yaşadıkları köylerden, kentlerden ayrılarak, Trakya'ya ve Anadolu'ya gelmeye başladılar. Balkan Savaşı göçleri hızlandırdı. Lozan Barış Antlaşması'na göre de Yunanistan'daki Türklerle, Türkiye'deki Rumlar karşılıklı olarak yer değiştirdiler; yalnız Batı Trakya'daki Türklerle İstanbul'daki Rumlar yerlerinde kaldılar. Daha sonraki yıllarda Balkan ül-

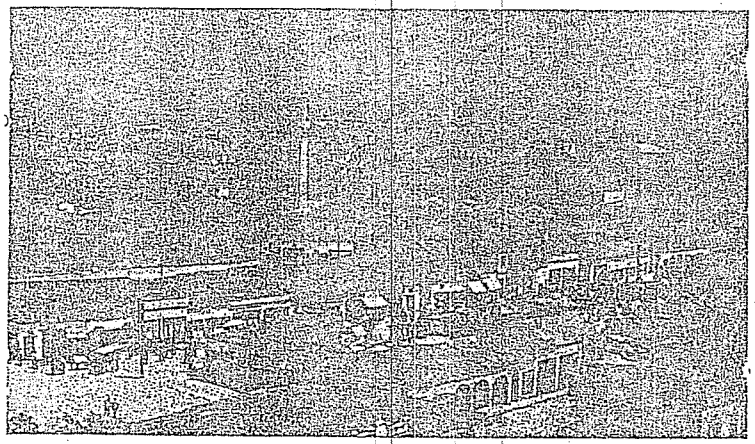

Arnavutluk'un başkenti Tiran (171 000 nüfuslu), geleneksel bir pazar yeridir. Demiryolu ve karayolu ile Draç limanına bağlıdır. Çevresindeki linyit yatakları, şehirde özellikle dokuma endüstrisinin gelişmesini kolaylaştırır.

kelerindeki Türklerin ana vatana göçleri durmadı. Günümüzde de, Bulgaristan Türklerinden, yakınları Türkiye'de bulunanların bir bölümü, yapılan anlaşmaya göre, her yıl Türkiye'ye göçmektedir. Böylece, Balkan yarımadasındaki Türklerin sayısı çok azalmış bulunmaktadır.

Bugün Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sayısı 400 000 kadardır. Bunlar, daha çok Kuzeydoğu Bulgaristan'da (Rusçuk, Şumnu, Razgrat, Eski Cuma, Dobruca çevreleri) ve Güney Bulgaristan' dadırlar (Kızanlık, Kırcaali, Mestanlı çevrelerinde).

Batı Trakya'da 150 000 kadar Türk vardır. Bunlar, sürekli olarak baskı altında tutulmakta, türlü nedenlerle toprakları ellerinden alınmakta ve buralara Yunanların yerleştirilmesine çalışılmaktadır.

Yugoslavya'daki Türkler daha çok Makedonya (Vardar ırmağı boyu. Üsküp, Manastır çevreleri), Bosna-Hersek (Saraybosna çevresi) ve Sırbistan (Yenipazar, Priştine çevreleri) cumhuriyetleri içindedirler.

Arnavutluk'ta Türklerin sayısı azdır.

5. Balkan Devletlerinin Türkiye ile İlişkileri :

a) Türkler, bütün egemenlikleri süresince, Balkan milletlerine karşı iyi davrandılar. Onları sosyal yaşayışlarına, dinlerine, gelenek

ve göreneklerine karışmadılar. Onlar da Türk yönetiminden memnun kaldılar; işlerini rahatlık içinde sürdürdüler; vergilerini zamanında verdiler. Devletin kanunlarına ve düzenine uydular. Fakat, benliklerini yitirmediler.

Zamanla Osmanlı İmparatorluğu zayıfladı. Bu arada, Rusya ve Avusturya'nın kışkırtmaları ve milliyetçilik akımlarının gelişmesi, XIX. yüzyıl başlarında Balkan milletlerinin yer yer baş kaldırmalarına yol açtı. Önce, Sırplar, sonra da Yunanlar ayaklandılar. Olaylara Avrupa devletlerinin karışması, ayaklanmaların bastırılmasına engel oldu. Türklerle Ruslar arasındaki Edirne Antlaşması (1829) ile Yunanistan'ın bağımsızlığı tanındı. Bir yıl sonra da Sırplar, içişlerinde özgür bir duruma geldiler (1830). Berlin Antlaşması ile Sırplar bağımsızlığa kavuştular (1878). Bu antlaşma ile, Osmanlı Devleti'ne bağlı olmak üzere küçük bir Bulgaristan'ın kurulması kabul edildi. Bu durumda, Osmanlı Devleti'nin elinde Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan'ın Kuzey-kesimi ve Trakya kalıyordu.

1912 yılında Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan birleşerek, Balkan Savaşı'nı açtılar. Bu savaş sonunda Doğu Trakya dışındaki bütün yerler, bu devletler arasında paylaşıldı ve Türkiye, Balkan yarımadasında, aşağı yukarı bugünkü sınırlarına çekildi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bir grupta yer aldılar. Sırbistan'la Yunanistan da İngiltere, Fransa ve Rusya grubunda idiler. 1914 yılında başlayan savaş, 1918 yılına kadar sürdü. Bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu grup yenildi. Koşulları çok ağır olan Mondros (Ege'de Limni adasında kasaba) Ateşkes Antlaşması imzalandı (1918).

19 Mayıs 1919'da Yunanlar, İngilizlerin desteğiyle, İzmir'e asker çıkardılar, içerilere doğru ilerlemeye başladılar. Bu durum karşısında Türk halkı, yurdunu korumak için, silaha sarıldı ve düşmanla savaşa başladı. Fakat, sayıları az, silahları güçsüz olduğu ve bir komuta altında bulunmadığı için, Yunan ilerleyişi ancak yavaşlatılabildi. Yunanlar, bir iki yılda Ankara yakınındaki Polatlı'ya kadar yayıldılar. Buralardaki Türklere, acımasız saldırdılar, yeni doğmuş çocukları bile canavarca öldürmekten çekinmediler. Şehir, kasaba ve köyleri yakıp yıktılar. Ancak, bu durum uzun sürmedi. Anadolu'ya geçen (19 mayıs 1919), Birinci Dünya Savaşı'nın ünlü komutanı Mustafa Kemal, Türk birliğini yeniden kurdu. Düzenli savaş hazırlıklarını tamamladı. Bundan sonra Mustafa Kemal'in komuta-

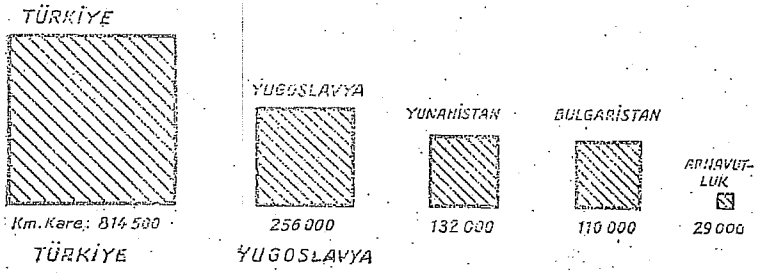

Türkiye ile Balkan ülkelerinin yüzölçümleri.

sındaki Türk orduları, düşmanı ağır yenilgilere uğrattı ve denize döktü. Yunanlar ve onları koruyanlar bizimle anlaşmak zorunda kaldılar. **Lozan Antlaşması**'yle barış dönemine girildi (1923).

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Yunanlar, Türklerle iyi geçinmenin, kendileri için yararlı olacağını anlamış göründüler. Onlarla bir süre iyi komşu olduk. Balkanlar'da barışın korunması için Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında **Balkan Paktı** (antlaşması) imzalandı (1934).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra durum değişti. Bulgaristan ve Yugoslavya ile aramızda bir anlaşmazlık çıkmadı. Fakat, İngilizlerin Kıbrıs'tan çekilmesinden sonra Yunanistan'la iyi ilişkiler sürdürülemedi. İki devlet birkaç kez savaşın eşiğine kadar geldi. Sonunda, Türk ve Rum toplulukları arasında anlaşmayı ve barışı sağlamak için Kıbrıs'a asker çıkarmak zorunda kaldık. Yunanistan'la aramızdaki gerginlik sürüp gitmektedir.

b) Ekonomik ilişkilerimiz: Türkiye ile Balkan ülkelerinin ekonomik durumları, birbirine yakındır. Hepsinde, tarım başlıca gelir ve geçim kaynağıdır. Önemli ürünleri tahıllar (buğday, arpa, mısır, pirinç vb.), pamuk, tütün ve sebzelerdir. Bulgaristan'da turunçgiller ve zeytin, öteki Balkan memleketlerinde fındık ve çay yetişmez.

Balkan ülkelerinde madencilik ve endüstri gelişme yolundadır.

Dış ticartte, Bulgaristan tütün, gülyağı ve sebze, Yunanistan tütün, üzüm, incir, turunçgiller ve zeytinyağı, Yugoslavya tütün satışında bizimle yarışır.

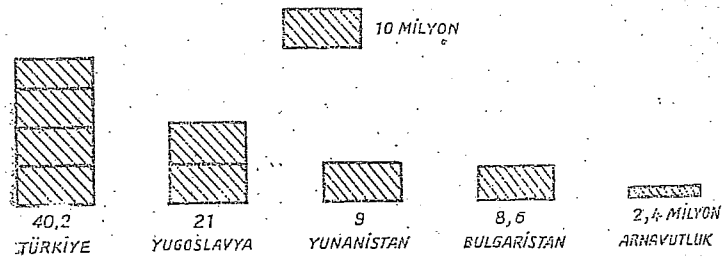

Türkiye ile Balkan ülkelerinin nüfusları.

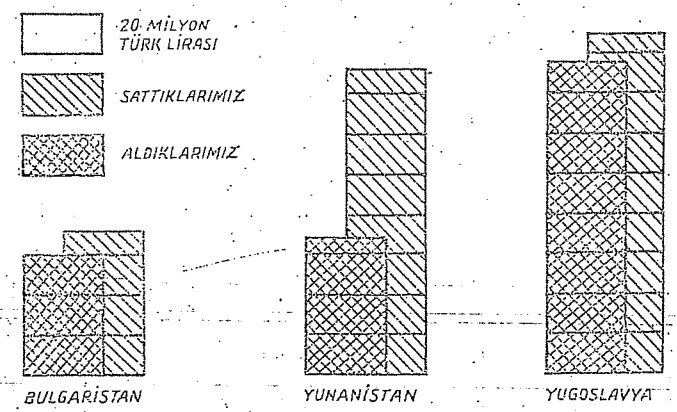

Balkan ülkelerinden Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya ile ticaretimiz (1972).

Balkan ülkeleriyle ticaretimiz çok değildir. Bu ülkelere sattıklarımızın değeri, onlardan aldıklarımızın değerinden yüksektir.

Balkan ülkelerine, onlarda üretilemeyen veya az yetişen türlü hammaddeler, besinler, pamuk ve pamuklu dokumalar, ayrıca Yunanistan'a canlı hayvan ve taşkömürü satarız. Onlardan birkaç hammadde ile maden, Bulgaristan'la Yugoslavya'dan çeşitli makineler, avadanlık, yapma lif, madenî eşya satın alırız.

Son yıllarda, turizmi geliştirmek amacıyle, Türkiye ile Bulgaristan arasında anlaşmalar yapılmıştır. Kırklareli üzerinden Bulgaristan'ın Karadeniz kıyılarına ve Tuna boylarına ulaşan yollar birleştirilmiştir. İki ülkenin elektrik üretiminden, karşılıklı olarak yararlanmaları için de anlaşmaya varılmıştır.

Arnavutluk, çok az alışveriş yaptığımız bir ülkedir.

Sorunlar :

1. *Balkan ülkeleriyle ticaretimizi nasıl geliştirebiliriz?*
2. *Enerji kaynakları bakımından, Balkan ülkelerinden hangileri daha zengindir, niçin?*
3. *Bulgaristan'da turunçgiller niçin üretilmez?*
4. *Selânik limanı Yugoslavya için neden önemlidir?*
5. *Kıyılarımıza yakın adaların Yunanistan'ın elinde bulunmasının bizim için ne gibi sakıncaları vardır?*
6. *Gazetelerden, Balkan ülkeleriyle ilişkilerimizi gösteren yazıları araştırınız ve bu konuları sınıfımızda tartışınız.*

24. KONU

SOVYETLER BİRLİĞİ (S. S. C. B.)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Soyvetler Birliği, hangi paralel ve meridyenler arasındadır? Bu ülkenin hangi denizlerde kıyıları vardır?
2. Sovyetler Birliği hangi devletlerle komşudur?
3. Sovyetler Birliği'nde yüksek ve alçak yerleri haritadan inceleyiniz; Karpat, Kafkas, Tanrı ve Altay dağlarının yerlerini öğreniniz.
4. Volga, Dinyestr, Dinyepr, Obi, Yenisey, Lena, Sirderya, Amuderya ırmakları hangi denizlere ve göllere dökülür?
5. Ladoga, Onega, Hazar, Aral ve Baykal gibi büyük göller ülkenin nerelerindedir?
6. Sovyetler Birliği gemileri, Atlas okyanusuna hangi yollardan çıkabilir?
7. Leningrad, Odesa, Vladivostok limanları ile Kiev, Bakû ve Taşkent şehirlerini haritada bulunuz.

1. Sovyetler Birliği Nasıl bir Ülkedir? Sovyetler Birliği, çok geniş bir ülkedir. Yüz ölçümü karaların altıda birine eşittir (24 400 000 km²). Baltık denizi kıyılarında öğle olduğu sırada, Bering boğazında gece yarısı yaklaşmaktadır. Topraklarının dörtte üçü Asya'dadır. Fakat, nüfusun dörtte üçü Avrupa bölümünde yaşar.

Sovyetler Birliği'nde düzlükler (ovalar, platolar) geniş alanlar kaplar. Dağlar, ülkenin güney ve doğu kenarında, bir set gibi uzanır (Kafkas, Tanrı ve Altay dağları gibi). Çukur alanlarda ve dağlar arasında, büyük göller vardır (Ladoga, Onega, Hazar, Aral, Balkaş, Baykal). Düzlüklerde büyük ırmaklar akar. Volga, Obi, Yenisey ve Lena bunların en uzunlarıdır.

Sovyetler Birliği kıyılarında, büyük deniz girintileri yoktur. İç bölgeler, denizlerden çok uzaktır; denizlerin iklim üzerindeki yumu-

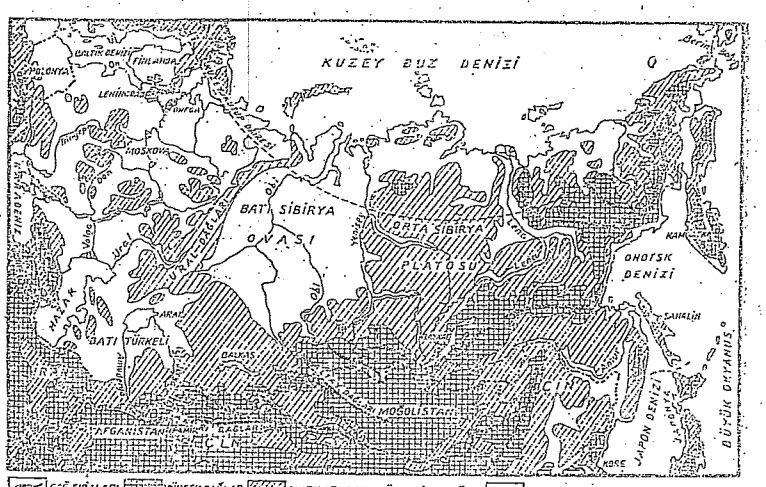

Sovyetler Birliği'nde Ural dağları Avrupa bölümü ile Sibirya'yı birbirinden ayırır. Yüksek dağlar ülkenin kenar bölgelerinde toplanmıştır.

şatıcı etkisi, içerilere sokulamaz. Kıyılar, çok yerde, yılın büyük bir bölümünde donmuş durumdadır. Ülkenin geniş bölümlerinde, iklim karasaldır. Kışlar uzun ve çok soğuk, yazlar sıcak geçer. Yazla kış, gece ile gündüz sıcaklıkları arasındaki fark büyüktür. En soğuk kış günleri, aralık ayından nisana kadar sürer. Bu sırada ırmaklar, göller, kar altındaki toprak yavaş yavaş donar. Antarktika dışında, dünyanın en soğuk yeri Sibirya'dır (Verhoyansk'ta —71'e kadar ölçülmüştür). Yazın, iç kesimlerdeki alçak düzlükler, çok sıcaktır. Özellikle Hazar'ın kuzey ve doğusundaki alanlar, kimi zamanlarda korkunç denecek kadar sıcak olur.

Kuzey Kutup Kuşağı'nda bulunan yerler, her mevsimde soğuk, tundra bölgesidir. Buradan güneye doğru ormanlar, bozkırlar, kurak bozkırlar ve çöller sıralanır. Karadeniz kıyılarında, Akdeniz bitkilerinin yetiştiği dar bir bölge yer alır. Buralar, ülkenin en yumuşak iklimli bölgesi, dinlenme ve turizm alanıdır.

Sovyetler Birliği'nin nüfusu, ülkenin büyüklüğüne göre azdır (250 milyon). Ortalama nüfus yoğunluğu 11 kişidir. Halkın yarısından çoğu şehirlerde oturur. Başkent **Moskova**'da 7 milyon insan yaşar.

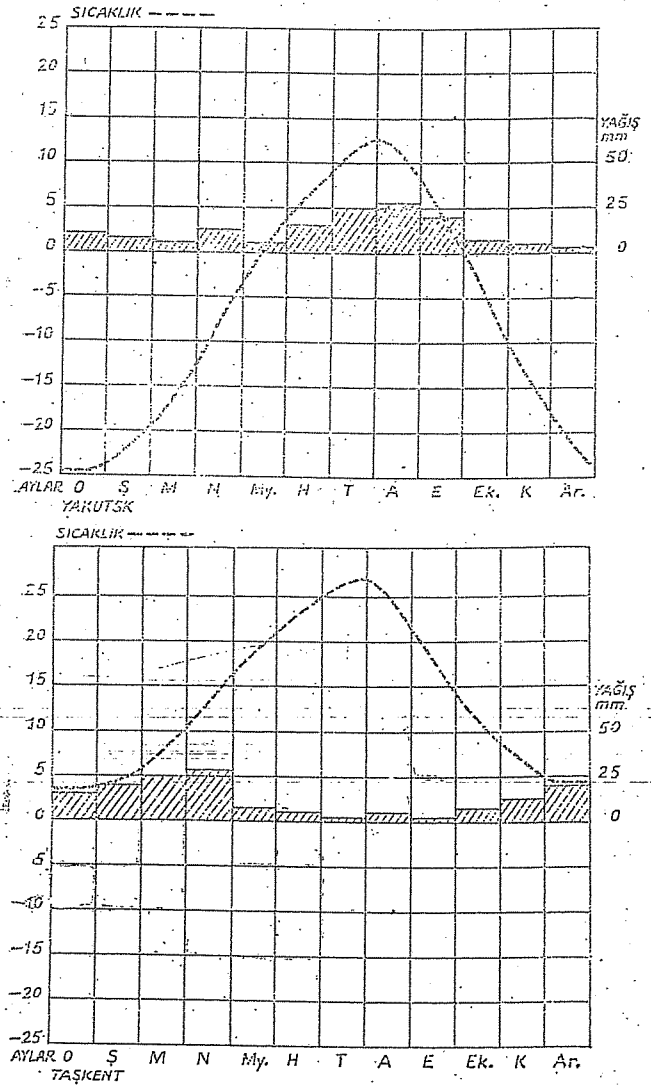

Sovyetler Birliği'nin iç kesimlerine doğru iklimin karasal özelliği artar; sıcaklık farkları çoğalır, yağışlar azalır. Diyagramlarda Taşkent ve Yakutsk'ta sıcaklık ve yağışın aylara dağılışı gösterilmiştir.

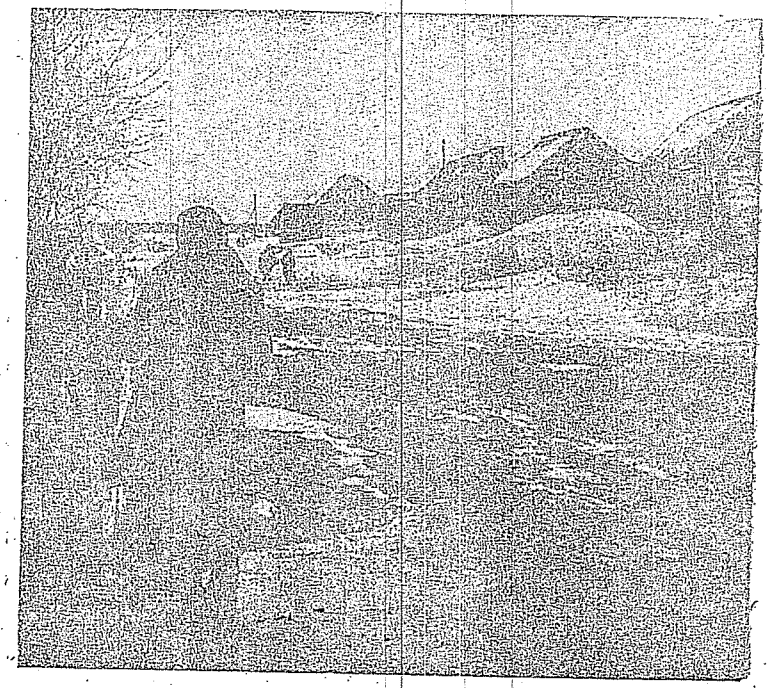

Sovyetler Birliği'nde bir köyün ilkbahar başlarındaki görünüşü. Karlar eriyor, her yer bataklık durumuna gelmiş.

Bu ülkede ırkları, dilleri, dinleri, yaşayışları ve gelenekleri ayrı olan, yüz seksenden çok millet ve kavim toplanmıştır. Bunlar arasında Islavlar çoğunluktadır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, on beş cumhuriyetin birleşmesinden oluşmuştur. Bunlardan Gürcistan ve Ermenistan bizim doğu sınır komşularımızdır.

Sovyetler Birliği'nde yalnız bir siyasal parti vardır (komünist partisi). Seçimlerde herkes, oyunu bu partinin adaylarına vermek zorundadır. Ülkede topraklar, fabrikalar, ticaret ve ulaştırma devletin elindedir.

2. **Sovyetler Birliği Büyük Bir Tarım ve Endüstri Ülkesidir.** Tarlalarda gruplar halinde çalışan köylüler, her bölgede, devletçe belirtilen ürünleri yetiştirmek ve elde ettiklerini devlete vermek zorundadırlar. Köylünün özel olarak kullanabileceği küçük bir bahçesi

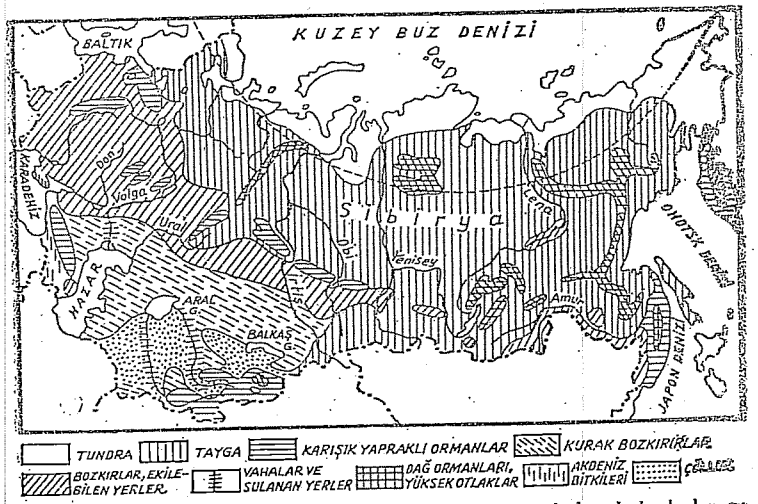

Sovyetler Birliği'nde geniş alanlar, ormanlar, dağlar, çok kurak bozkırlar ve çöllerle kaplıdır.

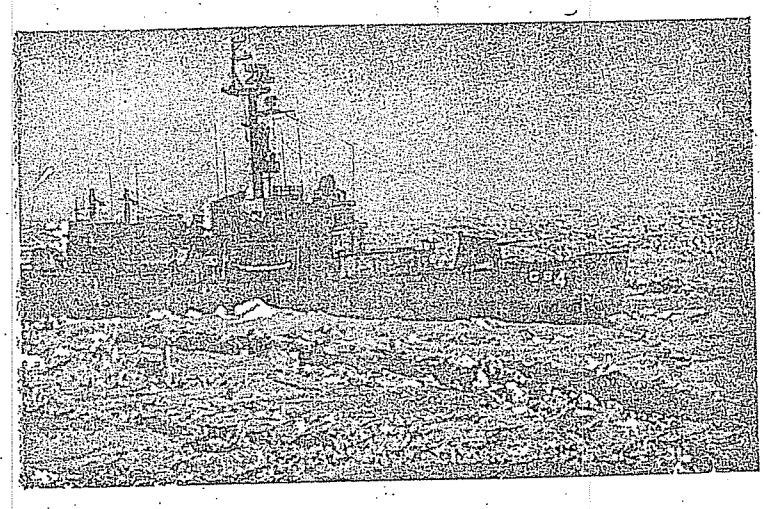

Sovyetler Birliği'nin Kuzey Buz denizi kıyılarında, çok yerde deniz, yüzen buzlarla örtülüdür. Kışın buz örtüsü kalın ve aralıksızdır. Sibirya kıyılarına yakın yerlerde yazın olsun gemilerin işleyebilmesi için buzkıran gemilerden yararlanılır.

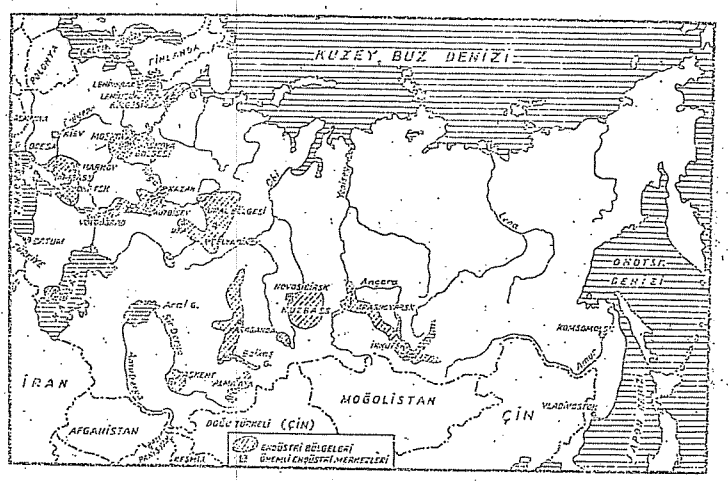
KUZEY BUZ DENİZİ
FİNLANDİYA
KİEV
HARKOF
KAZAN
ORDUSU BÖLGESİ
ORDUSU
ORTA SİBİRYA
ORTA SİBİRYA
ORTA SİBİRYA

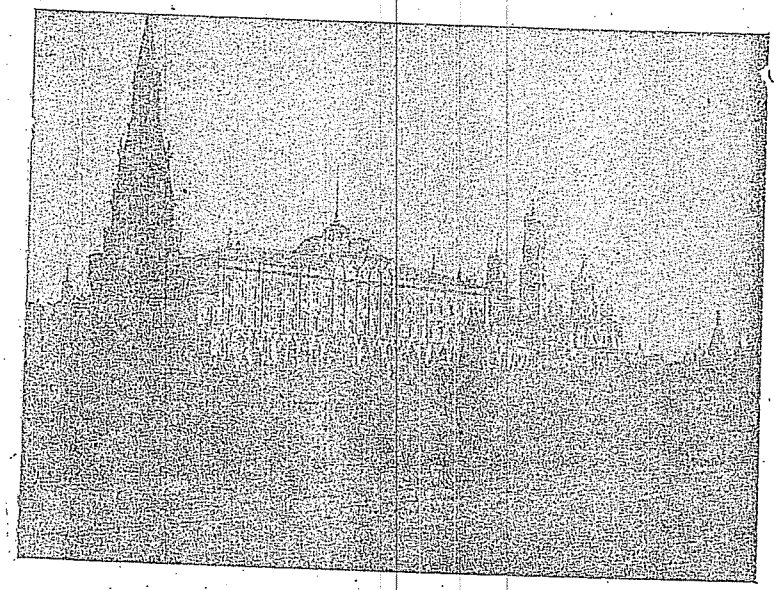

Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova, büyük bir endüstri bölgesinin ortasında ve yolların kavşağındadır. Şehir, Moskava ırmağı kıyısında kurulmuştur. Uzun süre ormanlık ve bataklık vadilerle kaplı olan bu bölge, Tatar egemenliğine girmek istemeyen Rus halkının barınağı olmuştur. Rusya'nın genişlemesine Moskova'dan başlanması, şehrin değer kazanmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Rus çarları, ülkeyi yıllarca resimde gördüğünüz Kremlin Sarayından yönetmişlerdir.

Zengin enerji kaynaklarının, türlü maden ve hammaddelerin varlığı, Sovyetler Birliği'nde bütün endüstri kollarının hızla gelişmesini sağlamıştır. Atom ve uzay araştırmalarına büyük önem verilmektedir.

Sovyetler Birliği'nde, bütün tarım ve endüstri ürünlerini, devlet toplar; onlara fiyat koyar; sonra satış mağazalarına dağıtır. Bu mağazaların sahibi de devlettir. Buralarda çalışanlar da işçi veya memurdur. Köylülerin, küçük bahçelerinde, özel olarak yetiştirdikleri meyve, sebze gibi ürünleri, kümes hayvanlarını doğrudan doğruya alıcılara sattıkları özel pazarlar da vardır.

Sovyetler Birliği, sıcak ülkelerde yetişen ürünler ve endüstrisi için gerekli hammaddelerin bir bölümü (kauçuk, kalay, kahve, çay vb.) dışında, yabancı ülkelerden çok şey satın almaz. Dış ülkelere, özellikle makineler, silahlar, taşıtlar, petrol, madenler, kereste ve bitkisel lifler, araç ve gereçler satar.

Sovyetler Birliği'nin büyük bir ticaret filosu vardır.

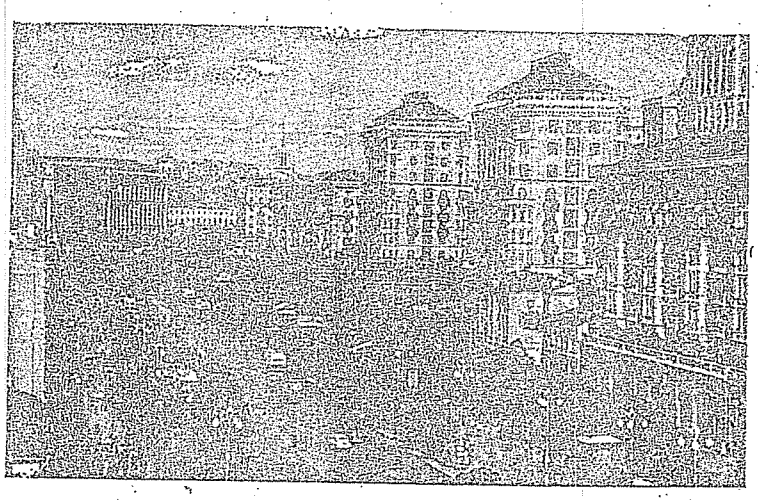

Sovyetler Birliği'nde, Ukrayna'nın başkenti Kiev, Dinyepr ırmağı üzerinde, bilim ve endüstri (makine yapımı ve besin endüstrisi) merkezidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok bölümü yeniden yapılmıştır.

3. **Sovyetler Birliği'nde Türkler:** Sovyetler Birliği'nde Türklerin en çok ve toplu halde bulunduğu bölge, Batı Türkeli'dir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde de Türkler çoğunluktadır. Kırım ve Kazan halkı ile Lena ırmağı yakınlarındaki Yakutlar, Türk soyundandır. Ülkenin Avrupa bölümünde ve Urallar'daki dağınık durumdaki Türklerle Kırım Türklerinin çoğu, İkinci Dünya Savaşı sırasında yerlerinden uzaklaştırılmışlardır. Sovyetler Birliği'nde 50 milyon kadar Türk yaşamaktadır.

4. **Türkiye - Sovyetler Birliği İlişkileri :** Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Sovyetler Birliği ülkelerini, Rus Çarlığı yönetiyordu. Osmanlılarla Ruslar arasındaki ilişkiler, çoğu kez, düşmanca olmuştur. Ruslar, Osmanlı ülkelerini ele geçirmek islemişler; Balkan yarımadasında, kendilerine bağlı devletler kurulmasına çalışmışlar; Boğazlar'a da egemen olmak amacını gütmüşlerdir. Bu yüzden, XVIII. ve XIX yüzyıllarda, Osmanlılarla Ruslar arasında sekiz büyük savaş olmuştur. Rus orduları, Istanbul yakınlarına kadar ilerlemişlerdir. Öte yandan, Doğu Akdeniz ülkeleriyle de ilgilenmişler, Mısır'ın, Fransa'nın eline geçmesini önlemek için, Osmanlılara yardım etmişlerdir. Bugün de Sovyetler Birliği, Doğu Akdeniz ülkeleri ile ve Kıbrıs'la yakından ilgilenmektedir. Sovyetler Birliği, Kurtuluş Savaşı'mızı iyi karşılamış ve yardımda bulunmuştur. Aradaki dost-

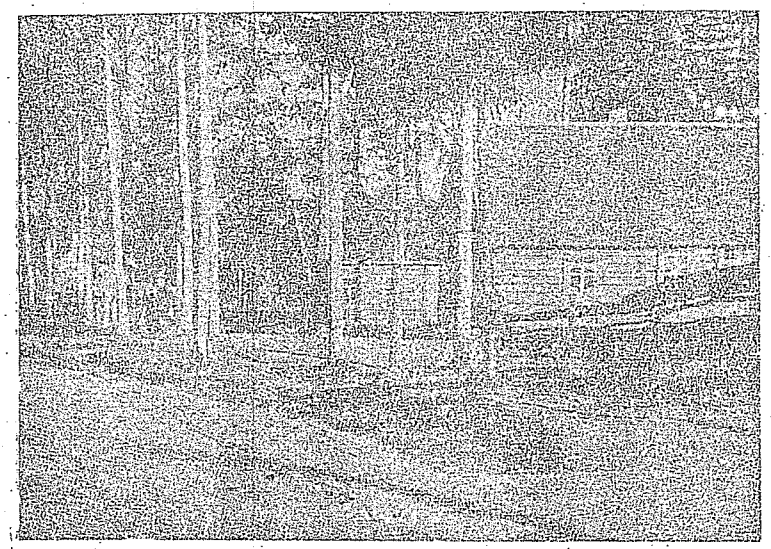

Taygа kenarında bir köy. Tahta örtülü tahta evler.

luk, İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar ile Kars ve Ardahan üzerinde istekleri olmuştur. Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkileri sarsmıştır.

Son yıllarda, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine, ekonomik bağıntıların canlandırılmasına çalışılmaktadır. Bu ülkeye tütün, fındık, meyve, canlı hayvan, pamuk, yün, ayakkabı ve tarım ürünleri satıyoruz.

Bunların dışında, sanat ve spor ilişkileri de gelişmektedir.

❁

Sorunlar :

1. *Büyük akarsular döküldüğü halde, Hazar gölünün yüzeyi niçin deniz düzeyinden aşağıdadır?*

2. *Sovyetler Birliği'ndeki akarsuların ulaştırma bakımından olumlu ve sakıncalı yönleri nelerdir?*

3. *Sovyetler Birliği'nin kara ve deniz ulaştırmasında ne gibi güçlüklerle karşılaşabileceğini düşününüz.*

4. *Sibirya neden tenhadır?*

5. *Sovyetler Birliği, hangi ürünlerimiz için iyi bir alıcı olabilir?*

DOĞU KOMŞUMUZ İRAN

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. İran, hangi ülkelerle komşudur?
2. Türkiye ile İran'ı, yer şekilleri bakımından karşılaştırınız.
3. Elburz dağları ile Zagros dağları, İran'ın neresindedir?
4. Bir volkan konisi olan Demavend tepesini, haritada bulunuz ve yüksekliğini, Türkiye'deki Ağrı dağının yüksekliği ile karşılaştırınız.
5. İran Azerbaycanı, Horasan bölgesi İran'ın neresindedir?
6. İran'ın Meşhet, Tahran, İsfahan, Şiraz gibi şehirlerinin kuruldukları yerleri haritadan inceleyiniz.
7. İran'da demiryolları, nerelerden geçiyor ve hangi bölgeleri birbirine bağlıyor?
8. İran'ın büyük petrol arıtma yeri ve limanı Abadan neresidedir?
9. Petrol yüklü tankerler, Abadan'dan Akdeniz'e ulaşmak için hangi denizlerden ve boğazlardan geçer?

1. İran Nasıl Bir Ülkedir? İran, Ön Asya'da krallıkla (Şahlıkla) yönetilen bir ülkedir. Dört yönden dağlarla çevrilmiş olduğu için, az yağışlıdır. İran'da, yazlar çok sıcak ve kuraktır. Kışlar, güney kesimi dışında, soğuk geçer. Yağışlar, daha çok bu mevsimdedir. En çok yağış alan yerler Elburz dağlarının kuzeye bakan yamaçları ile Azerbaycan bölgesidir. İçerilere doğru, yağışlar çok azalır. Ülkenin üçte ikisi kurak bozkırlar ve çöllerle kaplıdır.

İran'da halkın büyük bölümü, geçimini tarımdan sağlar.

İran'da, nemli Hazar kıyıları dışındaki yerlerde, tarım için sulama zorunludur. Bu nedenle, eskiden beri, sürekli akarsu bulunmayan yerlerde, vahalarda, buharlaşmayı önlemek için, sular kapalı kanallara alınmış ve istenilen yerlere dağıtılmıştır. Böylece, daha geniş alanlardan yararlanma olanağı sağlanmıştır. Şimdi barajlardan da yararlanarak tarım alanlarının genişletilmesine çalışılmaktadır.

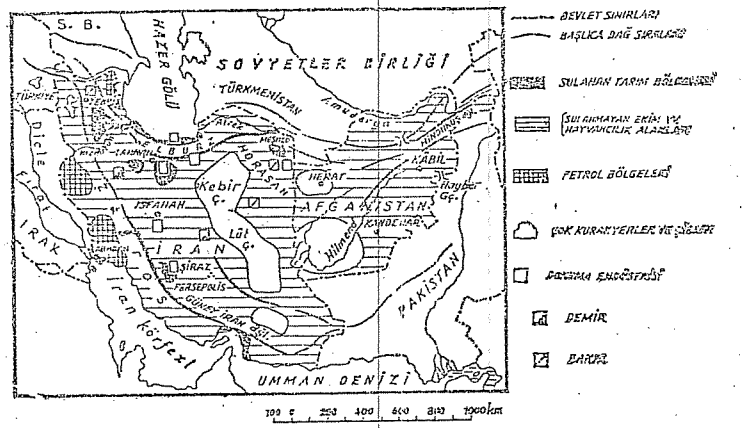

İran'ın başlıca geçim kaynakları.

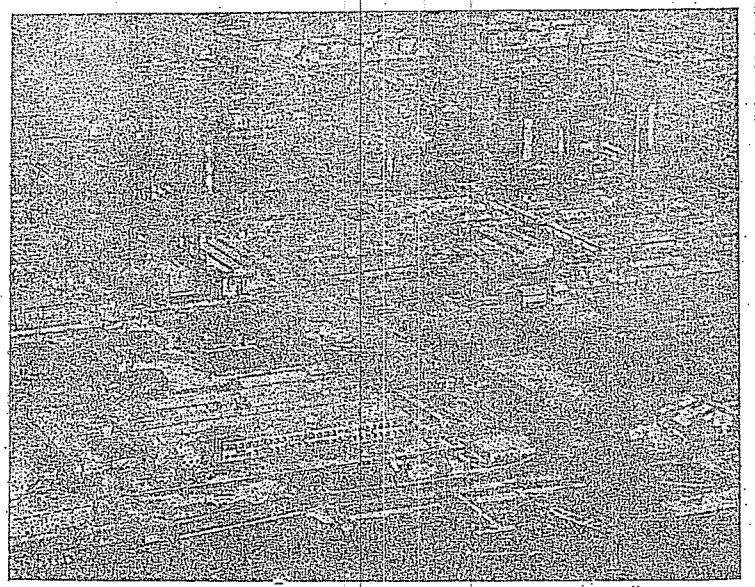

Abadan, Basra körfezinde, Arap (Şattülarap) ırmağının adalarından biri üzerinde kurulmuştur. İran'ın petrol rafinerileri ile ünlü, en işlek limanıdır (273 000 nüfuslu). İran petrolleri borularla buradaki rafinerilere taşınır.

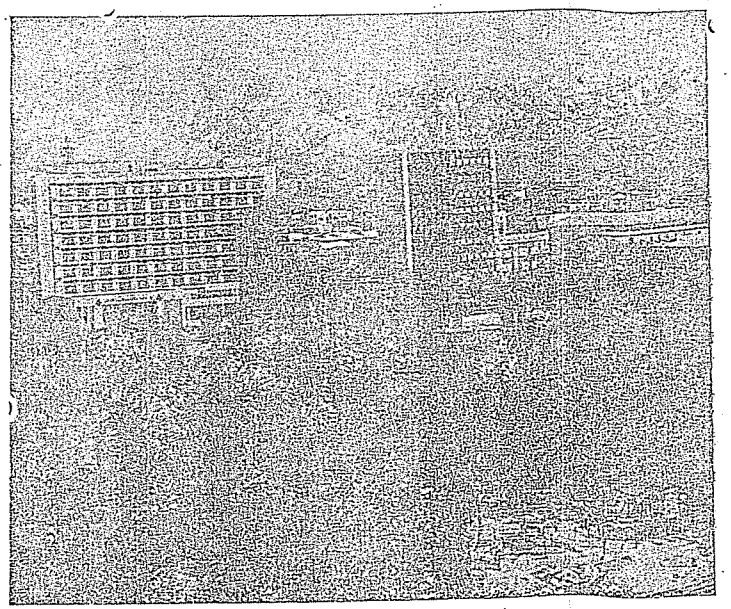

İran'ın başkenti Tahran (2 700 000 nüfuslu), Elburz dağlarının güney eteğinde, öteki büyük şehirlere giden yolların kavşağındadır. Demiryolu ile İran körfezine, Hazar gölü kıyısına ve Azerbaycan'a bağlıdır. Son yıllarda bir endüstri merkezi durumuna gelmiştir.

Ülkenin başlıca tarım ürünleri, buğday, pirinç, pamuk, şekerkamışı, haşhaş, çay, turunçgiller, hurma ve başka meyvelerdir. Özellikle batı bölgesinde birçok şehir, gülleri ve gül bahçeleri ile tanınmıştır (Şiraz gibi). Fakat İran, büyük bir üretici değildir. Tarım ürünlerinden birkaçı kendisine bile yetmez.

İran'da endüstri, kuruluş dönemindedir. Daha çok, tarım ürünlerini işleyen fabrikalar kurulabilmiştir (dokuma, şeker). Buna karşılık küçük sanatlar yaygındır. İran halıları dünyaca tanınmıştır. El tezgâhlarında dokunan pamuklu ve ipeklileri de ünlüdür. Gülyağı yapımı, İranlıların geleneksel sanatıdır.

2. **İran'ın Büyük Zenginliği Petroldür.** Ön Asya'da, ilk petrol, XX. yüzyıl başlarında, İran'da bulunmuştur. Önemli petrol yatakları, ülkenin güneybatı bölümünde, kenar dağlarının eteklerindedir. Petrol bölgesinin kıyıya yakın olması, taşımayı kolaylaştırır. Çıkarılan petrol, arıtılmak için borularla **Abadan'a** taşınır.

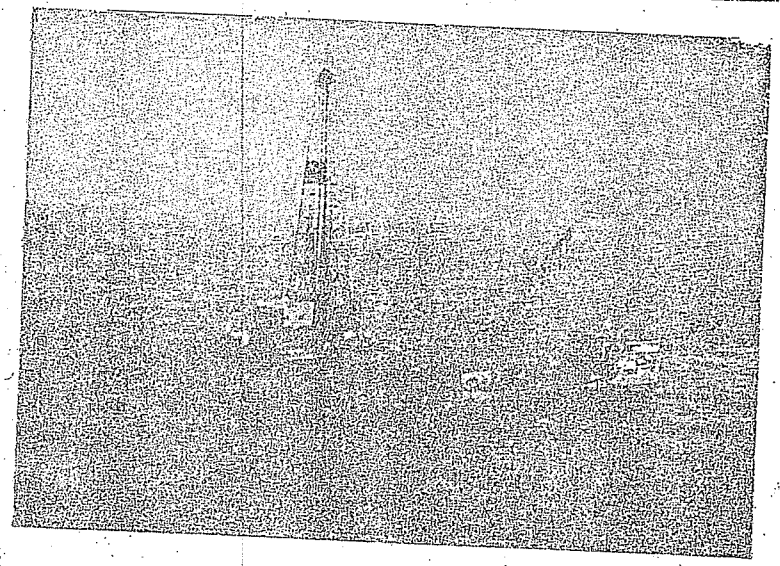

İran körfezinde petrol arama çalışmaları.

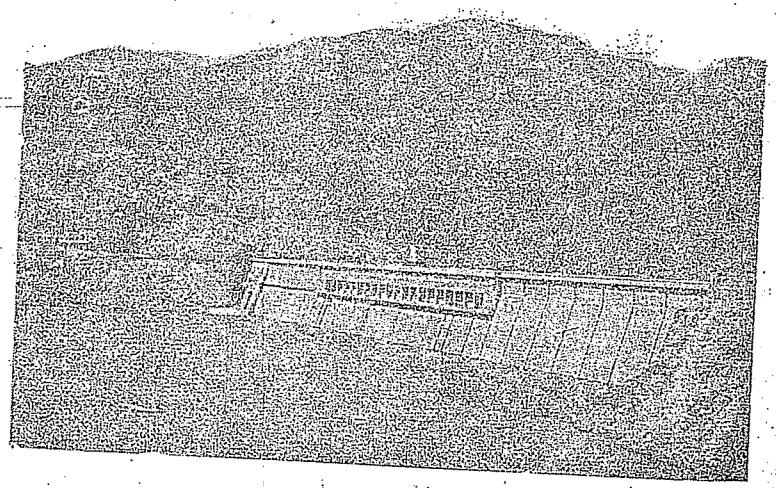

İran'da, kurak alanların tarıma elverişli duruma getirilmesi için büyük çaba harcanmaktadır. Resimde, Hazar gölüne dökülen Kızılören ırmağı üzerinde yapılmış bir baraj görülüyor.

İran, 1973 yılı dünya petrol üretiminde. dördüncü sırayı almıştır (294 milyon ton). Özellikle son yıllarda petrol fiyatlarının yükselmesi, İran'ın petrol satışından elde ettiği kazancı büyük ölçüde artırmıştır. Petrol gelirinin, madenciliğin, endüstrinin, tarımın gelişmesini, sağlık kuruluşlarının, eğitim ve öğretimin yayılmasını, tümü ile ülkenin kalkınmasını hızlandıracağı umulmaktadır.

3. **İran'la İlişkilerimiz:** Türkiye ile İran arasında iki yüz yıldan beri iyi komşuluk ilişkileri sürdürülmeye çalışılmaktadır. İran, Cento'nun (Merkezî İşbirliği Örgütü) üyesidir. Türkiye, İran ve Pakistan bu antlaşma ile birbirlerine bağlıdır. Bu örgütün amaçları, bölgede barışın ve güvenliğin korunması, üye devletler arasında ilişkilerin, karşılıklı yardımın, ulaştırmanın ve ticaretin geliştirilmesidir. İngiltere, bu örgütün, bölge dışından üyesidir. Amerika Birleşik Devletleri de bu bu işbirliğini desteklemektedir. Son yıllarda, üye ülkeler arasında, telsiz telefon bağlantısı kurulmuştur. Türkiye'nin İran üzerinden Pakistan'a bağlanmasına çalışılmaktadır.

İran'da yaşayan Türklerin (Türkmen ve Azeri) sayısı 6 milyondan çoktur. Bunlar, özellikle İran Azerbaycan'ı ile Horasan bölgesindedirler.

İranlı gençlerden yüksek öğrenimlerini üniversitelerimizde yapanlar vardır.

İran'la alışverişimiz azdır.

Sorular :

1. *İran'da, niçin Dicle ve Fırat gibi büyük akarsular yoktur?*
2. *İran, hangi Türk devletlerinin ülkesi olmuştur ve bu devletler nasıl ve niçin ortadan kalkmıştır?*

GÜNEYDOĞU KOMŞULARIMIZDAN IRAK

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Irak, Osmanlı İmparatorluğu'na ne zaman katılmıştır?
2. Irak hangi ülkelerle komşudur?
3. Irak'ın yüksek ve çukur yerlerini haritada inceleyiniz.
4. Musul, Hanikin, Kerkük, Bağdat ve Basra şehirlerini atlasınızdan bulunuz.
5. Dicle ve Fırat ırmaklarından hangisi iyi bir suyoludur; niçin?

1. **Genel Tanım :** Irak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldı; 1932 yılında tam bağımsızlığa kavuştu. Bu Arap devleti, eski Musul, Bağdat ve Basra illerimiz üzerinde kurulmuştur.

Bu ülkeye önceleri **Mezopotamya** denirdi. Mezopotamya, "iki ırmak arasındaki ülke" anlamındadır. Gerçekten, Irak topraklarının bir bölümü Dicle ve Fırat ırmakları arasında kalır.

2. **Irak'a Hayat Veren Dicle ve Fırat'tır.** Bu iki ırmak, Türkiye'den sürükleyip getirdikleri bitek toprakları, binlerce yıldan beri, İran körfezine taşımış ve körfezin kuzey kesimini yavaş yavaş doldurmuştur. Zamanla körfez küçülmüş. Aşağı Irak diye anılan çukurova (**asıl Mezopotamya**) ortaya çıkmıştır.

Ülkenin kuzeyinde, Irmaklar arasındaki, üçgen biçimli bölüm (**Yukarı Irak**) az yüksek bir platodur. Batısında ve güneyinde Suriye ve Arabistan'ın kurak bozkırları ve çölleri uzanır.

Irak, çok kurak ve yazın çok sıcaktır. Yalnız, ülkenin kuzeyindeki dağlık bölüm yetecek kadar yağış alır. Sulamasız tarım, yalnız bu bölümde yapılabilir. Aşağı Irak'ta da tarla ve bahçelerin sulanması zorunludur. Sulamaya olanak veren de iki ırmaktır. Bu nedenle "Irak'a can veren Dicle ve Fırat'tır" denir.

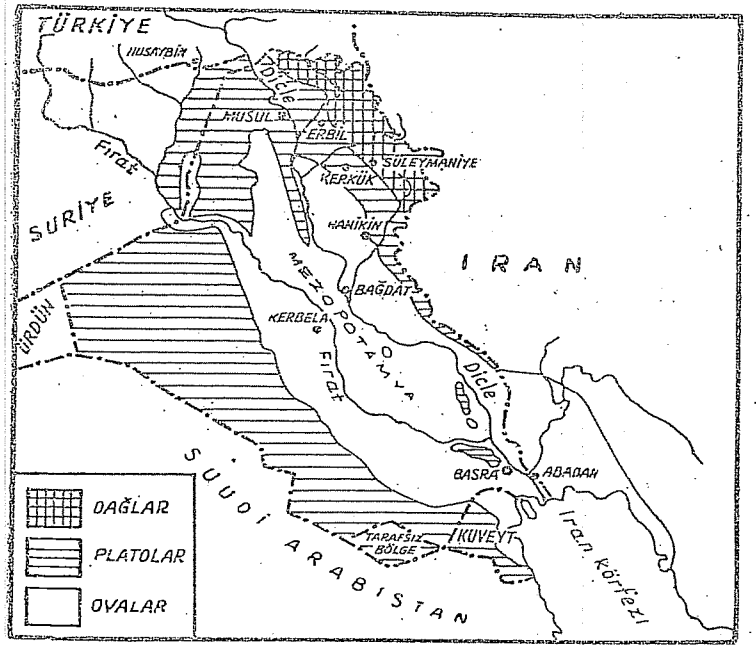

Irak'ın, yalnız kuzeydoğu bölümü dağlıktır. Ülkede platolar ve ovalar geniş yer kaplar.

Mezopotamya'da dünyanın en eski uygarlıklarından biri doğmuştur. Eskiçağ'da Sümerler, Akatlar, Babilliler, kanallar açmışlar, setler yapmışlar, sulama işlerini düzenlemişlerdir. O zaman, çok iyi sulanan Mezopotamya bir tahıl ambarı idi. Sonraları, kanallar ve arklar bakımsız kalmış, çoğu işe yaramaz duruma gelmiştir. İlkbaharda, dağlarda karların erimesi ile, ırmakların kabaran ve taşan suları, tarlaları, bahçeleri ortadan kaldırmış, bataklıklar meydana getirmiştir. Sonuç olarak tarım gerilemiş, göçebelik yayılmıştır.

Son kırk elli yıldan beri, sulama işlerine gittikçe artan bir önem verilmektedir. Yapılan barajlar ve regülatörlerle, suların boşa gitmesine, su baskınlarının önlenmesine ve açılan kanallarla sulanabilen toprakların genişletilmesine çalışılmaktadır. Mezopotamya, yeniden tarlalar, hurmalıklar, sebze ve meyve bahçeleriyle süslenmektedir.

Bu durum, ırmakların Irak'a can verdiğini, ancak, insan emeğinin de onların verdiği olanağa eklenmesi gerektiğini gösterir.

Dicle, taşıma ve ulaştırmada da önemlidir. Ticaret eşyasının bir bölümü, küçük su taşıtlarıyle, Basra'ya götürülür; orada vapurlara aktarılır. Bu bakımdan, Fırat daha az işe yarar. Irak'ın başkenti **Bağdat**, Dicle üzerinde bir ulaştırma merkezidir. Bir demiryolu ile Basra'ya, Musul üzerinden Türkiye demiryollarına (Nusaybin'de), Kerkük üzerinden Erbil'e bağlıdır. Çölü aşan bir karayolu ile de Şam'a ve Beyrut'a bağlanmıştır.

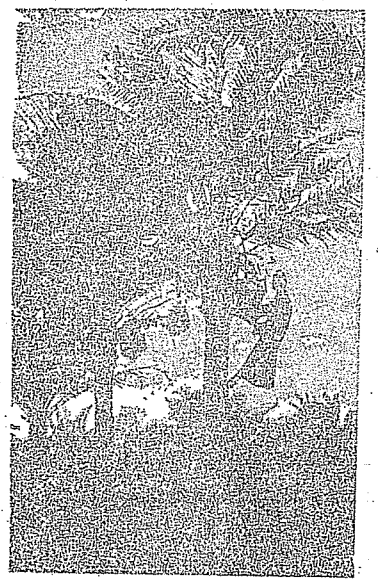

Irak'ta bir hurmalık ve hurma devşiren bir Iraklı.

3. **Petrol ve Hurma:** Hurma, Irak'ın değerli bir gelir kaynağıdır. Hurma ağacı nemli toprak ve kuvvetli güneş ister. Boyu 30 metreye kadar ulaşır. Bu nedenle "ayağı suda, tepesi güneşte" diye nitelenir. 15° - 30° enlemleri arasında yetişen bu ağacın odunu yakacak olarak kullanılır; yapraklarından hasır, sepet vb. yapılır; tomurcukları sebze olarak yenir. Hurma, çok besleyici bir meyvedir. Ballı denen yumuşak ve iri çeşitleri dış pazarlarda satılır. Tadı az, küçük ve kuru olan türleri, daha çok, üretildiği yerlerde, ekmeğin yerini tutar. Bu meyve, çiğ olarak yendiği gibi pastacılıkta da kullanılır. Kurutulup öğütülen hurmalardan un yapılır. Tazesinden hurma şarabı üretilir. Hurmanın yağı çıkarılır, çekirdeği kavrularak kahve gibi kullanılır. Küspesi hayvanlara verilir.

Irak, dünyanın en çok hurma üreten ülkelerindendir. Dış ülkelere hurma satışından büyük gelir sağlar.

Irak'ın en önemli gelir kaynağı petroldür. Bu ülkede ilk petrol elli yıl kadar önce (1927) Kerkük bölgesinde bulunmuştur. Şimdi **Hanikin** ile **Musul** yakınlarından da petrol çıkarılmaktadır. Kerkük petrolleri, iki boru ile Akdeniz kıyısındaki **Trablus** ve **Banyas** limanlarına akıtılır. Basra petrolleri bir boru ile İran körfezine taşınır. Hanikin petrolleri, ülke içinde yararlanılmak üzere yerinde arıtılır.

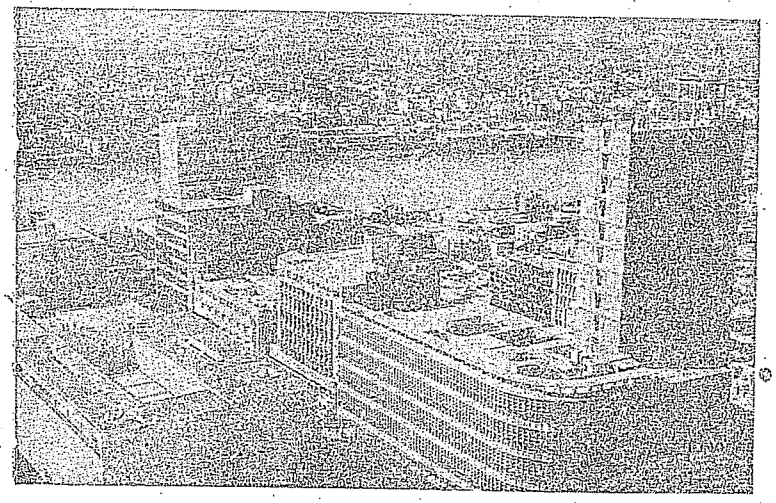

Irak Cumhuriyeti'nin başkenti ve en büyük şehri Bağdat, İran körfezinden 530 kilometre uzaklıkta, Dicle ırmağı kıyısında kurulmuştur (çevresi ile birlikte nüfusu 1 750 000). Demiryolları ve Doğu Asya havayolları üzerinde oluşu önemini artırmıştır, büyük bir hava alanı vardır. Bağdat, bir ticaret merkezidir. Yün, halı, ipekli kumaş, deri eşya ve hurma ihraç eder.

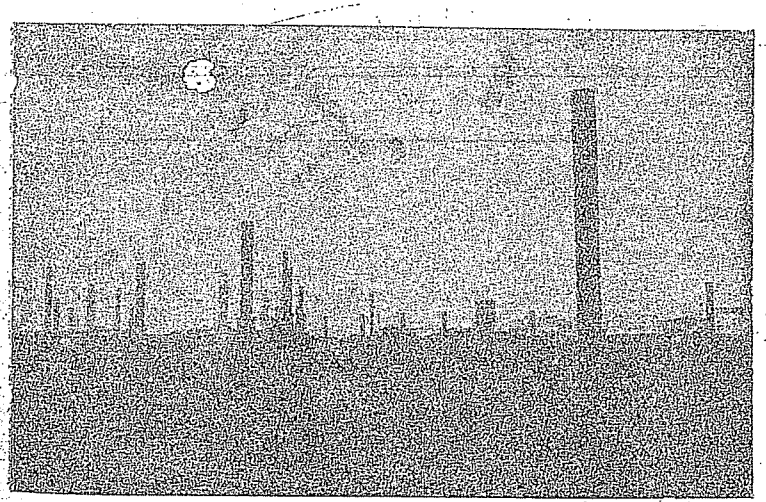

Irak'ta, Kerkük yakınlarında bir petrol yatağı.

Irak'ta petrol üretimi, yıldan yıla artmaktadır (1973'te 95 milyon ton). Dışarıya satılan bütün mallardan sağlanan gelirin yüzdedoksanı petrol satışından elde edilir.

3. **Türkiye-Irak İlişkileri ve Irak'ta Türkler :** Irak'la iyi komşuluk ilişkilerimiz gelişmektedir. Son yıllardaki bir anlaşmaya göre, Irak petrollerinden bir bölümü, ortaklaşa döşenecek bir petrol borusu ile Türkiye'nin Akdeniz kıyısına akıtılacaktır.

Irak, sulama işlerinde, Dicle ve Fırat ırmaklarından daha çok yararlanmak, su gücünden ucuz elektrik sağlamak isteğindedir. Bu amaçla, ülkemizde yeni barajlar ve regülatörler yapılması, iki hükümet yetkilileri arasında görüşülmüştür. Fakat, bu konuda henüz kesin bir anlaşmaya varılamamıştır. Büyük Fırat barajı gerisinde su birikirken, Irak'ın su sıkıntısına düşmemesi için, Türk Hükümetince gerekli tedbirler alınmıştır. Irak, buna karşılık, petrol satışında, Türkiye'ye kolaylık sağlayacaktır.

Irak'tan satın aldıklarımızın değeri, oraya sattıklarımızın değerinden yüksektir. Petrol ve hurma bu ülkeden aldıklarımızın başında gelir. Irak'a balık, baklagiller, kuru meyveler, boya, yünlü kumaş, demir ve çelik eşya, alüminyum eşya, elektrikli ev eşyası vb. satarız.

Irak'ta bir milyon kadar Türk yaşamaktadır. Türklerin toplu olarak bulunduğu yerler Musul ve Kerkük dolaylarıdır.

Sorular :

1. *Petrol neden değerli bir maddedir?*
2. *Irak petrolleri niçin borularla Akdeniz kıyısına akıtılır?*

GÜNEYDOĞU KOMŞULARIMIZDAN SURİYE

(Kara Sınırımızın en uzun olduğu ülke)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Suriye nerededir, hangi ülkelerle komşudur?
2. İran, Irak ve Suriye'nin yüzölçümleriyle nüfuslarını, Türkiye'ninkilerle karşılaştırınız.
3. Suriye'den hangi büyük ırmak geçer ve bu ırmak nereden doğar?
4. Asi ırmağı Suriye'nin hangi şehirlerinden geçer; nerede denize dökülür?
5. Suriye demiryolları, Türkiye demiryollarına nerede kavuşur?
6. Suriye sınırına yakın şehirlerimiz hangileridir?
7. Atlasınızda, Suriye sınırları içinde hangi dağlar ve ırmaklar gösterilmiştir?
8. Halep, Şam, Hama, Hamus, Lazkiye, Banyas şehir ve limanlarını haritadan bulunuz.
9. Adana'dan Şam'a kara ve deniz yollarıyle nasıl gidebilirsiniz ve bu gezide hangi büyük şehirlerden geçersiniz?
10. Şam, karayolu ile hangi ülkelere bağlıdır?

1. **Genel Tanım :** Suriye, Doğu Akdeniz kıyısında, cumhuriyetle yönetilen bir Arap devletidir. Ülkenin kıyı kesiminde kışlar ılık ve yağışlı, yazlar sıcak ve kuraktır. İç kesimlere doğru yağışlar azalır, kuraklık artar.

Suriye'nin başlıca gelir ve geçim kaynağı tarımdır. Kıyı ovaları, çeşitli ürünleriyle ülkenin en zengin tarım bölgesidir. Asi ırmağı, geçtiği çukur alanda sulamaya ve tarıma olanak verir. Doğuda, dağların eteğinde, yeşilliklere gömülmüş kalabalık vahalar vardır. Bunların en büyüğü ve güzeli başkent **Şam**'dır. **Halep** çevresinde pamuk tarımı geliştirilmiştir. Ön Asya'da, Türkiye'den sonra en çok pamuk ve zeytin yetiştiren ülke Suriye'dir.

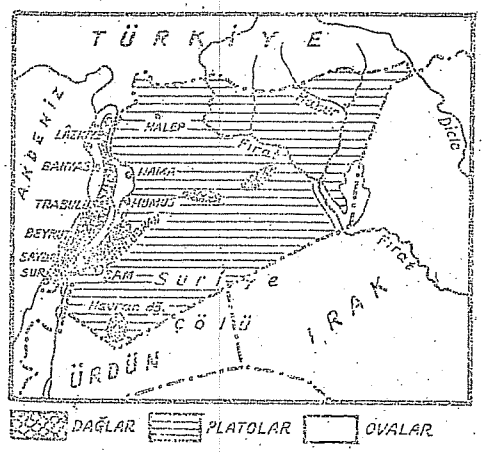

Suriye'de (185 000 km. kare) platolar geniş alanlar kaplar; yalnız kıyıya paralel dağlar yetecek kadar yağış alır; doğuya doğru kuraklık artar, bozkırlardan çöllere geçilir.

Suriye, enerji kaynakları ve madenler bakımından yoksuldur. Son yıllarda çoğu tarım ürünlerini işleyen fabrikalar (zeytinyağı, şeker, dokuma, çimento) kurulmuştur.

2. **Petrol Boruları ve Suriye'nin Yararı:** Bu ülkede, petrol aramaları, bugüne kadar olumlu sonuç vermemiştir. Irak petrollerini Akdeniz kıyılarına taşıyan petrol borularından biri, Suriye'nin Banyas limanına erişir. Suudi Arabistan'dan Lübnan kıyılarına ulaşan

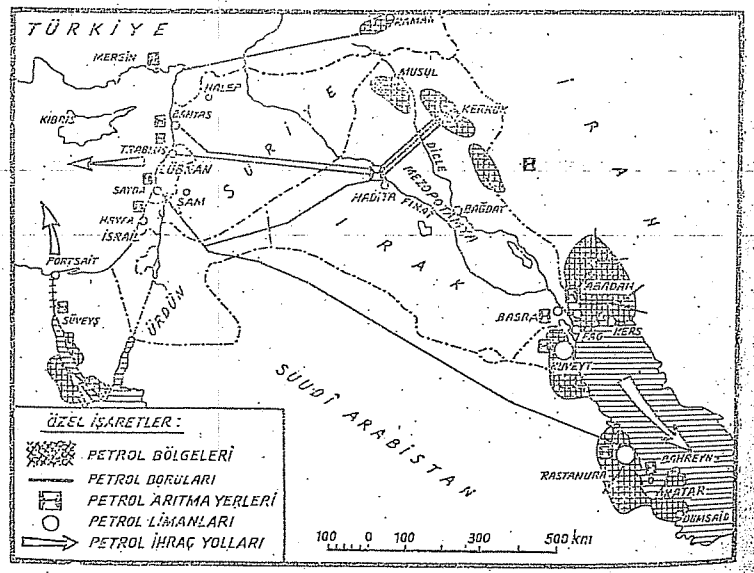

Irak'tan ve Suudi Arabistan'dan gelen petrol boruları Suriye topraklarından geçerek Akdeniz limanlarına erişir.

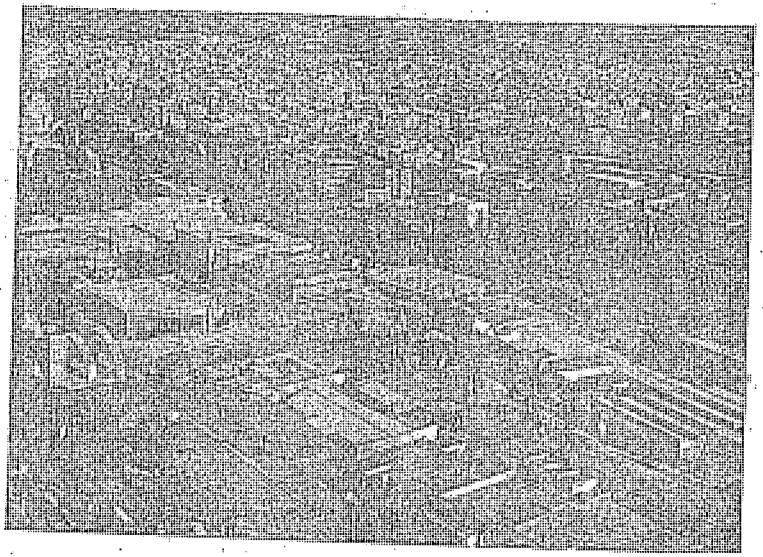

Suriye'nin başkenti Şam (840 000 nüfuslu), Antilübnanların doğu eteğinde, Suriye çölünün batı sınırında, Barada ırmağından açılan kanalların suladığı bir vahanın ortasındadır; yollar kavşağında önemli bir ticaret merkezidir. Son yıllarda, şehirde fabrikalar (çimento, cam, dokuma) kurulmuştur.

Suriye'de bir köy.

1979 — Dördüncü Basılış — F. 13

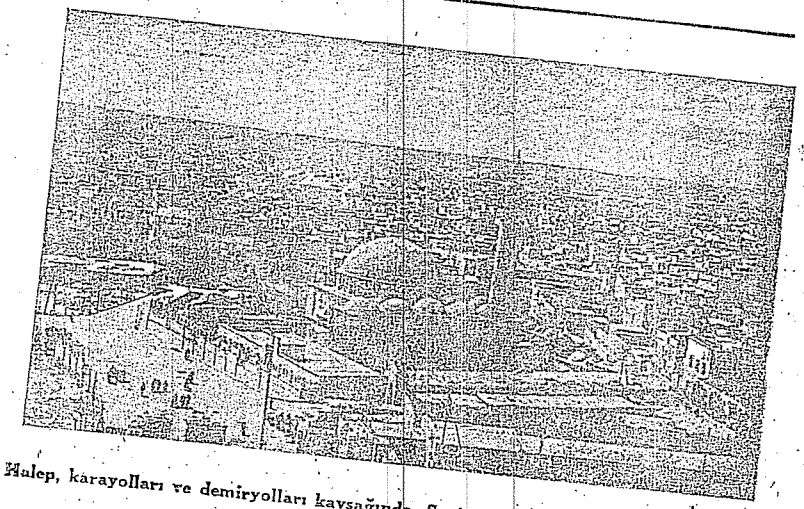

Halep, karayolları ve demiryolları kavşağında, Suriye'nin tarım, ticaret ve endüstri (dokuma) merkezidir.

petrol borusunun da bir bölümü, Suriye topraklarından geçer. Buna göre Suriye, tarlalarının veya evinin bir bölümünü, apartmanının bir dairesini kiraya veren bir mal sahibine benzer; petrol boruları-nın geçtiği yerleri, kiraya vermiş demektir. Buna karşılık, ilgili ül-

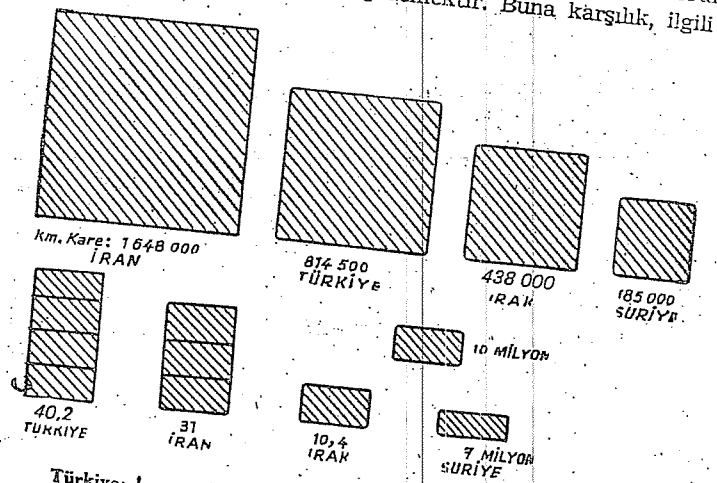

Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin yüzölçümleri ve nüfusları.

kelerden, aralarındaki anlaşmalara göre, her yıl para alır. Suriye'nin bu geliri, ekonomisinde önemli yer tutar.

3. **İpekçilik :** Suriye'nin el tezgâhlarında dokunan ipekli kumaşları, öteden beri ünlüdür. İpekçiliğin ileri olduğu şehirler, Şam, Hama ve Humus'tur. Bir iki ipekli fabrikası da vardır. İpekliler, dış ülkelere sattıkları arasındadır. Fakat, Suriye'nin dış ticaretinde, pamuk daha önemli bir yer tutar. Bunun geliri, dışarıya sattıklarından elde ettiği gelirin yarısına yakındır.

4. **Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Türkler :** Suriye, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası idi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzun bir süre Fransa'nın yönetiminde kaldı ve ancak 1946 yılında tam bağımsız bir ülke oldu.

Bütün komşularımızla olduğu gibi, Suriye ile de iyi ilişkiler kurmak ve geliştirmek amacımızdır. Fakat, Suriyelilerin zaman zaman Hatay ilimizi kendi topraklarına katmak istedikleri, bu amaçla gösteriler düzenledikleri görülür. Bu gibi davranışlar, kendi çıkarına uygun değildir.

Suriye ile ticaretimiz azdır. Bu ülkeye sattıklarımızın değeri, oradan aldıklarımızın değerinden yüksektir.

Daha önce Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kalmış bütün ülkelerde olduğu gibi, Suriye'de de Türkler vardır. Bunlar, daha çok sınırımıza yakın yerlerde ve özellikle Halep çevresindedir.

Sorunlar :

1. *Kaçakçılık ne demektir ve Türkiye'nin daha çok hangi bölgesinde görülmektedir; niçin? Bu zararlı tutum nasıl önlenebilir?*

2. *Gazetelerden kaçakçılıkla ilgili yazıları toplayınız ve uygun bir zamanda bu konuyu sınıfınızda tartışınız.*

7. KONU

KIBRIS

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Akdeniz'de Kıbrıs'tan başka hangi büyük adalar vardır ve bu adalar hangi devletlerindir?
2. Kıbrıs'in Lefkoşa, Girne, Magosa, Baf, Limasol şehir ve limanlarının yerlerini öğreniniz.
3. Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ın alınmasına niçin önem vermiştir?
4. Son yıllarda Kıbrıs'tan gelen sınıf arkadaşlarınız veya tanıdıklarınız varsa, onlara Kıbrıs'ı ve Kıbrıs'ta olup bitenleri anlattırınız.

1. **Genel Tanım :** Kıbrıs, Akdeniz'in büyük adalardan biridir (9251 km²); nüfusunun (660 000) büyük çoğunluğu Türk ve Rum'dur.

Adanın kuzeyinde Beşparmak dağları uzanır; güneyinde Karlı dağlar geniş bir alan kaplar. Bu iki dağlık bölge arasında tepelikler ve düzlükler yer alır. Düzlüklerin önemlileri Lefkoşa'nın doğusunda Mesarya, batısında Omorfo ovalarıdır.

Kıbrıs'ta, ana gelir ve geçim kaynağı tarımdır. Halkın çoğu (% 60) köylerde oturur. Fakat, tarıma elverişli yerler, nüfusa göre azdır. Yaz kuraklığı, sulama olanaklarının azlığı tarımın gelişmesini güçleştirir. Ekilen toprakların büyük bölümünde tahıl üretilir. Zeytin, üzüm, turunçgiller, patates, tütün Kıbrıs'ın öteki önemli ürünleridir.

Kıbrıs, Eskiçağ'dan beri, bakır madenleri ile ünlüdür. Adada demir ve krom da çıkarılmaktadır.

Kıbrıs'ta şarapçılık çok gelişmiştir. Sigara fabrikaları, konserve, sabun ve yağ yapım yerleri vardır.

Turizm, Kıbrıs'ın önemli bir gelir kaynağıdır.

2. **Kıbrıs'ın Türkiye İçin Önemi, Türkiye - Kıbrıs İlişkileri:** Haritaya bakuğınız zaman, Kıbrıs adasının İskenderun körfezine doğru

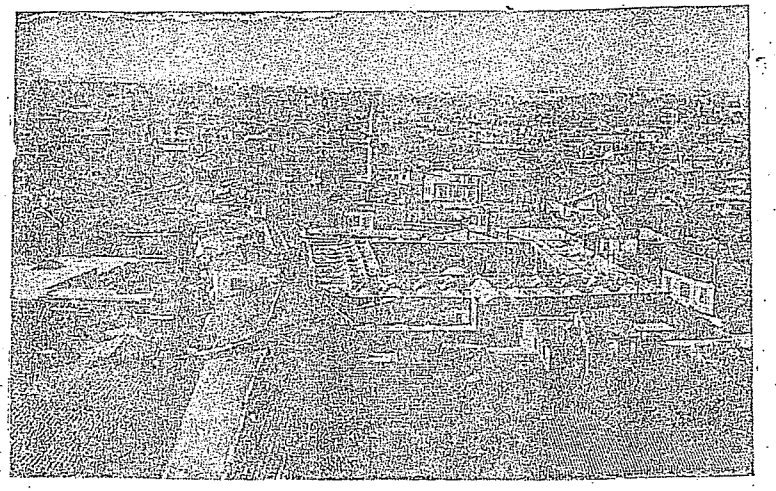

Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa, adanın en önemli ticaret ve endüstri merkezidir. Karlıdağ ile Beşparmak dağları arasındaki ovada kurulmuştur (115 000 nüfuslu). Adanın her yanından gelen yollar burada birleşir. Şehir, Venediklilerin yaptırdığı surlarla ikiye ayrılır. Sur içinde tarihsel yapılar, sur dışında endüstri kuruluşları vardır (un, makarna, peynir, sigara, bira, akümülatör, sabun, seramik, giyim eşyası fabrika ve atelyeleri).

sokulmuş olduğunu görürsünüz. Adanın kıyılarımıza yakınlığı 75 kilometredir. Mersin'den kalkan bir feribot 9-10 saat sonra Kıbrıs'ın Magosa limanına yolcu çıkarır. Ankara'dan kalkan uçak yolcuları 1 saat sonra Lefkoşa'dadır. Bir yüzücümüzün Mersin'den Girne'ye yüzerek gittiğini siz de hatırlarsınız. Bu yakınlık Türkiye'nin güvenliği bakımından çok önemlidir. Kıbrıs, Türkiye'den ayrılmış bir kara parçasıdır. Adanın kuzeyindeki Beşparmak dağları Güneydoğu Toroslar'ın uzantısıdır. Adanın iklimi de güney kıyılarımızın iklimine benzer. Orada da kıyılarda yamaçları makiler örter; dağlarda çam ve katran ormanları bulunur.

Kıbrıs, 307 yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde kalmış ve Türk yasaları ile yönetilmiştir. Kıbrıs, çok eski bir yerleşme alanıdır. Tarih boyunca sıra ile birçok ulusun yönetimi altına girmiştir. Fakat hiç bir zaman Yunanistan'ın yönetiminde kalmamıştır. Son olarak Venediklilerin elinde iken Türkler tarafından alınmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası durumuna getirilmiştir. **Kıbrıs Türkleri,** o yıllarda, özellikle İçel ve Konya çevrelerinden giden

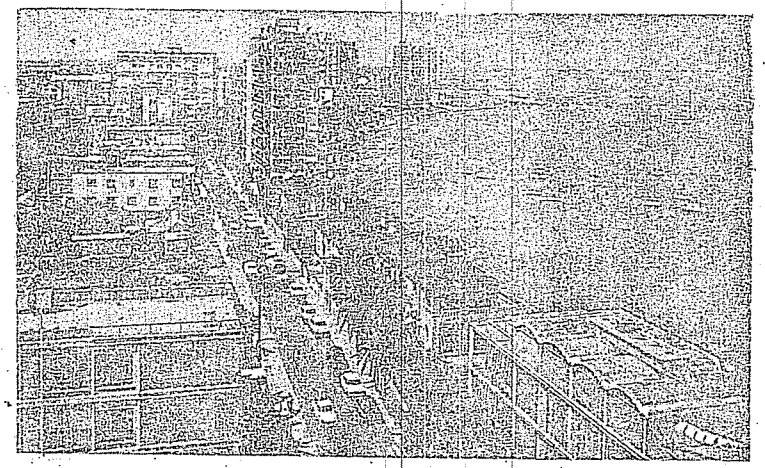

Magosa, Kıbrıs adasının doğu kıyısında işlek bir liman ve doğu bölgesinin ticaret merkezidir (43 000 nüfuslu). Şehrin eski bölümü, tarihi Magosa, surlar içindedir. Surlar dışındaki bölüm yeni kurulmuştur (Maraş) Endüstri kuruluşları (un, konserve, makarna, sabun plastik ve alüminyum eşya fabrikaları) surların dışındadır. Magosa ovasında turunçgiller, patates, tütün, pamuk, keten, kenevir yetiştirilir. Balıkçılık ve turizm önemli geçim kaynaklarıdır.

göçmenlerle sonradan buraya gelen Türklerin soyundandır. Onlar, inançlarını, geleneklerini korumuş, yurtsever insanlardır. Türkiye'den, "ana vatan" diye söz ederler. Biz de Kıbrıs'a "yavru vatan" diyoruz. Kıbrıs'ta, Türk köyleri, Türk mahalleleri uzaktan görülen minareleriyle kendini belli eder. Adanın her yanında Türk egemenliği döneminde yapılmış cami, türbe, çeşme, su kemeri, kitaplık, kale gibi yapıtlar görülebilir. Larnaka ve Baf kaleleri, Larnaka su kemerleri, Lefkoşa'daki büyük han, Magosa'daki Cafer Paşa Çeşmesi, Lefke'deki Sultan Mahmut Kitaplığı bunlardandır.

Kıbrıs, elimizde nasıl çıktı? 1877-1878 savaşında, Osmanlı İmparatorluğu Rusya'ya yenilmişti. Aynı yıl İngilizler, askerî dayanak (üs) olarak yararlanmak üzere Kıbrıs'a yerleştiler. Bu anlaşmaya göre İngiltere, bir saldırıya karşı Türkiye ile birleşecek ve Türkiye'nin korunmasına yardım edecekti. Kıbrıs'ta Türk egemenliği sürecekti. İngiltere, adanın yönetim giderleri çıktıktan sonra kalan bütün gelirini Türkiye'ye verecekti. Rusların ele geçirdikleri Kars, Ardahan, Batum yeniden Türklerin eline geçince, İngilizler adadan çekileceklerdi.

Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı İmparatorluğu karşı yanda yer alınca İngiltere, adayı kendi topraklarına kattı (1914). Daha sonra Lonzan Antlaşması ile bu olup bittiyi Türkiye de benimsedi ve Kıbrıs İngiliz sömürgeleri arasına girdi (1923).

Kıbrıs, İngiltere'ye bağlandıktan sonra, Anadolu ile tüm ilişkisi kesilmiş ve adada ekonomik sıkıntılar, güçlükler başlamıştır. Çünkü, ada ekonomik bakımdan kendi kendine yeter durumda değildi; o zamana kadar bütün ihtiyaçlarını Anadolu'dan sağlıyordu. Bu durum karşısında, adanın kamu işlerinin yürütülebilmesi için, İngiltere para yardımında bulunmak zorunda kalmıştır.

Kıbrıs'ta anlaşmazlık başlıyor. 1953 yılında Yunanistan, Rumların çokluğunu ileri sürerek, adayı kendi ülkesine katmak isteğini açıkladı. Buna karşı Türk hükümeti de adanın eski sahibi olarak kendisine verilmesi gerektiğini ileri sürdü.

1954 yılında Yunanistan, Birleşmiş Milletler'e baş vurdu ve genel kurul toplantısında, Kıbrıs halkının kendi geleceklerini kendi oyları ile belirtmeleri gerektiğini ortaya attı. Böylece Yunanistan, Rumların oyları ile adayı kolayca kendi ülkesine katabileceğini (enosis) umuyordu. Kuşkusuz, bu istek Türk Hükümetince kabul edilemezdi. Türkiye, anlaşmalara saygılı kalmak istiyordu. Çünkü, Kıbrıs, Türkiye için çok önemlidir. Bu ada Yunanistan'ın eline geçerse, Akdeniz kıyılarımızın da önü kapanır. Bu da güvenliğimiz bakımından tehlikeli olur. Ayrıca orada yaşayan 120 000 Türk'ün yaşama ve özgürlük güvencesi ortadan kalkar.

Yunanistan, görüşmeler yolu ile isteğini elde edemeyeceğini anlayınca, amacına, şiddet ve korku salma yolu ile kavuşabileceğini sandı. Adada Eoka adı ile bir örgüt kuruldu ve başına bir Yunan albayı getirildi. Bu örgüt, zengin Rumların, kilisenin ve Yunanistan'ın yardımı ile pek çok para ve silah sağladı. Kendisini yeteri kadar güçlü görünce, önce aynı düşüncede olmayan soydaşlarına, sonra da güvenlik güçlerine, Türklere ve İngilizlere saldırmaya başladı. Bu durum, adada Türk ve Rum toplumları arasında kavgaların, çatışmaların başlamasına neden oldu. Her gün birçok suçsuz insan öldü ya da yaralandı.

1958 yılında çatışmalar bir iç savaş halini aldı. Bu arada İngiltere, adada barışın sağlanması için, ilgili üç devletin (Türkiye, Yunanistan, İngiltere) yardımı ile, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları için özerk yönetimler kurulmasını önerdi. Yunanistan bu öneriyi de olumlu karşılamadı. Fakat, Birleşmiş Milletler Kurulu, Kıbrıs sorununa

barışçı yollardan çözüm aranmasına karar verdi. Türkiye ve Yunanistan başbakanları, İsviçre'nin Zürich (zürih) şehrinde buluştular ve Kıbrıs konusunda anlaştılar. Bunun üzerine Londra'da, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcilerinin de katıldığı toplantıda, bir antlaşma imzalandı (Londra Antlaşması 1959). Bu antlaşmaya göre:

a) Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurulacak,

b) Cumhurbaşkanı Rum, başkan yardımcısı Türk olacak ve her birini kendi toplumları seçecek,

c) Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığı Türklerin ve Rumların hakları, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin güvencesi altında bulunacak,

ç) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmî dili Türkçe ve Rumca olacak,

d) Bakanlar kurulu 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşacak,

e) Kıbrıs'ta, Türkiye 650, Yunanistan 950 kişilik birer askerî birlik bulunduracak,

f) Kıbrıs'ın beş büyük şehrinde, ayrı Türk belediyesi kurulacak,

g) İngiltere, adadaki bazı hava dayanaklarından (üslerinden) yararlanacaktı.

Bunlardan başka, antlaşma, ilgili üç devlete, gerektiğinde karışma hakkı tanıyor ve Kıbrıs'la bir bağlaşma (ittifak) ön görüyordu.

Bağımsız Kıbrıs Devleti 1960 yılında kuruldu. Artık adada Türklerin ve Rumların bir arada, güven içinde dostça yaşamaları bekleniyordu. Fakat Rumlar, Türklerin eşit haklara sahip olmalarına bir türlü yanaşmıyorlardı. Antlaşma koşullarını yerine getirmemeye başladılar.

1963 yılında Rumlar, Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirme (enosis) amaçlarını gerçekleştirmek için, yeniden yıldırma çabasına giriştiler. Türkleri toptan yok etmek için, saldırıya geçtiler. Rum polisleri silahlandırılıyor, Türk polislerinin silahları ellerinden alınıyordu. Türk köyleri basılıyor, Türkler öldürülüyordu. Bunları yapanlara kimse "Dur!" demiyordu. Bu durum karşısında Türkler de onurlarını, canlarını ve mallarını, köylerini, kasaba ve mahallelerini korumak için büyük çaba harcıyorlardı. Çarpışmalar bir iç savaşa dönüşmüştü. Kahraman Türk mücahitleri, güç koşullar altında, Yunan askerlerine ve Yunan silahlarıyle donatılmış Rum çetelerine karşı yer yer direnişe geçmişlerdi. Rumlar bir gecede 432 Türk'ü öldürdüler. Türk birliğinde görevli bir binbaşının eşini ve üç küçük çocuğunu

öldürmekten de çekinmediler. Durum gittikçe kötüleşiyordu. Türk hükümeti, Kıbrıs'taki Türk birliğinin adada ateşkesi sağlamasını istedi. Fakat İngiltere ve Yunanistan bu öneriyi olumlu karşılamadı. Bunun üzerine, Kıbrıs Türklerini yok olmaktan kurtarmak için, Türk jet uçakları, ada üzerinde bir uyarma uçuşu yaptı.

Kıbrıs Türkiye'ye yakındır.

Türk Hükümetinin bu tutumu karşısında, Rumlar büyük bir korkuya kapıldılar. İki toplum arasında bir anlaşma yapıldı.

1964 yılında Yunanistan, adaya daha çok asker ve silah göndermeye başladı. Silahlı çatışmalar yaygınlaştı. Bu arada olayları inceleyen Güvenlik Konseyi, adaya bir "Birleşmiş Milletler Barış Gücü" yollama kararı aldı. Fakat, Yunanlar ve Rumlar yeniden saldırıya geçtiler. Amaçları, ada Türklerini ortadan kaldırmaktı. Erenköy yakınlarında çok şiddetli savaşlar oldu. Türk jetleri, bir kez da-

MİLLİ KÜTÜPHANE ANKARA 1946

ha Kıbrıs üzerinde göründü. Artık iki toplum, birbirinden tüm ayrılmıştı. Türkler, varlıklarını, Rum yöneticilerin ellerine bırakamazlardı. kendilerini yönetmek için "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi"ni kurdular (1967).

Türkiye, artık daha fazla bekleyemezdi. Kıbrıs sorununu kesin olarak çözmek için adaya asker çıkarmaya karar verdi. Fakat, Amerika Birleşik Devletleri'nin araya girmesi ile bundan vazgeçildi. Buna karşılık Yunanistan da adadaki askerlerini geri çekti. İki toplum arasında görüşmeler başladı. Türkiye ve Yunanistan dışişleri bakanları da, Kıbrıs sorununu çözmek için zaman zaman görüşmeler yapıyorlardı.

3. **Türk Barış Harekâtı ve Sonuçları :** 1974 yılında Kıbrıs Rumlarından bir bölümü, Rum cumhurbaşkanını tutan Rumlara ve cumhurbaşkanlığı sarayına saldırdılar. Amaçları yönetimi ele geçirmek ve hemen Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamaktı. Yunanistan'da bir süreden beri yönetimi ellerinde tutan askerî hükümet de bunları destekliyor ve kışkırtıyordu. Cumhurbaşkanı adadan kaçtı. Başkaldıranların elebaşısı cumhurbaşkanlığını üzerine aldı. Rumlar, hem birbirleriyle çarpışıyorlar hem de kadın, erkek, ihtiyar, genç, çocuk ayırmaksızın Türkleri tek tek veya toplu halde öldürüyorlardı. Bu insanlık dışı hareketler karşısında silahsız Türkler, evlerini, yerlerini bırakıp daha güvenli gördükleri yerlere, Türklerin kalabalık olduğu kentlere göçüyorlardı. On bin kadar Türk de bir İngiliz üssüne sığındı. Ada Türkleri, tüm yok olma tehlikesi ile karşı karşıya idi.

Bu durum karşısında Türk Hükümeti, hemen İngiltere ve Yunanistan hükümetlerine baş vurarak, adada ateşkesin sağlanması için, ortaklaşa girişimde bulunulmasını önerdi. Fakat, olumlu bir cevap alınamadı. Türkiye Başbakanı'nın Londra'ya giderek İngiltere Başbakanı ile görüşmesi de beklenen sonucu vermedi. Türk Hükümeti, yıllardan beri sürüp giden Kıbrıs sorununu kökünden çözümlemek düşüncesiyle harekete geçmeye karar verdi. Londra Antlaşması'nın kendisine verdiği karışma (müdahale) yetkisini kullanacaktı. Amaç, adaya barışı getirmek, yalnız Türklerin değil, Rumların da orada insanca yaşamalarını sağlamaktı. Bu nedenle, Türk askerlerinin Kıbrıs'ta giriştikleri hareketlere, "Barış Harekâtı" denildi.

Barış harekâtı, iki aşamada sona erdi. 1974 yılında, 20 temmuz sabahı, çıkarma gemilerimiz, kahraman ve barışsever askerlerimizi Girne limanına çıkardı. Uçaklarımız paraşütçülerimizi buraya indirdi; Jetlerimiz ve savaş gemilerimiz, karşı koyanları, sarp yerlerden

askerlerimize ateş açanları sindirdi. Uçaklar ve gemiler, adaya durmadan asker, tank, kamyon, cephane ve yiyecek taşıyordu. Bu ilk aşamada, Beşparmak dağları aşıldı, Girne'yi Lefkoşa'nın Türk kesimine bağlayan yol ve çevresi ele geçirildi. İkinci aşamada, çetin savaşlardan sonra, Lefkoşa'nın doğusunda Magosa limanına, batısında Erenköy'e ulaşıldı. Böylece, üç gün içinde kuzeyde adanın üçte biri, barışa kavuştu ve Türk bölgesi olarak sınırlanmış oldu. Türk Hükümeti, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün ateşkes çağrısına uymakta bir sakınca görmedi. Amaca erişilmişti. Türk askerlerinin kısa süredeki üstün başarısı bütün dünyayı şaşırttı. Türk gücü, bir kez daha, dünya basınına konu oldu. Yıllardan beri, güç koşullar altında varlıklarını korumaya çalışan Türkler, özgürlüğe kavuşmuşlardı. Türklerin, adaya barışı sağlamak için geldiklerine inanan Rumlar da sevinç içinde idiler. Onlar da, kendileri gibi düşünmeyen soydaşlarının saldırılarından kurtulmuşlardı. İngiliz üssüne sığınan Türkler, orada altı ay sıkıntılı ve üzücü günler geçirdikten sonra uçaklarımızla Türkiye'ye taşındılar ve buradan adanın Türk kesimine götürüldüler. Onlar da yurtlarına, eşlerine, çocuklarına ve yakınlarına kavuştular.

Türk Barış Harekâtı'nın sonucunda Kıbrıs'ta Türk toplumunun yaşayacağı bölgenin sınırı çizilmiş oldu. Bu bölgedeki Türkler kendi kendilerini yönetmeye, Rumların yıkıp yaktıkları yerleri onarmaya koyuldular. Her alanda kalkınma çalışmalarına başladılar. Kendi bölgelerinde **Federe Türk Devleti**'ni kurdular.

Türk Barış Harekâtı, Yunanistan için de yararlı oldu. Orada askerî yönetim kalktı, demokratik düzen kuruldu.

Şimdi adada, ayrı bölgelerde yaşayan, içişlerinde özgür iki toplumu dayalı bağımsız ve federal bir Kıbrıs cumhuriyetinin kurulmasını bekliyoruz. Türk askerleri de Kıbrıs'ta, silah başında ve tetikte nöbet tutuyor.

Sorular :

1. *Kıbrıs Türklerinin kalkınması için Türkiye ne gibi yardımlar yapabilir?*

2. *Kıbrıs'la ilgili olarak, gazetelerde çıkan haberleri ve yazıları, özel bir dosyada toplayınız. Bu konuda görev alan birkaç arkadaşınız, aylık özetler yaparak, dershanenizde açıklasın. Ortaya çıkan yeni sorunlar üzerinde hep birlikte konuşup tartışınız.*

2. BÖLÜM

İLİŞKİMİZ OLAN ÖTEKİ ÜLKELER

1. KONU

ALMANYA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Almanya, Avrupa'nın neresindedir ve hangi ülkelerle komşudur?
2. Almanya'da yüksek ve dağlık alanlarla yüksekliği az yerlerin nerelerde bulunduğunu haritada inceleyiniz.
3. Almanya'nın büyük akarsuları hangi denizlere dökülür?
4. Berlin, Hamburg, Münih, Köln ve Bonn şehirlerini haritada bulunuz.
5. İstanbul'dan Almanya'ya trenle ve vapurla nasıl gidebilirsiniz? Bu yolculuklarınızda, hangi ülkelerden, hangi denizlerden ve boğazlardan geçersiniz?

1. **İkiye Bölünmüş Bir Ülke ve Berlin :** Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonunda ağır bir yenilgiye uğramıştır. Karşı taraf orduları, bütün Almanya'yı elleri altına almışlardır. Almanya, dört yıl hükümetsiz kalmıştır. Bu süre içinde Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa ordularına birer bölge ayrılmış, ülke bu dört ordunun komutanlarından oluşan bir denetleme kurulu eliyle yönetilmiştir. Sonunda, Almanya ikiye bölünmüş (1949), batı kesiminde **Alman Birleşik Cumhuriyeti** (Batı Almanya), doğu kesiminde de **Alman Demokratik Cumhuriyeti** (Doğu Almanya) kurulmuştur.

Almanya'da yükseklik kuzeyden güneye doğru artar. Güneyde Alpler'in bir bölümü, kuzeyde kuzey Almanya ovası, bunlar arasında, orta yükseklikte dağlar, platolar ve ovalar yer alır.

Batı Almanya, ülkenin üçte ikisi üzerindedir. Dokuz küçük cumhuriyetin birleşmesinden oluşmuştur. Başkenti, Ren ırmağı üzerinde Bonn'dur.

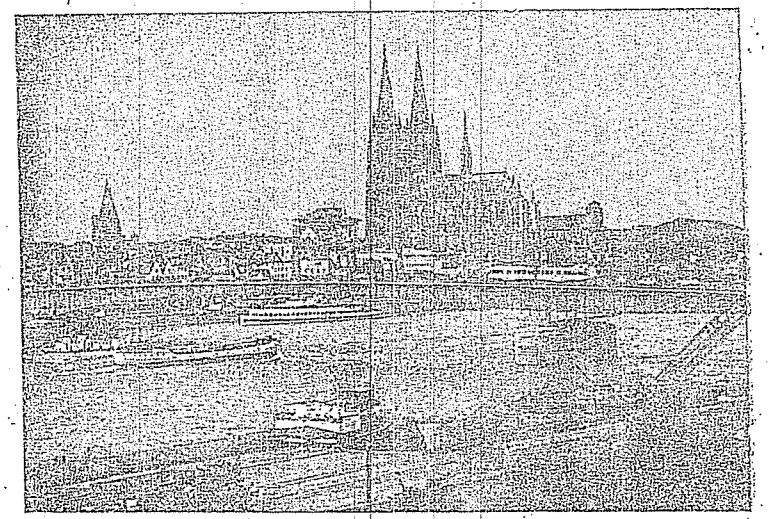

Köln, Ren ırmağı kıyısında önemli bir ticaret, bilim ve endüstri merkezidir. Limanına küçük deniz vapurları girebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hemen tümü ile yeniden yapılmıştır. Burada çok sayıda Türk işçisi de çalışmaktadır.

Doğu Almanya, savaş sonunda Sovyetler Birliği ordusunun el altına aldığı bölgededir. Sovyetler Birliği örneğinde, sosyalist bir cumhuriyettir. Burada, özgür seçim yoktur. Halk, komünist partisinin adaylarına oy vermek zorundadır. Hükümet, Sovyetler Birliği'nin etkisi altındadır.

Almanya'nın ikiye bölünmesinde, eski başkent **Berlin**, Doğu Almanya sınırları içinde kalmış, fakat ikiye ayrılmıştır. Kentin doğu kesimi Doğu Almanya'ya, batı kesimi Batı Almanya'ya bağlıdır. Doğu Berlin, Doğu Almanya'nın başkentidir.

Berlin, Doğu Berlin yöneticilerinin bir kararı ile, Doğu Almanlarının batıya geçmelerini önlemek için yapılan bir duvarla ikiye bölünmüştür (1961).

Almanya'nın nüfusu 82 milyondur. Bu bakımdan, Avrupa'da Sovyetler Birliği'nden sonra gelir. Nüfusun 64 milyonu Batı Almanya ile Batı Berlin'de, 18 milyonu da Doğu Almanya ile Doğu Ber-

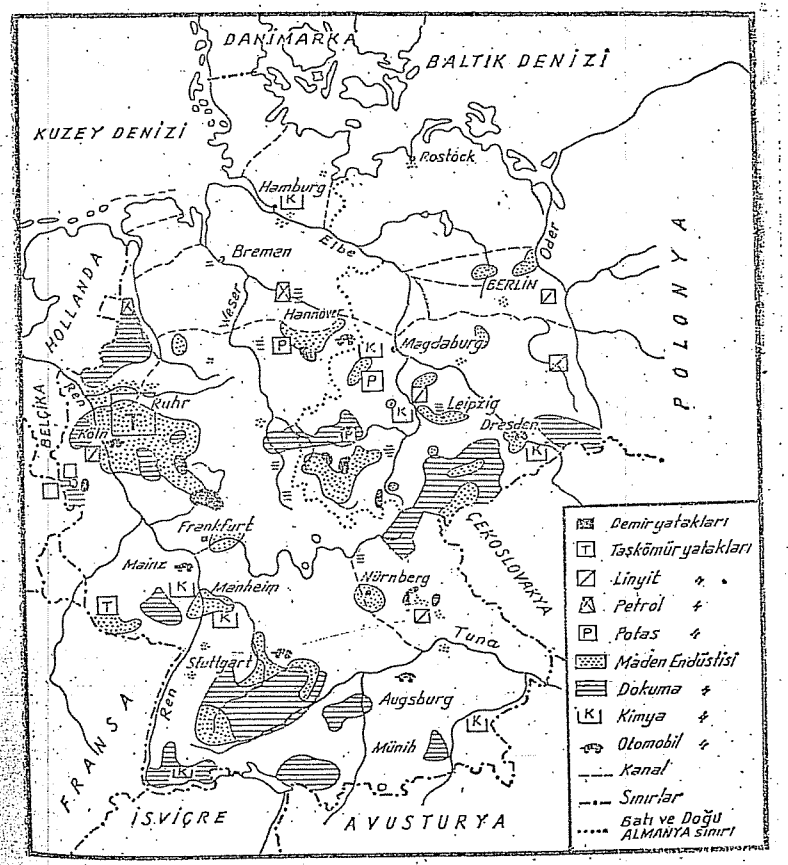

Almanya'da başlıca madenler ve endüstri kolları.

lin'de yaşar. Yirmi yılda Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya sığınanların sayısı 13 milyonu bulmuştur. Bugün de fırsat bulanlar Doğu Almanya'dan kaçıp Batı Almanya'ya gelmektedirler.

2. **Savaştan Sonra Batı Almanya'nın Kalkınması :** İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın, özellikle büyük şehirleri ve endüstri bölgeleri, hava bombardımanları ile yakılıp yıkılmış, fabrikaları işlemez duruma gelmişti. Ülkenin dış ticareti durmuştu.

Almanya ikiye bölündükten ve Alman hükümetleri kurulduktan sonra, savaş izlerinin ortadan kaldırılması, güçlü bir endüstri kurulması, tarımın yenileştirilmesi, endüstri ürünlerinin yabancı ülkelere satışının artırılması amacı ile büyük bir çaba harcanmaya başlandı. Yatırımlara çok önem verildi. Kısa zamanda şehirler yıkıntılardan temizlendi; yeni yapılarla donatıldı. Fabrikalar onarıldı, yeni fabrikalar kuruldu. Maden ocakları işletmeye açıldı. Endüstri bölgeleri canlandırıldı. Ekonomik durum sağlamlaştıkça yabancı ülkelerle ticaret anlaşmaları yapılmaya başlandı.

Yüz yıldan beri, bilimsel yollarla toprakların iyileştirilmesi için usanmadan yapılan çalışmalara yeniden başlandı. Ekim ve dikim alanları genişletildi. Yeni yöntemlerle tahıl, patates ve öteki yiyecek üretimi artırıldı.

Böylece, İkinci Dünya Savaşı'ndan bitkin durumda çıkan Almanya, çok düzenli çalışma ile, savaş öncesindekinden de güçlü ve zengin bir duruma geldi. Bu kalkınma, Batı Almanya'da daha hızlı ve önemli olmuştur. Bugün, Batı Almanya dünyanın en büyük endüstri ülkelerinden biridir.

3. **Alman Endüstrisinin Dayanakları ve Özellikleri, Yabancı İşçiler ve Türkler :** Alman endüstrisi her şeyden önce kömüre dayanır. Zengin kömür yatakları, başta Ruhr (rur) bölgesi olmak üzere, Sarre (sar) ve Saksonya bölgelerindedir. Batı Almanya, dünyanın en çok taşkömürü çıkaran ülkeleri arasındadır. Ruhr bölgesindeki kok fabrikalarından çıkan yanıcı gaz (havagazı), bütün Ren bölgesine ve Fransa'ya kadar gönderilir. Batı Almanya, her yıl çıkardığı taşkömürünün çoğunu, kendi fabrikalarını işletmek için kullanır.

Almanya, linyit bakımından da zengindir. Doğu Almanya, dünyada en çok linyit çıkaran ülkedir. Linyit, Alman kimya endüstrisinin önemli bir hammaddesidir. Ülkede, elektrik enerjisinin büyük bölümü, linyit yakan santrallardan alınır. Son yıllarda Batı Almanya'da elektrik üreten atom santralları da kurulmuştur.

Almanya'da endüstri çok yönlü ve güçlüdür. En önemli endüstri kolları, demir ve çelik, her çeşit makine, taşıt ve alet, motor, kimyasal maddeler ve ilaç, optik gereçler, fotoğraf, elektrikli araçlar, cam ve porselen, yapma lifler, dokuma ve kitapla ilgili olanlardır. Otomobil yapımında, Avrupa'da birinciliği alır.

Almanya'da, endüstri hammaddelerinin kimisi az, kimisi hiç yoktur. Bu nedenle, dışarıdan daha az hammadde satın almak için, yapma maddeler üretimi geliştirilmiştir. Kömürden benzin ve kauçuk, odundan yapma yün ve ipek elde edilir. Fakat, bunlar da endüstrisine yetmez. Çıkarılan demir ve petrol de yeterli değildir. Bunun için başka ülkelerden demir filizi, bakır, boksit ve başka metaller, pamuk, yün, petrol almak zorundadır.

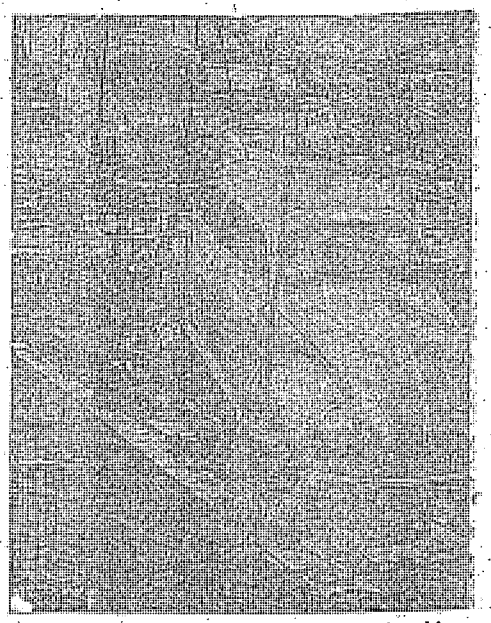

Almanya'daki bir otomobil fabrikasından bir bölüm

Batı Almanya, kendi işçileri yetmediği için, maden ocaklarında, fabrikalarında ve öteki iş yerlerinde çok sayıda yabancı işçi çalıştırmak zorunda kalmıştır. Bunların çoğu Türk, Yunan ve Yugoslav'dır.

Batı Almanya'da 600 000 kadar Türk işçisi vardır. Bu işçiler, orada meslekleriyle ilgili bilgi, beceri ve görgülerini artırmaktadırlar. Kazançlarının bir bölümünü ailelerine göndererek, yurdumuza getirerek, oldukça önemli döviz sağlamaktadırlar.

4. **Türkiye - Almanya İlişkileri :** Batı Almanya, bizim en çok alışveriş yaptığımız ülkelerin başında gelir. Biz Almanya'ya toprak ve hayvan ürünleri, krom ve bakır satarız. Oradan, çeşitli makine ve araçlar, taşıtlar, elektrik araç ve gereçleri, optik ve kimyasal maddeler satın alırız.

Yurdumuza, en çok turist, Almanya'dan gelmektedir. Türkiye'den Almanya'ya turist olarak veya öğrenim için gidenlerin sayısı da çoktur.

Doğu Almanya ile ticaretimiz gelişmiş değildir.

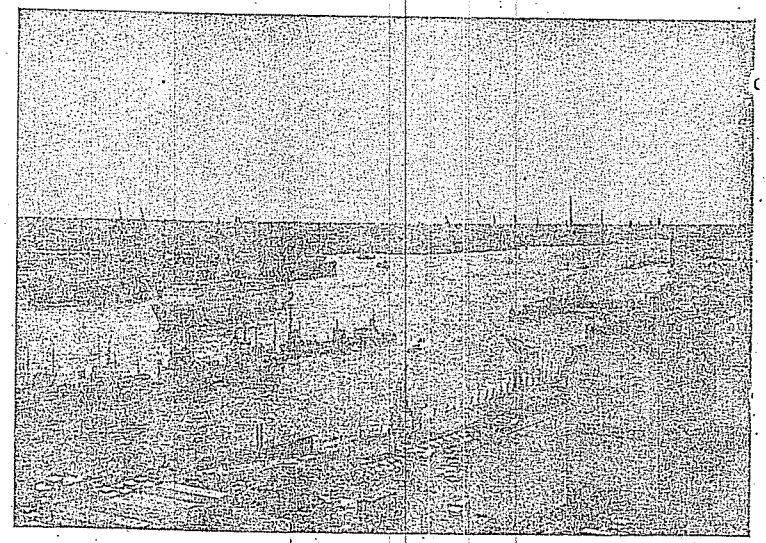

Hamburg, Elbe ırmağı halicinde, Batı Almanya'nın en büyük limanı ve bir endüstri merkezidir (tersaneler, petrol rafinerileri, yağ fabrikaları, maden, makine, dokuma, besin vb.). Hamburg'un ve liman donatımının hemen tümü İkinci Dünya Savaşı'nda yıkılmıştı. Savaştan sonra kısa sürede yeniden yapıldı.

Almanya, 1871 yılında, birliğini tamamladıktan kısa bir süre sonra, Avrupa'nın güçlü devletlerinden biri oldu. Endüstrisini de hızla geliştiriyordu. Almanya'nın her alanda ilerlemesi İngiltere, Rusya ve Fransa'yı kuşkulandırmaya başladı. Osmanlı Devleti, Almanya'nın güçlenmesini, dostça karşılıyordu. Almanya da Osmanlı Devleti üzerinde ekonomik çıkarlar sağlamayı düşünüyordu. Padişah II. Abdülhamit, Rusya ve İngiltere'ye karşı, Almanya'dan yararlanmak istedi. Haydarpaşa - Bağdat demir yolunun yapılması ve işletilmesi, Almanlara verildi. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde, Almanya ile dostluk daha çok geliştirildi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti önce tarafsız kaldı. O sırada Osmanlı Devleti'ni yönetenler, Almanya'nın yanında savaşa girerek, daha önce elden çıkan yerleri geri almayı tasarlıyorlardı. Almanya da, düşmanlarının kuvvetlerini dağıtmak için, Osmanlıların savaşa girmesini istiyordu. Bunların etkisiyle bir Türk-Alman anlaşması imzalandı.

Bu sırada Akdeniz'de korsanlık yapan iki Alman savaş gemisi, İngiliz donanmasının önünden kaçarak, Çanakkale Boğazına girdi ve Osmanlı Devleti'ne sığındı. Osmanlı Hükümeti, tarafsızlığını bozmamak için, bu gemileri satın aldığını duyurdu. Gemilerden birine Yavuz, ötekine Midilli adı verildi. Bir süre sonra, Almanların isteği üzerine, bu savaş gemileri, Türk bayrağı altında Karadeniz'e çıktı; Rus limanlarını topa tuttu; Rus deniz kuvvetleriyle savaştı. Osmanlı Devleti de böylece savaşa katılmış oldu.

Dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı'nda, Türk ve Alman subay ve erleri Çanakkale'de, Galiçya'da, Irak'ta ve öteki cephelerde yanyana savaştılar. Birbirlerini iyi tanıdılar. Bu savaşta, önceleri Almanlar ve Türkler üstünlük sağladılarsa da sonunda yenildiler. Ağır koşulları olan antlaşmalar imzaladılar. Türk-Alman yakınlığı bundan sonra da sürdürüldü.

Sorular:

1. *Almanya, yabancı işçilerin sayısını azaltmaktadır. 1975 yılında yeni yabancı işçi almayacağını duyurmuştur.*

   a) *Almanya, bu kararı almaya neden gerek duymıştur?*

   b) *Bu karar, bizim için hangi bakımlardan önemlidir?*

2. *Almanya, niçin yüz binlerce yabancı işçi çalıştırmaktadır?*

2. KONU

FRANSA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Fransa, Avrupa'nın neresindedir; hangi devletlerle komşudur?
2. Pireneler, Jura dağları, Alpler, Fransa ile hangi ülkeler arasındadır?
3. Fransa'nın alçak ve yüksek yerlerinin nerelerde bulunduğunu haritada inceleyiniz.
4. Fransa'nın hangi denizlerde kıyıları vardır?
5. Seine (sen), Loire (luar), Garonne (garon), Rhône (ron) ırmakları nerelerden doğmakta, hangi denizlere dökülmektedir?
6. Bir haritada Paris, Lyon (liyon), Marsilya, Bordeaux (bordo), Le Havre (lö havr) şehir ve limanlarının yerlerini bulunuz.
7. Fransa'da, Atlas okyanusuna dökülen ırmakların ağız kesimleriyle Akdeniz'e akan Rhône ırmağının ağız kesimi arasında ne ayrılık vardır?

1. Tarım ve Endüstri Yönünden Gelişmiş Bir Ülke : Fransa'nın toprakları verimli, tarım alanları geniştir. Büyük akarsu boyları ve çevreleri, ülkenin zengin tarım alanlarıdır. Ekim ve dikime elverişli olmayan yerlerde, yüksek dağ otlaklarında hayvan beslenir.

Fransa'da tarım ürünleri çok çeşitlidir. Bunlar arasında en önemlileri tahıllar ve üzümdür. Tahıllar ve özellikle buğday, ülkenin hemen her yerinde üretilir. Fransa, Sovyetler Birliği'nden sonra, Avrupa'da en çok buğday üretir ve bu bakımdan kendi kendine yeterli, sayılı ülkelerden biridir.

Fransa, dünyada şarap üreten ülkelerin başında gelir. Dünya şarabının aşağı yukarı dörtte biri Fransa'da yapılır. Bordeaux (bordo), şarapları ile ün kazanmış bir şehirdir. Fransa'nın şampanyaları ve elma şarapları da ünlüdür.

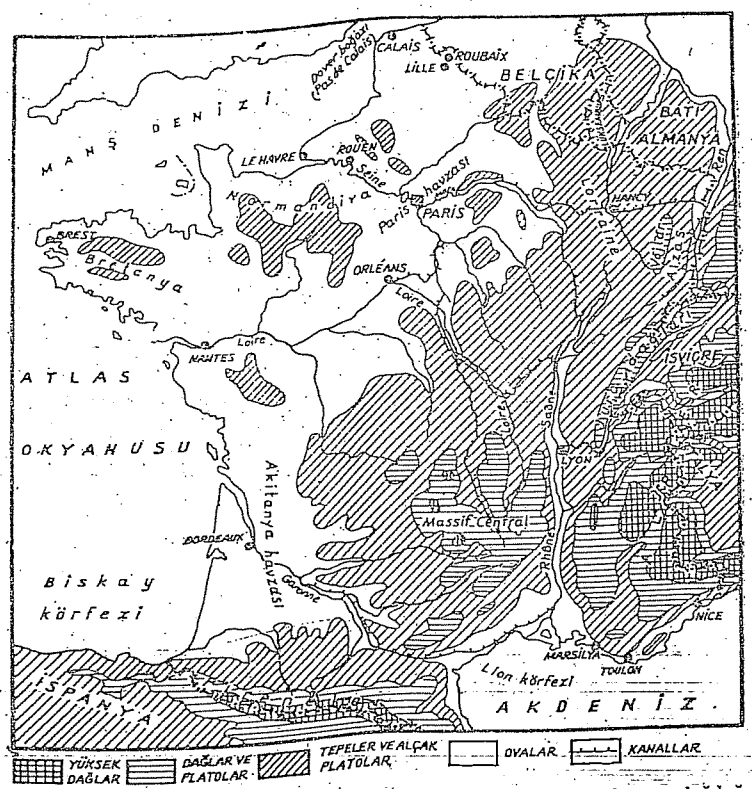

Fransa'da Massif Central (masif santral), büyük ırmakların ve kollarının doğduğu bir su deposu gibidir. Irmak boylarında verimli ovalar, tarım alanları uzanır. Fransa ile İtalya arasındaki sınır Alp dağlarından, İspanya arasındaki sınır da Pireneler'den geçer. Öteki komşuları arasında böyle yüksek sıradağlar yoktur.

Rhône (ron) vadisinin aşağı bölümlerinde, Akdeniz iklimi, zeytin ile portakal ve benzerlerinin yetişmesine olanak verir; dutluklar geniş alanlar kaplar.

Fransa'da, et ve süt için, özellikle sığır beslenir. Üretilen çok güzel ve çeşitli peynirleri, dış ülkelerde de aranır ve beğenilir.

Tarım ürünleri (tahıl, meyve, sebze, şarap) satışı, Fransa'nın dış ticaretinde önemli bir yer alır.

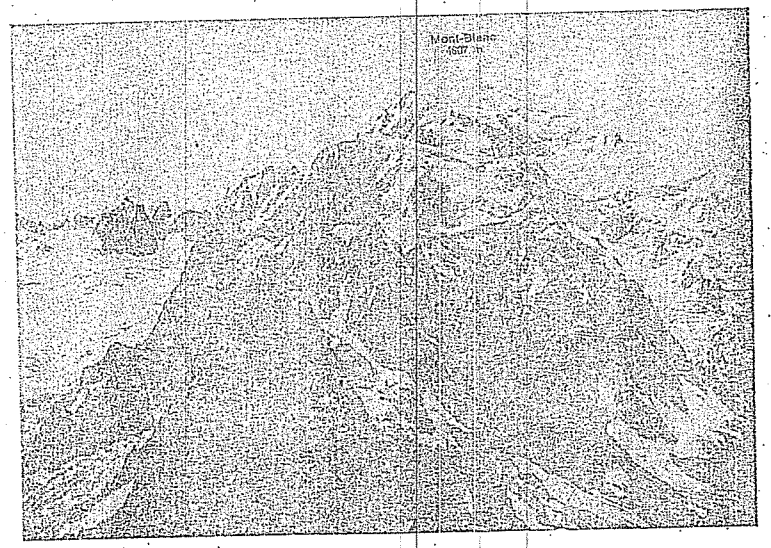

İtalya'nın kuzeyini bir yay gibi çeviren Alp dağlarının en yüksek tepesi Mont-Blanc (mor.blan 4 807 m.), Fransa sınırları içindedir. Resimde bu tepeyi ve sürekli karlarla buzul başlangıçlarını görüyorsunuz.

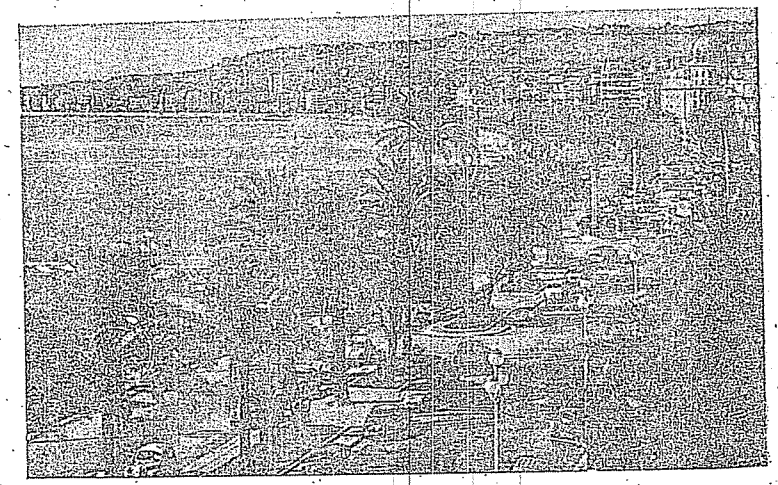

Nice (nis), Akdeniz kıyısında, Fransa'nın en gözde yazlıklarından biri ve dünyaca ünlü bir turizm merkezidir.

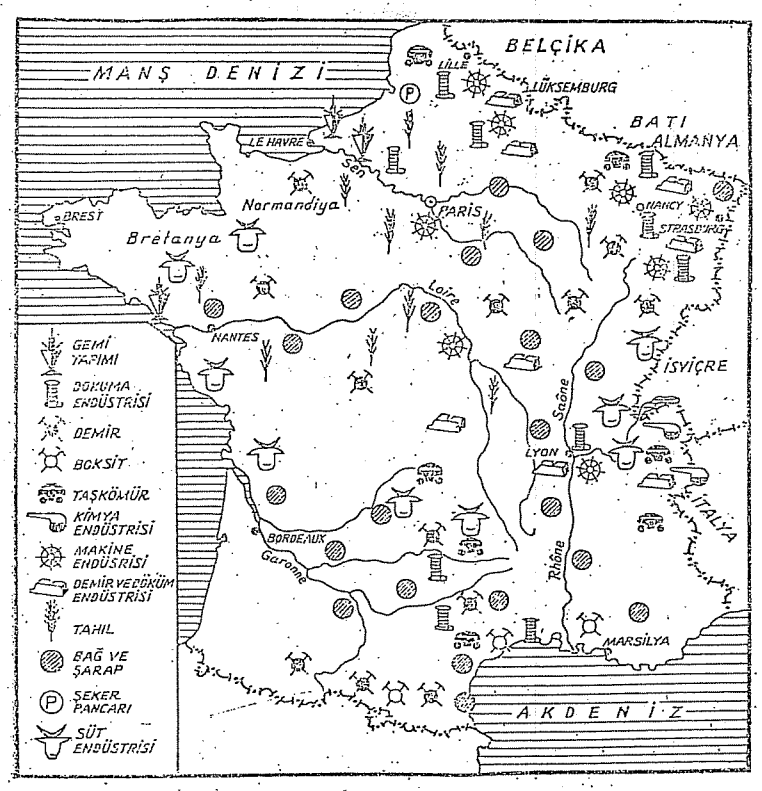

Fransa'da geçim kaynakları.

Fransa, dünyanın ileri endüstri ülkelerinden biridir. Burada, endüstrinin dört önemli dayanağı demir, taşkömürü, boksit ve potastır. Taşkömürü üretimi, kendisine gerekli olanın ancak üçte biri kadardır. Bunun için, çıkardığı demirin bir bölümünü başka ülkelere satar. Buna karşılık, taşkömürü satın alır. Boksit, alüminyum endüstrisinin; potas, kimya endüstrisinin hammeddesidir.

Fransa'da endüstri, özellikle demir ve kömür madenlerinin bulunduğu yerlerde ve bol işçi ve alıcı bulunan şehirlerde yerleşmiştir. Ham demir, çelik, çeşitli makine ve araç, uçak, otomobil, dokuma, elektrikli araçlar, optik, kimya, besin ve turizm endüstrileri, Fransa

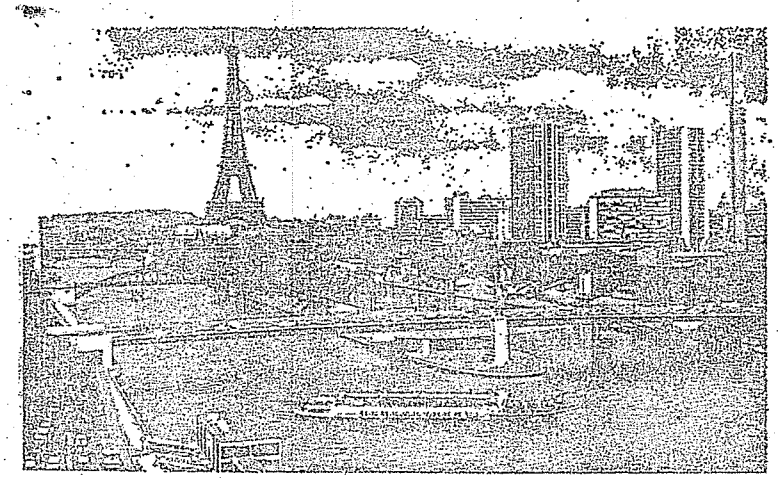

Paris, Fransa'nın yönetim, bilim, sanat, ticaret ve endüstri merkezidir. Seine (sen) ırmağı üzerinde, her yönden gelen yolların kavşağında gelişmiştir. Uluslararası iki büyük hava alanı vardır. Üniversitesi, sarayları ve müzeleri, opera ve tiyatroları, eğlence yerleri ile ünlüdür. Resimde görülen Eiffel (eyfel) kulesi, çelikten yapılmıştır ve 300 m. yüksekliktedir.

endüstrisinin gelişmiş kollarıdır. Lüks maddeler endüstrisi (güzel kokular, süs gereçleri, yüksek değerde cam eşya gibi), öteden beri, ön sırada yer alır. Hemen bütün büyük şehirler, önemli endüstri ve ticaret merkezleridir.

Fransa'nın turizm endüstrisinde, Akdeniz kıyıları ile başkent Paris'in üstün bir yeri vardır. Paris'teki saraylar, müzeler, kiliseler, anıtkabirler, eğlence yerleri çok turist çeker. Turizm, Fransa'nın önemli gelir kaynaklarındandır.

2. Türkiye - Fransa İlişkileri : Fransa, çok alışveriş yaptığımız ülkelerdendir. Fransa'dan aldıklarımızın değeri, sattıklarımızın değerinden yüksektir. Fransa'ya, toprak ürünleri (kuru meyve ve sebzeler, yağlı tohumlar, afyon, tütün, pamuk), hayvan ürünleri (tiftik, deri, post), zeytinyağı, içki (rakı, votka), dokumalar (yünlü, pamuklu), halı ve kilim, pamuk ipliği, madenler (krom, çinko, antimon) satarız. Fransa'dan, çeşitli makineler ve aletler, kara taşıtları, tıp araç ve gereçleri, kimyasal maddeler, demir ve çelik, içkiler (likör, konyak, köpüklü şarap) vb. satın alırız.

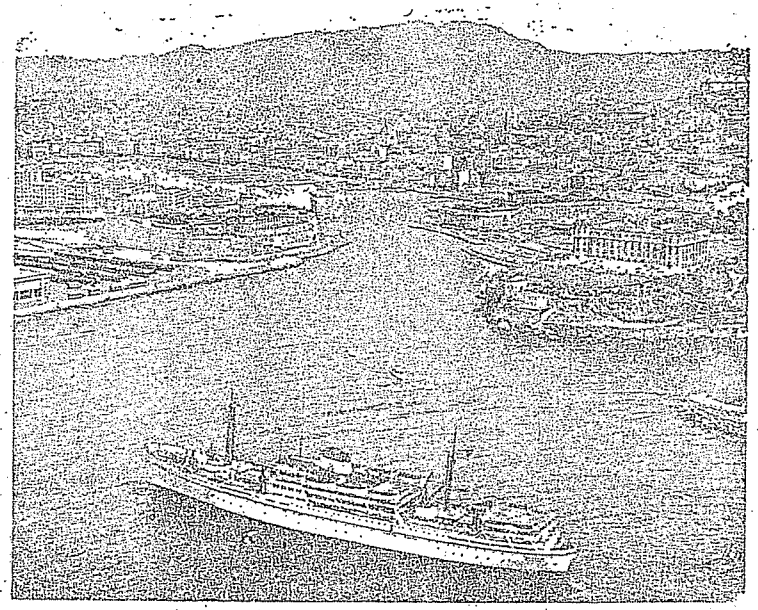

Marsilya, Fransanın Akdeniz kıyısındaki en önemli limanıdır. Afrika'nın ve Ön Asya'nın çeşitli ürünleri (turfanda sebze ve meyve, pamuk, kömür ve petrol) bu limana gelir. Şehirde, endüstri de çok gelişmiştir. Resimde, limandan ayrılmakta olan bir Türk gemisi görülüyor.

Fransa ile ilişkilerimiz çok eskidir. Fransızlar, Türklere karşı hazırlanan Haçlı Seferleri'ne geniş ölçüde katılmışlardır. Kanuni, Avrupa Hıristiyan birliğini bozmak için, güç duruma düşen Fransa kralına yardımda bulunmuş, Fransızlarla iyi bir dostluk kurulmuştur. Fransızlara, ticaret ilişkilerinde, kapitülasyon denilen ayrıcalık tanınmıştır. Fransızlarla ilişkiler, Duraklama Dönemi'mizde bozulmuş. Gerileme Dönemi'nde ve daha sonra, Fransızlar, çok kez dostluklarını unutmuşlar, düşmanlarımız arasında yer almışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Dönemi'nde Mısır'ı almak istemişlerse de başarılı olamamışlar, fakat Cezayir ve Tunus'u ele geçirmişlerdir. Fransa Birinci Dünya Savaşı'nda, düşmanlarımız arasındadır. Mondros Ateşkes Anlaşması'dan sonra Adana, Urfa, Maraş, Antep ve çevresini işgal etmişlerdir. Türkler, Fransızlarla en güç koşullarda savaşarak onları yurtlarından çıkarmışlardır. Bugün Fransa, Türkiye gi-

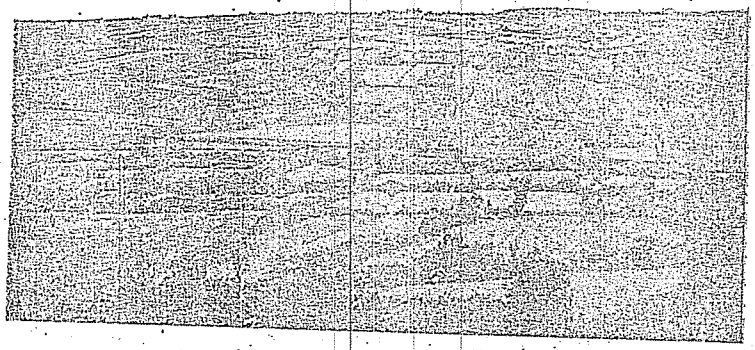

Fransa'nın kuzeybatısında bir tarım alanı.

bi, Nato devletleri arasındadır. Avrupa devletleriyle iyi ilişkiler kurabilmek için her zaman güçlü olmamız gereği unutulmamalıdır.

Sorular :

1. *Haritaları inceleyerek Fransa'nın maden ve endüstri bölgelerinin hangi limanlara yakın olduğunu açıklayınız.*

2. *Ren ırmağı Fransa'ya nasıl yarar sağlar?*

İNGİLTERE

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Büyük Britanya adasının doğusunda, bu ada ile Fransa ve İrlanda arasında hangi deniz ve boğazlar vardır?
2. Pas de Calais (pa dö kale) veya Dover boğazında Büyük Britanya adası ile Fransa arasındaki uzaklığı, haritanızın ölçeğinden yararlanarak bulunuz.
3. Büyük Britanya adasının yüksek ve alçak yerlerinin nerelerde bulunduğunu haritada inceleyiniz.
4. Bir haritayı inceleyerek Büyük Britanya adasının kıyılarında ve ırmak ağızlarında gördüğünüz özellikleri açıklayınız.
5. Londra, Glaskow, Liverpool (liverpul), Manchester (mançester) şehirlerini haritada bulunuz.
6. Britanya Milletler Topluluğu'na giren ülkelerden Avustralya, Bangladeş, Hindistan, Kanada ve Yeni Zelanda'nın nerede bulunduğunu öğreniniz.

1. Batı Avrupa'da Bir Adalar Devleti : Avrupa'nın kuzeybatısında yer alan ve sayısı iki yüzü geçen adanın hepsine birden **Britanya adaları** denir. Bunların en büyükleri **Büyük Britanya adası** ile **İrlanda adası**'dır. Küçük olanları **Manş denizi**nde Anglo-Norman adalarından, kuzeyde Shetland (şetlant) adalarına kadar uzanır.

Büyük Britanya adasında, ilk devlet, asıl İngiltere bölgesinde kurulduğu için bu adaya İngiltere adası, devlete de İngiltere denir. Büyük Britanya adasından başka, İrlanda adasının kuzey bölümü ve Büyük Britanya adasının çevresindeki küçük adalar da İngiltere'nindir. Bunların hepsi, **Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı** diye de adlandırılır. Toplam yüzölçümü, Türkiye yüzölçümünün üçte birinden biraz daha küçüktür (240.000 km²). Fakat nüfusu, Türkiye nüfusundan çoktur (55 milyon).

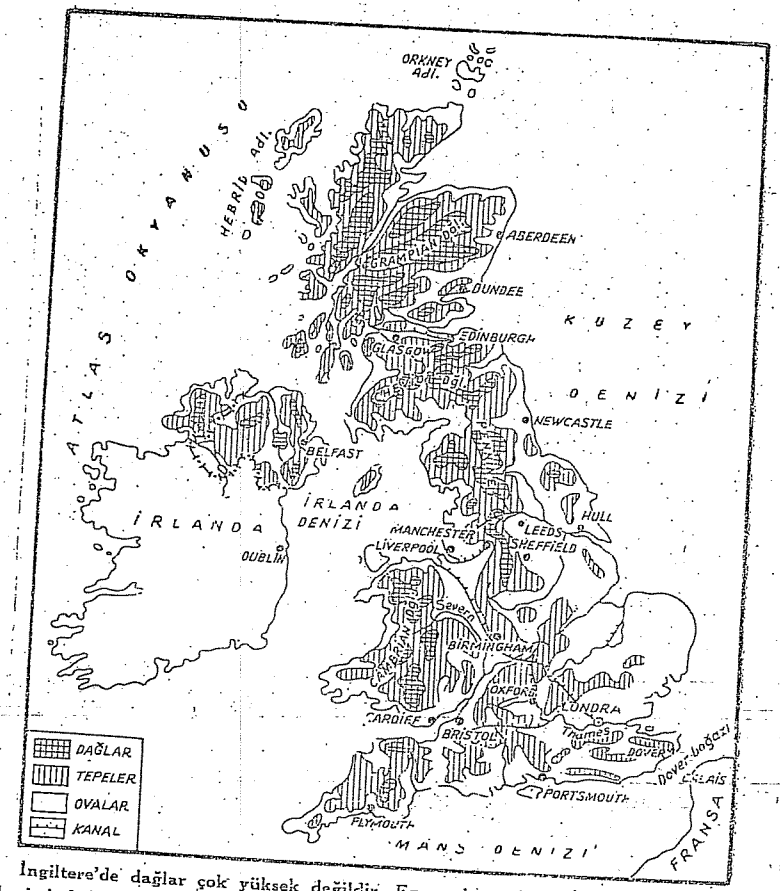

İngiltere'de dağlar çok yüksek değildir. En geniş ovalar ülkenin güneydoğu kesimindedir. Kıyılar çok girintili çıkıntılıdır, ırmak ağızlarında haliçler gelişmiştir.

İngiltere'nin adalar üzerinde oluşu, ülkenin yabancı saldırılarına karşı savunulmasını kolaylaştırır. Denizler, Büyük Britanya adasının içerilerine doğru sokulmuştur. Adadaki ırmakların suları, bol, akışları düzenlidir. Bu durum da taşıma, ulaştırma ve ticaretin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Denizler, bu adalarda yaşayanları, bir yandan gemiciliğe, bir yandan da balıkçılığa yöneltmiştir.

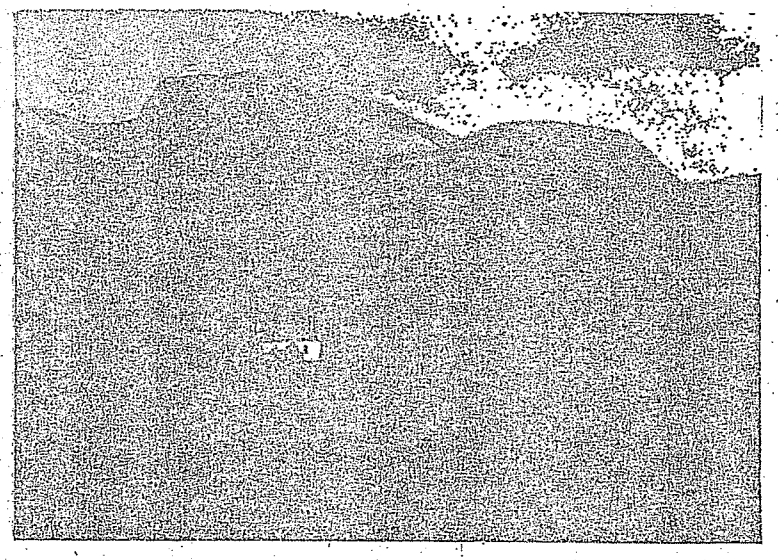

Büyük Britanya'nın en yüksek dağı Ben Nevis, ancak 1343 metre yüksekliktedir.

İngiltere'de, yıl boyunca daha çok Atlas okyanusu üzerinden gelen batı rüzgârları eser. Körfez akıntısı (Golfstrim), İngiltere kıyılarına kadar sokulur. Bunlar, iklim üzerinde yumuşatıcı etki yapar. Kışlar oldukça yumuşak, yazlar ılık ve serin geçer. İngiltere'de her mevsim yağışlıdır. Çok sık oluşan sis yüzünden, ulaştırma düzeninin bozulduğu, gündüz elektrik lambalarının yandığı, taşıtların farlarını yaktıkları çok görülür. Özellikle kışın, sert fırtınalar, gemiler için tehlikeli olur.

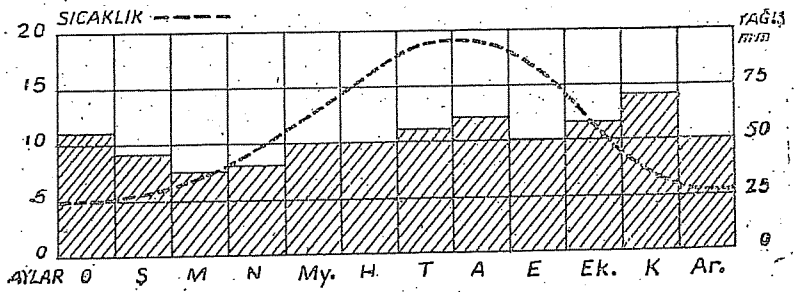

Londra'da sıcaklığın ve yağışın aylara dağılışı.

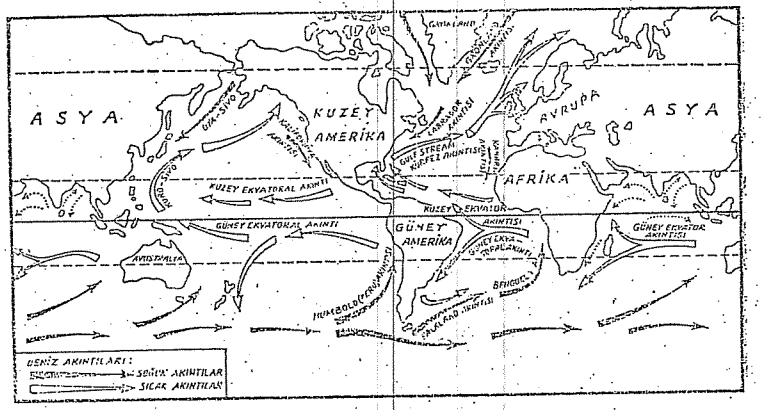

Okyanuslarda büyük deniz akıntıları. Bu akıntılar, düzenli rüzgârların deniz sularını sürüklemesi ile oluşur. Deniz akıntıları, geldikleri yere göre sıcaktır ya da soğuktur. Sıcak bölgelerden doğan akıntılar, eriştikleri yerlerde ılıklaştırıcı, soğuk bölgelerden doğan akıntılar da soğutucu veya serinletici etki yapar.

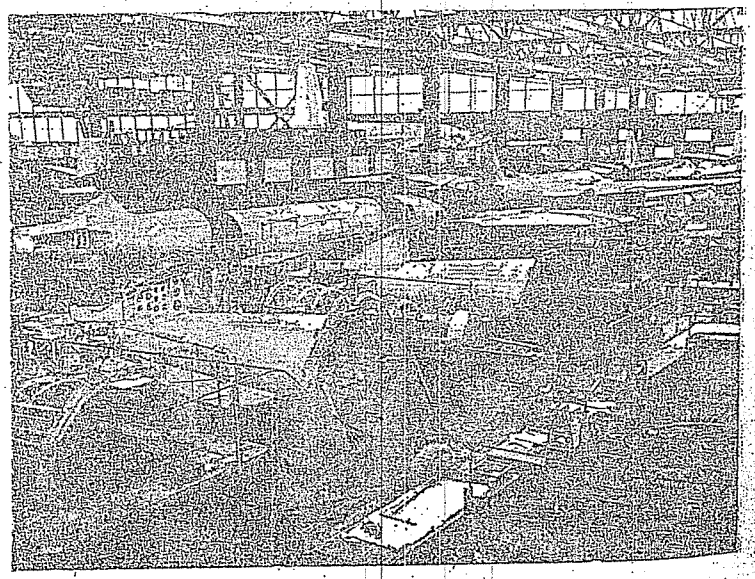

İngiltere'de bir uçak fabrikasının içinden bir bölüm.

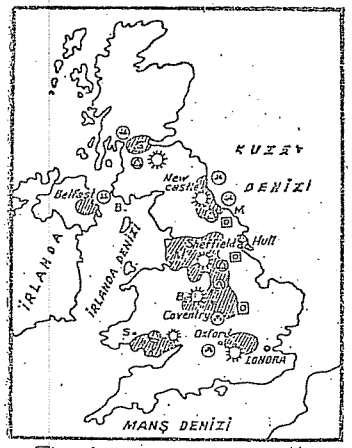

İngiltere'de maden ve endüstri bölgeleri.

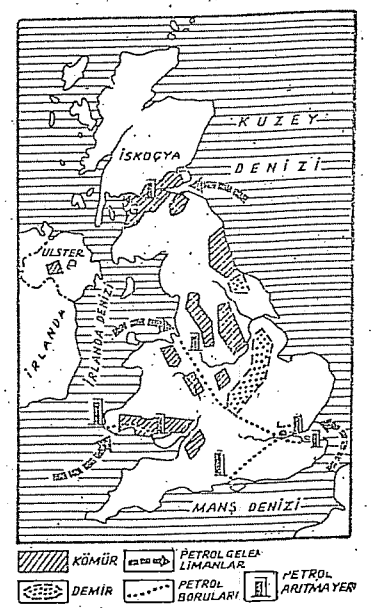

İngiltere'de önemli kömür ve demir yatakları ile başlıca petrol arıtma yerleri.

1. Güçlü Bir Endüstri Ülkesi : İngilizler, dokumacılığı, XIV. yüzyıl sonlarında, Belçika'dan gelen Flaman göçmenlerinden öğrendiler. Yaptıkları yünlü kumaşları, yabancı memleketlere satmaya başladılar.

İplik bükme, çok el emeği gerektiriyor ve çok zaman alıyordu. El emeğini azaltarak, daha çok ve daha çabuk kumaş yapmak isteyen becerikli dokumacılar, iplik bükme ve eğirme makinelerini ve yeni dokuma tezgâhlarını ortaya çıkardılar. Daha sonra da dokuma makineleri icat edildi. Makinelerde iyi ve bol iplik yapılması, dokuma makinelerinin çoğaltılmasını gerektirdi. Bu da, demirin daha çok üretilmesine ve kolay eritilmesine bağlı idi.

Büyük Britanya adasında zengin taşkömürü ve demir yatakları vardı. Bu yeraltı varlıkları, endüstrileşmenin temeli oldu.

Dokuma makineleri, pamuklu ve yünlü kumaşların daha ucuza mal edilmesini sağladı. Pamuk ithali, kumaş üretimi ve ihracı arttı. Bunun sonucu olarak, İngiltere'nin dış ticareti gelişti.

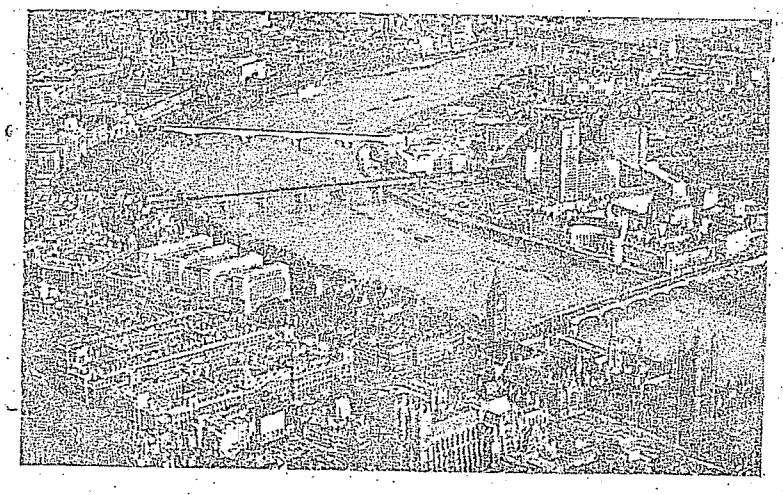

İngiltere'nin başkenti Londra, Büyük Britanya adasının güneydoğusunda Thames (temis) kıyısında kurulmuştur. Gelgit olayında, denizin kabarıp çekilmesi Thames halicinden Londra'ya kadar etki yapar. Bu yüzden gemiler buraya kadar girebilir. Londra dünyanın en büyük limanlarındandır. Bu liman, doklar, yükletme ve boşaltma araçları, yollar ve büyük depolarla donatılmıştır. İngiltere ithalat ve ihracatının yarısını bu limandan yapar. Londra, dünyanın en önemli ticaret, bankacılık ve sigortacılık merkezlerindendir (çevresiyle birlikte 7,5 milyon nüfuslu). Düzenli deniz ve hava yollarıyle bütün kıtalara bağlıdır.

Buhar gücünden endüstide yararlanılması, o zamana kadar pek önem verilmemiş olan taşkömürünü değerlendirdi. Maden eritmede odunun yerini taşkömürü aldı. Taşkömüründen kok elde edilmesi öğrenildi. Demir üretimi (demir filizinden demirin ayrılması) ile demirin çelik haline getirilmesi kolaylaştırıldı.

Dokuma makinelerinin yapılması ile maden ve makine endüstrileri gelişmeye başladı. Demir ve çeliğin kullanılma alanı genişledi. Demiryollarının doğuşu da maden endüstrisinin hızlanmasını gerektirdi.

Gemilerin buhar gücü ile işletilmesi, taşımayı ucuzlattı. Fabrikalarda yapılan malların uzak pazarlara gönderilmesini kolaylaştırdı. Pazarlar çoğalıp genişledikçe, İngiltere endüstrisi de gelişti.

Gerekli hammaddeleri kolay ve ucuz sağlamak ve gittikçe artan fabrika mallarını satabilmek için, uluslar arasında, sömürge edinme yarışı başladı. İngiltere, bu işte de öne geçti. Güneydoğu Asya'da, Afrika'da, Kuzey Amerika'da sömürgeler edindi. Hindistan,

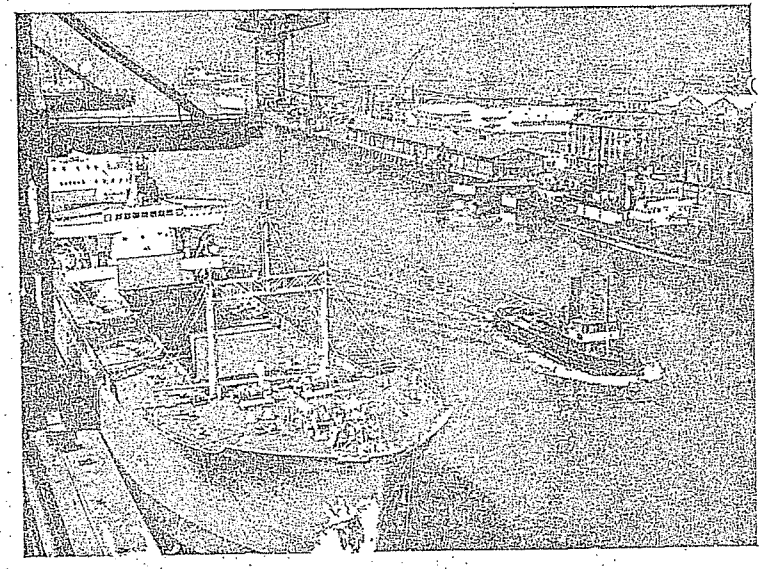

İngiltere'de bir haliç ve gelişmiş bir liman.

Avustralya ve Yeni Zelanda, İngiliz sömürgeleri arasına katıldı. Sömürgelere giden yollar denetim altına alındı.

İngiltere, XIX. yüzyıl ortalarında, büyük bir endüstri ve ticaret ülkesi olarak, bütün devletlerin önünde idi.

İngiltere'de otomobil, gemi, uçak, elektrikli araçlar, kimyasal ürünler, plastik maddeler, yapma lif, iplik ve dokuma endüstrileri de çok gelişmiştir. İngiltere, dünyanın en çok demir, çelik, yünlü ve pamuklu kumaş, kâğıt, çimento ve elektrik enerjisi üreten ülkeleri arasındadır. İngilizler, Kuzey denizinde zengin petrol yatakları bulmuşlardır. Aramalar sürdürülmektedir. Kısa bir süre sonra, İngiltere'nin çok petrol üreten ülkeler arasına katılacağı umulmaktadır.

İngiltere'nin türlü fabrika mallarını dünyanın her yanına taşıyan büyük bir ticaret filosu vardır. Bu gemiler, dönüşlerinde, ambarlarına doldurdukları besinleri ve hammaddeleri (petrol, pamuk, yün, ipek, kauçuk, maden filizleri vb.) İngiltere'ye getirir.

3. Britanya Milletler Topluluğu: İngiliz sömürgelerinin çoğu, bağımsız duruma gelmiştir. Ancak, bu eski sömürgelerden bazıları, kendi aralarında ve İngiltere ile bir dayanışma bağlılığı sürdürmeyi

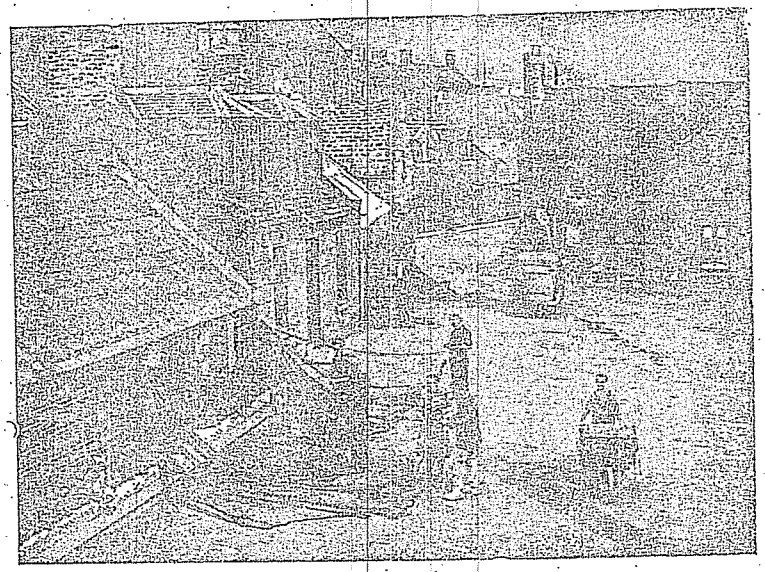

Büyük Britanya adasının kuzeyindeki İskoçya bölgesinin Kuzey denizi kıyısında bir balıkçı köyü. Köy erkeklerinin hemen hepsi balıkçılıkla uğraşır. Resimde bir kadın, yardımcılarıyle birlikte ağları onarıyor. O, boş zamanlarında, evinin önündeki daracık toprakta çiçek yetiştirir.

kabul etmişlerdir. Büyük Britanya Krallığı ile bu ülkelerden oluşan topluluğa **Britanya Milletler Topluluğu** denir. Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Bangladeş, Kanada, Malayziya, Malta, Afrika'da yakın geçmişte bağımsızlığa kavuşan kimi devletler vb. bu topluluğun üyeleridir. Bunlardan bazıları, devlet başkanı olarak İngiltere kraliçesini tanırlar (Avustralya, Kanada, Malayziya, Malta, Yeni Zelanda gibi). Fakat bu tanıma, onların bağımsızlıklarını zedeleyici nitelikte değildir.

4. **Türkiye - İngiltere İlişkileri :** İngiltere ile ilişkilerimiz, daha çok XIX. ve XX. yüzyıllarda önem kazanmıştır. Osmanlılar, Fransızlarla dostluklarını sürdürdükleri bir sırada, Napoleon Bonaparte (napolyon bonapart), donanma ve ordusuyle Mısır'ı işgal etti (1798). Osmanlılar, kendi kuvvetleriyle, Fransızları Mısır'dan çıkaracak durumda değillerdi. İngilizler de, Fransızların Mısır'a yerleşmelerini istemiyorlardı. Çünkü, burası Hindistan'a ve öteki sömürgelerine giden yol üzerinde idi. Osmanlı Devleti, İngilizlerle ve Ruslarla bir anlaşma yaptı. Bir İngiliz donanması, Mısır kıyılarında, Fransız donanmasını yaktı. Bunun üzerine Napoleon gizlice Fransa'ya gitti. Bir süre sonra yapılan anlaşmaya göre de Fransızlar Mısır'ı boşalttılar.

Yunanlar, Mora'da Osmanlı Hükümeti'ne karşı ayaklanmışlardı. Osmanlı kuvvetleri, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın yardımıyle, bu ayaklanmayı bastırdı. Bu sırada İngilizler, Fransızlar ve Ruslar, Yunan ayaklanmasına karıştılar. Osmanlı Devleti'nden, Yunanistn'a bağımsızlık verilmesini istediler. Osmanlı Devleti, bu öneriyi kabul etmeyince, donanmalarını Mora kıyılarına gönderdiler. **Navarin**'de, Osmanlı ve Mısır donanmalarını yaktılar. Böylece, Yunanlar bağımsızlıklarını kazanmada, İngilizlerin yardımını görmüş oldular.

Mehmed Ali Paşa, Mısır'a zorla vali olmuştu. Mısır'da kısa sürede önemli işler başardı. Bağımsız bir devlet kurmak istiyordu. Suriye valiliği kendisine verilmeyince ayaklandı (1831). Orduları, Osmanlı kuvvetlerini bozdu. İngilizler, öteki Avrupa devletleriyle birlikte, Osmanlı Devleti'ni tuttular. Mehmet Ali Paşa'nın başarıları önemli bir sonuç vermedi. İngilizler de onun güçlenmesine engel olarak, Hindistan yolunu tehlikeden kurtarmış oldular (1841).

İngilizler, 1853 yılında başlayan Kırım Savaşı'nda Osmanlılar ve Fransızlarla birlikte hareket ettiler. Bu savaşta Ruslar yenildi. Böylece, Rusların boğazları ele geçirmeleri ve Akdeniz'e inmeleri önlenmiş oldu.

İngilizler, 1877-1878 savaşında Osmanlıların Ruslara yenilmelerinden yararlandılar; bir onlaşma yapıp geçici olarak Kıbrıs'a yerleştiler (1878). Mısır'ı da, burada çıkan bir ayaklanmayı bahane ederek işgal ettiler (1882).

Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerle Çanakkale'de, Irak'ta ve Arabistan'da çarpıştık. Savaştan sonra, İngilizler Irak'ı ve Filistin'i yönetimleri altına aldılar. Fransızlar ve İtalyanlarla birlikte Istanbul'u işgal altında bulundurdular. Kurtuluş Savaşı'nda, yurdumuza saldıran Yunanlara çok yardım ettiler.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, İngilizlerin bulunduğu tarafta yer aldı. Fakat, savaşa katılmadı. Daha sonra İngiltere'nin de bulunduğu Nato'ya girdi.

İngiltere, bizim çok alışveriş yaptığımız ülkelerdendir. Pamuk, tütün, kuru meyveler, baklagiller, yağlı tohumlar, maden filizleri

(bakır, krom vb.), İngiltere'ye sattıklarımızın başında gelir. İngiltere'den demir ve çelik eşya, her çeşit makine, kimyasal maddeler, yapma iplikler vb. alırız.

Bazı büyük şehirlerimizde, İngiliz kültür kurulları vardır. Bu kurullar, isteyenlere İngilizce öğretmek için dershaneler açarlar. İngiliz edebiyat ve sanatını tanıtmak için konferanslar düzenler, sergiler açarlar. İngiltere, kimi gençlerimizin öğrenim için gittikleri ülkelerdendir.

Sorunlar :

1. *Dünyanın başka yerlerinde adalar üzerinde kurulmuş devletler hangileridir?*

2. *Deniz akıntıları haritasını inceleyiniz ve dünya üzerinde nerelerin sıcak su, nerelerin soğuk su akıntılarının etkisinde kaldığını araştırınız.*

3. *Ansiklopedilerden gerekli bilgileri derleyerek, Londra'nın, hangi doğal koşullardan yararlanarak, dünyanın büyük limanlarından biri olabildiğini açıklayınız.*

İTALYA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Avrupa'nın Akdeniz'e doğru uzanan büyük yarımadaları hangileridir. Bu yarımadalar üzerinde hangi devletler vardır?
2. Atlasınızdan, İtalya'nın yüksek ve alçak yerlerinin nerelerde bulunduğunu inceleyiniz.
3. İtalya'nın hangi denizlerde kıyıları vardır? Komşuları bangi devletlerdir?
4. İtalya'nın büyük akarsuları hangileridir ve hangi denizlere dökülmektedir?
5. İtalya'da demiryollarının komşu ülkelere nerelerden geçtiğini inceleyiniz.
6. Atlasınızdaki haritada, Kuzey İtalya ile Güney İtalya'yı karşılaştırınız ve ayrılıklarını belirtiniz.
7. Haritada Roma, Napoli, Cenova, Torino, Milano, Venedik şehirlerini, Alp ve Apennin dağlarını, Sicilya, Sardinya, Elba adalarını ve Tunus'u bulunuz.

1. İtalya (Apennin) Yarımadasının Akdeniz Ortasındaki Yeri ve Durumu: İtalya, haritada da gördüğünüz gibi, çizme biçiminde bir yarımadadır. Alplerin karlı tepelerinden Afrika'ya doğru, Akdeniz üzerinde bir köprü gibi uzanır ve bu denizi ikiye ayırır (Doğu Akdeniz, Batı Akdeniz). Bu durumu ile İtalya, Doğu Akdeniz'le Batı Akdeniz'i birbirine bağlayan deniz geçidini denetleyebilir.

Sicilya ve Sardinya adaları ile Tiren denizindeki Elba adası ve öteki küçük adalar da İtalya'nındır.

İtalya, Avrupa'nın çok nüfuslu (55 milyon), yüzölçümü bakımından büyük (301 000 km²) ülkelerinden biridir.

Geçim kaynaklarının yetersizliği, İtalyanları başka ülkelere göçmeye zorlamıştır. Son yüz yıl içinde, milyonlarca İtalyan Amerika Birleşik Devletleri'ne, Güney Amerika'ya ve Fransa'ya yerleşmiştir.

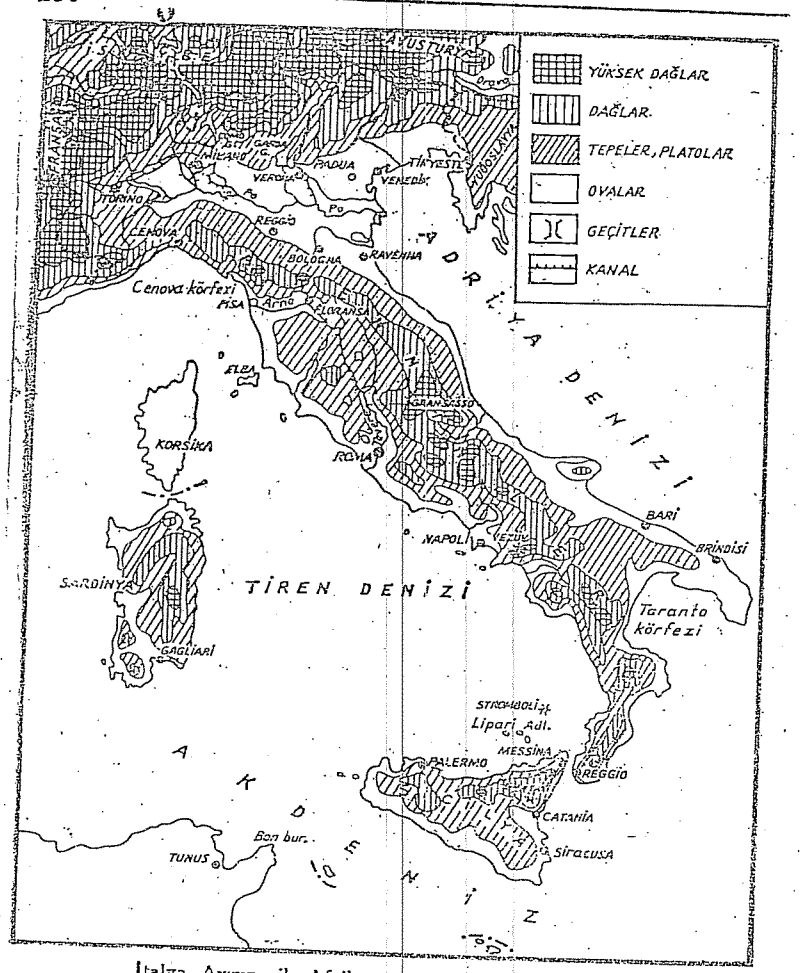

İtalya, Avrupa ile Afrika arasında bir köprü gibidir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, tarımda yapılan iyileştirmeler, endüstrinin geliştirilmesi bu göçleri azaltmıştır. Bununla birlikte, bugün de Batı ve Orta Avrupa ülkelerine göçenler, geçici işçi olarak gidenler az değildir. Öte yandan, yurt içinde, güneyin yoksul dağlık bölgelerinden köylerini, kasabalarını bırakıp, iş bulmak için şehirlere, endüstri merkezlerine göçenlerin sayısı çoktur.

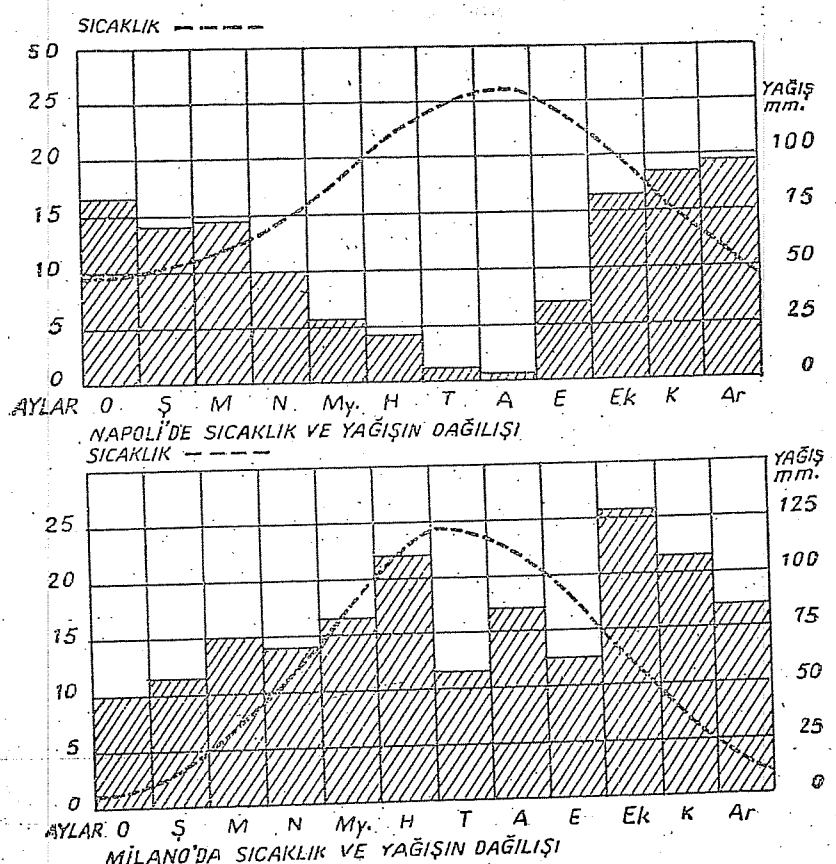

Sıcaklık ve yağışın aylara dağılışı bakımından Kuzey ve Güney İtalya'nın özellikleri.

2. Po ovası, İtalya'nın En Büyük ve En Zengin Tarım Bölgesidir. İtalyanlar, büyük çaba harcamışlar, su taşmalarını önlemek için ırmağın iki yanına setler yapmışlar, bataklıkları kurutmuşlar, sulama kanalları açmışlardır. Böylece ovayı, verimli bir tarım alanı haline getirmişlerdir. Ülkenin bu bölgesinin, Güney İtalya'nın tersine olarak, yazın yağış alması da tarımın gelişmesine yardımcı olmuştur.

Geniş Po ovası, buğday, mısır, pirinç, şekerpancarı tarlalarıyle kaplıdır. Alp eteklerinde sebze ve meyve bahçeleri, bağlar sıralanır; özellikle sütü için, büyükbaş hayvan beslenir.

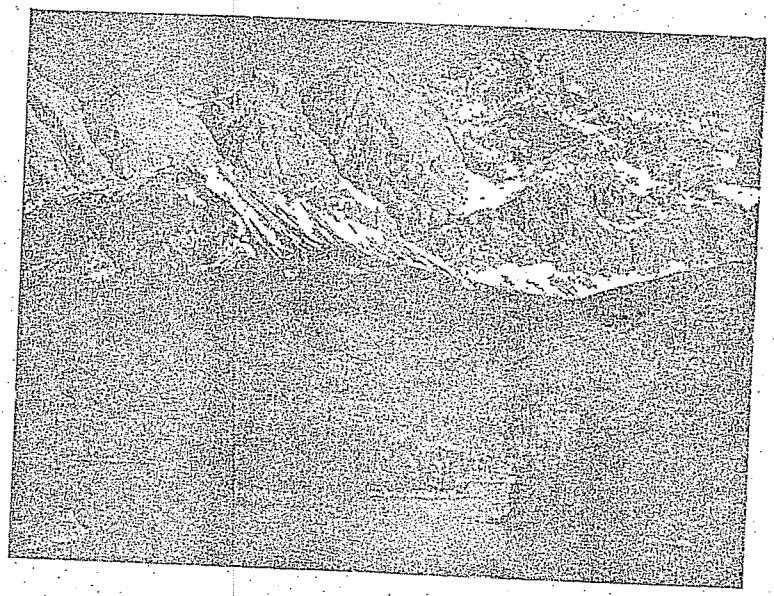

Alp dağlarından bir bölüm ve bir göl. Alp dağları, İtalya'nın kuzeyini bir yay gibi çevirir; Po ovasına dik yamaçlarla iner. Alpler, yüksek olduğu halde ulaştırmayı engellemez; her çağda Orta Avrupa ile Güney Avrupa arasındaki yolların geçtiği bir alan olmuştur. Geniş vadiler, kolay aşılabilen boyunlar, insanlar tarafından açılan tüneller, kuzey ile güney arasındaki bağlantıyı kolaylaştırmıştır.

Po ovasının ürünlerine Güney İtalya'nın ürünleri de eklenirse İtalya'nın, çeşitli ürünleri yetişen ileri bir tarım ülkesi olduğu görülür. Bugün İtalya, Avrupa'nın en çok buğday ve mısır yetiştiren ülkeleri arasındadır. Şarap üretiminde dünyada ikinci, zeytinyağı üretiminde birinci sırayı alır. Sebze, turunçgiller ve öteki meyvelerin üretimi de önemlidir.

Po ovası, endüstri bakımından da İtalya'nın en canlı bölgesidir. Çoğu Alp vadilerindeki barajlardan sağlanan elektrik ve bu bölgedeki doğal gaz yatakları, İtalya'nın büyük enerji zenginlikleridir. Fakat İtalya, endüstrisi için gerekli demir, pamuk, kauçuk gibi hammaddelerin, kömürün ve petrolün hemen hepsini başka ülkelerden satın almak zorundadır. Böyle olduğu halde İtalya, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, endüstri alanında, Avrupa'nın en çok ve hızlı gelişen bir ülkesi olmuştur. Endüstri, özellikle Kuzey İtalya'da, Alp vadilerinde ve doğal gaz yatakları çevresinde toplanmıştır.

Sicilya'da Etna volkanı (3295 metre) karlar altında. Etna, 1950, 1951 de 372 gün süren bir püskürme ile 800 metre genişliğinde bir krater meydana getirmiştir. Lav selleri, yakın köyleri yakıp yıkmıştır. 1956 yılında 3 gün içinde, volkanda 60 patlama olmuştur; alevler 300-400 metre yükselmiş, yeni bir krater oluşmuş, bacadan bir milyon metre küp lav çıkmıştır. 2943 metre yükseklikte, Etna'nın durumunu inceleyen bir gözlemevi vardır. Güvenlik sağlandığı zaman, yamaçları yemyeşil bir şekilde ekilir. Fakat, hiç belli olmaz, yanardağ püskürmeye geçerek birçok ailenin geçim kaynağını yok edebilir.

Bir demiryolu kavşağı ve büyük bir ticaret şehri olan Milano'da dokuma, kimya ve makine endüstrileri gelişmiştir. Torino, otomobil, uçak, lokomotif, çeşitli makine ve araç yapılan büyük bir merkezdir. Po ovasının ve İtalya'nın en büyük limanı olan Cenova'da alüminyum endüstrisi ve gemi yapımı ileridir.

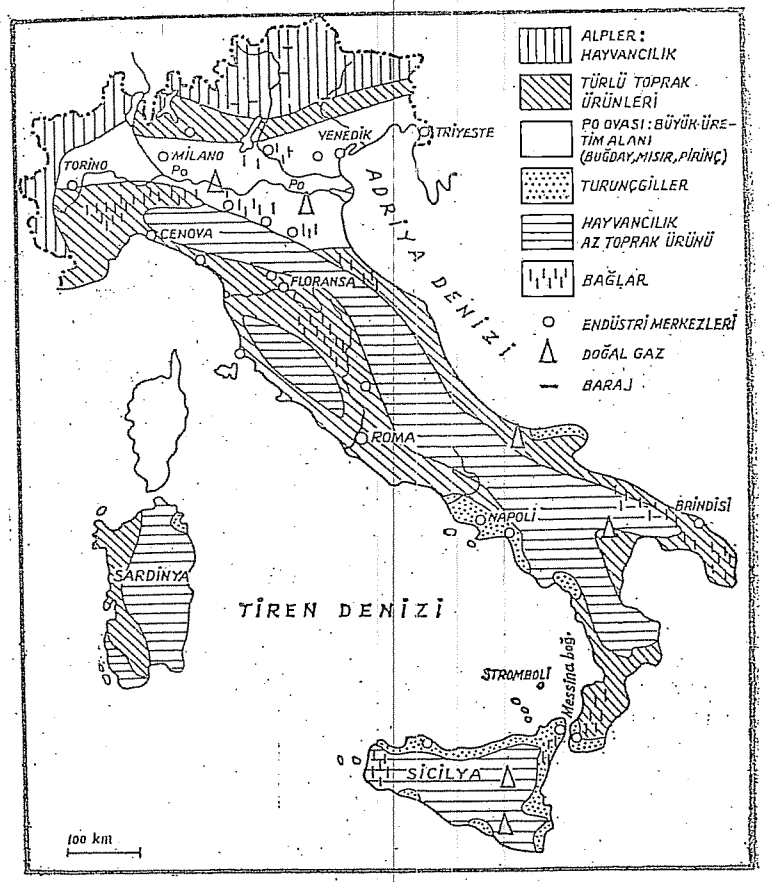

İtalya'nın geçim kaynakları.

3. Roma Uygarlığının ve Hıristiyanlığın da Merkezi Olan Roma: Roma, Eskiçağ'da, Roma İmparatorluğu'nun başkenti idi. Burada saraylar, tapınaklar, meydanlar, kapalı ve açık tiyatrolar, hamamlar, zafer takları, surlar yapılmıştır. Bugün, bu yapıtların yalnız kalıntılarını görmekteyiz. En iyi durumda bulunan, 50 bin kişilik amfiteatrdır. Yine bu dönemden kalan heykeller ve öteki sanat eserleri müzelerde bulunmaktadır.

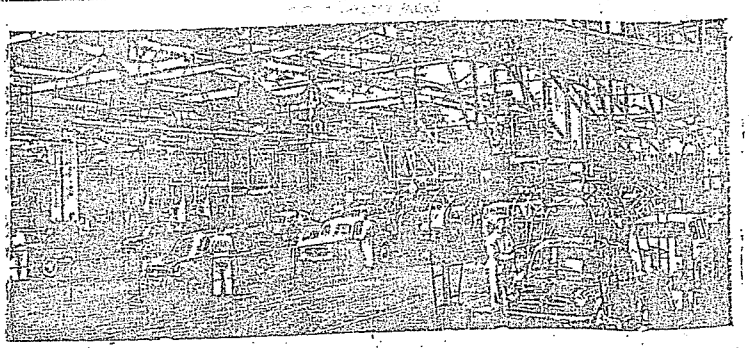

Bir otomobil fabrikasından bir bölüm. Torino, Po ırmağı üzerinde, 1 168 000 nüfuslu bir şehirdir. Şehrin önemli gelir kaynağı otomobil endüstrisidir. Ayrıca, baskı makineleri yapımı, demiryolu ve elektrik araçları yapımı, kimya endüstrisi gelişmiştir. Besin endüstrisi de önemlidir.

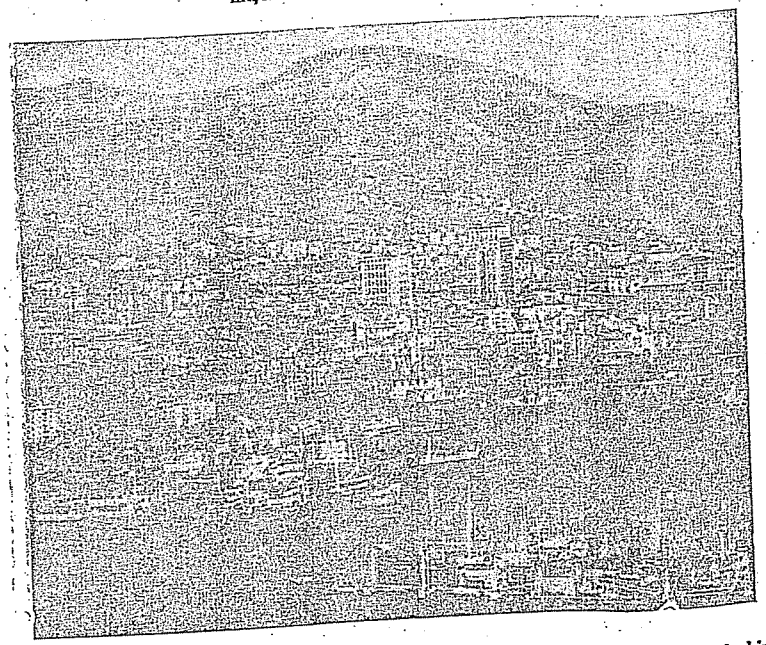

Kuzey İtalya'nın büyük limanı Cenova, Cenova körfezi kıyısında 820 000 nüfuslu bir limandır. Kuzey İtalya, endüstri bölgesinin denize açıldığı bir yer durumuna gelince önemi artmıştır. Limanın çok işlek oluşu, birçok fabrikanın kurulmasına neden olmuştur. Şehir, turistik bir değer de taşır.

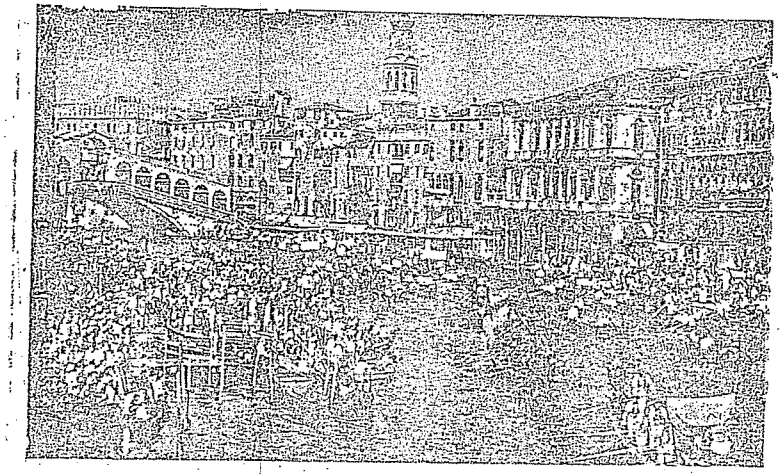

Venedik, sığ bir deniz kıyısında ve adacıklar üzerinde kurulmuştur; İtalya'nın önemli bir limanı ve çok turist çeken bir şehridir. Resimde, adalar arasında kalan suyollarının en büyüğünde (Büyük kanal) gondol denilen kayıklar görülüyor.

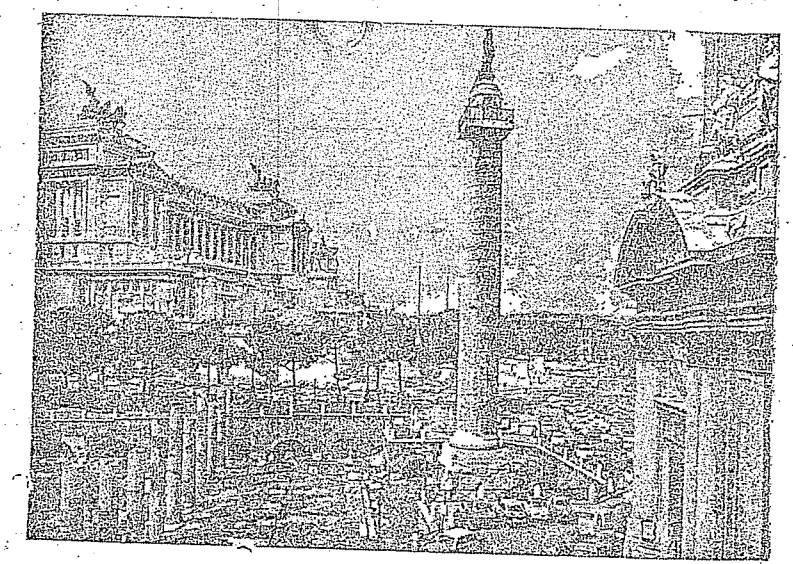

İtalya'nın başkenti Roma (2 782 000 nüfuslu), eskiden bataklık olan ovalar ortasında, bir kavşak noktasıdır; Tevere ırmağı kenarında kurulmuştur. Şehirde, makine, kimya, besin, sinema endüstrileri gelişmiştir. Sanat zenginlikleri, Eskiçağ kalıntıları ile çok turist çeker.

Roma, daha sonra Hıristiyanlığın başkenti olmuştur. İsa'nın vekili sayılan papalar, Roma'nın bir semtinde otururlar. Papa, Katolik mezhebinde olan Hıristiyanların din başkanıdır. Hıristiyanlar üzerinde büyük etkisi vardır. Papalık, Roma içinde ayrı bir devlettir. Roma, kiliseleriyle de ün kazanmıştır.

4. **Türkiye - İtalya ilişkileri.** İtalya, çok alışveriş yaptığımız ülkelerdendir. İtalya'ya, endüstri hammaddeleri (pamuk, tiftik, kıl, deri, afyon, yağlı tohumlar, madenler), kuru meyveler (incir, üzüm, ceviz..), deniz ürünleri (balık ve konservesi), içkiler, tütün ve sigara, dokumalar, halı ve kilim, satarız.

İtalya'dan, çeşitli makine ve araçlar, motorlar, kara taşıtları, uçak, kimyasal maddeler, satın alırız. Aldıklarımızın değeri, sattıklarımızın değerinden yüksektir.

İtalya, Osmanlı Devleti'nin güç durumda bulunmasından yararlanarak, 1912 yılında, ülkesine çok yakın olan Batı Trablus'u aldı.

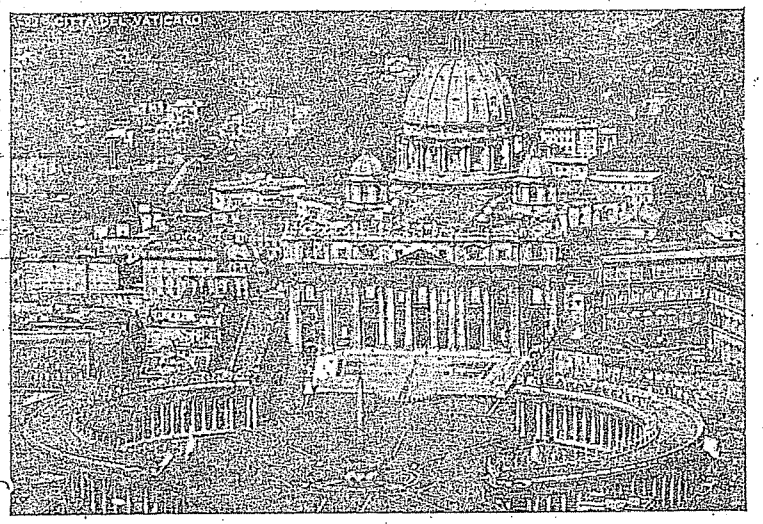

Vatikan, başkanı Papa olan, 0,44 km² lik bir alanda 1 000 nüfuslu bağımsız bir devlettir. Bir meydanı, Sen Piyer kilisesini Vatikan sarayını, müzesini ve bahçesini içine alır. Roma'da ve dışında 12 binasının da toprak dokunulmazlığı vardır. Vatikan, sarayı, manastırları ve bahçesi ile her yıl çok turist çeker.

Balkan Savaşı'ndan sonra da Oniki adayı ele geçirdi. İtalya, Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanlarımız arasında idi. Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra, Antalya dolaylarını egemenliği altına almak istedi. Türk direnişi karşısında birşey yapamadı. İtalya, Mussolini'nin yönetiminde, genişleme politikası izledi. Almak istediği yerler arasında Antalya bölgesi de vardı. Fakat, Türkiye'nin ve onun devlet başkanı Atatürk'ün sert tepkisiyle karşılaştı. İtalya, bugün bizim gibi Nato devletleri arasındadır.

Sorunlar :

1. *İtalya'da Pompei ve Herkulanum şehirleri nasıl ortadan kalkmıştır? Bu eski şehirler, şimdi ne durumdadır?*

2. *Bir ülkede tarımın gelişmesi için neler yapılması gereklidir?*

3. *Bir ülkede nüfusun çok artması ne gibi sorunlar ortaya çıkarır?*

5. KONU

İSVİÇRE

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. İsviçre, Avrupa'nın neresindedir ve hangi ülkelerle komşudur?
2. Haritanın renklerinden yararlanarak, İsviçre'de en alçak yerlerin deniz düzeyinden ne üadar yüksekte olduğunu bulunuz.
3. Alp dağları üzerindeki önemli tüneller hangileridir?
4. Alp dağları üzerinde gördüğünüz beyaz rengin anlamı nedir?
5. Hangi büyük ırmakların kaynakları İsviçre'dedir?
6. Alp dağlarıyle Jura dağlarını, Cenevre gölünü, Bern, Lausanne (lozan), Cenevre, Zuricb (zürib) şehirlerini haritada bulunuz.

1. Dağlar, Göller ve Turizm Ülkesi : İsviçre, kanton denilen yirmi iki küçük devletin birleşmesinden oluşan bir birleşik cumhuriyettir. Yüzölçümü, Konya ilimizden daha küçüktür (41 000 km²). Fakat nüfusu, Konya ili nüfusunun altı katı kadardır (6,5 milyon). Başkenti Bern'dir.

İsviçre'nin özel bir dili yoktur. Halkın yarısından çoğu Almanca, kalanı Fransızca ve İtalyanca, çok küçük bir bölümü de Romansça konuşur. Böyle olduğu halde İsviçreliler çok güçlü bir birlik halinde yaşarlar.

İsviçre'nin dörtte üçü dağlıktır. Jura dağlarının, ormanlarla örtülü, yüksekliği az, ince bir dilimi İsviçre sınırları içindedir. Bu dağların eteklerinde güzel göller dizilmiştir (Cenevre gölü gibi).

Alp dağları, İsviçre'nin yarısından daha geniş bir bölümünü kaplar. İsviçre Alpleri, güneyde İtalya sınırına kadar yavaş yavaş yükselir. Sürekli karların, buzulların yer aldığı yüksek tepeler, bu sınır bölgesindedir. Alp vadileri içinde de güzel göller vardır.

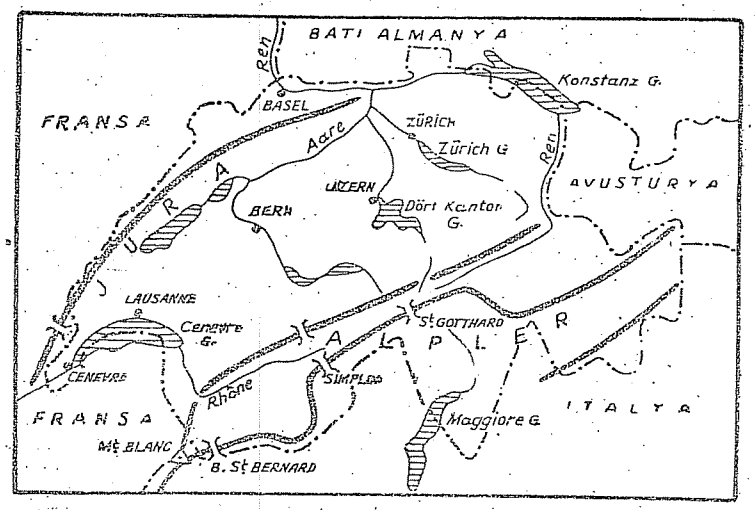

İsviçre'de dağ sıraları ve önemli Alp geçitleri.

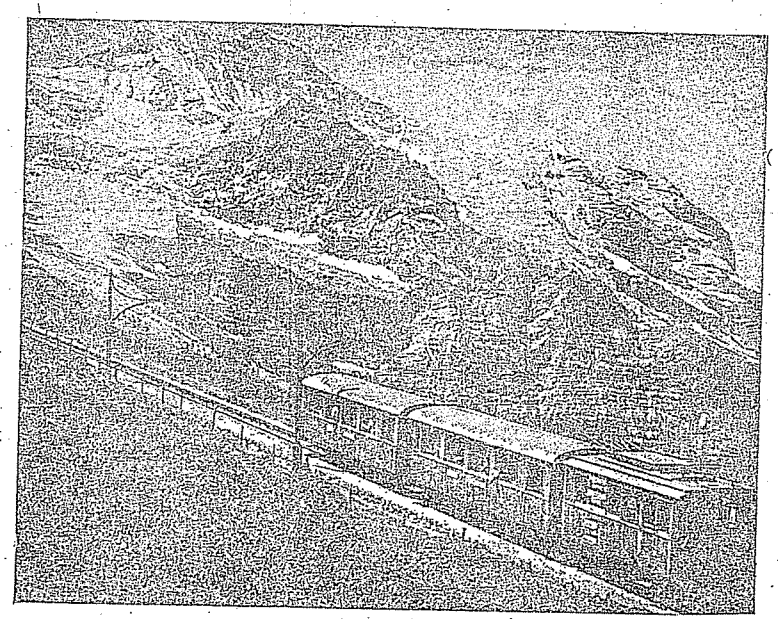

İsviçre Alpleri'ne tırmanan bir dişli tren.

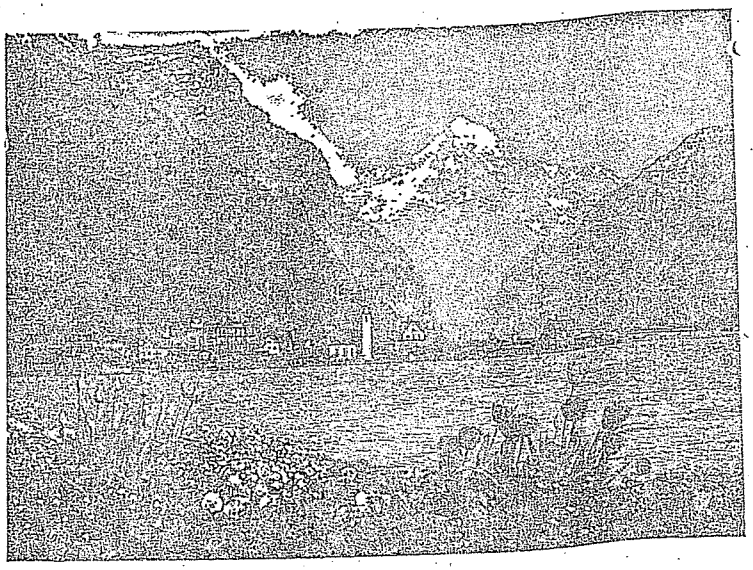

Zürich, İsviçre'nin en büyük şehridir; üniversitesi ve yüksekokullarıyle ünlüdür. Dokuma (pamuk, ipek), dokuma tezgâhları ve elektrik araçları yapımı şehirde gelişmiş endüstri kollarıdır.

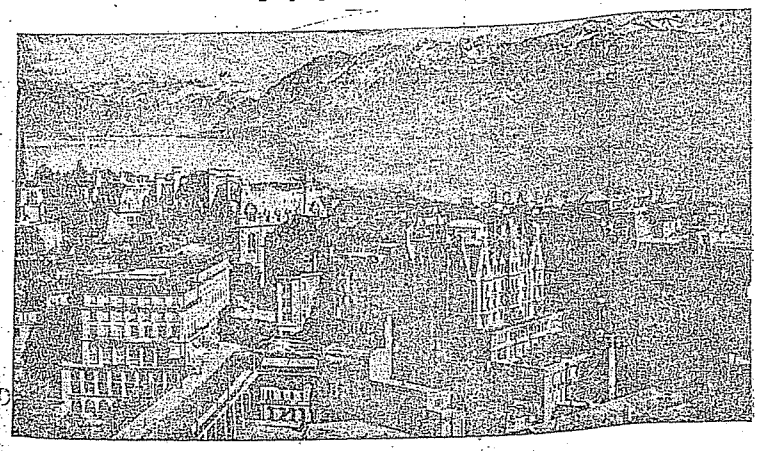

Lausanne (lozan), Cenevre gölünün kuzey kıyısında ticaret, banka ve sigorta ortaklıklarının merkezidir; önemli bir otelcilik şehridir. Kurtuluş Savaşı'mızdan sonra barış antlaşması bu şehirde imzalanmıştır (24 Temmuz 1923).

1979 — Dördüncü Basılış — F. 16.

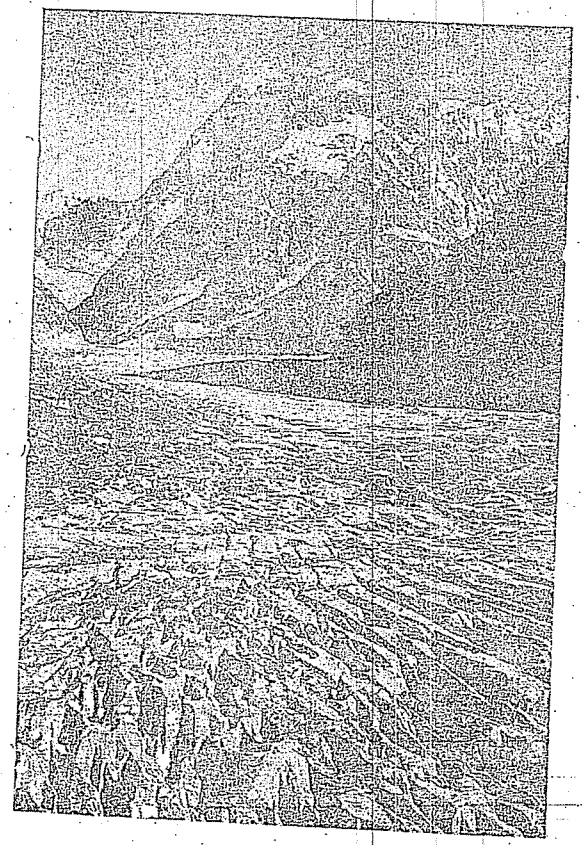

Bir Alp buzulu. Buzullar, yağan karların tümünü eritecek kadar sıcak olmayan yüksek dağlarda ve kutup bölgelerinde oluşur; doğal olarak yerin eğimine uyar ve daha çok vadiler içinde bulunur. Fakat, geniş alanları örten buzullar da vardır. Antarktika'yı ve Grönland'ı kaplayan buzullar böyledir.

İsviçre'nin maden zenginliği azdır. Kışları soğuk ve uzun, yazları serindir. Topraklarının büyük bölümü ekilip dikilemez. Dağların, 2500 metrenin üstünde kalan yerleri ıssızdır. Bununla birlikte, İsviçre mutlu bir ülkedir. Dağlar, küçük İsviçre'nin saldırılardan korunmasına yardımcıdır. Avrupalıların birçok savaşlarında İsviçre, bir "barış adacığı" olarak kalmıştır. Şimdi de bağımsız yaşayabilmek için tarafsızlığı kabul etmiş durumdadır.

Alplerin kuzeyindeki düzlükler ve tepeler, örnek denilebilecek birer tarım bölgesidir. Vadilerde bakımlı bağlar, meyve bahçeleri bulunur. Yamaçları otlaklar örter. Süt hayvancılığı çok gelişmiştir. İsviçre, peynirleri ve sütlü çikolataları ile ünlüdür.

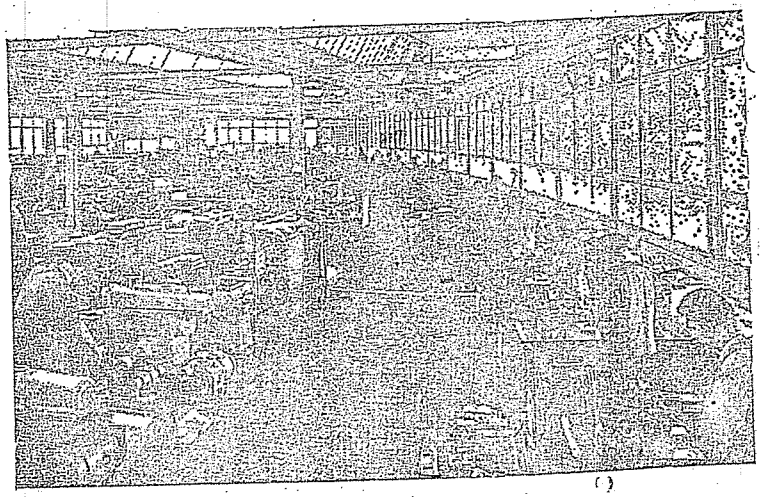

İsviçre'de saat parçaları yapan bir fabrikanın içi. Hazırlanan parçalar, bunları birleştirerek (monte ederek) saat haline getiren atelyelere dağıtılır.

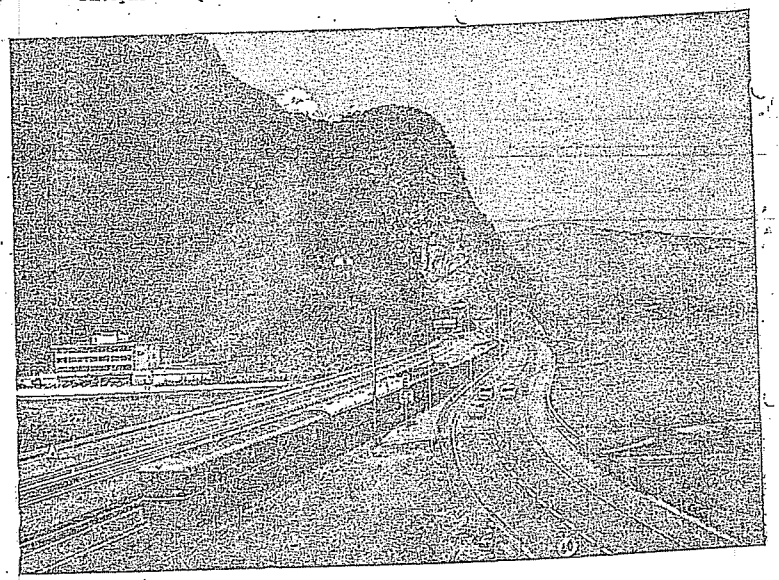

İsviçre'de güzel bir göl kenarında bir motel, tünele girmek üzere bir tren, bakımlı yollar ve orman.

İsviçre'de endüstri gelişmiştir. Önemli endüstri kolları saatçılık, makine, dokuma (ipek, pamuk) ve kimya endüstrileridir. Fabrikaların çoğu şehirlerdedir. Gerekli enerji, daha çok su gücünden elde edilen elektrikle karşılanır.

Turizm, İsviçre'nin başlıca gelir kaynağıdır. İsviçreliler, çok turist çekmek için büyük çaba harcarlar. Otelleri çok temiz, bakımlı ve rahattır. İyi donatılmış, her bakımdan güvenlik sağlanmış kış sporu istasyonları vardır. Özel dağ trenleri, buzulların yakınlarına, spor alanlarına gitmeyi kolaylaştırmıştır. Turistler, İsviçre'nin doğal güzelliklerini, halkın davranışlarını çok beğenirler. Her yıl, otobüs, otomobil ve trenlerle, uçaklarla hatta bisikletle milyonlarca turist gelir 1971 yılında gelen turist sayısı 7 milyon, turizm geliri ise 5 milyar Türk lirası kadardır.

2. **Türkiye - İsviçre Ekonomik İlişkileri :** İsviçre'nin dış ticaretimizde önemli bir yeri vardır. İsviçre'ye, tarım ve hayvan ürünleri, konserve, içkiler, seramik ve porselen, madenler vb. satarız. İsviçre'den saat, çeşitli makine ve aletler, kimyasal maddeler vb. satın alırız. Sattıklarımızla aldıklarımızın değerleri aşağı yukarı birbirine eşittir.

Sorunlar :

1. *Tarafsız devlet ne demektir?*
2. *Lousanne ve Zürich şehirleri size hangi tarihî olayları hatırlatır?*
3. *Ren ırmağı, İsviçre'ye, hangi bakımlardan yararlıdır?*

7. KONU

ROMANYA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Karadeniz'de hangi ülkelerin kıyıları vardır?
2. Tuna ve Prut ırmakları, Romanya ile hangi ülkeler arasında sınırdır?
3. Karpat dağları, Transilvanya Alpleri, Eflak ve Boğdan (Moldavya) Romanya'nın neresindedir?
4. Bükreş, Köstence ve Ploeşti'yi haritada bulunuz.

1. **Romanya, Sovyetler Birliği'nden sonra, Avrupa'nın en büyük petrol üreticisidir.** Petrol yatakları, Karpatların eteklerindedir. Yıllık üretim 14 milyon tondur. Bütün rafineriler, Ploeşti'de toplanmıştır. Burada arıtılan petrol, borularla Köstence limanına ve bazı merkezlere dağıtılır. Romanya, doğal gaz bakımından da zengindir. Gerekli enerjinin büyük bölümünü petrolden ve doğal gazdan sağlar.

Ormanlar da ülkenin değerli varlıklarındandır. Bol yağış alan Karpatlar, orman bakımından çok zengindir. Tomruk ve kereste, Romanya'nın dışarıya sattıkları arasında önemli bir yer alır.

Romanya'nın kimya endüstrisi, ormanları ile zengin petrol ve tuz yataklarına dayanır.

2. **Türkiye - Romanya İlişkileri :** Romanya'nın Eflak ve Boğdan bölgeleri, uzun süre Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde kalmıştır. Osmanlılar, Balkanlarda ilerledikleri sırada, Eflak ve Boğdan birer beylik (voyvodalık) idi.

Eflak ve Boğdan, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar, ayrıcalıklı birer eyalet olarak Osmanlılara bağlı kaldı. Zaman zaman çıkan ayaklanmalar bir sonuç vermedi. Fakat, büyük Avrupa devletlerinin yardımı ile, 1861 yılında bir prensin yönetiminde birleşti; yine Osmanlılara bağlı olmakla birlikte içişlerinde özerk duruma geldi. 1878 yılında yapılan Berlin Antlaşması'yle bağımsızlığını kazandı.

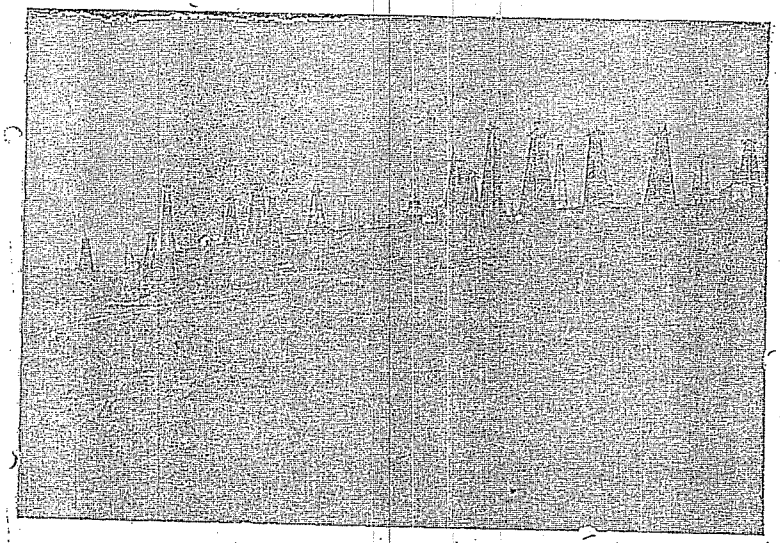

Karpatların güney yamaçlarında bir petrol yöresi.

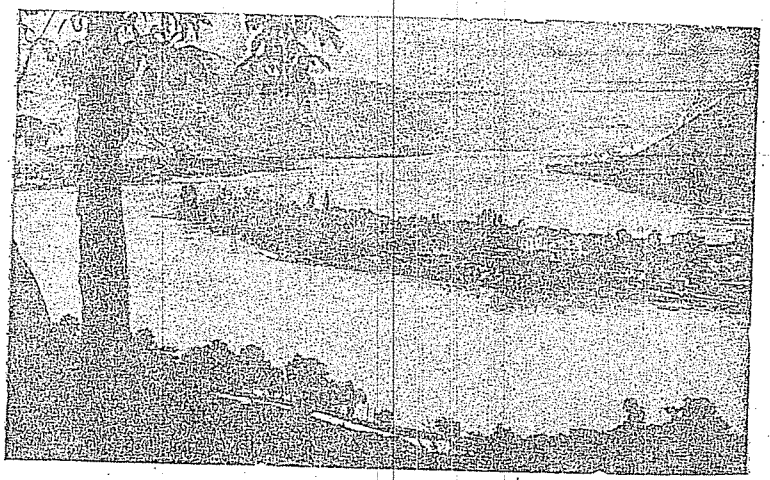

Adakale, Tuna'nın Transilvanya Alpleri ile Balkan dağları arasında açtığı Demirkapı boğazının yakınında, 1500 m uzunlukta, 2 hektar yüzölçümünde, 700 nüfuslu bir adadır. Çoğunlukta olan Türkler buraya XV. yüzyılda yerleşmeye başlamışlardır. Bu, 1923 yılına kadar Türkiye'nin bir bucak müdürlüğü olarak kalmış, Lozan Antlaşması ile Romanya'ya bağlanmıştır; Demirkapı barajı bitirildikten sonra sular altında kalacaktır.

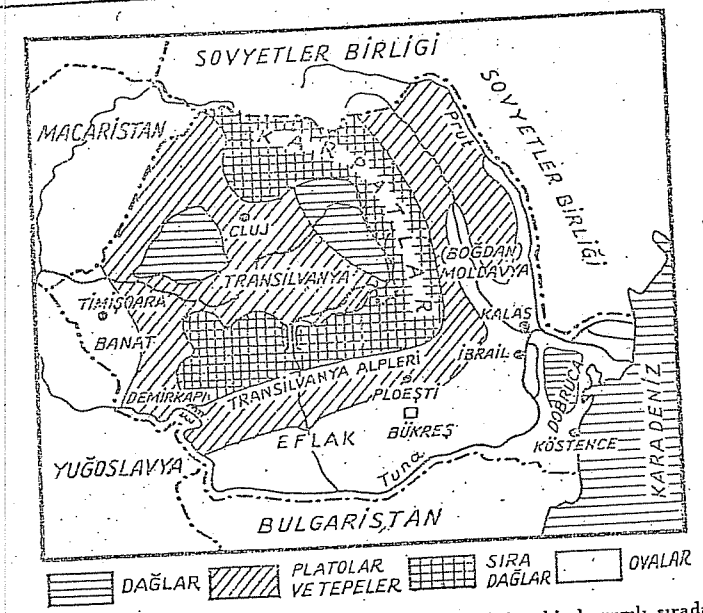

Karpatlar, 1500 km uzunlukta, ortalama 150 km genişlikte bir kıvrımlı sıradağlar yayıdır; özellikle Tuna havzasını besleyen önemli bir su deposudur; birkaç otlağı dışında, hemen bütünü ile ormanlarla kaplıdır. Karpatlar, Avrupa'nın en büyük maden bölgeleri arasındadır. Bu dağlarda geçim kayanakları çeşitlidir: maden yatakları, hayvancılık, hidroelektrik kuruluşları, orman işletmeleri. Dağ hayatının, ormanların, maden suyu kaynaklarının çekiciliği turizm ve kaplıca merkezlerini geliştirmiştir. Transilvanya Alpleri (Romanya Karpatlarının güney bölümü), Transilvanya (Erdel) havzası ile Eflak ovası arasında kalır.

Romanya ile ticaretimiz gelişme yolundadır. Romanya'ya benzinler, kuru meyveler, hammaddeler, yapılmış eşya (pamuklu dokumalar, dantela ve tül, halı ve kilim) satarız. Romanya'dan makine yağları, kimyasal maddeler, çeşitli kâğıtlar, avadanlık, bazı makineler satın alırız.

Sorunlar :

1. *Tuna ırmağı üzerinde, Romanya'dan başka hangi ülkeler vardır; bunlar Tuna'dan nasıl yararlanırlar?*

2. *Avrupa'nın büyük devletleri, Romanya'nın ve Balkan uluslarının bağımsızlaşmasına niçin yardım ediyorlardı?*

İSRAİL VE ONASYA SORUNU

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. İsrail Devleti, hangi Arap ülkeleriyle komşudur?
2. Sina yarımadası, Akabe körfezi, Lût gölü ve Şeria ırmağı ile Kudüs, Tel Aviv-Yafa, Hayfa, Eylat şehir ve limanlarını haritada bulunuz.

1. **Eski Topraklar Üzerinde Yeni Bir Devlet:** Büyük bölümü bugünkü İsrail sınırları içinde kalan bölge, tarihte Filistin diye anılır. Yahudiler, Filistin'e İ.Ö. 2000 yılına doğru gelmişler ve orada bir krallık kurmuşlardı.

Filistin, XVI. yüzyıl başlarından (1517) XX. yüzyıl başlarına (1917) kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde kaldı.

Yüzyıllar boyunca süren değişik egemenlikler sırasında, Yahudilerin hemen tümü ülkelerini bırakıp gitmişlerdi. Ancak çok küçük bir bölümü Filistin'de kalmıştı.

XIX. yüzyıl sonlarına doğru, bazı ülkelerde, Yahudilere karşıt durum alınması üzerine, dünyanın her yanına dağılmış durumda olan Yahudilere, yeni bir yurt kurmak düşüncesi doğdu ve gelişti. Bunun için de, birkaç Yahudi topluluğunun bulunduğu Filistin uygun görüldü.

Bu amaca ulaşmayı kolaylaştırmak üzere, zengin Yahudilerin yardımı ile, bir Yahudi bankası ve Yahudi sermayesi kuruldu. Filistin'de geniş ölçüde toprak satın alınmasına, tarım işletmeleri kurulmasına girişildi. Yahudiler buraya göçmeye başladılar. 1922 yılında, Filistin'in yönetimi, geçici olarak İngiltere'ye bırakıldı. Bundan sonra Yahudilerin Filistin'e göçleri hızlandı. Araplar, bu göçlere zaman zaman silahla karşı koyuyorlardı. İngilizler, Araplar ve Yahudiler arasında birçok anlaşmazlık çıktı ve kanlı olaylar başladı.

İsrail Devleti 1948 yılında kurulmuştur. İngilizlerin, manda yönetimine son vererek Filistin'den ayrılmalarından az önce, Yahudiler yürütme kurulu bağımsızlık ilân etti. Böylece, İsrail Devleti kurulmuş oldu.

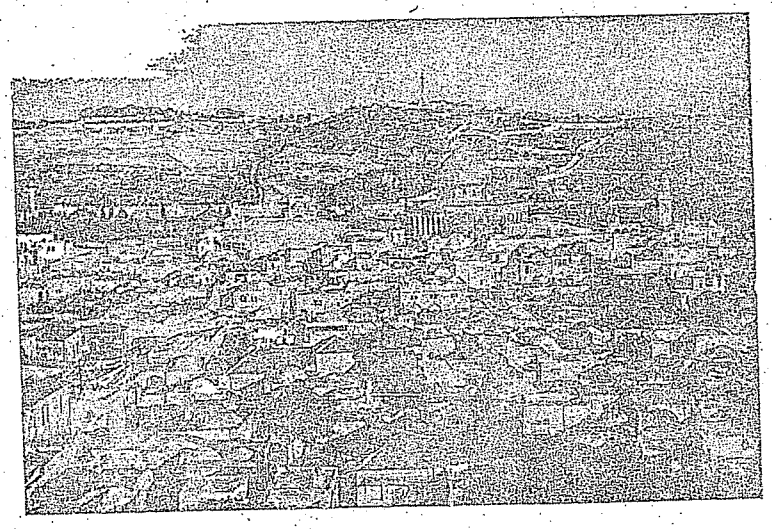

Kudüs'ün eski mahallelerinden bir görünüş. Şehrin 300 bini aşan nüfusunun 37 bini, İsa'nın çarmıha gerildiği tepede bulunan eski Kuhüs'te yaşar. İsrail'in başkenti, Kudüs'ün yeni kesimidir. Kudüs, Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudilerce kutsal sayılır.

İsrail'in yüzölçümü, Antalya ilimizden biraz büyüktür (21 000 km²); nüfusu 3 milyonu geçmiştir. Cumhuriyetle yönetilir. Başkenti **Kudüs**'tür.

İsrail Devleti kurulduktan sonra, Arapların büyük bir bölümü yurtlarından sürülüp çıkarılmıştır. Bugün İsrail'deki Arapların sayısı 240 bin kadardır.

Ülkenin kuzey bölümü ve batıya bakan yamaçları, kışın oldukça bol yağış alır. Fakat, güney bölümü ile Şeria ırmağı boyları çok kurak ve yazın çok sıcaktır.

İsrail halkının büyük çoğunluğu, ayrı ülkelerden göçmen olarak gelen Yahudiler ve onların çocuklarıdır. İlk göçmenlerin çoğu, Orta Avrupa Yahudileridir. Sonrakilerin büyük bölümü, komşu Arap ülkelerinden gelmiştir. Aralarında görgü ve gelenek, eğitim ve öğretim, çeşitli alışkanlıklar ve varlık bakımından büyük ayrılıklar vardır. Böyle bir toplumu, bir bütün haline getirmek gibi çok güç bir işi, yöneticiler, başarı ile yürütmüşlerdir.

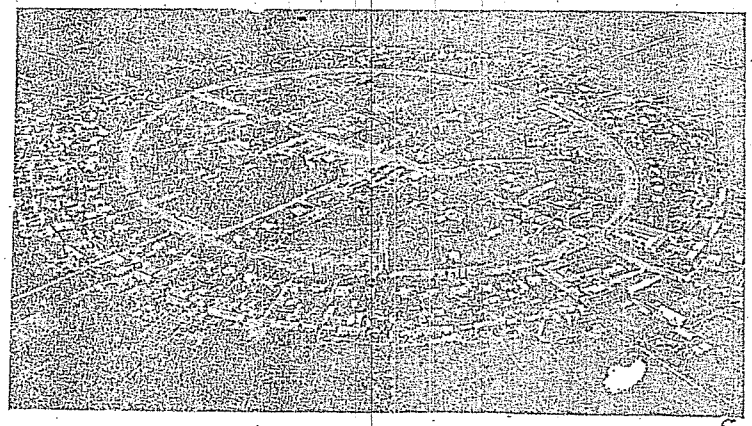

İsrail'de yeni kurulan bir kasaba ve çevresinde sulama ile geliştirilen tarla ve bahçeler.

İsrail'de tarım gelişmiştir. Ülkenin büyük bir bölümünde, tarım için toprağın sulanması gerekir. Bu nedenle, sulama işlerine çok önem verilmiştir. Böylece, çok kurak yerler bile tarlalarla ve bahçelerle süslenmiş, verimli ve insanların yerleşebileceği duruma getirilmiştir. Tarım işlerinde yeni makineler ve toprağa uygun gübreler kullanılmaktadır.

Sulanabilir topraklarda çeşitli meyveler (özellikle turunçgiller, muz, üzüm), pamuk, yerfıstığı, yem bitkileri üretilir. Yetecek kadar yağmur alan yerlerde hurmalıklar ve zeytinlikler vardır.

İsrail'de ahır ve kümes hayvancılığı da ileridir. Doğal ve özel olarak yapılmış tatlı su göllerinde balık üretimine önem verilir.

İsrail'de önemli gelir kaynağı ve iş alanı endüstridir. Endüstride yararlanılan tek enerji kaynağı, akaryakıtla elde edilen elektriktir. Fakat, akaryakıtın ancak yüzde onu kendi topraklarından çıkarılmakta, geri kalanı başka ülkelerden satın alınmaktadır. Endüstri hammaddelerinin büyük bölümü de dışarıdan getirtilmektedir. Böyle olduğu halde, ülkede endüstri gelişmiştir.

İsrail, turunçgiller, traş edilmiş elmas, dokumalar, bakır, kimyasal maddeler, çimento, yumurta ve kümes hayvanı, meyve suları, çeşitli araç, gereç ve makineler satar. Bunlara karşılık, işlenmemiş elmas, işlenmemiş veya yarı işlenmiş hammaddeler, demir, petrol, kereste, taşıtlar ve tahıl satın alır.

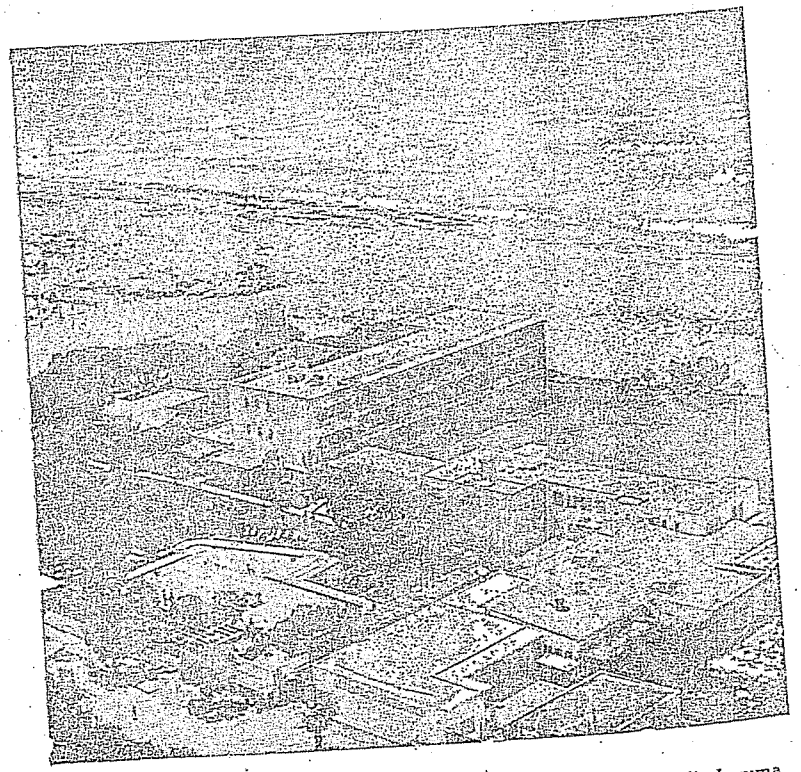

İsrail'de çok kurak yerler, sulama ile tarıma ve yerleşmeye elverişli duruma getirilmiştir.

2. **İsrail - Arap Anlaşmazlığı:** İsrail-Arap anlaşmazlığı, XIX. yüzyıl sonlarında, Yahudilerin Filistin'e göçmeye başlamaları ile ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin hızlanması, Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulması için yapılan çalışmalar üzerine, Araplar da savaş hazırlığına başlamışlar ve bir komuta altında toplanmayı kararlaştırmışlardı.

1948 yılında İsrail, bağımsızlığını ilân edince, komşu Arap devletleri, güneyden, batıdan ve kuzeyden saldırıya geçtiler. Yeni kurulan, küçük İsrail Devleti, bu saldırılara karşı koydu. 1949 yılında Birleşmiş Milletler'in aracılığı ile bir ateşkes anlaşması sağlanabildi. Bugünkü İsrail sınırı, bu anlaşmaya dayanmaktadır.

İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra, Filistinli Arapların ülkelerinden sürülüp çıkarılması, Arap devletleriyle İsrail arasındaki

gerginliği artırmış ve sınırlarda sürüp giden çatışmalar yeni bir savaşa dönüşmüştür (1956).

İsrail'in başarısı ile sonuçlanan bu ikinci savaştan sonra, İsrail'e gelip giden gemilerin, Süveyş kanalında inceden inceye denetlenmesi, Filistin'i kurtarma örgütü kurularak Filistin kurtuluş ordusunun Ürdün'e yerleştirilmesi, sınırlardaki karşılıklı çatışmalar, türlü baltalamalar (sabotajlar), Arap-İsrail gerginliğini daha çok artırdı.

Mısır, Akabe körfezini İsrail gemilerine kapadı. Oysa, hammaddelerin çoğu ve özellikle petrol, Eylat limanına bu yoldan geliyordu. Bunun için İsrail, Akabe yolunun kapanmasını savaş nedeni saydı. Böylece, üçüncü İsrail-Arap savaşı başladı (1967). Bu savaşta İsrail kuvvetleri, kesin başarı sağladı. Savaş sonunda, Süveyş kanalının doğu kıyılarını, Batı Ürdün'ü, Sureyi'nin güney kesimindeki tepelik bölgeyi (Golan tepeleri) ele geçirdi. Kudüs'in Ürdün kesimini sınırları içine kattı.

Barış görüşmelerinin başlatılabilmesi için Araplar, İsrail'in, üçüncü savaşta ele geçirdiği yerlerden çekilmelerini, bir Filistin-Arap Devleti'nin kurulmasına yanaşmasını istemektedirler. Buna karşılık İsrail Devleti, her şeyden önce, toplam nüfusları 65 milyonu aşan Arap komşuları arasında güvenliğini sağlamak çabasındadır. Filistinli Arapların dönmelerine güçlük çıkarmaktadır. 1967 savaşında ele geçirdiği yerlerden geri çekilmeyi kabul etmemektedir ve buralarda çiftlikler kurmaya girişmiştir.

Sınırlarda çatışmalar, baltalamalar yeniden başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, arabuluculuk çalışmalarını sürdürdüğü halde, Arap devletlerinin ve İsrail'in isteklerinde direnmeleri, barışı güçleştirmekte, anlaşmazlığın sürüp gitmesine neden olmaktadır.

Arap-İsrail anlaşmazlığı Ön Asya'nın önemli bir sorunudur.

❁

Sorunlar :

Arap-İsrail barışı, bu ülkelere ne gibi yararlar sağlar?

PAKİSTAN

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Pakistan, dünyanın neresindedir, hangi devletlerle komşudur?
2. Haritadaki renklere göre Pakistan'ın yüksek ve alçak yerleri nereleridir?
3. İndus ırmağı nereden doğar, hangi denize dökülür?
4. İslâmabad, Ravalpindi, Lâhor şehirleriyle Karaşi limanını haritada bulunuz.
5. Bir vapurla İstanbul'dan Karaşi'ye giden yolcular nerelerden geçerler?

1. **Bir Müslüman Devlet :** Pakistan, 804 000 kilometre kare genişlikte, 67 milyon nüfuslu bir İslâm cumhuriyetidir.

Pakistan'da nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşar; geçimini çiftçilik ve hayvancılıktan sağlar. Ülkenin kuzeyinde Pencap (Beş su veya Beş ırmak) bölgesinde ve güneyindeki geniş kurak alanlarda, sulanmadan tarım yapılamaz. Pencap'ta, ırmakların suları, kanallarla tarlalara dağıtılır. Güneyde, **İndus ırmağı** üzerinde kurulan büyük barajlar sulamayı sağlar. İndus boyları, Pakistan'ın önemli tarım alanıdır. Buralarda buğday, darı, pirinç, tütün, şekerkamışı ve pamuk üretilir.

Batıda, Afganistan ve İran sınırında, Belûcistan bölgesinde çöller ve bozkırlar geniş yer kaplar. Burada halkın çoğu göçebedir; hayvancılıkla (koyun, keçi, deve) geçinir. Ancak, sulanabilen bazı yerlerde ve vahalarda tarım yapılır.

Pakistan'da etkin nüfusun yüzde onu endüstride çalışır veya el sanatlarıyle uğraşır. Başlıca yeraltı zenginlikleri kömür, petrol, doğal gaz, boksit ve demirdir. Bazı şehirlerinde iplik, çimento, kimyasal madde, ilaç, kâğıt fabrikaları vardır. Hükümet, ekonomiyi güçlen-

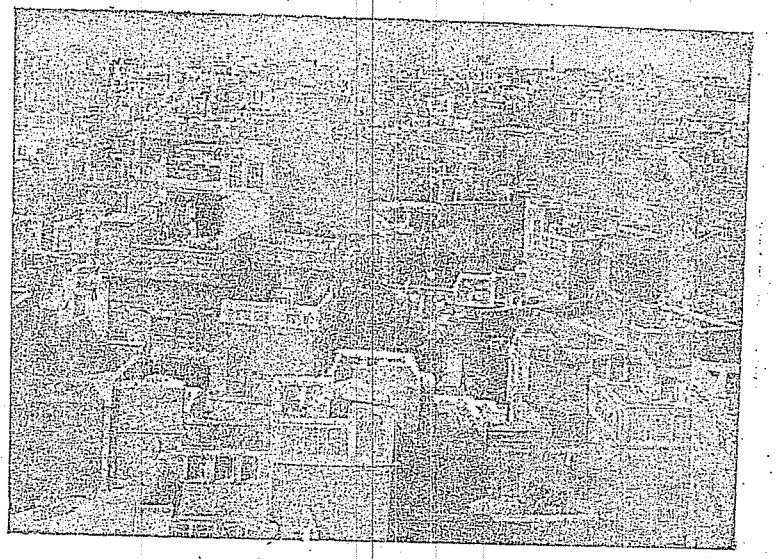

Lâhor, Pakistan'ın ikinci büyük şehridir. (1.800 000 nüfuslu); son yıllarda bir endüstri merkezi olmuştur. Şehirde Türklerden kalma birçok anıt vardır.

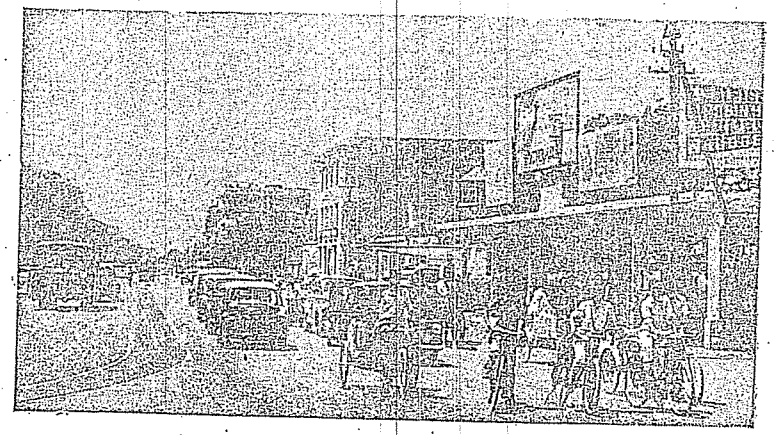

Karaşi, Pakistan'ın en büyük şehri ve limanı, önemli bir ticaret, endüstri ve bilim merkezidir. Pencap ve Sind bölgesinin sulanması, limanın gelişmesini sağlamıştır. Böylece, buğday ve pamuk üretimi çok artmış, bu da Karaşi'nin ihracat merkezi olmasını sağlamıştır. Karaşi, yalnız Pakistan için değil, Afganistan, Orta Asya, İran ve Hindistan'ın batısı için de Avrupa'ya en yakın limanıdır (3.500 000 nüfuslu).

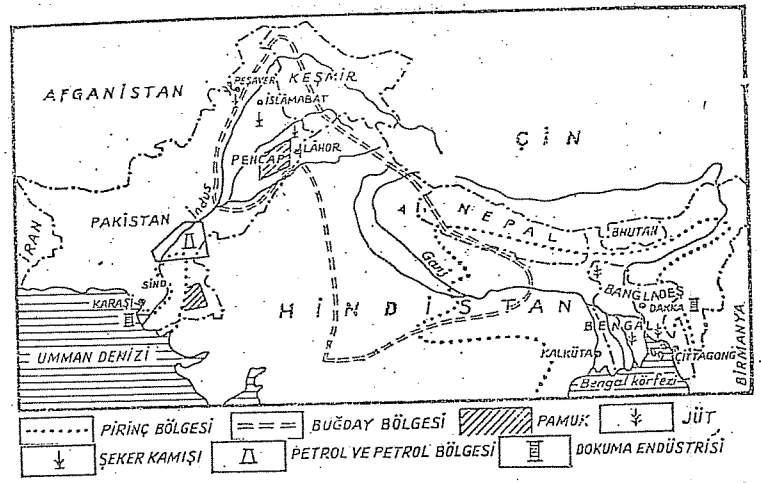

Pakistan'da başlıca geçim kaynakları. Bangladeş, 1972 yılına kadar Pakistan'ın bir bölümü (Doğu Pakistan) idi.

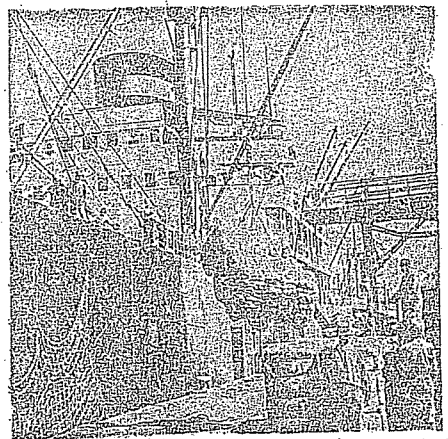

Pakistan'ın Karaşi limanında pamuk balyaları vapura yükleniyor.

dirmek ve hızla artan nüfusa iş alanı sağlayabilmek için, endüstrinin geliştirilmesine büyük çaba harcamaktadır.

Pakistan'da halkın yüzde yirmi beşi şehirlerde oturur. Karaşi, büyük bir liman ve uluslararası havayolları durağıdır. Lâhor büyük şehirlerindendir. Başkent İslâmabad, yeni kurulan ve gelişmekte olan bir şehirdir.

2. Türkiye - Pakistan İlişkileri : Pakistan, bizim de içinde bulunduğumuz Cento'nun (Merkezî İşbirliği Örgütü) üyesidir. Bu örgütten daha önce söz etmiştik. Pakistan ve Türkiye, birbirlerine "kardeş ülke" gözüyle bakarlar. Bu ülke, sırası geldikçe dostluğunu açıklamış, Kıbrıs sorununda Türkiye'yi desteklemiş, Barış harekâtı sürerken,

elinden gelen bütün yardımları yapmaya hazır olduğunu hükümetimize bildirmiştir. 1975 yılında Pakistan'ın kuzey kesiminde olan deprem, Pakistanlılar kadar Türkleri de üzmüştür. Türkiye, depremden zarar görenlere, gereken yardımı yapmış, ayrıca Türk Hükümeti, Pakistan'ın deprem bölgesinde bir köy kurmayı kararlaştırmıştır.

Pakistan'la ticaretimiz gelişmemiştir. Pakistan'a demir ve çelik gereçler, madenî araçlar, elektrikli ev eşyası, cıva, cam laboratuvar gereçleri satarız. Oradan hintyağı, kına gibi şeyler satın alırız.

Sorunlar :

1. *Bangladeş, Pakistan'dan ne zaman ve niçin ayrılmıştır ve nasıl bir ülkedir?*

2. *Pakistan'da halk ne zaman Müslüman olmuştur?*

ÇİN

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Çin, nerededir ve hangi devletlerle komşudur?
2. Çin'in yüksek ve dağlık yerleriyle alçak yerlerinin nerelerde bulunduğunu haritada inceleyiniz.
3. Çin'in büyük akarsularından Hoang-Ho ve Yang-Çe hangi denizlere dökülür?
4. Mançurya'yı, Dış Mogolistan'ı, Doğu Türkeli'ni, Tibet'i ve Pekin, Şanghay, Kaşgar şehirlerini haritada bulunuz.

1. **Dünyanın En Çok Nüfuslu Ülkesi** : Çin, Asya'nın doğusunda, Amerika Birleik Devletleri'nden daha geniş bir ülkedir (9 600 000 km².) 1949'dan beri, komünist partisinin yönetiminde bir Halk Cumhuriyeti'dir.

Asıl Çin, Büyük okyanus kıyılarında **Sarırmak**'ın (Hoang-Ho) doğduğu dağlık yerlerin yakınına kadar uzanır. **Çin Duvarı**, Asıl Çin'in kuzey sınırı sayılır. Mançurya, İç Moğolistan, Doğu Türkeli ve Tibet Çin'e bağlı ülkelerdir.

Dünya nüfusunun dörtte birine yakın bölümü, Çin'de yaşar (1973'de 800 milyon). Nüfusun 3/4'ü Büyük okyanus kıyılarında, Hoang-Ho ırmağının geçtiği büyük kuzey ovasında, yılda iki ürün alınan **Gökırmak** (Yang-Çe) havzası ile güney ovalarında toplanmıştır. Buralarda ortalama nüfus yoğunluğu 400 kişiyi geçer. İç kesimlerde tarıma elverişli yerler de oldukça kalabalıktır. Ülkenin kurak kuzey ve batı bölgeleri az nüfusludur.

2. **Ekonomi (Tarım ve Endüstri)** : XX. yüzyıl başında, Çin'de, tarım çok verimsiz, endüstri geri idi. Çağdaş işletmelerin çoğu, yabancıların elinde bulunuyordu. Bugün, Çin ekonomisi devletin denetimindedir. Endüstri işletmelerinin çoğunu, doğrudan doğruya devlet yönetmektedir. İç ve dış ticaretle ulaştırma araçları da devletleştirilmiştir.

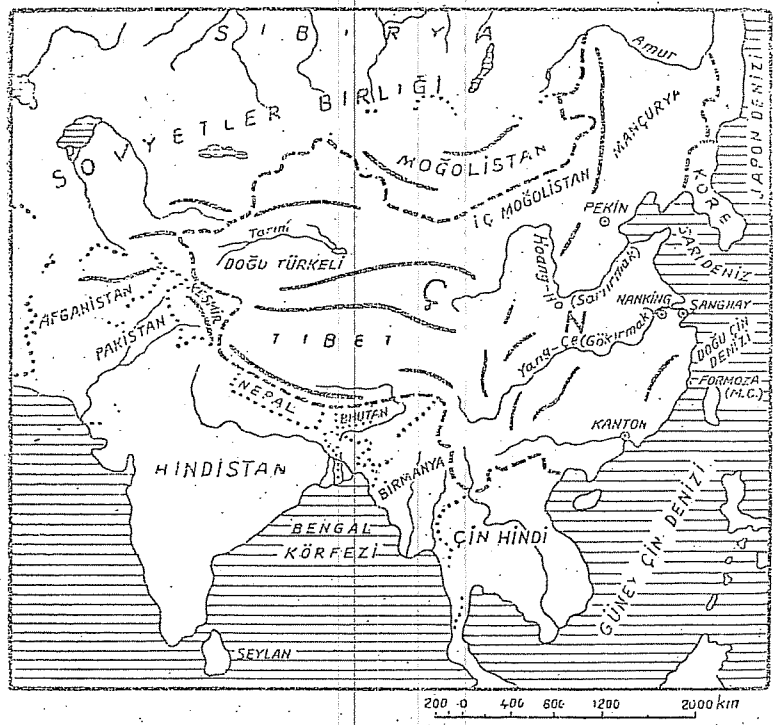

Çin ve Çin'e bağlı ülkelerle komşuları.

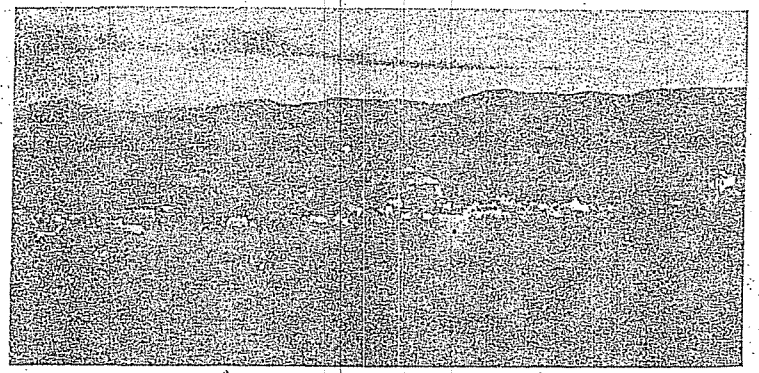

Moğol göçebeleri bir konaklama yerinde.

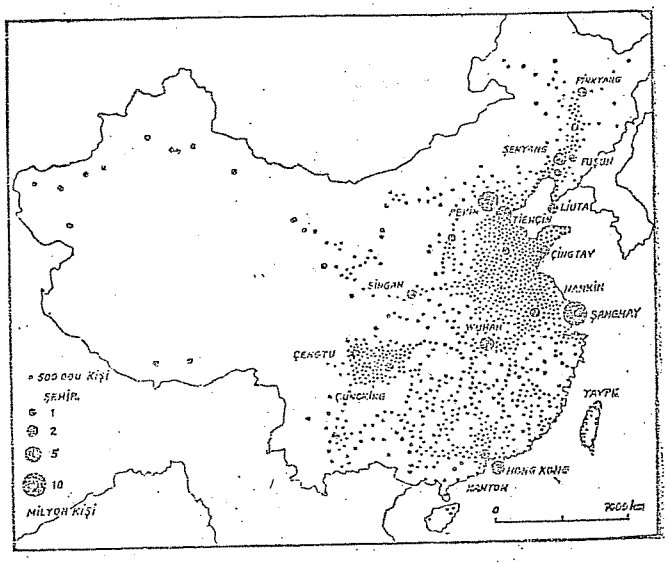

Çin'de nüfusun dağılışı.

Çin, bir tarım ülkesidir. Halkın % 75'i köylerde yaşar.

Kışları soğuk geçen kuzey bölgelerinde, beslenmenin temeli buğday, darı ve soya fasulyesidir. Bunlardan başka pamuk ve sebzeler de yetiştirilir. Yang-Çe ırmağı boylarından başlayan, sıcak ve nemli güney bölgesinde, halkın ana besin kaynağı pirinçtir. Pirincin yanı sıra, mısır, soya fasulyesi, arpa ve her çeşit sebze tarımı da yapılır. Çay, dut (ipek böceği için), pamuk, yağlı bitkiler ve şekerkamışı bölgenin başlıca endüstri bitkileridir.

Çin, pirinç üretiminde dünyada birinci (106 milyon ton), buğday üretiminde üçüncü (35 milyon ton) sırayı alır. Pamuk, mısır, çay, yağlı tohumlar, soya fasulyesi gibi birçok tarım bitkilerinin üretiminde de ön sıralardadır. Fakat, nüfus çokluğu nedeniyle bu ürünlerin tümünün veya büyük bir bölümünün ülke içinde tüketileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Çin'de tarım, yeterince makineleşememiştir; üretilen ve kullanılan gübre de yeterli değildir.

Hayvancılık, batıdaki bozkırlarda önemlidir. Doğu Türkeli'nde koyun ve keçi, İç Moğolistan'da koyun, deve ve at, Tibet'te yak

Yak, sığır cinsinden büyük bir hayvandır; Tibet'te evcilleştirilmiştir. Yük ve çekim hayvanı olarak kullanılır. Sütünden, etinden ve yününden de yararlanılır.

beslenir. Yoğun tarım bölgelerinde yalnız domuz ve kümes hayvanları yetiştirilir.

Çin endüstrisi hızla gelişmektedir. Ülkede önemli maden yatakları vardır. Kömür, demir, bakır, çinko, kalay vb. üretilmektedir. Çin'de kömür kullanılması çok eskidir. **Marco Polo** memleketine döndüğü zaman Çinlilerin siyah bir taşı yaktıklarını anlatmıştı. Fakat, yakın yıllara kadar üretim azdı. Çin, şimdi dünya kömür üretiminde üçüncü sırayı almaktadır (400 milyon ton). Petrol üretiminde, büyük üreticilerin çok gerisindedir. Büyük barajlar kurulmuştur. Bununla birlikte, fabrikaların kullandığı enerjinin 3/4'ü kömürden sağlanır.

Çin'de her şeyden önce, demir ve çelik endüstrisine önem verilmiş ve bu endüstri kömür ve demir yatakları çevresinde geliştirilmiştir. Fakat, demir ve çelik üretiminde Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyetler Birliği'nin ve Japonya'nın çok gerisindedir. Ülkede makine ve araçlar, tezgâhlar, elektrik araç ve gereçleri vb. yapımı yenidir. Tarım makine ve araçları ve gübre yapımına hız verilmiştir. Dokuma endüstrisi (pamuk, ipek, yün) daha eski ve dağınıktır. Yağ ve un fabrikaları önemli bir yer tutar.

Çin, askerlikle ilgili düşüncelerle, atom endüstrisine de büyük değer vermektedir.

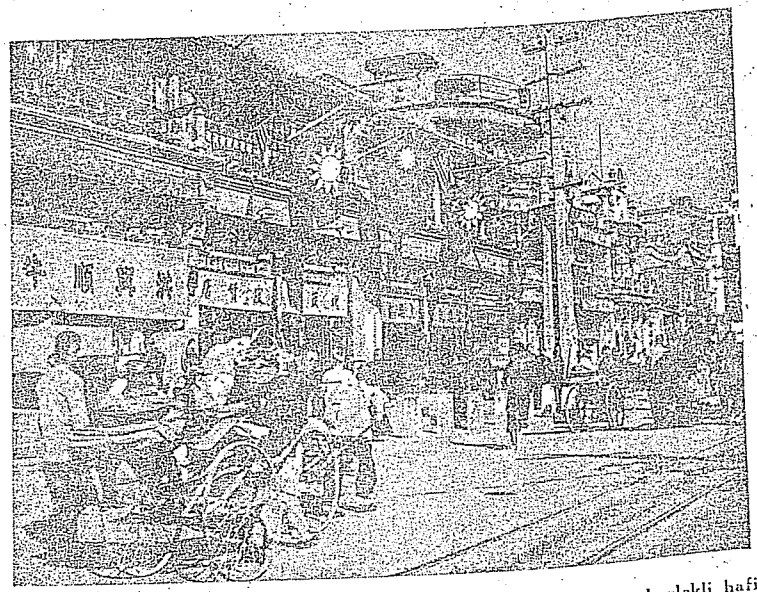

Çin'in Pekin şehrinde bir cadde. Caddede, tek kişinin çektiği iki tekerlekli hafif el arabaları ve bunlarla insan ve yük taşımışı görülüyor. Son yıllarda, arabalara motor takılmaktadır; fakat yeniler artık iki tekerlekli değildir.

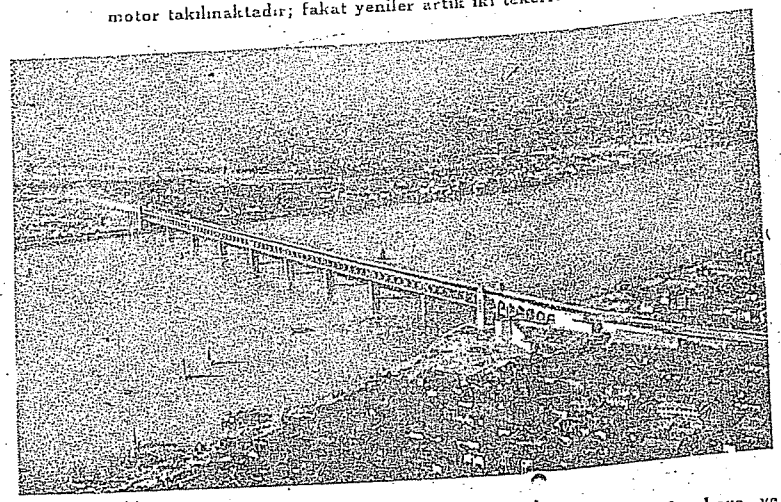

Çin'de, ulaştırmaya çok elverişli olan Yang-Çe (Gökırmak) üzerinde, kara ve demiryolunun geçtiği büyük köprü ve Wuhan (Hankov) şehri

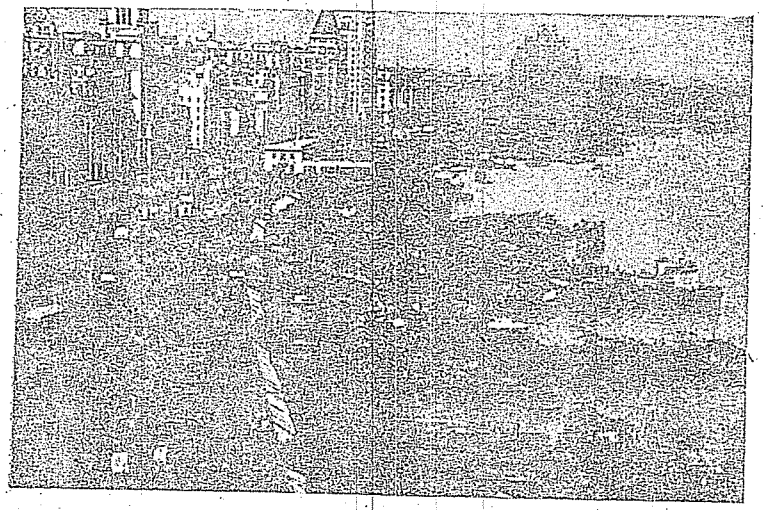

Şanghay (11 milyon nüfuslu), Çin'in en önemli limanı ve endüstri merkezidir (termik santrallar, petrol rafinerileri, çelik fabrikaları, tezgâh yapımı, kimya, dokuma ve maden eşya).

Çin'de kurulan büyük, çağdaş endüstri merkezlerinin yanı sıra şehir ve köylerde eski ve geleneksel küçük sanatlar, bugün de büyük rol oynar.

Çin'in dış ülkelere sattıkları yine hammaddelerdir. İthalâtı, makineleşme ile ilgili mallardır.

3. **Türkiye - Çin İlişkileri ve Çin'de Türkler :** Çin'den mürekkep ve boya gibi bazı şeyler satın alırız. Bu ülke ile ticaretimiz gelişmemiştir.

Çin'de Türkler, toplu olarak Doğu Türkeli'nde yaşarlar. Sayıları 6 milyon kadardır. Dağ eteklerinde ve akarsu boylarında tarımla uğraşırlar; kurak yerlerde hayvancılık yaparlar. Yarkent, Kaşgar ve Aksu, eski kervan yolları üzerinde güzel şehirlerdir.

Sorunlar :

1. *Türkiye'nin büyük bölümleri kışın yağışlı yazın kuraktır; oysa Çin'de yazlar yağışlı, kışlar kuraktır; niçin?*

2. *Çin Duvarı niçin yapılmıştır?*

11. KONU

JAPONYA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Japon adaları, dünyanın neresindedir ve hangi denizlerle çevrilmiştir?
2. Japon adaları hangi enlemler arasındadır; buna göre hangi iklim kuşağındadır?
3. Japonya'nın büyük adaları hangileridir?
4. Tokyo, Osaka, Yokohama, Nagoya, Kiyoto ve Kobe şehirleri hangi ada üzerindedir?
5. Evinizde, tanıdıklarınızın evlerinde, çarşıda Japonya'dan gelmiş mallar var mıdır; varsa bunlar nelerdir?

1. **Doğu Asya'da Bir Adalar Ülkesi :** Japonya 500'den çok ada üzerinde kurulmuş, parlamentoya dayalı bir krallıktır (370 000 km²).

Japonya, dağlık ve çoğu sönmüş, kimisi etkin birçok yanardağın bulunduğu bir ülkedir. Japonya'da hemen her gün deprem olur. Bunlardan çoğu hafif geçer. Fakat, tarih boyunca görülen şiddetli depremler, burada büyük zararlara ve ölümlere neden olmuştur. Sözgelişi, 1923 yılındaki depremde Tokyo, Yokohama ve başka birçok şehir yerle bir olmuş, elektrik kontağı ve havagazı borularının kopması yüzünden yangınlar çıkmış, bu yangınlarda 100 binden çok insan kömürleşerek ölmüştür.

Deniz etkisi, ülkenin her yerinde kendini gösterir. Bu yüzden yağışlar boldur. Büyük okyanus üzerinden gelen, yaz mevsim rüzgârları, özellikle doğu ve güney kıyılarına çok yağmur getirir. Kışın da, Sibirya üzerinden esen, kış mevsim rüzgârları, Japon denizi üzerinden geçerken, çok nem yüklenir ve ülkenin batı yanına kar ve yağmur bırakır.

Kuzeyden gelen soğuk deniz akıntısı, kuzeyde kışları sertleştirir. Buna karşılık, güneyden gelen sıcak su akıntısı güney kıyılarının iklimini yumuşatır.

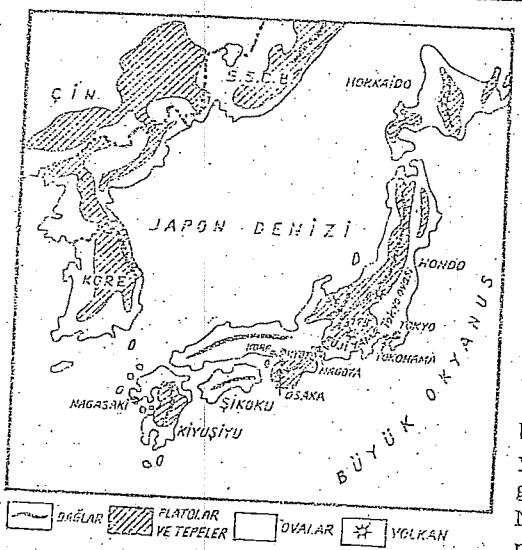

Japonya'nın büyük adaları ve bu adaların Asya karşısındaki durumu.

Japon adalarında, genel olarak kuzeyden güneye doğru sıcaklık ve yağışlar artar. Güneyde iklim sıcak ve nemlidir.

Japonya'da yüz milyondan çok insan yaşar. Kimi yerlerde bir kilometre kareye 10000'den çok insan düşer.

Japonlar, memleketlerinden ayrılmayı, başka ülkelere göçmeyi sevmezler. Nüfus çokluğu, ülkenin önemli bir sorunudur. Halkın beşte biri köylerde oturur. Ülkenin beşte üçünü ormanlar kaplar; ekilebilecek yerleri azdır. Küçük ovalarla yamaçların aşağı bölümlerinde bir karış toprak boş bırakılmamıştır. Tarlalar, çok yerde bir bahçe gibi, çapa ile ve özenerek işlenir. Sulanabilen alçak yerlerde, pirinç üretilir. Yüksekçe yerlerde, buğday ve darı tarlaları, dutluklar, çaylıklar, sebze ve meyve bahçeleri bulunur. Japonya, dünyanın büyük pirinç ve ipek üreticilerindendir.

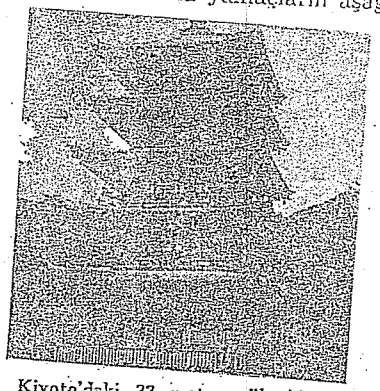

Kiyoto'daki 22 metre yükseklikte, 5 katlı en ilginç yapı. Eski Budist tapınaklarının en güzel örneklerinden biridir.

Japonya'da deniz, çok önemli bir gelir ve geçim kaynağıdır. Balık, halkın beslenmesinde büyük bir yer tutar. Japonya, dünyanın en büyük balıkçılık ülkelerinden biridir. Özel havuzlarda balık, kabuklu deniz hayvanları, yenebilen yosun yetiştirmek de Japon balıkçılarının işleri arasındadır.

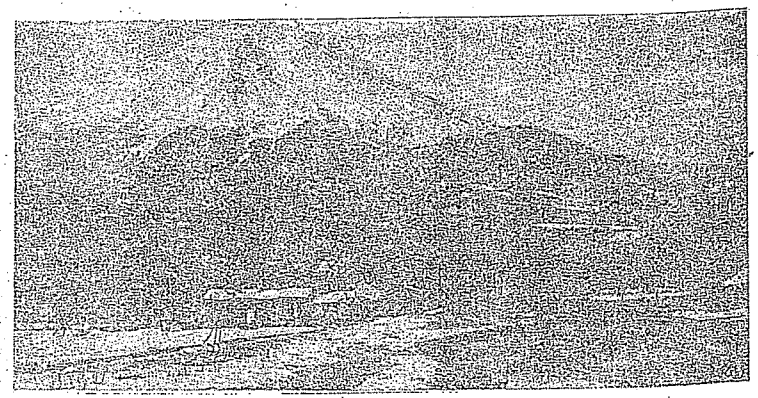

Japonya'nın en yüksek (3778 m) ve kutsal dağı Fuji-Yama, sönmüş bir volkandır.

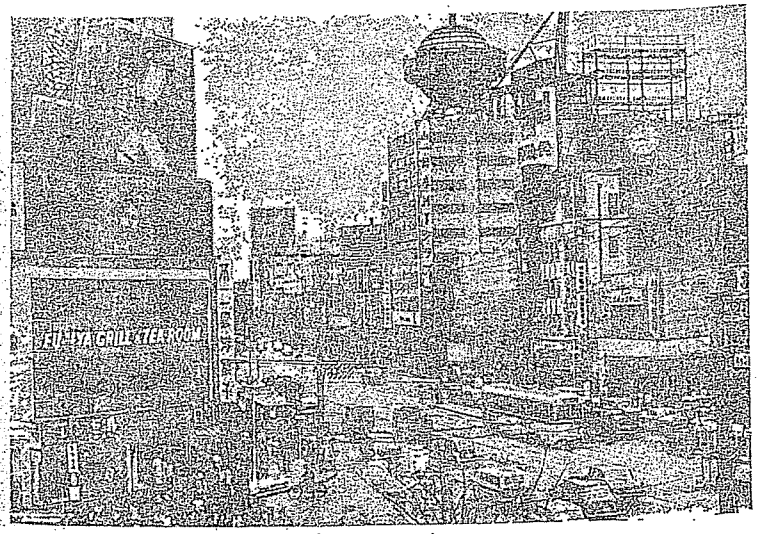

Japonya'nın başkenti Tokyo'nun (banliyösü ile birlikte 11 634 000 nüfuslu), 5,2 metreden alçak olan ovasının büyük bölümü XVII. yüzyıldan sonra denizden kazanılmış ve tarıma elverişli duruma getirilmiştir. Tokyo, büyük bir ticaret, endüstri ve kültür merkezidir. Ülkenin 465 üniversite ve yüksekokulundan 146'sı Tokyo'dadır. Şehir, Japon ve dünya sanatını tanıtan büyük müzeleri ile de ünlüdür.

2. Güçlü Bir Endüstri Ülkesi: Japonya, işçi, orman, su gücünden elde edilen elektrik bakımından zengindir. Fakat, ülkede çıkarılan demir, kömür ve öteki madenler, endüstrileri için yeterli değildir. Pet-

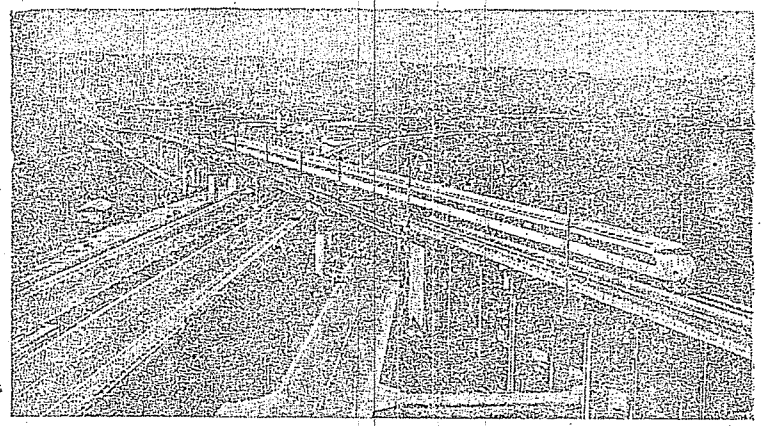

Japonya'da dünyanın en hızlı elektrikli treni.

rolü, pamuk gibi hammaddeleri de başka ülkelerden satın almak zorundadır. Böyle olduğu halde Japonya, dünyanın en büyük endüstri ülkeleri arasına girebilmiştir. İpek ve pamuk endüstrilerinde ön sıradadır. Fabrikalarında türlü makineler, elektrikli araçlar, otomobil, uçak yapılır. Tersaneleri çok güçlüdür. Dünyanın en çok gemi yapan ülkesi Japonya'dır. Kimya endüstrisi, saat, radyo ve televizyon, fotoğraf makineleri, oyuncak ve porselen endüstrileri çok gelişmiştir. Endüstrinin her kolunda, en ileri ülkelerle boy ölçüşmektedir. Daha ucuza elde edilen endüstri malları, Amerika Birleşik Devletleri'nde bile çok alıcı bulmaktadır.

Japonya'nın ithalât ve ihracatını sağlayan büyük bir ticaret filosu vardır.

3. **Türkiye - Japonya İlişkileri :** Japonya, çok alışveriş yaptığımız ülkeler arasındadır. Japonya'ya, hammaddeler, konserve meyve, kuru meyve, bakır, cıva, bor bileşikleri, votka, yünlü dokumalar satarız. Oradan her çeşit makine, motor, radyo ve oyuncak satın alırız. Aldıklarımızın değeri sattıklarımızın değerinden yüksektir.

Sorunlar :

1. *İnci ve yapma inci nedir; nerelerde ve nasıl elde edilir?*

2. *İlk atom bombası hangi şehirlere atılmıştır; sonucu ne olmuştur? Bu olay hakkında ne düşünürsünüz?*

II. KONU

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
(A. B. D.)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. A. B. Devletleri'nin hangi okyanuslarda ve bunların hangi büyük kollarında kıyıları vardır?
2. A. B. Devletleri'nin Asya'ya en yakın olduğu yer neresidir?
3. Appalaş dağları ile Kayalık dağlar A. B. Devletleri'nin neresindedir?
4. A. B. Devletleri'nin büyük gölleri hangileridir?
5. Niagara çavlanı nerededir?
6. Mississippi ırmağının büyük kolu hangisidir?
7. Başkent Washington (vaşington), New York (niyu york), Chicago (şikago), Los Angeles (los encilis), Detroit (ditroyt) şehirlerini haritada bulunuz.
8. Hawaii adaları ve Alaska nerededir?

1. Genel Tanım : Amerika Birleşik Devletleri, Kuzey Amerika'da, Kanada ile Meksika arasında, aşağı yukarı Avrupa büyüklüğünde bir birleşik devlettir, 50 cumhuriyetin birleşmesinden oluşmuştur. Yüzölçümü, Türkiye'nin on iki katına eşittir (9 400 000 km²). Başkenti Washington'dur. Nüfusu 210 milyondur.

A.B.D.'nin bayrağındaki 13 beyaz ve kırmızı şerit, 1783 yılında bağımsızlıklarını kazanan 13 sömürgeyi, 50 yıldız da birliği oluşturan cumhuriyetleri gösterir. Alaska ile Hawaii adaları bu cumhuriyetler arasındadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Değişik İklimler Görülür. Büyük okyanus kıyısının kuzey yarısında, yumuşak ve nemli okyanus iklimi, zengin ormanların gelişmesini sağlamıştır; yazlar çok sıcak değildir, kışlar da soğuk olmaz. Bu kıyının güney kesiminde kışlar ılık ve yağışlı, yazlar kuraktır (Akdeniz iklimi), yamaçları makiler örter. Batıdaki dağlar, Büyük okyanustan gelen nemli rüzgârların

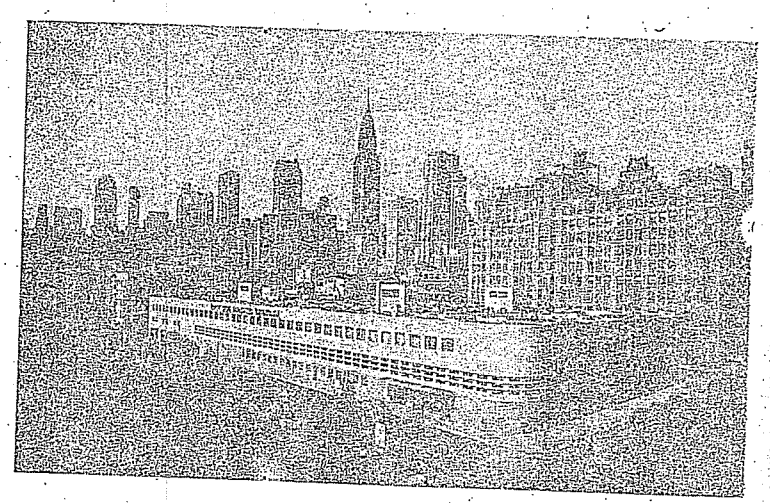

New York, dünyanın en işlek limanlarından biridir; büyük bir ticaret ve endüstri merkezidir. (banliyösü ile birlikte 12 milyon nüfuslu). Dünyanın en yüksek yapıları bu şehirdedir.

içerilere sokulmasına engel olur. Bu nedenle, Kayalık dağlarla Kıyı dağları arasında kalan yerler kurak ve yarı kuraktır. Buralarda bozkırlar ve çöller vardır. Ancak, yükseklikleri yüzünden bolca yağış alan dağlarda yer yer ormanlar bulunur.

Ülkenin ortasındaki geniş ve az yüksek havzada (Mississipi havzası), kışın kuzeyden esen soğuk rüzgârların, yazın da Meksika körfezinden gelen sıcak ve yağışlı hava akımlarının etkisi görülür; iklim karasaldır (kışlar soğuk ve karlı, yazlar sıcak ve yağışlı).

Atlas okyanusu kıyılarının güney kesiminde iklim ılıman, kuzey kesiminde sertçedir. Meksika körfezi kıyılarında yazlar sıcaktır, kışlar da soğuk olmaz.

A.B.D.'nde 100'üncü batı meridyenin doğusunda kalan yerler, genel olarak yağışlı, batısında kalan yerler genel olarak kuraktır.

2. Ekonomik Kaynakları Çeşitli ve Zengin, Güçlü Bir Ülke: Tarım, hayvancılık, enerji kaynakları ve madenler, endüstri ve ticaret, A.B.D.'nin zengin ekonomik kaynaklarıdır.

A.B.D.'nde büyük ölçüde tarım yapılır. Burası, dünyanın en çok mısır, pamuk, tütün, et ve peynir üreten ülkesidir. Buğday, arpa, şekerpancarı, meyve ve süt üretiminde ikinci sırayı alır. Ülkede hay-

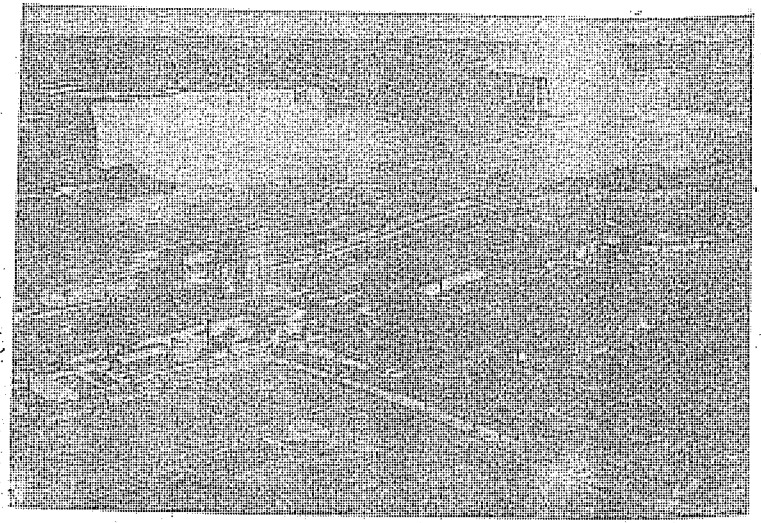

Niagara, Erie ve Ontario gölleri arasında 47 metre yüksekten düşen çağlayanlar, Kuzey Amerika'nın çok turist çeken yerlerindendir.

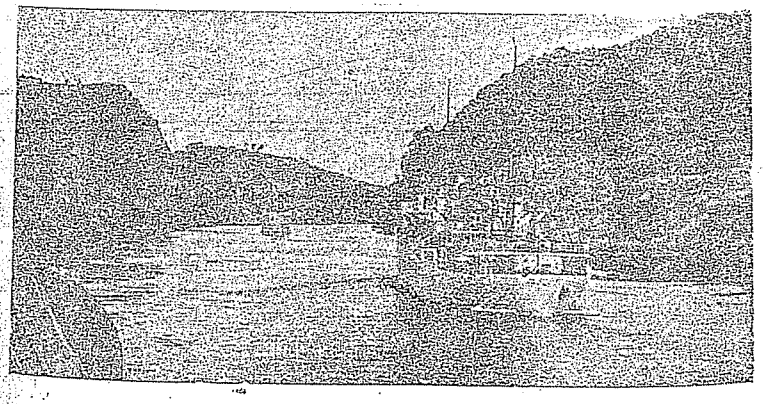

Panama kanalı, Orta Amerika'da Atlas okyanusunu Büyük okyanusa bağlar; 1914 yılında işletmeye açılmıştır. Uzunluğu 80 kilometre, en sığ yeri 12 metredir. Genişliği, Gatun gölünde 240-300, öteki bölümlerinde 90-150 metre arasında değişir. Kanalın iki yanındaki, 56 bin nüfuslu Kanal bölgesi, merika Birleşik Devletleri'nindir.

yancılık, tarımın çok gelişmiş bir koludur. Dünyadaki sığırların onda biri burada beslenir.

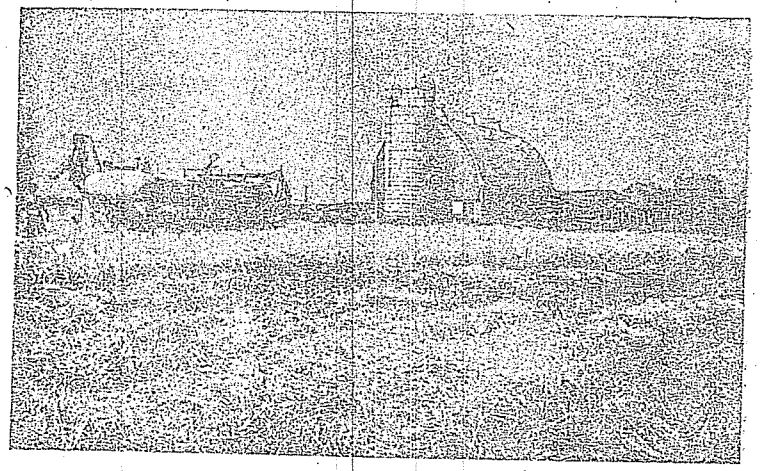

Amerika Birleşik Devletleri'nde bir özel çiftlik. Resimde çiftliğin evi, hangarı, silosu ve makinelerinden biri görünüyor.

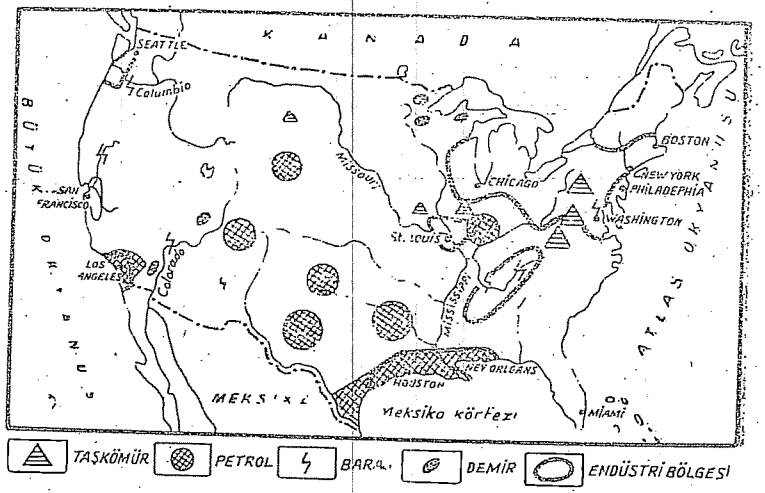

Amerika Birleşik Devletleri'nde petrol, kömür ve demir yatakları ile önemli barajlar ve endüstri bölgeleri.

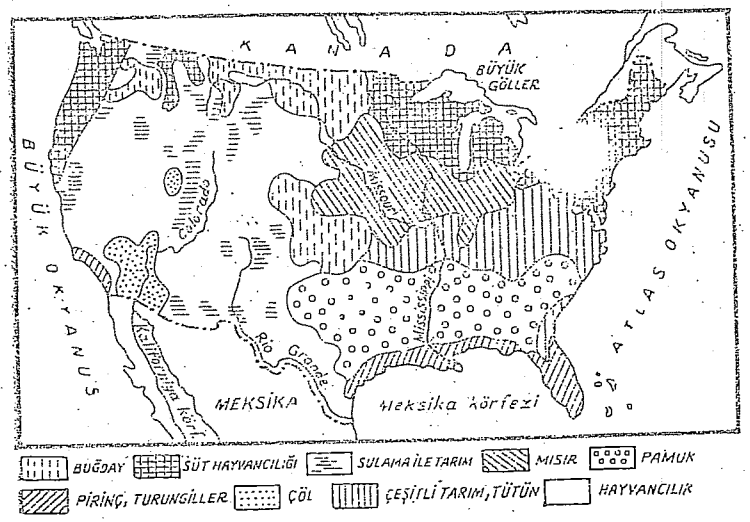

Amerika Birleşik Devletleri'nde tarım bölgeleri.

Bütün bu ürünler, daha çok özel bölgelerde (kuşaklarda) elde edilir. Bu bölgelerde çiftçiler, çoğunlukla tek ürün yetiştirirler ve ihtiyaçlarını, onun satışından sağladıkları para ile karşılarlar.

Geniş bölgelere yayılmış tarım alanlarında çok sayıda traktör, biçerdöğer, elektrikli süt sağma makineleri, tohum ve gübre serpme makineleri ve başka makineler kullanılır. Her çiftliğin özel araç depoları, hangarları ve siloları vardır.

Dünyanın en güçlü enerji ve endüstri ülkesi, Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu ülke, en büyük petrol, doğal gaz, taşkömürü ve elektrik üreticisidir (1973'te, petrol ve taşkömürü 500 milyon tonu geçer). Hemen bütün madenler bakımından da çok zengindir.

Enerji kaynaklarının zenginliği, her türlü madenin bolluğu, insanların büyük çabaları, çeşitli endüstri dallarının kurulmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın en büyük demir ve çelik, alüminyum, yapma lif, yapma kauçuk, gübre, bitkisel yağ, sigara, türlü makineler, otomobil ve uçak üreticisidir. Yılda yapılan otomobil sayısı 11 milyonu geçer. Gemi yapımında ve dokumacılıkta ikinci sırayı alır.

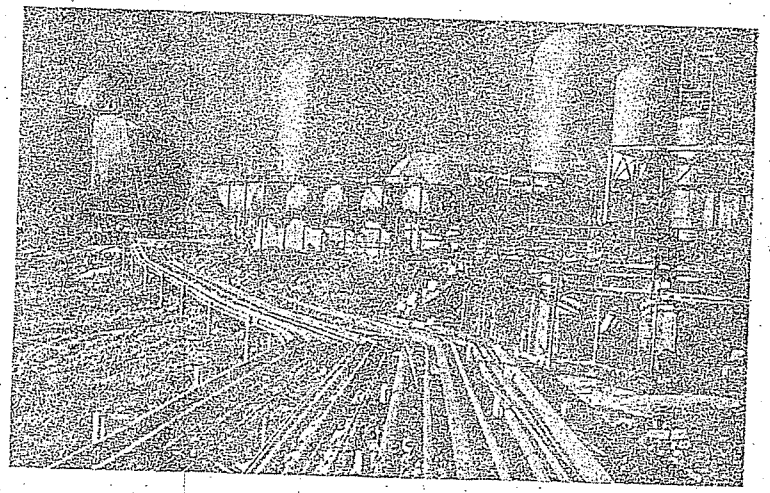

A. B. Devletleri'nin ortasında ve batısında çıkarılan petrolün büyük bölümü, borularla doğu ve kuzey doğu endüstri bölgelerine gönderilir ve buralarda depolanır.

A.B.D.'nde her şey belli modellere göre ve çok sayıda üretilir. Fabrikalarda birçok iş, kendi kendine çalışan (otomatik) makinelerle yapılır. Dünya endüstrisinin dörtte biri Amerika Birleşik Devletleri'nedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde iç ve dış ticaret çok gelişmiştir. Karayolları ve demiryolları, ülkeyi bir ağ gibi sarmıştır. Kanallarla birbirine bağlanmış olan büyük göller önemli bir suyoludur. Kıyılarında büyük limanlar ve endüstri şehirleri gelişmiştir. **Mississippi ırmağı,** hemen bütün çığırında ve büyük kollarında taşıma ve ulaştırmaya elverişlidir. Uçak, ülkede çok kullanılan, önemli bir taşıma ve ulaştırma aracıdır. Ülkenin doğu ve batı kıyıları arasındaki denizyolu bağlantısı, **Panama kanalı** ile sağlanır. Bu kanal ve iki yanındaki dar toprak şeriti A.B.D.'nindir.

3. Türkiye - A.B.D. ilişkileri : A.B.D., ithalât ve ihracatımızda ikinci sırayı alır. Hemen bütün ihraç mallarımızın alıcılarındandır. Biz, bu ülkeden, her çeşit makine, araç ve gereç, kimyasal maddeler, taşıtlar vb. satın alırız. Buraya kuru meyveler, yağlı tohumlar, tütün, yapağı, kıl, halı, kilim vb. satarız.

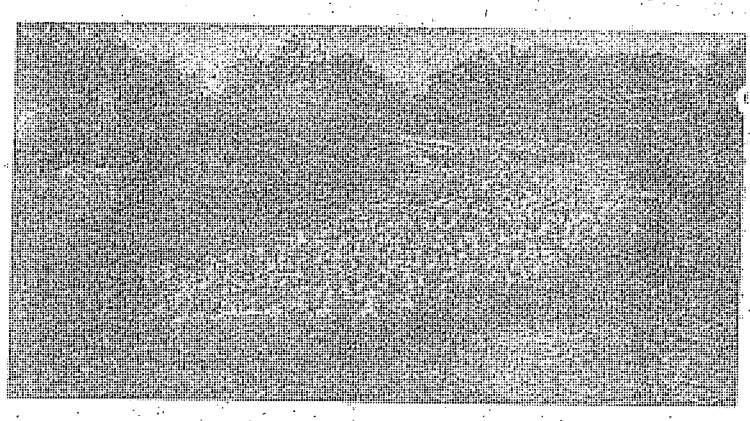

Amerika Birleşik Devletleri'nin Texas (Teksas) bölgesinde bir Ankara keçisi (tiftik keçisi) sürüsü ve iki atlı çoban. Türkiye, 1838 yılına kadar tiftik ihraç eden tek ülke idi. Daha sonra dünyanın başka yerlerine götürülen tiftik keçilerinden yalnız Güney Afrika, Avustralya ve Amerika'ya götürülenler, elverişli iklim koşulları bulunduğu için, çoğalabildiler. Böylece bu ülkeler, tiftik ticaretinde, Türkiye ile yarışır duruma geldiler.

Amerikan Kültür Dernekleri, büyük şehirlerimizde İngilizce öğrenmek isteyenler için dershaneler açar, ülkelerini tanıtıcı konferanslar düzenler, filmler gösterirler. Yüksek öğrenimlerini A.B.D.'nde yapan ve yapmakta olan gençlerimizin sayısı az değildir. A.B.D. üniversitelerinde profesörlük yapan, hastanelerinde hekim olarak çalışan Türkler de vardır.

Sorunlar:

1. *A.B.D.'nin doğusunda, şehirler ve yollar niçin daha yoğundur?*

2. *Amerika ne zaman ve nasıl keşfedilmiştir? Zenciler buraya niçin ve nereden getirilmiştir?*

AVUSTRALYA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI :

1. Avustralya, hangi enlem ve boylamlar arasındadır?
2. Avustralya'da ve Afrika'da Oğlak Dönencesi'nin geçtiği yerleri, atlasınızda karşılaştırınız, gördüğünüz benzerlikleri açıklayınız.
3. Avustralya'nın :
   a) Hangi okyanuslarda kıyıları vardır?
   b) Büyük akarsuyu hangisidir; bu akarsu hangi dağlardan doğar?
   c) Deniz düzeyinden aşağıda olan yeri neresidir?
4. Sydney (sidney), Melbourne (melbörn), Canberra (kanberra) şehirleri ile Tasmanya adasını haritada bulunuz.

1. **Genel Tanım :** Avustralya, Britanya Milletler Topluluğu içinde, bağımsız bir devlettir; altı devletten kurulu bir federasyondur.

Avustralya'nın yüzölçümü, Türkiye yüzölçümünün on katına yakındır (7 700 000 km²). Fakat nüfusu, bizim nüfusumuzun üçte biri kadardır. Kıtanın güneyindeki Tasmanya adası ve Hint okyanusu ile Büyük okyanustaki birkaç küçük ada Avustralya'nındır. Federal devletin başkenti Canberra (**kanberra**)dır.

Avustralya, genel olarak sıcak ve kuraktır. Sıcaklık iç kesimlerde çok yüksektir; kuzeyden güneye doğru ve kıyılarda biraz azalır. Kuzey ve kuzeydoğunun kıyı bölümlerinde iklim sıcak ve yetecek kadar yağışlıdır. Bu bölümlerde sık ormanlar vardır. Güneydoğuda iklim nemli ve ılımandır; kışlar ılık geçer, yazlar da çok sıcak değildir (Okyanus iklimi). Bu iklim bölgesinde çayırlar, iri akasyalardan oluşan ormanlar, doğal güzelliği artırır. Kıtanın yerleşmeye en elverişli kesimi burasıdır. Büyük şehirlerin hemen hepsi, nüfusun üçte ikisine yakın bölümü bu bölgede toplanmıştır. Güneyde, dar bir bölgede yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır (Akdeniz iklimi). İç kesimlerde iklim kurak ve sıcaktır. Seyrek ve cılız savanlardan, dikenli akasyaların ve bodur okaliptüslerin bulunduğu bozkırlara ve çöllere geçilir.

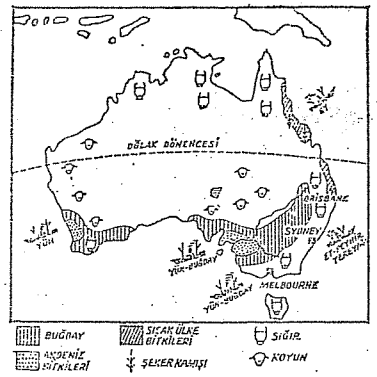

Avustralya'da tarım ve hayvancılık alanları.

2. **Ekonomi (Tarım ve Endüstri):** Avustralya, tarım ve hayvancılık ülkesidir. (En çok koyun beslenen ülke). Koyunların çoğu, bu kıtaya XVIII. yüzyılda getirilen merinos soyundandır. Koyunlar, çöl bölgesini çeviren kurak düzlüklerde yetiştirilir. Çok kurak geçen yıllarda, susuzluktan ve açlıktan milyonlarca koyunun öldüğü olur. Dünya yün üretiminin üçte biri Avustralya koyunlarından alınır. Yağışlı kuzey ve doğu bölgelerindeki geniş otlaklarda beslenen sığırların etleri, ihraç edilmek üzere, soğuk hava depolarında toplanır.

Murray ırmağı ile kollarının, kolayca sulanabilen vadilerinde kurulan barajlar ve açılan kanallar, tarlaların sürekli olarak sulanmasını sağlar. Sulamayı daha yaygın duruma getirmek için birçok arteziyen kuyu da açılmıştır. Tarım işlerinde en yeni makineler kullanılır. Nüfus az olduğu için, üretilen buğdayın bir bölümü Avrupa ülkelerine satılır. Bu bölgede sulama ile yetiştirilen çayırlarda, süt için inek beslenir. Süt, makinelerle sağılır ve çiftliklerden kooperatiflere satılır. Kooperatifler, yaptıkları tereyağını ve peyniri daha çok İngiltere'ye gönderirler.

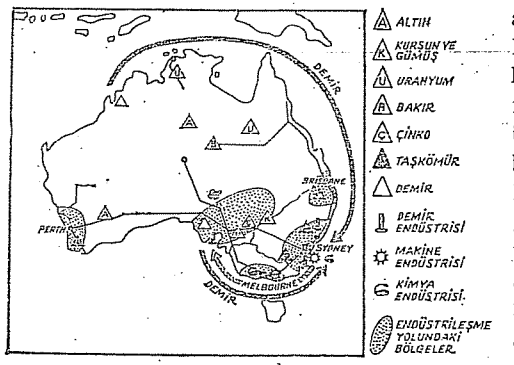

Avustralya'da maden ve endüstri bölgeleri.

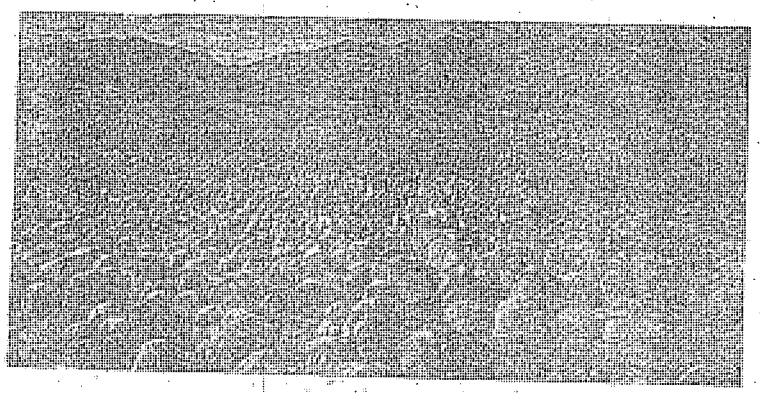

Koyun sürüleri Avustralya'nın büyük zenginliğidir (1971'de 178 milyon baş).

Kışın yağışlı güney bölgesinde, çeşitli meyveler, portakal ve üzüm, sıcak ve nemli yerlerde pirinç, ananas, muz, pamuk ve özellikle şekerkamışı üretilir.

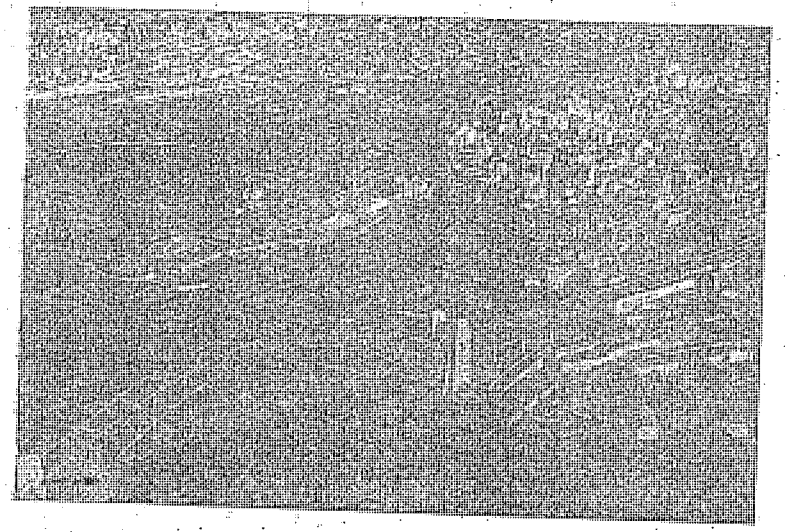

Sydney (sidney), Avustralya'nın en büyük limanıdır. Ülke nüfusunun beşte birinden çoğu bu şehirde yaşar (2 800 000 nüfuslu).

Tarım ürünleri Avustralya'nın başka ülkelere sattıklarının başında gelir (yün, et, tereyağı, peynir, şeker, meyveler, deri).

Avustralya'da endüstri gelişme yolundadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, Avustralya endüstrisinde büyük gelişme olmuştur. Kurulan fabrikalar, ülkenin bütün ihtiyaçlarını karşılamakta, başka ülkelere otomobil, uçak, lokomotif, kimyasal maddeler ve yapı araçları satılmasına olanak vermektedir.

İşçi azlığı, endüstrinin hızlı gelişmesini engellemektedir. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için, hükümet, son yıllarda beyaz ırktan yabancı işçiler getirtmektedir.

3. **Türkiye - Avustralya İlişkileri :** Avustralya ile ticaretimiz gelişmemiştir. Bu ülkeye, tütün, afyon, halı ve kilim, rakı ve likör vb. satarız. Oradan aldıklarımızın önemlisi merinos yünüdür.

Avustralya'da çalışan Türk işçileri de vardır.

Sorunlar :

1. *Avustralya niçin az nüfusludur?*
2. *Avustralya niçin Türkiye'den işçi istemektedir?*

KRONOLOJİ

1015 Oğuzların Anadolu'ya ilk akınları.
1048 Pasinler Savaşı.
1050 Tuğrul Bey'in Rey şehrini başkent yapması.
1071 Malazgirt Zaferi.
1072 Alp Arslan'ın ölümü, Melikşah'ın hükümdar olması.
1077 Süleymanşah'ın Anadolu'ya hükümdar atanması.
1085 Süleymanşah'ın Antakya'yı alması.
1086 Süleymanşah'ın ölümü.
1092 Melikşah'ın ölümü, I. Kılıç Arslan'ın Anadolu'ya gönderilmesi.
1096 Haçlı Seferlerinin başlaması.
1099 Haçlıların Kudüs'ü almaları.
1104 I. Kılıç Arslan'ın bağımsızlığını ilân etmesi.
1107 I. Kılıç Arslan'ın Habur ırmağında boğularak ölmesi.
1176 Miryakefalon Savaşı.
1187 Selahaddin'in Haçlıları yenilgiye uğratması.
1204 Haçlıların İstanbul'u almaları ve Latin İmparatorluğu'nu kurmaları.
1207 Antalya'nın alınması.
1214 Sinop'un alınması.
1227 Cengiz'in ölümü.
1237 Alâeddin Keykubat'ın ölümü.
1243 Kösedağ Savaşı.
1277 Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmesi.
1281 Osman Bey'in başa geçmesi.
1299 Osman Bey'in bağımsızlığını ilân etmesi.
1308 Anadolu Selçuklu Devleti'nin sona ermesi.
1324 Orhan Bey'in başa geçmesi.
1337 İzmit'in alınması.
1353 Osmanlıların Çimbi kalesine asker bırakmaları.
1362 Orhan Bey'in yerine I. Murat'ın geçmesi.
1363 Edirne'nin alınması.
1364 Sırp Sındığı olayı.
1389 Kosova Savaşı, Murat Bey'in ölümü.
1390 Osmanlıların Batı Anadolu seferi, Germiyanoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları beyliklerinin ortadan kaldırılması.
1396 Niğbolu Savaşı.
1402 Timur ile Bayezit arasında Ankara meydan savaşı.
1413 Çelebi Mehmet'in hükümdar olması.
1421 Çelebi Mehmet'in ölümü, II. Murat'ın padişah olması.
1444 Varna Savaşı, Edirne - Segedin Antlaşması.
1448 İkinci Kosova Savaşı.
1450 Avrupa'da ilk matbaanın kurulması ve İncil'in basılması.
1451 II. Murat'ın Ölümü, II. Mehmet'in hükümdar olması.

1453 Istanbul'un fethi.
1459 Belgrad dışında bütün Sırbistan'ın Osmanlıların eline geçmesi.
1461 Trabzon Rum Devleti'nin ortadan kalkması.
1473 Otlukbeli Savaşı.
1477 Kırım Hanlığının Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanması.
1480 Otranto şehrinin alınması.
1481 Fatih'in ölümü.
1487 Bartholomeu Diyaz'ın Ümit Burnu'nu dolaşması.
1491 Memlûklerle barış yapılması.
1492 Kristoph Kolombus'un Amerika'yı keşfi.
1498 Vasco da Gama'nın Kaliküt limanına varması.
1512 Yavuz Sultan Selim'in padişah olması.
1514 Çaldıran Savaşı.
1216 Mercidabık Savaşı.
1517 Ridaniye Savaşı.
1519 Magellan'ın Atlas okyanusuna açılması.
1520 Yavuz Sultan Selim'in ölümü, Kanunî'nin hükümdarlığı.
1521 Belgrad'ın alınması.
1522 Rodos'un alınması, Magellan'ın arkadaşlarının İspanya'ya dönmeleri.
1526 Mohaç Savaşı.
1529 Birinci Viyana kuşatması.
1533 Avusturya ile barış yapılması, Barbaros'un kaptan paşalığa ve Cezayir Beylerbeyliğine atanması.
1535 Fransa'ya kapitülasyonların verilmesi.
1538 Preveze Savaşı.
1541 Macaristan'ın Osmanlı ülkesine katılması.
1551 Batı Trablus'lln alınması.
1555 Amasya Antlaşması, Augsburg Barışı.
1571 Kıbrıs'ın alınması, İnebahtı Deniz Savaşı.
1574 Tunus'un Alınması.
1577 Fas'ın Osmanlı koruyuculuğuna girmesi, İran'a savaş açılması.
1579 Sokollu'nun ölümü, Duraklama Dönemi'nin başlaması.
1590 Ferhat Paşa Antlaşması.
1593 Avusturya'ya savaş açılması.
1596 Haçova Savaşı.
1598 Nantes (nant) Fermanı.
1606 Zitvatoruk Antlaşması.
1621 II. Osman'ın Lehistan seferi.
1623 IV. Murat'ın padişah olması.
1639 Kasrışirin Antlaşması.
1640 IV. Murat'ın ölümü.
1656 Köprülü Mehmet Paşa'nın büyük vezir olması.
1662 Avusturya Savaşı'nın başlaması.
1669 Kandiya'nin alınması.
1672 Bucaş Antlaşması.
1683 Viyana'nın ikinci kez kuşatılması.
1699 Karlofça Antlaşması, Duraklama Dönemi'nin sonu, Gerileme Dönemi'nin başı.

1711 Prut Savaşı ve Prut Antlaşması.
1715 Osmanlı-Venedik Savaşı'nın başlaması.
1718 Pasarofça Antlaşması, Lâle Devri'nin başlaması.
1722 Osmanlı ordusunun İran'a girmesi.
1727 İstanbul'da ilk matbaanın kurulması.
1730 Patrona Halil ayaklanması.
1736 Rusların Osmanlılara savaş açması.
1739 Belgrad Antlaşmaları.
1740 Fransa ile kapitülasyonların yenilenmesi.
1746 İran'la barış yapılması.
1768 Osmanlı-Rus Savaşı.
1770 Rusların Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakmaları.
1774 Küçük Kaynarca Antlaşması.
1783 Rusların Kırım'ı almaları.
1789 III. Selim'in hükümdar olması, Fransız İhtilâli'nin başlaması.
1792 Ruslarla Yaş Antlaşması. Gerileme Dönemi'nin sonu, Dağılma Dönemi'nin başı.
1804 Sırpların Kara Yorgi yönetiminde ayaklanmaları.
1807 III. Selim'in padişahlıktan indirilmesi.
1808 II. Mahmut'un padişah olması.
1815 Sırpların Miloş Obrenoviç yönetiminde yeniden ayaklanmaları.
1821 Mora ayaklanmasının başlaması.
1826 Yeniçeri Ocağı'na kaldırılması.
1827 Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılması.
1829 Edirne Antlaşması.
1831 Mısır'da Mehmet Ali ayaklanmasının başlaması. İlk nüfus sayımı.
1833 Kütahya Antlaşması, Hünkâr İskelesi Antlaşması.
1839 Mehmet Ali ile savaşın yeniden başlaması. II. Mahmut'un ölmesi. Abdülmecit'in padişah olması. Tanzimat Fermanı.
1840 Londra Konferansı.
1841 Londra Antlaşması.
1853 Rusların Eflak ve Boğdan'a girmeleri. Rusya'ya savaş açılması.
1854 Fransa ve İngiltere'nin Osmanlılarla anlaşarak savaşa girmeleri.
1855 Sivastopol'un alınması.
1856 Islahat Fermanı, Paris Antlaşması.
1876 II. Abdülmecit'in hükümdar oluşu. Birinci Meşrutiyet'in ilânı. İstanbul Konferansı.
1878 Ayastafanos (Yeşilköy) ve Berlin antlaşmaları. Kıbrıs'ın İngilizlerin eline geçmesi.
1882 İngilizlerin Mısır'a girmeleri
1884 Mithat Paşa'nın öldürülmesi.
1897 Osmanlı-Yunan Savaşı.
1908 İkinci Meşrutiyet.
1911 İtalyanlarla Batı Trablus Savaşı.
1912 Uchi (uşi) Antlaşması. Balkan Savaşı'nın başlaması.
1913 Balkan Savaşı'nın sonu ve antlaşmaların imzalanması.

SÖZLÜK

A

afiş : Duvarlara yapıştırılan, çoğu resimli ilân.
akın : Keşif ve yağma amacıyle sınır birliklerinin düşman ülkesine yaptıkları saldırı.
amfiteatr : Seyirci veya dinleyicilerin oturacağı sıraları arkaya doğru basamak basamak yükselen toplantı yeri.
anıt : Önemli bir olayı veya onurlu bir kimseyi tarih boyunca hatırlatmak için meydana getirilen büyük yapı.
antlaşma : Savaştan sonra iki taraf arasında yapılan anlaşma.
astronomi : Gök cisimlerinin konumlarını, hareketlerini, birbirine olan uzaklıklarının ölçülmesini ve bunların yapılarını araştıran bilim.
ayaklanma : Kanunlara veya emirlere karşı gelici hareketlerde bulunma.
âyan : İleri gelenler.
ayet : Kur'an sureleri içindeki cümleler.
aygıt : Birçok parçadan oluşan araç.

B

bambu : Sıcak ve yağışlı bölgelerde, özellikle Güney ve Güneydoğu Asya'da yetişen, boyu 25 metreye kadar uzayan, kalın, kamışa benzeyen bir bitki. Bambu, yapı işlerinde, kimi ev eşyası, su borusu yapımında ve daha birçok yerde kullanılır.
barış : Savaştan sonra tarafların uzlaşması.
bedevî : Göçebe, özellikle Arap göçebelerine verilen ad, çöl göçebesi.
berberi (Berber) : Kuzey Afrika'da eskiçağlardan beri yaşayan bir bölümü yerleşmiş, bir bölümü göçebe olan bir kavim. Bunların çoğu Araplarla karışmıştır.
beylerbeyi : Eyaletlerin başında bulunan askerî ve sivil yetkileri olan memur, genel vali.
beylik : Bir bey tarafından yönetilen ülke.
bimarhane : Akıl hastanesi.
boksit : Arı alüminyum üretimine yarayan maden filizi.
boy : Aynı soydan sayılan ve bir başa bağlı olan insan topluluğu (Oğuz boyları gibi).
burç : Kale duvarlarında savunma kulelerine verilen ad.
buzdağı : Aysberg. Soğuk denizlerde yüzen çok büyük buz kütlesi.
buzul : Yüksek dağ başlarında biriken, vadilerden aşağıya doğru yavaş yavaş akan buz ırmağı ya da buz alanı.

C

cebeli : Tımar ve zeamet sahiplerinin sefer zamanında kendilerinden başka götürmek zorunda oldukları savaşçılara verilen ad.
cellât : Ölüm cezalarını yerine getiren kimse.

cengel (cangıl) : Hindistan'ın bol yağış alan yerlerinde, aralarında otlarla bataklıkların bulunduğu orta boyda ormanlar.
cephane : Her türlü savaş silahı ve atılmak üzere hazırlanan çeşitli maddeler.
cephe : Savaş alanında düşmana bakan en ileri noktaların meydan getirdiği çizgi, savaş boyu.
cizye : İslâm devletlerinde Hıristiyanlardan ve başka dinlerden olan uyruklardan alınan vergilerden birinin adı (sağlık veya kafa vergisi).
cülus bahşişi : Yeni hükümdarın askerlere ve memurlara verdiği hediye, para.

Ç

çarmıha gerilmek : Eski devirlerde ölüm cezasına çarptırılanların haç şeklinde bir direğe başından, ellerinden ve ayaklarından mıhlanmaları.
çöl : Bitki örtüsünün hiç bulunmadığı ya da çok seyrek ve cılız olduğu, çok kurak, kumluk veya taşlık alan. Çölde belli bir yağmur mevsimi yoktur. Sadece arasıra sağanak yağmurlar yağar.

D

dalgakıran : Limanda bulunan gemileri dalgaların etkisinden korumak için denizde yapılan set.
delta : Akarsu birikintilerinin denize doğru uzanmasıyle oluşan ve çoğu üçgen biçimli birikinti düzlükleri. Göllere dökülen bazı ırmakların da deltaları vardır. Deltalar verimli ovalardır.
derviş : Bir tarikata girmiş kimse.
destan : Olağanüstü kahramanlık hikâyelerini, tanrıların, yiğitlerin savaşlarını ve başlarından geçenleri anlatan büyük manzum yapıt.
divan : Abbasîlerden başlayarak Müslüman devletlerinde hükümet işlerine bakan dairelere denir. Şimdiki Bakanlar Kurulu karşılığıdır.
dolin : Kireç taşı, alçıtaşı gibi, suların eritebildiği taşların ve katmanların geniş yer tuttuğu bölgelerde suların eritip oymasıyle oluşan çukurlardan bir tür.
dominyon : Britanya Milletler Topluluğu içinde, ana vatan İngiltere'ye bağlılık gösteren ve eşit hakları olan, İngiltere kralını kendi devlet başkanı sayan bağımsız devlet. Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda dominyonları gibi.
donanma : Bir devletin gemi gücü. Ticaret donanması, savaş donanması.
dönence : Her iki yarımkürede 23 derece 27 dakikalık paralel daireleri. Güneş ışınları 21 haziranda Kuzey Dönence'ye (Yengeç Dönencesi), 21 aralıkta Güney Dönence'ye (Oğlak Dönencesi) dik gelir.
dük : Avrupa'da soyluların büyüklerine verilen bir san.

E

efsane : Halkın hayalinde canlanarak ağızdan ağıza dolaşan ve olağanüstü bir konusu olan hikâye.
efendi : Okuyup yazması olanlara unvan olarak verilen bir deyim.
ekonomi : Toplumun alışveriş, küçük sanatlar, endüstri, ulaştırma, bankacılık vb. etkinliklerinin tümü.
elçi : Bir uzlaşma sağlamak veya iş bitirmek için bir hükümdara gönderilen kimse.
elektronik : Elektron temeline dayanan, elektronlu.
emir : Komutan ve bey anlamına gelir.
emir-ül ümera : Abbasîler Dönemi'nde hassa ordusu komutanı, Başkomutan.

enderun : Osmanlı Sarayının iç bölümü. Aynı zamanda burada bulunan bir özel saray okulu
endüstri : Hammaddeleri, yapılmış eşya haline getiren iş ve etkinliklerin tümü, sanayi.
eşik : Çevresine göre daha yüksekçe olan yeryüzü kabartıları.
evcilleştirme : Hayvanları eve ve insanlara alıştırma.
eyalet : Yönetim bakımından kendine göre bağımsızlığı olan büyük il.

F

fatih : Müslümanlar büyük bir ülkeyi veya önemli kaleyi alan komutana veya hükümdara fatih sanını verirlerdi.
federal : Federasyon halinde birleşmiş.
federasyon : Küçük devletlerin bir devlet haline gelmek için yaptıkları ortaklık.
federe : Federasyona bağlı.
ferman : Padişah tarafından verilen yazılı buyruk.
feribot : Arabaları veya vagonları bir yakadan öbür yakaya geçirmeye yarayan gemi, araba vapuru.
fethetmek : Bir ülkeyi veya kaleyi savaşarak almak.
filiz : Maden ocaklarından çıkarılan maden bileşimi. Bakır filizi, demir filizi gibi.
fiyort : Kıyılara ulaşan eski buzul vadilerinin deniz basmasına uğramasıyle oluşmuş, karaların içerilerine sokulmuş dik yamaçlı dar körfez. Norveç fiyortları gibi.
fuar : Büyük panayır.

G

Garp Ocakları : Osmanlıların Kuzey Afrika'da Batı Trablus, Cezayir ve Tunus'a verdikleri ad.
gaza : Kutsal savaş.
gelgit (med ve cezir) : Ay ve güneşin çekim kuvvetiyle denizlerde suların kabarması ve çekilmesi. Bir günde (24 saat 50 dakikada) 6 saat kadar ara ile sular iki kez kabarıp yükselir, iki kez de alçalıp geriye çekilir. Bu olay bizim kıyılarımızda görülmeyecek kadar azdır.
golfstrim (gulf stream) : Körfez akıntısı. Meksika körfezinden ve Atlas okyanusundan gelip Avrupa'nın batı kıyılarına, kuzey bölümlerine kadar ulaşan ve buralarda ılıtıcı etki yapan sıcak su akıntısı.
göç : Dönmemek üzere bir yerden başka bir yere gitmek.
göçebe : Belli bir yeri olmayıp mevsime veya başka koşullara bağlı olarak yurt değiştiren kimse veya topluluk.
graben : İki yüksek bülüm arasında kalan çöküntü alanı, çöküntü hendeği.
grüz : Bir savaş aracı. Türkçesi bozdoğan.

H

hadis : Peygamberin söylediği sözler.
hafız : Kur'an'ı ezberlemiş olan kimse.
halic : Gelgit olayının belirgin olduğu yerlerde ırmak ağızlarının huni biçiminde genişlemiş durumu. Özellikle okyanuslara veya kenar denizlere dökülen akarsuların ağızlarında oluşmuş huni biçimindeki bu koylar birer doğal limandır. Hamburg halici, Taymis halici gibi.

Hanefî : İmam-ı Azamın kurduğu mezhebin adıdır. Türklerin büyük bölümü Hanefî mezhebindendir.
haraç : Devletçe Hıristiyanlardan alınan toprak vergisi.
harem : Saray ve konakların kadınlara ayrılan bölümüne verilen ad.
has : Yüz bin akçeden fazla gelir sağlayan tımar.
havra : Yahudi tapınağı.
havza : Az çok belli bir dağ veya tepelerin en yüksek noktalarıyla sınırlanmış olup suları aynı denize, göle veya ırmağa akan bölge. Suları bir denize dökülmeyen bölgeye "kapalı havza" veya "akışsız bölge" denir. Bir madenin alanı da havzadır. Diyarbakır havzası, Ergene havzası, Paris havzası, Van gölü havzası, Zonguldak kömür havzası gibi.
hilâfet : Peygamberin yerine geçme; İslâmiyete özel bir çeşit devlet başkanlığı; daha çok dinsel gücü temsil eder.
hintkeneviri : Jüt.
hipodrom : At ve araba yarışları için ayrılan meydan (at meydanı).
hisar : Sağlam duvarlarla çevrilmiş küçük kale (Rumelihisarı gibi).
humbaracı : Bir çeşit top kullanan Kapıkulu ocaklarından biri.
hutbe : Camilerde mimberde yapılan vaiz ve edilen dua. Hutbede adını okutması, bir hükümdarın bağımsızlığını ilân etmesi demektir.
hünkâr : Padişahlar için kullanılan san.

I

icazet : Bilimde ve yazıda eğitimi bitirenlere verilen belge.
ihracat : Bir ülkeden başka bir ülkeye mal satma.
ihraç : Çıkarma.
ikta : Devlet topraklarından bir bölümünün gelirini, bir görev karşılığında, bir kimseye verilmesi.
istilâ : Salgın, basma, kaplama, bürüme.
işgal : Tutma, kaplama, el altına alma.
ithal : Dışarıdan alma.
ithalât : Bir ülkeye veya herhangi bir yere, başka bir ülke veya yerden alınan malların tümü.

J

jüt : Hintkeneviri, Hint yarımadasında özellikle Ganj ırmağı deltasında yetiştirilen, uzun liflerinden kaneviçe, çuval ve benzeri kaba dokumalar yapılan bir bitki.

K

kadı : İslâm tarihinde hâkime verilen ad.
kalker : Kireçtaşı.
kanton : İsviçre federasyonunu meydana getiren devletlerden her biri.
kapalı havza : Akarsuları denize ulaşmayan bölge. Buralar genellikle çok kurak olduğu için, akışsız bölgelerdir. Konya ovası, Tarım havzası gibi.
karantina : Hastalıklı sanılanların bir yerde bekletilmesi.

karasal : Kara ile ilgili. İklimi üzerinde daha çok karaların etkisi olan bölge. Kara iklimi. Bunlarda yıllık sıcaklık farkları çoktur; aynı enlemlerdeki kıyılara göre yazlar daha sıcak, kışlar daha soğuk olur.
karst olayları : Yağmur ve kar sularıyla eriyebilen taşların (kireçtaşı gibi) bulunduğu yerlerde görülen özel olaylar ve bunların ortaya çıkardığı türlü yeryüzü şekilleri. Dolin, obruk, polye, mağara gibi.
karstik bölge : Karst olaylarının olduğu yerler.
katedral : Büyük kilise.
Katolik : Papayı en büyük din başkanı tanıyanlara verilen ad.
katran ağacı (sedir) : Çamgillerden kerestesi reçineli ve daha dayanıklı, gemi yapımına elverişli ağaç türü.
kervansaray : Yolcuların konakladığı büyük han.
keşiş : İnsanlardan ayrılarak kendisini ibadete veren Hıristiyan din adamı. Önceleri tek başına yaşayan keşişler sonraları manastır denilen binalarda ve sıkı bir düzen içinde yaşamaya başlamışlardır. Keşişler çeşitli tarikatlar kurmuşlardır.
kıstak : İki kara parçasını birleştiren, iki yanı su, dar kara parçası.
kilise : Hıristiyanların tapınağı. Kilise sözcüğünden Hıristiyan din ve mezhepleri de anlaşılır.
konsil : Hıristiyanlıkta papazların ve büyük din bilginlerinin önemli din işleri için konuşmalar yapıp karar vermek üzere yaptıkları toplantı.
kont : Hıristiyanlıkta bey anlamına gelir. Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde kontlar bir bölgenin yüksek komutanı ve yöneticisi iken gitgide bağımsız olmuşlardır.
körfez akıntısı : Golfstrim.
kültür : Bir topluluğun özelliğini, duyuş ve düşünüş birliğini meydana getiren gelenek halindeki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının tümü.

L

Labrador akıntısı : Grönland dolaylarından gelip Kuzey Amerika'da Labrador yarımadası ve Yeniyer kıyılarını etkileyen soğuk su akıntısı.
liken : Bir yosun türü.
lös : Rüzgârların savurup biriktirdikleri bir çeşit toprak. Çok ince kil, kum ve kalker kırıntılarının bileşiminden oluşmuştur. Genellikle sarı renktedir; bitki kalıntıları karışmış ise, rengi esmer ve daha bitek bir topraktır. Kuzey Çin'de daha kalın olan ve geniş alanlar kaplayan lös tabakaları, kış mevsim rüzgârlarının kurak bölgelerden getirdikleri topraklardır. Orta Avrupa'da bulunan lösleri batı rüzgârları biriktirmiştir.

M

maki : Akdeniz iklim bölgelerine özgü doğal bitki örtüsü. Yaz kış yeşilliğini koruyan, yaz kuraklığına dayanan, sert yapraklı ağaççık ve çalı topluluğudur. Bunlar keçiboynuzu, kocayemiş, defne, mersin, yabanî zeytin, zakkum gibi bodur ağaççıklardır, aralarında başkaca kokulu otsu bitkiler ve çalılar da bulunabilir.
manda : Kendi kendini yönetemeyen bir ülkeyi yönetmek üzere Birleşmiş Milletler Örgütünün bir devlete verdiği vekillik.
menkıbe : Çoğu, tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerle ilgili hikâye.

merinos : Uzun ve yumuşak tüylü, yapağısı dokumacılıkta pek beğenilen bir koyun türü. Yünlerinden en değerli kumaşlar dokunur. Ana vatanı İspanya'dır; merinos koyunları buradan başka yerlere de götürülmüş ve üretilmiştir.

mevsim rüzgârları : Yazın denizlerden karalara eserler ve yağış getirirler. Kışın karalardan denizlere doğru eserler ve genellikle kuraktırlar. Mevsim rüzgârları özellikle Asya'nın güneyinde, doğusunda, Güney Afrika'nın doğu yanında ve Avustralya'da görülür.

mezhep : Müslümanlıkta özel görüşlü bir din bilgininin tuttuğu meslek anlamına gelir. Hanefilik gibi. Herhangi bir dinin, ayrılmış kollarına da bu ad verilir. Hıristiyanlık dinin Katolik mezhebi gibi.

moren : Buzulların sürükleyip yığdığı, çoğunca kırıntılar biçimindeki taş parçaları. Buzultaş.

mozayik : Küp şeklinde renkli ve küçük cam ve taş gibi cisimlerin, ortaya bir resim çıkarmak üzere düz bir yere saplanmasıyle yapılan eserlere denir. Bizans Dönemi'nde bina duvarlarında bu yönteme göre yapılmış resimlere rastlanır.

mücahit : Kıbrıslı Türk askeri.

N

naip : Birinin yerine vekillik eden kimse.

O

obruk : Kireçtaşlı, alçıtaşlı yerlerde suların aşındırması ve sızmasıyle oluşan huni biçiminde çukurluk, dolin veya düden.

okaliptüs : Çok su emip çeken bir ağaç türü. Ana vatanı Avustralya'dır. Boyları yüksektir; 100 metreyi aşanları olur. Bataklık yerleri kurutur. Çok türleri vardır. Yurdumuzda Çukurova dolaylarında da dikilmektedir.

optik : Fizik biliminin ışık olaylarını inceleyen kolu. Optik alet, araç ve gereçler. Gözlük camları, mercekler gibi, araçlara optik araç ve gereçler denir.

ortodoks : Bir Hıristiyanlık mezhebi. Ortodokslar Hıristiyanların yalnız ilk yedi konsilinin kararlarını tanırlar. En büyük başkanları patriktir. Patrik İstanbul'da Fener'de oturur.

Ö

öşür : Onda bir demektir. Eskiden toprak ürünlerinden alınan vergi.

P

palmiye : Hurmagiller familyasından olup sıcak iklimlerin bitkisidir. Soğuklara dayanamaz. Astropikal kuşakta Akdeniz iklimi bölgelerine kadar sokulur. Memleketimizde Ege ve Akdeniz kıyılarında süs ağacı olarak yetiştirilen ve şemsiye biçiminde olanları vardır.

parfüm : Güzel koku.

polder : Deniz düzeyinde veya daha alçaktaki bataklık yerlerin özel çalışmalarla kurutulması suretiyle veyahut sığ denizlerin kıyılarında kazanılan yerler. Buralar, çayırlıklar ve yerine göre tarım alanları haline getirilir (Hollanda'da olduğu gibi).

polye : Karst olayları sonucunda oluşan, dolinlerden daha büyük ve uzunca çukurluklar. Bazılarının ortasında bir gölcük olabilir. Polye, Yugoslavya'da tarla anlamındadır.

R

rafineri : Arıtma yeri. Petrol, şeker rafinerileri gibi.

regülatör : Düzenleyici. Akarsuların birden taşmalarını önlemek veya suları yükselterek sulama kanallarına vermek için yapılan, gerektiğinde açılıp kapanabilir, kapaklı ve gözlü set.

S

sabotaj : Baltalama.

savan : Tropikal bölgelerde ekvator ormanları ile kurak alanlar arasında yaz yağmurları ile yetişen yüksek otlu, seyrek ağaçlı bitki örtüsü. Bir çeşit seyrek ağaçlı bozkır.

sedr (sedir) : Katran ağacı.

senyör : Ortaçağ'da toprak sahibi soylu

sipahi : Atlı asker, süvari.

silo : Tahıl ambarı.

serf : Avrupa'da toprağa bağlı olan köylü, senyörlerin bir çeşit kölesi.

sosyalist : Toplumcular yanlısı. Toplumcu.

sömürge : Bir devletin anayurt dışında egemenlik kurup ekonomik veya siyasal yararlar sağladığı ülke.

subaşı : Osmanlılarda, şehir ve kasabalarda belediye ve güvenlik işlerine bakan komutan.

sur : Bir şehri korumak için çevrilen kalın duvar ve kuleler.

sure : Kur'an'da yüz on dört bölüm vardır. Bunlardan her birine sure denir.

sünnet : Hazreti Muhammed'in şu veya bu konuda göstermiş olduğu ve uyulması Müslümanlarca gerekli sayılan özel davranış.

Sünnî : Peygamber tarafından yapıldığı kesin olarak bilinen şeylere uyan, onun gibi yapan; din meselelerinde peygamberin koyduğu ilkelerden ayrılmayan demektir.

Ş

Şaman : Eski Türklerde sosyal hayatta büyük bir yer tutan, şair, din adamı, çalgıcı, sihirbaz demekdir. Şamanizm birtakım karışık inanışların biraraya gelmesinden doğmuş bir dindir.

şato : Ortaçağ'da senyörlerin oturduğu, çevresi kuvvetli duvarlarla çevrilmiş yapı.

Şii : Hazreti Ali'ye taraftar olana denir. Şiiler, önceleri Ali'yi kendisinden önce gelen halifelerden üstün tutarlardı. Sonraları iş büyümüş, Şiilik birtakım kollara ayrılarak içlerinden bazıları Ali'de tanrılık görecek kadar ileri gitmiştir.

şölen : Ziyafet, eğlence.

şövalye : Ortaçağ Avrupa'sında soylular kanından gelen cenkçi insana verilen ad. Şövalyelik, askerlik ve dinle ilgili bir kurumdu. Şövalye olmak isteyen bir soylu çocuğu, yedi yaşında iken senyörün hizmetine girer, on dört yaşında kılıç taşımaya başlar, yirmi yaşında da senyör tarafından törenle kendisine şövalyelik verilirdi. Bir şövalye bütün varlığını doğru tanıdığı amaca bağlar, onun için çarpışırdı.

T

taç : Hükümdarların başlarına giydikleri kıymetli taşlarla süslü başlık.
tarikat : Tasavvuf yolunda ileri gidenlerden bazılarının çıkardıkları mesleklere denir. Örneğin Mevlâna adına sonradan kurulan Mevlevîlik gibi.
tasavvuf : Tanrı kavramına akıl ve anlayışla değil, gönül ve seziş yolu ile varmayı esas tutan bir İslâm felsefesi ve din öğretisi.
tavaf : Hac töresince Kâbe'nin çevresini dolaşma.
tayga : Sibirya'da geniş bir kuşak halinde uzanan ve genellikle çam gibi iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar.
tekfur : Bizans derebeylerine verilen ad.
tersane : Gemi yapılan yer.
tımar : Beslediği belli sayıda atlı askerle savaşa gidenlere vergisini (öşür) almak üzere verilen arazi.
totem : Bir aşiret bölümünün kendini ata saydığı ve adını alarak ona taptığı bir hayvan veya bitki.
tören : Türlü amaçlarla yapılan toplantı ve bu toplantılarda uyulan kurallar. Merasim.
tropikal kuşak : Dönencelerle ekvator arasında kalan sıcak kuşak.
tundura : Soğuk kuşakta yetişen yosunlar ve otlarla seyrek, cılız çalıların meydana getirdiği doğal bitki örtüsü.

U

uç : Sınır, hudut.
ulema : Osmanlı İmparatorluğu'nda din bilginleri.

Ü

üs : Herhangi bir sefer için dayanak olarak seçilip ona göre donatılan yer. Dayanak

V

vaha : Çöllerde yeraltı sularının çıktığı, bitkilerin yetişebildiği ve insanların yerleşip barındığı yerler. Buralarda hurma ve bazı meyve ağaçları vardır. Vahalar, kervanlar için uğrak ve konaklama yerleridir. Çöllerdeki kuyu ve pınar başlarında akarsu boylarında ekim dikim yapılan yerleşme yerlerine de vaha denir.
vakıf : Hayır işleri için ayrılan mallara denir.
voyvoda : Daha çok Eflak ve Boğdan beylerine verilen san.

Y

yatırım : Yatırılan para. Kazançlı bir işe para yatırma.
yuğ : Yas, ölü için yapılan tören.

13 Aralık 1979

30 Nisan 1980

Devlet Nüshası

K-182-980-A-01985-00D